

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİNDE
POLONYA

130065

Sühal ŞEMŞİT
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMAN YERİNE

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nilüfer KARACASULU

İZMİR

2003

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği’nin Genişleme Sürecinde Polonya” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/07/2003

Sühal ŞEMŞİT

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün/...../..... tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göre Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Sühal ŞEMŞİT'in "Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Polonya" konulu tezi incelenmiş ve aday/...../..... tarihinde, saat ' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ...**BASARILI**.....olduğuna oy...**ÇİLTİ**.....ile karar verildi.

ÜYE

Yrd. Doç. Dr.
Nihal Korucan

BAŞKAN

Prof. Dr. ATILAN SÖZÖZ

ÜYE

Yrd. Doç. Dr.
Özül Tenekeci

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının

Soyadı: ŞEMŞİT

Adı: Sühal

Tezin Türkçe Adı:

Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Polonya

Tezin Yabancı Dildeki Adı:

Poland in the Enlargement Process of European Union.

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: Dokuz Eylül

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yıl:2003

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

☒

Dili: Türkçe

Doktora:

☐

Sayfa Sayısı: 196

Tıpta Uzmanlık:

☐

Referans Sayısı: 225

Sanatta Yeterlilik:

☐

Tez Danışmanının

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı: Nilüfer

Soyadı: KARACASULU

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1. Avrupa Birliği
2. Polonya
3. Genişleme
4. Avrupa Birliği ve Polonya
5. Kopenhag Kriterleri ve Polonya

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1. European Union
2. Poland
3. Enlargement
4. European Union and Poland
5. Copenhagen Criteria and Poland

Tarih: 30.07.2003

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum Evet ☐ Hayır ☒

ÖZET

1957 yılında Roma Andlaşması ile kurulan ve günümüze kadar dört genişleme süreci geçirerek 6 üyeden 15 üyeye yükselen Avrupa Birliği, 1997 yılı Aralık ayında yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde beşinci genişleme sürecini resmen başlatmıştır. Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya Avrupa Birliği'nin beşinci genişleme sürecine dahil edilmiş ve Türkiye 1999 yılı Aralık ayında Helsinki Zirvesi'nde bu sürecin içerisine alınmıştır.

Polonya, beşinci genişleme sürecine dahil olan ülkeler içerisinde nüfus ve yüzölçümü bakımından Türkiye'den sonra ikinci büyük ülkedir. Bunun yanında, Polonya 1993 yılında Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen tam üyelik kriterlerini karşılama açısından Türkiye'ye benzer özelliklere sahiptir. Uzun süreli komünist yönetimden sonra 1989 yılında demokratikleşme ve piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşamaya başlayan Polonya'nın Avrupa Birliği ile ilişkileri aynı yıl imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması ile başlamıştır. 30 Mart 1998'de başlayan tam üyelik müzakereleri 2002 Aralık ayında yapılan Kopenhag Zirvesi'nde tamamlanmış ve Polonya'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde tam üye olması öngörülmüştür.

Polonya, AB üyeliğine adaylık sürecinde Kopenhag siyasi kriterlerini 1997 yılından itibaren karşılamaktadır. Ülke, ekonomik kriterlerden ilki olan işleyen bir piyasa ekonomisine 1997 yılından beri sahip iken henüz Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine tam olarak erişememiştir. Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğini gerektiren üçüncü kriter çerçevesinde Polonya, Topluluk müktesebatının büyük kısmını benimsemiş durumda olmasına rağmen idari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda aynı düzeyde ilerleme sağlayamamıştır.

ABSTRACT

European Union, which was founded in 1957 with Treaty of Rome and grew from six to fifteen members throughout four enlargement processes, has started its fifth enlargement process officially at Luxembourg Summit in December 1997. Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Southern Cyprus, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Romania, Slovak Republic and Slovenia were included in the fifth enlargement process of European Union and Turkey was included in this process in Helsinki Summit in December 1999.

Poland is the second largest country after Turkey among the countries in the fifth enlargement process in the scope of population and area. Besides, Poland is similar with Turkey concerning meeting the full membership criteria which were determined at Copenhagen Summit in 1993. The relations of Poland which began to live the transition process to democratization and market economy in 1989 after a long period of communist rule, with European Union started with Trade and Cooperation Agreement which was signed in 1989. Full membership negotiations which were started on 30 March 1998, have been concluded at Copenhagen Summit in December 2002 and Poland's membership on 1 May 2004 was decided.

Poland has been meeting the Copenhagen political criteria since 1997 through its candidacy to EU membership. While the country has a functioning market economy which is the first one of the economic criteria since 1997, it could not reach the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union completely yet. In the framework of the third criteria requiring the ability to take on the obligations of membership, Poland could not make the same level of progress in terms of strengthening the administrative capacity though it has implemented largest part of the *Acquis Communautaire*.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TUTANAK	III
Y.Ö.K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
EKLER LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	XII

BİRİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİ

1.1 GENİŞLEMENİN KOŞULLARI	1
1.1.1 Andlaşmalarda Öngörülen Koşullar	2
1.1.2 Zirvelerde Belirlenen Kriterler	5
1.2 GENİŞLEMENİN TARİHÇESİ	7
1.2.1 Soğuk Savaş Öncesi Genişleme	7
1.2.1.1 Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda, Danimarka	7
1.2.1.2 İkinci Genişleme: Yunanistan	9
1.2.1.3 Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz	10
1.2.2 Soğuk Savaş Sonrası Genişleme	12
1.2.2.1 De Facto Genişleme: İki Almanya'nın Birleşmesi	12
1.2.2.2 Dördüncü Genişleme: Avusturya, İsveç, Finlandiya	13
1.3 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK GENİŞLEME STRATEJİSİ	15
1.3.1 Avrupa Anlaşmaları	15
1.3.2 Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Oluşturulan Fonlar: Phare, ISPA ve SAPARD	22
1.3.3 Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Genişleme Stratejisinin Gelişimi	24
1.3.3.1 Lüksemburg Zirve Toplantısı Kararları Öncesindeki Gelişmeler	25
1.3.3.2 Lüksemburg Zirvesi	30
1.3.3.3 Helsinki Zirvesi	31
1.3.3.4 Nice Zirvesi	32
1.3.3.5 Laeken Zirvesi	36
1.3.3.6 Kopenhag Zirvesi	37
1.3.3.7 Selanik Zirvesi	39

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE POLONYA

2.1 AVRUPA ANLAŞMASI	43
2.2 TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE KATILIM ÖNCESİ STRATEJİ	46
2.2.1 Tam Üyelik Başvurusu	46
2.2.2 Katılım Öncesi Strateji	48
2.2.2.1 Katılım Ortaklığı ve Ulusal Program	50
2.2.2.2 Katılım Müzakereleri	54
2.2.2.3 Katılım Öncesi Mali Yardım	60
2.3 KOPENHAG KRİTERLERİ AÇISINDAN POLONYA'NIN İLERLEMESİ	62
2.3.1 Siyasi Kriterler Açısından İlerleme	62
2.3.2 Ekonomik Kriterler Açısından İlerleme	69
2.3.3 Üyelikten Kaynaklanan Yükümlülükleri Üstlenebilme Yeteneği ...	86
2.4 POLONYA'NIN AB'YE KATILIMININ MALİYETİ VE GETİRİLERİ	99
2.4.1 Üyeliğin Makroekonomik Sonuçları	100
2.4.2 Üyeliğin İşletmelere Etkisi	104
2.4.3 Üyeliğin İşgücü Piyasasına Etkisi	107
2.4.4 Üyeliğin Tarım Sektörüne ve Kırsal Kesime Etkisi	110
2.4.5 Üyeliğin Tüketicilere ve Yaşam Kalitesine Etkisi	117
2.4.6 Üyeliğin Eğitim ve Bilime Etkisi	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-POLONYA İLİŞKİLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 GENİŞLEME SÜRECİNDE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ	122
3.2 POLONYA ve TÜRKİYE'NİN GENEL OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI	131
3.3 KOPENHAG KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE POLONYA ve TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRILMALI DEĞERLENDİRMESİ	135
3.3.1 Siyasi Kriterler Açısından Değerlendirme	135
3.3.2 Ekonomik Kriterler Açısından Değerlendirme	141
3.3.3 Üyelikten Kaynaklanan Yükümlülükleri Üstlenebilme Yeteneği Açısından Değerlendirme	147
SONUÇ.....	153
KAYNAKLAR.....	164
EKLER	182

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEA	Avrupa Ekonomik Alanı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
Bkz.	Bakınız
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Alanı
EPB	Ekonomik ve Parasal Birlik
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GB	Gümrük Birliği
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ODAÜ	Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

TABLolar

Tablo 1: 2000-2006 Yılları Arasında Aday Ülkelere Yapılacak Ön Katılım Yardımları (milyon Euro)	s. 24
Tablo 2: Nice Andlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapılanması	s. 34
Tablo 3: Polonya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri	s. 72
Tablo 4: 2001 Yılında Polonya'da Ekonomik Yapının Temel Belirleyici Göstergeleri	s. 76
Tablo 5: Ortak Tarım Politikası Mekanizmalarının Polonya'daki Tarım Kuruluşlarının Karlılığına Etkisi (Polonya Zloty'si (PLN))	s. 116
Tablo 6: Polonya ve Türkiye'nin AB ile Ticaret Oranları	s. 133
Tablo 7: Polonya ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeleri	s. 145
Tablo 8: Polonya ve Türkiye'de Tarımın Payı (2001)	s. 151

ŞEKİLLER

Şekil 1: AB Üyeliğinin Polonya'nın GSYİH'sinin Büyüme Oranına Etkisi	s. 102
Şekil 2: AB üyeliğinin Polonya için Uzun Vadeli Sonuçları- Kişi Başi Milli Gelir (Satın Alma Paritesine Göre) (AB-15=100)	s. 103

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Polonya'nın Künyesi	s. 182
Ek 2: Aday Ülkeler Tarafından Onaylanmış Olan İnsan Hakları Sözleşmeleri (15 Eylül 2002)	s. 191
Ek 3: Polonya'nın İstatistiki Verileri	s. 192
Ek 4: AB Müktesebatının Uygulanması İçin Gereken Temel İdari Yapılar	s. 195

GİRİŞ

25 Mart 1957 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Andlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ismiyle kurulmuş olan ve o tarihten bu yana dört genişleme sürecini tamamlamış olan Avrupa Birliği, Türkiye'nin de içinde bulunduğu on üç aday ülkeyi kapsayan beşinci genişlemesini gerçekleştirmektedir. Daha önce Doğu Bloku içinde yer alan ve sosyalist ideolojilere ve planlı ekonomilere sahip olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin 1989 yılından itibaren serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile temelleri hazırlanan ve 12-13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde resmiyet kazanan beşinci genişleme süreci, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya ve Türkiye'yi kapsamaktadır.

10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi kararları uyarınca Türkiye, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecine dahil edilmiştir ve bu dönemde Türkiye-AB ilişkilerine artık sadece Türkiye-AB ilişkileri boyutunda değil diğer aday ülkelerin yaşadığı süreçler, bu süreçlerde karşılaşılan sorunları da dikkate alarak bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda, bu çalışmada Avrupa Birliği'nin genişleme süreci çerçevesinde Polonya-Avrupa Birliği ilişkilerinin Soğuk Savaş'ın bitişinden bugüne kadar gelişiminin ve Polonya'nın Kopenhag kriterlerini karşılama yönünden ilerlemesinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanında, Polonya'nın AB üyeliğinin ülkeye getireceği maliyetler ve faydaların ortaya konulması ve 2004 Mayıs ayında tam üye olması öngörülen Polonya'nın Avrupa Birliği ile ilişkilerinin henüz AB ile müzakere sürecine başlayamamış olan Türkiye açısından değerlendirmesinin yapılması çalışmada amaçlanan diğer konulardır.

Polonya'nın ülke olarak seçilmesinin nedeni, Polonya'nın Avrupa Birliği'nin beşinci genişleme sürecine dahil ülkeler içerisinde hem nüfus hem de yüzölçümü bakımından Türkiye'den sonra en büyük ülke olması ve Kopenhag kriterlerinin karşılanması açısından Türkiye ile benzer ekonomik ve siyasi problemleri olmasıdır. Türkiye 68618000 nüfusa ve 769604 km yüzölçümüne sahip iken Polonya'nın

nüfusu 38641000 ve yüzölçümü 312685 km²'dir. Bu rakamlarla Türkiye son genişleme sürecine dahil olan ülkeler içerisinde en büyük ülke ve Polonya ikinci büyük ülkedir. Her iki ülkenin Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri oldukça önemli düzeydedir. Avrupa Birliği'nin her iki ülkenin toplam ticaretinde yarıdan fazla payı vardır ve Polonya için bu oran Türkiye'dekinden daha yüksektir.

Araştırmanın yöntemi ikincil kaynaklardan literatür taramasına dayanmaktadır. Bu kapsamda, Türkçe ve İngilizce kitaplar, dergiler, makaleler, Avrupa Birliği'nin internet sitesi ve yayınları, online veritabanları, internet kaynakları konu ile ilgili olarak taranmıştır.

Çalışmanın "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci" başlığını taşıyan birinci bölümünde ilk olarak, Andlaşmalarda öngörülen koşullar ve Zirvelerde belirlenen kriterleri kapsayan genişlemenin koşulları açıklanmış; ikinci olarak, dört genişleme süreci ve Almanya'nın birleşmesi ile oluşan de facto genişlemeyi kapsayan genişlemenin tarihçesi Soğuk Savaş öncesi genişleme ve Soğuk Savaş sonrası genişleme olarak incelenmiş; son olarak da Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme stratejisi, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle 1991 yılından itibaren imzalanmaya başlayan Avrupa Anlaşmaları'ndan 19-20 Haziran 2003 tarihi Selanik Zirvesi'ne kadar gelişen süreç çerçevesinde irdelenmiştir.

"Avrupa Birliği ve Polonya" başlığını taşıyan ikinci bölümde ilk olarak, Polonya ile imzalanan Avrupa Anlaşması incelendikten sonra Polonya'nın Topluluğa tam üyelik başvurusu ve Katılım Ortaklığı ve Ulusal Program, katılım müzakereleri ve katılım öncesi mali yardımı kapsayacak şekilde Polonya'ya yönelik Katılım Öncesi Strateji incelenmiştir. Daha sonra siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenebilme yeteneğini kapsayan Kopenhag kriterleri açısından Polonya'nın ilerlemesi irdelenmiştir. Son olarak, Polonya'nın AB'ye katılımının maliyeti ve getirileri, üyeliğin makroekonomik sonuçları, işletmelere etkisi, işgücü piyasasına etkisi, tarım sektörüne ve kırsal kesime etkisi, tüketicilere ve yaşam kalitesine etkisi, eğitim ve bilime etkisi kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın “Avrupa Birliği-Polonya İlişkilerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi” başlığını taşıyan son bölümünde ilk olarak genişleme sürecinde Türkiye-AB ilişkilerine değinilmiş; daha sonra Polonya ve Türkiye’nin genel olarak karşılaştırılması yapılmış; son olarak da Polonya ve Türkiye’nin Kopenhag Kriterleri çerçevesinde karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİ

1.1. GENİŞLEMENİN KOŞULLARI

Avrupa Birliği'nin (AB) oluşumunun başlıca sebeplerinden birisi, kıtada yüzyıllarca süren savaşlar sonucunda harabeye dönen ve kan gölüne çevrilen Avrupa'yı yeniden inşa etmek ve insanlar arasındaki barışı, huzuru ve refahı sağlamaktır. AB'nin oluşumunun diğer bir önemli sebebi, II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen iki kutuplu dünyada Avrupa'yı 3. kutup yapma çabasıdır. AB genişlediği oranda bir taraftan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin nüfuz alanını daraltacak, diğer taraftan da yeniden yapılanma içindeki Avrupa'nın üzerinden Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin koruma ve gölgesini kaldırmış olacaktı. Bu oluşumun üçüncü önemli sebebi, Avrupa kıtasında ulus devlet ve milliyetçilik kavramlarının körüklediği savaş arzularını Avrupa Topluluğu ile gündeme gelen uluslarüstü birlik kavramıyla frenlemektir. AB'nin genişlemesini de içeren bir başka sebep ise, AB'nin gelişim sürecinde Avrupa'ya kıyasla refah seviyesi çok daha düşük olan üçüncü dünya ülkelerinden olabilecek göçleri önlemek için ortak politikalar geliştirmek ve kural koymaktır¹.

Sayılan nedenler ışığında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 1957 yılında altı Batı Avrupa devleti (Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya) arasında imzalanan Roma Andlaşması ile kurulmuştur. AET'ye hukuken ve fiilen uluslararası bir kuruluş olma niteliğini kazandıran andlaşma, 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir². 25 Mart 1957 tarihli Roma Andlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ismiyle kurulmuş olan, 1992 yılında Maastricht'te imzalanan "Avrupa Birliği Andlaşması"³ ile Avrupa Birliği adını alan ve o tarihten bu yana dört

¹ Harp Akademisi Komutanlığı, Türkiye'nin Dış Politikası'nda AB ve Alternatifleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 172-176

² TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye, 3. Baskı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Ocak 1996, s. 11.

³ Resmi adı Avrupa Birliği Andlaşması olan Andlaşma 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış ve 1 Kasım 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Andlaşma, 200 maddesi, 17 ek protokol ve 33 adet eki ile Roma Andlaşması'nda yapılan en önemli ve onuncu değişikliktir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. S. Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 48-76.

genişleme sürecini tamamlamış olan Avrupa Birliği, Türkiye'nin de içinde bulunduğu on üç aday ülkeyi kapsayan beşinci genişlemesini gerçekleştirmektedir.

1.1.1. Andlaşmalarda Öngörülen Koşullar

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Andlaşması'nın 237. maddesinde Topluluğa üye olma prosedürü ve kimlerin üye olabileceği açıklanmıştır. Buna göre⁴:

Madde 237: Her Avrupalı ülke Topluluğun üyesi olmayı isteyebilir. İstemini Konsey'e gönderir, Konsey de Komisyon'un görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile kararını verir.

Kabul edilme koşulları ve kabul edilme nedeniyle işbu Andlaşma'da yapılacak uyarlamalar, Üye Devletlerle, istemde bulunan devlet arasında bir anlaşma konusu olur. Bu anlaşma tüm akit devletler tarafından kendi anayasa kurallarına uygun olarak onaya sunulur.

Roma Andlaşması'nın genişlemeye ilişkin bu maddesinde Topluluğa katılmak isteyen ülkelerin resmi katılım sürecine ilişkin ayrıntılı bir açıklama yapılmadığından genişleme süreci ad hoc bir şekilde gelişmiştir⁵. Avrupa Topluluğu'nun Birlik haline dönüştüğü Avrupa Birliği Andlaşması'nın (Diğer ifadeyle Maastricht Andlaşması) "O Maddesi"nde⁶ "Bütün Avrupa Devletleri Birliğin üyesi olmayı talep edebilir" şeklinde yine çok net olmayan bir ifade yer almıştır. Andlaşma'nın O Maddesi genişlemenin siyasal anlamını ve yasal yöntemini belirlemektedir. Maddenin ilk cümlesi, tüm Avrupalı devletlerin Birliğe üye olma talebinde bulunabileceğini belirtmektedir. Tam üyeliğin siyasal anlamı, yeni üyenin, Birliği meydana getiren her üç Topluluğa birden üye olması ve Andlaşmanın öngördüğü daha sıkı siyasal birlik yönündeki taahhütleri kabul etmesidir⁷.

⁴ Erhan Erçin, *Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 170, İstanbul, Ağustos 2002, s. 6.

⁵ Gamze Avcı ve Christopher McDonald, "EU Enlargement Policy: Institutions, Society and Lessons from the Turkish Case", *Turkish Review of Balkan Studies*, No: 4, 1998/1999, s. 151.

⁶ Amsterdam Andlaşması'nda (1997) Madde 49 olarak değişmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. "Treaty on European Union Title VIII - Final Provisions", <http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre109.html#anArt4> (25.02.2003)

⁷ Karluk, a.g.e., s.67.

Maastricht Andlaşması'nda bir ülkenin Avrupa Birliği'ne tam üye olması için 4 önemli kriter belirlenmiştir. Bu kriterler, hem tam üyeliğin ön şartlarını hem de tam üyeliğin muhtemel sonuçlarını belirlemektedir. Bu kriterler şunlardır⁸:

1. Grup Kriterler: Demokratik Güvenlik

- Parlamenter demokrasi
- İnsan hakları ve demokrasi
- Sosyal ve siyasal örgütlenme özgürlüğü

2. Grup Kriterler: Müktesebatı Yerine Getirmek

- Ekonomik olgunluk
- Ekonomik ve parasal birliğe geçiş kriterlerine uyum
- Siyasal , idari ve ekonomik kadroların hazırlığı
- Birliğin siyasal müktesebatını kabul etmek

3. Grup Kriterler: Birliğin Siyasal Gelişmesine Açıklık

- Birlik yetkilerinin genişlemesine açıklık
- Kurumsal reformlara açıklık
- Milli çıkarlar ile AB arasındaki ilişki

4. Grup Kriterler: Avrupalılık

- Coğrafi konum
- Ortak kültürel miras
- AB ruhu

Andlaşmada Avrupalı olmak için coğrafi bir tanım dışında somut bir kriter yoktur. Komisyon'a göre AB'nin sınırlarının tanımı ancak önümüzdeki uzun yıllar içinde açıklık kazanabilir⁹.

Maastricht Andlaşması'nın "O maddesi" ile belirlenen genişleme yöntemi, Roma Andlaşması'nın yürürlükten kalkan 237. maddesindeki Avrupa Topluluğu'na tam üyelikle ilgili bağlayıcı karar yönteminin aynısıdır¹⁰. Aday ülkenin üyeliği,

⁸ Y.a.g.e., s. 68.

⁹ Esra Çayhan ve Nurşin Ateşoğlu Güney, *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye*, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.119.

¹⁰ Karluk, a.g.e., s. 69.

Bakanlar Konseyi tarafından Komisyon'a danışıldıktan ve Avrupa Parlamentosu'nda mutlak çoğunlukla onaylandıktan sonra oybirliği ile kararlaştırılır¹¹.

O maddesinin son paragrafı ise, genişleme konusunda şu hükmü getirmektedir¹²:

Tam üyeliğe kabul ve bunun ortaya çıkardığı, Birliğin üzerine kurulduğu andlaşmalarla ilgili uyum şartları, aday ülke ile üye devletler arasındaki bir andlaşmanın konusudurlar. Bu andlaşma; tüm üye ülkelerin, anayasal kurallarının gerektirdiği şekillerde onaylarına sunulur. Tam katılım andlaşmaları, tarafların anayasal süreçlerine göre onaylandıktan sonra, genişleme tamamlanmış olur.

16-17 Haziran 1997 tarihli Amsterdam Zirvesi'nde taslağı üzerinde anlaşılan ve 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan Amsterdam Andlaşması'nda "Her Avrupa devleti Birliğe üyelik için başvurabilir." şeklindeki hüküm yeniden düzenlenmiş, Birliğin temellerini oluşturduğu ifade edilen, özgürlük, demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygı ilkelerine bağlı her Avrupa devletinin Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir. Amsterdam Andlaşması'nın taslak metni üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra 16 Temmuz 1997 tarihinde AB Komisyonu Gündem 2000 isimli 1300 sayfadan oluşan bir strateji metni açıklamıştır. Katılma başvurularına ilişkin olarak Komisyon tarafından genişlemeye bağlı sorunlar ve 1999 yılı sonrasında Topluluğun gelişimi hakkında hazırlanan ayrıntılı görüşte, genişlemenin tüm aday ülkeleri kapsayan bir süreç olduğu belirtilmiştir. Söz konusu süreç her ülkenin tam üyelik perspektifinde temel şartları yerine getirmede ve Topluluk müktesebatını üstlenmede ulaştığı aşamaya uygun olarak katılma müzakerelerinin başlatılmasını ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için katılım öncesi stratejinin güçlendirilmesini içermektedir¹³.

¹¹ Bkz. İktisadi Kalkınma Vakfı, Amsterdam Andlaşması "Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları", İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, no: 162, İstanbul, Haziran 2000, s. 110.

¹² "Treaty on European Union", http://europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entr2h.htm#Article_O (25.02.2003)

¹³ TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye, 5. Baskı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Kasım 2002, s. 58.

1.1.2. Zirvelerde Belirlenen Kriterler

21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Avrupa Konseyi'nde AB üyeleri "Orta ve Doğu Avrupa'daki ortak ülkeler istedikleri takdirde Avrupa Birliği'ne üye olurlar" ifadesini kabul ederek halihazırdaki genişlemeye yönelik kesin adımı atmışlardır. Böylelikle, büyüme 'eğer' konusu olmaktan çıkarak 'ne zaman' konusu haline gelmiştir. Avrupa Konseyi buna da açıklık getirmiştir: "Ortak ülke gerekli ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirerek üyelik yükümlülüklerini üstlenecek yetkinlikte olur olmaz katılım gerçekleşecektir." Üye Devletler aynı zamanda, genellikle 'Kopenhag kriterleri' olarak anılan üyelik kriterlerini de tasarlamışlardır. "Kopenhag Kriterleri" olarak adlandırılan bu şartlar şu şekildedir¹⁴:

- Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını garanti eden kurumların istikrarı;
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi;
- Siyasi, ekonomik ve parasal birlik amaçlarına bağlılık dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneği.

Kopenhag Zirvesi, Avrupa Birliği'nde genişlemeye yönelik perspektifin çizildiği ve tam üyelikte daha fazla ayrıntının gözönüne alındığı bir sürecin başlangıcı olması açısından büyük önem taşımaktadır.

1995 yılı Aralık ayında yapılan Madrid Avrupa Konseyi'nde önemle belirtildiği gibi, üyelik ayrıca, aday ülkenin idari yapılarını ayarlayarak bütünleşme koşullarını yaratmış olmasını da gerektirmektedir. Avrupa Topluluğu mevzuatının ulusal mevzuata aktarılması önemli olmakla birlikte, mevzuatın uygun idari ve adli yapılar aracılığıyla etkin biçimde uygulanması daha da önemlidir. Bu, AB üyeliğinin gerektirdiği karşılıklı güvenin ön koşuludur. Bu çerçevede Madrid Kriteri olarak

¹⁴ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Katılım Kriterleri", <http://www.deltur.cec.eu.int/g-katilimkriter.html> (10.09.2002)

bilinen AB müktesebatının uygulanması için gerekli idari kapasitenin oluşturulmasına da Kopenhag kriterleri kadar önem verilmeye başlanmıştır¹⁵.

Lüksemburg Avrupa Konseyi de (Aralık 1997) “Birliğin genişlemesinin ön koşulu olarak, Amsterdam Andlaşması’nın kurumsal hükümlerine uymak için kurumların işleyişinin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi gerektiği”nin altını çizmiştir.

Avrupa Konseyi Helsinki Zirvesi’nde (Aralık 1999), tüm Kopenhag kriterlerine uygunluğun Birliğe katılımın temelini oluşturduğunu teyid ederek aday ülkelerin “Avrupa Birliği’nin Andlaşmalarda öngörülen değerlerini ve amaçlarını paylaşmaları gerektiğini” ilave etmiştir. Avrupa Konseyi özellikle Kopenhag siyasi kriterlerine uygunluğun katılım müzakerelerinin açılması için ön koşul olduğunu anımsayarak aday ülkelerin sınır uyumsuzluklarını ve ilgili diğer sorunları çözümlmek için her türlü çabayı göstermelerini ısrarla ifade etmiştir¹⁶.

20 Haziran 2000 tarihinde yapılan Santa Maria de Feira Zirvesinde de idari kapasitenin önemi vurgulanmış ve aday ülkelerle müzakerelerin ilerlemesinin, mevzuatın etkin bir biçimde uygulanmasını sağlayacak idari ve adli yapının oluşturulmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. 16 Haziran 2001 tarihinde yapılan Göteborg Zirvesinde aday ülkelerin kendi mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmede gösterdikleri başarının önemi vurgulanmış ve bu çerçevede gerekli idari yapının oluşturulması ile adli sistemde yapılacak reformların aday ülkelerin en çok dikkat etmesi gereken unsurlar olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği’ne üye olmak isteyen ülkelerin katılım öncesi süreçte temel öncelikleri, Kopenhag Kriterlerine uyum ve AB müktesebatının uygulanması için gerekli idari kapasitenin oluşturulması ve geliştirilmesi olarak tanımlanabilir¹⁷.

¹⁵ Devrim Kodakçı ve Elif Yıldırım, “AB Müktesebatının Uygulanması İçin Gerekli “İdari Kapasite” ve Türkiye’nin Durumu”, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ulusal Program Dairesi, Nisan 2002, <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/idarikapasite.doc> (23.09.2002), s. 5.

¹⁶ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Katılım Kriterleri”, a.g.e.

¹⁷ Kodakçı ve Yıldırım, a.g.e., s. 6.

1.2. GENİŞLEMENİN TARİHÇESİ

1.2.1. Soğuk Savaş Öncesi Genişleme

1.2.1.1. Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda, Danimarka

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun oluşturulması sürecinde, bu oluşumun dışında kalmayı tercih eden ve alternatif olarak EFTA'nın (European Free Trade Area) kurulmasında başı çeken İngiltere, üç Avrupa Topluluğu'nun (AKÇT, AET, EURATOM) başarılı gelişimi sonucu hedefleri sınırlı olan EFTA'nın Avrupa Toplulukları ile rekabet edemeyeceğini anlamış ve çıkarlarının paradoksal biçimde de olsa AT içinde olduğunu görmüştür¹⁸. Bu bağlamda, İngiltere Roma Adlaşması'nın 237. maddesine göre Temmuz 1961'de AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. İngiltere'nin özellikle İngiliz kolonileri ile ticaret, İngiliz tarımı ve EFTA konularında İngiltere'nin lehine ve Fransa'nın ekonomik çıkarları aleyhine olan tavizler talep etmesiyle ilk başlarda olumlu giden müzakerelerde sorunlar yaşanmıştır¹⁹. İngiltere'nin başvurusu 1963 yılında Fransa tarafından Roma Andlaşması'na uygun olmadığı gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. Fransa'nın bu kararı, Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün temel olarak İngiltere'nin ABD ile nükleer silahlar konusunda gerçekleştirdiği işbirliğinden rahatsız olması ve İngiltere'yi ABD'nin Avrupa'daki "Truva Atı" olarak görmesi gibi siyasi nedenlere dayanmaktadır²⁰.

İngiltere'nin Topluluğa başvurusu İngiltere ile yakın ilişkileri olan ve üyeliği ekonomik çıkarlarına uygun bulan İrlanda, Danimarka ve Norveç'in başvurularını tetiklemiştir²¹. İngiltere, ilk başvurusunun reddedilmesinden sonra 10 Mayıs 1967'de İrlanda ile birlikte AET'ye tekrar tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 11 Mayıs'ta

¹⁸ Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, *Türkiye-AB İlişkileri-Profil 2001*, Ankara, 2001, s. 3.

¹⁹ Anthony Sutcliffe, *Western Europe Since 1945*, Longman, New York, 1996, s. 124.

²⁰ Martin J. Dedman, *The Origins and Development of the European Union 1945-1995*, Routledge, London; New York, 1996, s. 115.

²¹ Stuart Croft, John Redmond, G. Wyn Reesi and Mark Webber, *The Enlargement of Europe*, Manchester University Press, Manchester, 1999, s. 58.

ise Danimarka tam üyelik başvurusunu gerçekleştirmiştir. Bunları 21 Temmuz 1967'de Norveç izlemiştir²².

İngiltere'nin bu ikinci başvurusu AT içinde önemli bir destek görmüştür. Fransa'nın tek başına bütünleşmeyi şekillendirme arzusu olduğu için AT de Fransa'nın bu konumunu dengeleyecek bir güç arayışına girmiştir. Ancak Fransa, İngiltere'nin AET'ye girmesinin Topluluğun niteliğini değiştireceğini vurgulayarak, İngiltere'nin başvurusunu ikinci kez veto etmiştir. 1968 yılında Fransa'da meydana gelen öğrenci hareketlerinin ve Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgalinin De Gaulle'ün görevinden istifa etmesine yol açmasından sonra 1 Aralık 1969 tarihli La Haye Zirvesi'nde bu dört ülkenin katılım müzakerelerine başlama kararı alınmıştır. İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile katılım müzakereleri iki yıl sürmüş ve ilk olarak bu ülkeler 22 Ocak 1972 tarihinde o zamanki adıyla AET'ye katılmıştır. Diğer aday ülkelerden farklı olarak Norveç, düzenlenen referandum sonucunda Topluluğa girmeyi reddetmiştir. Katılım Anlaşmalarında yer alan hükümlerin çoğu aday ülkeler tarafından kabul edilmiş, ancak ticaretin serbestleştirilmesi ve mali katkılar gibi konularda Topluluk bu ülkelere beş yıllık geçiş süresi tanımıştır. Böylelikle bu ülkelerin Birliğe katılması ile üye sayısı altıdan dokuza yükselmiştir²³.

Bu genişlemeyle İrlanda, küçük ve tarafsız bir ülkenin piyasalarını çeşitlendirerek ve göreceli bir avantaj sağlayarak nasıl Avrupa bütünleşmesine katılabileceğine iyi bir örnek olmuştur. İngiltere ve Danimarka ise hükümetlerarasıcılık tercihleri ve ulusal bağımsızlıklarından vazgeçmeye yanaşmamaları nedeniyle siyasi bütünleşme düşüncesinden ziyade ekonomik düşüncelerle Avrupa bütünleşmesine katılan ülkelerdir²⁴.

²² Karluk, a.g.e., s. 11.

²³ Erçin, a.g.e., s. 7.

²⁴ John Redmond, "Introduction", John Redmond (Ed.), 1995 *Enlargement of the European Union*, Aldershot, England; Ashgate, Brookfield USA, 1997, ss. 2, 3.

1.2.1.2. İkinci Genişleme: Yunanistan

Topluluğun ikinci genişlemesi, 1981 yılında güneye doğru olmuştur. Yunanistan, 1 Ocak 1981 tarihinde Topluluğa 10. üye olarak katılmıştır. Yunanistan, Roma Andlaşması'nın yürürlüğe girmesinden yaklaşık 1.5 yıl sonra 8 Haziran 1959'da AT'ye "ortak üye" olmak için başvurmuştur. Bu ülke, tıpkı Türkiye gibi bir Avrupa ülkesi olduğu için Roma Andlaşması'nın 237. maddesine göre AT'ye "üyelik", 238. maddesi uyarınca da "ortaklık" için başvuru hakkına sahip idi. Bu hakkını 238. madde çerçevesinde kullanarak, AT'ye giriş için ilk başvuruda bulunan ülke olmuştur. Yapılan görüşmelerden sonra Yunanistan ile AT arasında 9 Temmuz 1961'de Atina'da bir Ortaklık Anlaşması-Atina Anlaşması (Association Agreement) imzalanmıştır. 1 Kasım 1962'de yürürlüğe giren Atina Anlaşması ile Yunanistan, AT'ye 22 yıl sonra tam üye olabilecekti. Diğer bir deyişle, Anlaşma, Yunanistan'ı belirli süreler sonunda AT'ye tam üyeliğe hazırlayıcı niteliktedir²⁵.

Yunanistan'da 21 Haziran 1967'de meydana gelen askeri darbeden sonra AT, bu ülkeyle ilişkilerini dondurmıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatı'nı gerçekleştirmesi sonucunda Yunanistan'da "Albaylar Cuntası" yönetimden düşmüş, demokratik rejime geçiş süreci başlamış ve Atina Anlaşması tekrar yürürlüğe girmiştir. Yunanistan, bu tarihten bir yıl sonra, 12 Haziran 1975'te Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurmuştur. Komisyon bu başvuru üzerine 29 Ocak 1976 tarihinde Yunanistan'ın ekonomik sıkıntılardan dolayı Topluluğa katılımının uygun olmadığını belirten bir rapor sunmuştur²⁶. Ancak ülkede demokrasinin yerleşmesi ve Batı karşıtı politikalar izleyen zamanın muhalefet partisi PASOK'un iktidara gelme ihtimali nedeniyle 9 Şubat 1976'da, Bakanlar Konseyi, ekonomik gerekçeleri geri plana iterek ve siyasi gerekçeleri gözönünde bulundurarak Komisyonun olumsuz görüşünü olumlu yönde değiştirmiştir. Müzakereler 27 Temmuz 1976'da başlamış ve 28 Mayıs 1979'da Katılım Anlaşması imzalanmıştır. Katılım Anlaşması'nda 5 yıllık bir uyum dönemi öngörülmüş ve bu dönem içerisinde gümrük tarifelerinin kaldırılması ve Topluluğun ortak gümrük tarifesine uyum

²⁵ Karluk, a.g.e., s. 13.

²⁶ Erçin, a.g.e., s. 7.

sağlanması hedeflenmiştir. 1 Ocak 1981'den itibaren de Yunanistan Avrupa Toplulukları'nın 10. üyesi olmuştur²⁷.

1.2.1.3. Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz

İspanya ve Portekiz, Topluluğa ilk olarak 1962 yılında ortaklık anlaşması için başvurmuşlardır. Fakat her iki ülkenin diktatörlükle yönetilmesinden ötürü başvuruları reddedilmiştir.

Franco diktatörlüğü altındaki İspanya kapalı bir ekonomiye sahip olmuş ve 1970 yılına kadar ne AT ile ne de EFTA ile ticari ilişki kurmamıştır²⁸. 29 Haziran 1970'de Roma Andlaşması'nın 113. maddesine göre İspanya ile Topluluk arasında tercihli ticaret anlaşması imzalanmış ve 1 Ekim 1970'de yürürlüğe girmiştir. 20 Kasım 1975'te diktatör Franco'nun ölmesiyle İspanya demokratik rejime dönmüş ve 28 Temmuz 1977'de Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur²⁹. Komisyon'un olumlu görüş vermesi sonucu 5 Şubat 1979'da görüşmeler açılmıştır ancak İspanya'nın Topluluk ortalamasının gerisinde kalan gelir seviyesi, kalabalık nüfusu ve tarıma dayalı yapısı bu ülke ile olan tam üyelik görüşmelerinin uzun sürmesine neden olmuştur. Öyle ki, İspanya AT'nin nüfusunu %20 oranında arttırırken GSYİH'sini sadece % 10 arttıracaktı³⁰. 12 Haziran 1985 tarihinde imzalanan, 7 yıllık bir uyum süreci öngören katılım anlaşması ile İspanya 1 Ocak 1986'da tam üye olmuştur. Ülkenin tarıma dayalı üretim yapısı, hem ortak tarım politikasına uyum hem de Topluluk bütçesinden yararlanmasına ilişkin olarak uzun geçiş dönemleri yaşamasına neden olmuştur.

Portekiz, geçmişte AT ile yakın ilişkileri olan Yunanistan'ın tersine Afrika'ya yönelik daha dışa açık bir role sahip olmuştur. Ülke, EFTA'ya katılarak Batı Avrupa'da İngiltere ile yakın ilişkiler kurmuştur³¹. 1960 yılında oluşturulan

²⁷ Karluk, a.g.e., s. 13.

²⁸ Jeffrey Harrop, *The Political Economy of Integration in the European Community*, Second Edition, Edward Elgar Publishing, Brookfield, 1992, s. 259.

²⁹ Karluk, a.g.e., s. 14.

³⁰ Dedman, a.g.e., s. 127.

³¹ Harrop, a.g.e., s. 257.

EFTA'nın üyesi olan Portekiz'in AT ile ilişkileri AT ve EFTA arasında imzalanan anlaşmalarla başlamıştır. Portekiz de, İspanya ve Yunanistan gibi 1970'li yılların ortalarına doğru diktatörlükten demokrasiye geçiş süresi yaşamıştır. Bu süreçte 1973 yılında AT ile Portekiz arasında bir ticari işbirliği anlaşması imzalanmıştır³². 1974 yılında bir askeri darbeyle Portekiz Afrika kolonilerinden çekilmiş ve Avrupa ile daha yakın ilişkiler içine girmeye başlamıştır³³. Demokrasinin kalıcı olmasını desteklemek amacıyla AT bu ülkeye 150 milyon Euro tutarında mali yardımda bulunmuştur. Ayrıca, sözkonusu ülke işçilerinin Topluluk içinde dolaşımı kolaylaştırılmış ve tarım alanında bazı imtiyazlar sağlanmıştır. AT, demokrasinin her alanda geliştirilmesine yardımcı olacağı öngörüsüyle mali ve teknik yardımlar yapmıştır. Bu sayede Portekiz'e yapılan mali yardım, bu gibi ülkelerin NATO ile yakınlaşarak güvenliğin yaygınlaştırılması amacını da taşımıştır³⁴.

Portekiz, 1974 yılında diktatörlük rejiminin yıkılmasından sonra 28 Mart 1977 tarihinde AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon olumlu görüş vermiş ve 12 Haziran 1985'te Lizbon'da Topluluk ile Portekiz arasında yedi yıllık bir uyum süreci tanınan bir katılım anlaşması imzalanmış, 1 Ocak 1986'da Portekiz Topluluğun tam üyesi olmuştur.

İspanya, Portekiz ve Yunanistan ile üyelik müzakereleri her ne kadar ekonomik konularda yoğunlaşsa da bu üç ülkeyi kapsayan genişleme temel olarak siyasi nedenlere dayanmaktadır³⁵. Ekonomik bakımdan AT'nin gerisinde olmalarına rağmen İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın üyeliklerine AT tarafından olumlu yaklaşılmasının nedeni bu ülkelerde demokrasinin teşvik edilmesinin istenmesidir. Bunun yanında Avrupa'nın az gelişmiş bölgelerinin ortalama seviyeye getirilmeden tam bir Avrupa bütünleşmesinin olmayacağı düşüncesi de bunda etkili olmuştur³⁶. İspanya ve Portekiz, Avrupa bütünleşmesinin kısıtlamalarını kabul ederek, bu

³² Y.a.g.e., s. 258.

³³ Larry Neal and Daniel Barbezat, *The Economics of the European Union and the Economics of Europe*, Oxford University Press, New York, 1998, s. 302.

³⁴ Erçin, a.g.e., s. 8.

³⁵ Stanley Henig, *The Uniting of Europe*, Routledge, London; New York, 1997, s. 72.

³⁶ Sutcliffe, a.g.e., s. 126.

bütünleşme sürecini kendi ekonomilerinin modernizasyonu yönünde kullanarak ve daha fazla bütünleşme sağlayarak bu süreçte başarılı bir gelişim göstermişlerdir³⁷.

1.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Genişleme

1.2.2.1. De Facto Genişleme: İki Almanya'nın Birleşmesi

İkinci Dünya Savaşı sonunda bölünen Almanya, 1980'li yılların sonlarında Gorbaçov'un yumuşak tutumu ve Polonya ve Macaristan'da meydana gelen liberal gelişmelerden Doğu Almanya'nın etkilenmesiyle birleşmeye doğru yol almıştır³⁸. 13 Ağustos 1961 tarihinde yapılmaya başlanan ve soğuk savaşın en önemli simgesi olan Berlin Duvarı, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki demokratikleşme hareketleri sonucu 9 Kasım 1989 tarihinde yıkılmıştır. Almanya'yı ikiye bölen duvarın yıkılışından bir yıl sonra 3 Kasım 1990'da iki Almanya birleşmiştir. Doğu Avrupa'daki bu değişimler çok hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Öyle ki, Polonya'da bir yıl süren değişim, Doğu Almanya'da iki ay sürerken Çekoslovakya'da sadece birkaç haftada ve Romanya'da bir haftada gerçekleşmiştir³⁹. Bu süreçte Polonya'nın 1989'da başlayan değişime neden olan olaylar dizisinin öncüsü olduğu söylenebilir⁴⁰.

İki Almanya'nın birleşmesi sonucunda AT'nin üye sayısı 12'den 13'e çıkmamıştır ama AT organlarında Almanya'nın ağırlığı artmıştır. Avrupa Parlamentosu'nda Almanya'nın milletvekili sayısı 81'den 90'a çıkarken diğer üç büyük ülkenin parlamenter sayısı ancak 81'den 87'ye yükselmiştir. Birleşme ile birlikte Doğu Almanya de facto olarak gümrük birliğine girmiş ve bu ülkenin üçüncü ülkelerle ticaretine Topluluk mevzuatı uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca Doğu Almanya'nın Avrupa Yatırım Bankası'nın kredilerinden ve yapısal fonlardan yararlanabilmesi de mümkün olmuştur. Birleşme bütçeye mali yük getireceğinden Komisyon tarafından hazırlanan 1991 ve 1992 bütçe tekliflerinde taahhütler ve

³⁷ Alberta Sbragia, "Politics in the European Union", Gabriel A. Almond, Russell J. Dalton and G. Birmingham Powell (Ed.), *European Politics Today*, Longman, New York, 1999, s. 479.

³⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s. 449.

³⁹ Colin Campbell, Harvey Feigenbaum and Helmut Norpoth, *Politics and Government in Europe Today*, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, USA, 1990, s. 523.

⁴⁰ Ray Taras, "Politics in Poland", Gabriel A. Almond, Russell J. Dalton and G. Birmingham Powell (Ed.), *European Politics Today*, Longman, New York, 1999, s. 365.

ödemeler fasıllarında artışlar öngörülmüştür. Birleşme maliyetinin % 80'i Federal Almanya tarafından karşılanmıştır⁴¹.

Birleşmeden hemen sonra, yeni özgürlüğünü kazanan Doğu Avrupa ülkelerine yönelik yeni politikası (Neu Ostpolitik) bölgede ve giderek Balkanlar'da 80 milyonluk Almanya'ya belirgin bir üstünlük sağlamıştır. O kadar ki, geleneksel etki alanları olan Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık ilanlarını hemen tanıyarak ve bu yolda yaptığı baskıyla öteki Batı Avrupa ülkelerine de aynısını yaptırarak Yugoslavya'nın dağılmasında baş rolü oynamıştır. Bu gelişmeler Almanya'nın Avrupa bütünleşmesinde öncü rolü oynayacağını ve Avrupa mimarisinde ağırlığa sahip olacağını açıkça ortaya koymuştur⁴².

1.2.2.2. Dördüncü Genişleme: Avusturya, İsveç, Finlandiya

1990'lı yılların başında, AET ile EFTA ülkeleri arasında çok geniş kapsamlı bir ekonomik bütünleşme anlaşması yapılmıştır. Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) olarak bilinen bu anlaşma, aşağı yukarı AET içinde ekonomik bütünleşme olarak gerçekleştirilen ne varsa, EFTA ülkeleri ile AET arasında da gerçekleştirmeyi hedeflemekteydi. Bir diğer ifadeyle, zaten paralel ekonomik gelişme seviyesinde olan ülkeler arasında, farklı düzlemde bir ekonomik bütünleşme gerçekleştirilmekteydi. Ancak, AEA Anlaşması'nın asıl önemi, EFTA ülkelerinin önemli bir kısmının, bu Anlaşma aracılığıyla Topluluk müktesebatının büyük bir kısmıyla tanışıklığının sağlanması ve Maastricht Andlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından AB tam üyeliğine hazır hale gelmesidir⁴³.

17 Temmuz 1989 tarihinde Avusturya, 1 Temmuz 1991 tarihinde İsveç ve 18 Mart 1992 tarihinde Finlandiya, Avrupa Birliğine tam üyelik başvurularını yapmışlardır ve 1 Şubat 1993'te bu üç ülke ile Topluluk arasında tam üyelik

⁴¹ Karluk, a.g.e., s. 16.

⁴² Sander, a.g.e., s. 451.

⁴³ Can Baydarol, "Avrupa'nın Yeniden Yapılanması Sürecinde Genişleme- Altılar Avrupası'ndan Onbesler Avrupası'na", <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/onbesler.rtf> (15.09.2002), s. 22.

müzakereleri başlamıştır. Avrupa Parlamentosu'nun 4 Mayıs 1994 tarihinde aldığı karar ile Avusturya, İsveç, Finlandiya ve Norveç'in tam üyelikleri kabul edilmiştir.

Avusturya, İsveç ve Finlandiya ülkelerindeki halkoylamalarından olumlu sonuç alındıktan sonra Maastricht Andlaşması'nın yürürlüğe girmesinin yaklaşık bir sene sonrasında, 1 Ocak 1995 tarihinde AB'ye tam üye olmuşlardır ve Avrupa Birliği'nin üye sayısı 12'den 15'e çıkmıştır. Bu genişlemeyle AB'nin yüzölçümü 788.000 km², nüfusu ise 22 milyon artmıştır. GSYH açısından % 7'lik bir artış olmuş ve ortalama kişi başı gelir 15.840 ECU'den 15.951 ECU'ye çıkmıştır⁴⁴. Bir diğer tam üyeliği beklenen Norveç ise 1973'te olduğu gibi, yine referandum yapmış ve Norveç halkı, ülkelerinin bu Topluluğa katılmasına yine onay vermemiştir. Bu üç ülkenin AB ülkeleriyle ortak değerleri taşıması ve refah seviyelerinin yüksek olması dolayısıyla katılım müzakereleri AB tarihindeki en kısa sürede tamamlanmış ve diğer genişlemelere oranla daha sorunsuz bir genişleme gerçekleşmiştir.

EFTA ülkelerinin AT'ye katılmaya 1990'lı yıllarda karar vermelerinin nedenlerine bakılacak olursa, bu ülkelerin Kelstrup'ın "bütünleşme ikilemi"⁴⁵ savı ile açıklanan üyeliğe çelişkili yaklaşımları sözkonusu olmuştur. "Bütünleşme ikilemi"ne göre, bir ülke ya Avrupa bütünleşmesi içinde erime tehlikesiyle bağımsızlığından taviz vermeyi ya da bütünleşme sürecinin dışında yalnız kalma tehlikesiyle bağımsızlığında ısrar etmeyi seçmekle karşı karşıyadır. Buna göre EFTA ülkeleri, olumlu duygulardan ziyade AB'nin fikir babalarının ideallerini paylaşmasalar da üye olmamanın maliyetlerinden (Tek Pazarın dışında kalmak, piyasalara giriş kısıtlamaları, yabancı yatırımcılar için çekiciliğin kaybolması) kaçınmak için Avrupa üyeliğini seçmişlerdir⁴⁶. Bunun yanında bu ülkeler EEA içinde zaten AB mevzuatına, standartlarına ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı kararlarına tabi olmalarına rağmen bu kuralların oluşturulmasında oy hakkına sahip değillerdi. Bu ülkeler AB

⁴⁴ Francisco Granell, "The First Enlargement Negotiations of the EU", John Redmond (Ed.), 1995 **Enlargement of the European Union**, Aldershot, England; Ashgate, Brookfield USA, 1997, s. 59.

⁴⁵ M. Kelstrup, "Small States and European Political Integration". T. Tiilikainen and I. Petersen (Ed.), **The Nordic Countries and the European Community**, Copenhagen Political Studies Press Copenhagen, 1993, ss. 136-162.

⁴⁶ John Redmond, "Introduction", a.g.e., ss. 4-5.

üyeliği ile kendi ürünlerini etkileyen karar alma sürecine katılarak kendi ulusal ekonomik çıkarlarını koruma olanağına sahip olmuşlardır⁴⁷.

Bu genişlemeyle birlikte Avrupa Birliği Kuzey ve Orta Avrupa'ya doğru dördüncü genişlemesini gerçekleştirmiş ve üç EFTA üyesinin Birliğe katılmasıyla birlikte EFTA çözülme sürecine girmiş ve fiilen dağılmıştır⁴⁸.

1.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTA VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK GENİŞLEME STRATEJİSİ

1.3.1. Avrupa Anlaşmaları

Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine yönelik olan Beşinci Genişleme süreci Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile başlayan bir düşüncedir. Gorbaçov'un iktidara gelmesine kadar geçen 30 yıl içerisinde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Avrupa Topluluğu arasında hemen hemen hiçbir ilişki olmamıştır⁴⁹. Bu süre içerisinde bu ülkelerin bir gün Avrupa Birliği ile siyasi ve ekonomik bütünleşme gerçekleştirebileceğine ihtimal verilmemiştir⁵⁰. 1989 sonbaharında Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla birlikte II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu ve Batı olarak bölünen Avrupa yeniden birleşmiştir. Komünist sistemin çöküşünün, Avrupa Topluluğu'nda Avrupa Komisyonu ve diğer kurumlar tarafından beklenmeyen bir olay olması dolayısıyla bu yeni duruma karşı hazırlıksız yakalanılmış fakat bu yeni durumun Avrupa kıtasının birleştirilmesi için bir fırsat oluşturduğunun kavranmasıyla birlikte Topluluk, eski Sovyet Sistemi'nden kurtulan ODAÜ ülkeleri ile kurulacak yeni ilişkileri de tanımlama çabası içine girmiştir⁵¹.

⁴⁷ Dedman, a.g.e., s. 128.

⁴⁸ Karluk, a.g.e., s. 18.

⁴⁹ Ulrich Sedelmeier and Helen Wallace, "Eastern Enlargement", Helen Wallace and William Wallace, *Policy Making in the European Union*, Oxford University Press, New York, 2000, s. 431.

⁵⁰ Jackie Gower, "EU Policy to Central and Eastern Europe", Karen Henderson (Ed.), *Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union*, UCL Press, London; Philadelphia, 1999, s. 3.

⁵¹ Andrej Stepniak, "Europe Agreement: Economic Opportunities and Threats for Poland", Paul Michael Lützeler (Ed.), *Europe After Maastricht*, Berghahn Books, USA, 1994, s. 195.

Doğu Bloku içinde yer alan Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Bulgaristan gibi Sosyalist ideolojilere ve planlı ekonomilere sahip Doğu Avrupa ülkeleri hem uluslararası konjonktürün etkisiyle hem de kendi ekonomik ve siyasi sistemlerinin yarattığı ekonomik ve toplumsal sorunların baskısıyla, 1989'da başlayan bir dönüşüm süreci içinde pazar ekonomisine ve liberal demokrasiye dayalı bir yapıyı tesis etme yönünde adımlar atmaya başlamıştır.

1989 sonrası süreçte ODAÜ ülkeleri için Avrupa Topluluğu'na mümkün olan en kısa sürede katılmak, birinci öncelikteki politika halini almıştır. Avrupa'ya katılmak düşüncesinin öneminin artışında etkili olan gelişme sadece ekonomik refahın artması için duyulan arzu değil, aynı zamanda Sovyet Sisteminin ortadan kalkması sonucu ortaya çıkan siyasi ve ideolojik boşluğu doldurmak amacıyla yeni bir fikirler ve amaçlar düzenine sahip olmaktır⁵².

Gelişen bu olaylarla birlikte Avrupa Birliği, bu ülkelerle ortaklık anlaşmaları yapmaya başlamıştır. Yapılan bu anlaşmalar bir yandan taraflar arasındaki ticareti teşvik etmek ve bu ülkelerin geçiş ekonomisi dönemlerine yardım etmek, öte yandan da o ülkelerin tam üyelik beklentilerine zemin hazırlama amacını taşımaktaydı⁵³.

AB'nin ODAÜ'ye yönelik politikalarındaki ana amaçları şu şekilde maddelendirmek mümkündür⁵⁴:

- Hukukun üstünlüğü prensibine saygılı, serbest seçimlere ve çok partili düzene dayalı liberal demokratik sistemin teşvik edilmesi:

AB, çevresindeki ülkelere çoğulcu demokrasiyi benimsetmeye yönelik çaba göstermektedir. AB'ye üye ülkeler, ortak değerleri olan yeni bir Avrupa oluşturma

⁵² M. Nail Alkan, *Avrupa'da Sınırlar*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2002, ss. 28- 29.

⁵³ Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkiler bu şekilde geliştirilirken, 1993 yılının Haziran ayı içinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, bir yandan AB'ye tam üye olmak isteyen adaylar için yeni kriterler belirlenmiş, öte yandan Avrupa Birliği bu kriterler aracılığıyla kendi kimliğini çizmeye çalışmıştır.

⁵⁴ Elif Uçkan Dağdemir, *Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliklerinin Avrupa Birliği'nin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri Yönüyle Değerlendirilmesi*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 38-39.

idealini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. AB, Avrupa'nın savaş sonrası bölünmüşlüğü'nün ancak bu şekilde ortadan kalkacağına inanmaktadır. ODAÜ ülkeleri serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde önemli değişimler geçirmektedirler. Bu değişimlerden kaynaklanan ekonomik ve sosyal problemler halkta hoşnutsuzluk ve etnik çatışmalara sebep olup eski rejim arayışlarına yönlendirebilir. Bunu engellemek de AB'nin siyasi güvenliği için önem arz etmektedir.

- Çevreye karşı duyarlılık gösterilmesi:

Yaşanan değişim sonucu ODAÜ ülkelerinin yoğun bir çevre kirlenmesi ile karşı karşıya oldukları ortaya çıkmıştır. AB'nin, Doğu Avrupa'daki sanayiye modernleştirmeye dönük çabaları sadece Doğu Avrupa'nın değil tüm Avrupa'nın yararınadır. Ekolojik problemler ve dolayısıyla çevre konusunun önemi, Batı Avrupa'nın güvenliğinin Doğu Avrupa'nın güvenliğine bağlı olduğunu gözönüne sermiştir.

- Etnik çatışmaların önlenmesi:

ODAÜ'deki rejim değişikliği, milliyetçilik akımlarının güçlenmesine yol açmıştır. AB, Yugoslavya'da meydana gelen iç çatışmaya müdahalede başarılı olamamıştır. Bu başarısızlık, AB'yi ODAÜ'deki gelişmelere karşı daha duyarlı olmaya yöneltmektedir. Bu tip bir başarısızlığı tekrar yaşamamak için AB ülkelerin siyasi kararlılık göstermesi gerekmektedir.

- Batıya göçün önlenmesi:

Ülkelerindeki etnik çatışmalar ve bozuk ekonomik düzen, milyonlarca ODAÜ vatandaşını daha iyi bir yaşam arayışına yönlendirebilir. Bu bağlamda en gelişmiş ve güvenli bölge AB, en cazip ülke ise Almanya'dır. AB, olası bir göçü önlemek üzere, ODAÜ'ye yönelik çeşitli politikalar geliştirmektedir. Bu ülkelerdeki yaşam koşullarını iyileştirecek ekonomik yardım ve politik destek sağlamak bu politikaların başında gelmektedir.

- Planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişin teşvik edilmesi:

AB'nin ODAÜ'ye yönelik politikalarındaki en önemli amacı, söz konusu ülkelerdeki yaşanabilecek bir ekonomik çöküşü engellemektir. Çünkü böyle bir çöküşün getireceği ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, AB'yi doğrudan etkileyecektir. Bu ülkelerin Batılı komşularından daha düşük yaşam standardına sahip olmaları, tüm Avrupa için potansiyel bir tehlikedir. Doğu ve Batı Avrupa'nın yaşam standartlarının birbirine yaklaştırılmaması durumunda, Demir Perde benzeri bir refah duvarının oluşması tehlikesi ortaya çıkabilir.

Bu amaçlar çerçevesinde 1989 yılına kadar Sovyetler Birliği bünyesinde olup bağımsızlığını yeni elde etmiş ODAÜ'lerle 1991'in sonundan itibaren imzalanan Avrupa Anlaşmaları⁵⁵, taraflar arasındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandırmıştır. Avrupa Anlaşmaları, Avrupa Birliği Anlaşması'nın 310. maddesine göre yapılan ortaklık anlaşmalarının ODAÜ'ye özel bir çeşididir⁵⁶.

1995 yılı sonu itibariyle Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Slovakya ile imzalanan Avrupa Anlaşmaları yürürlüğe girmiştir. Söz konusu anlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için, AB'ye üye ülkelerin ve Avrupa Parlamentosu'nun onayından geçmesi gerektiğinden, bu süreç ile zaman kaybetmemek için ticari hükümlere Geçici Anlaşmalar (Interim Agreements) ile işlerlik kazandırılmıştır. Onay prosedürünün tamamlanması ile, Geçici Anlaşmalar yerlerini Avrupa Anlaşmalarına bırakmıştır. Baltık ülkeleri olarak adlandırılan Estonya, Letonya ve Litvanya ile ise, öncelikle Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, daha sonra ise bu Anlaşmanın ticari hükümlerini bünyesinde toplayan Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır ve bu Anlaşmayı takiben de Avrupa Anlaşması imzalanmıştır. Arnavutluk ile sadece Ticaret ve Ekonomik İşbirliği

⁵⁵ Avrupa Anlaşmaları, ortaklık anlaşmalarıdır. ODAÜ ile imzalanan Ortaklık Anlaşmalarını, Türkiye gibi diğer 3. ülkelerle imzalanan anlaşmalardan ayırmak için, Avrupa Anlaşmaları terimi kullanılmaktadır. Aday ülkelerden Malta ve Güney Kıbrıs ile ise sırasıyla 1970 ve 1972 yıllarında Türkiye'ye benzer şekilde kademeli olarak bir gümrük birliği oluşturulmasını öngören ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır.

⁵⁶ Matthias Pechstein and Philipp Kubicki, "The Legal Framework of Accession to the European Union", Wladyslaw Czaplinski (Ed.), *Poland's Way to the European Union*, Scholar Publishing House, Warsaw, 2002, s. 245.

Anlaşması imzalanmışken, Slovenya ile söz konusu Anlaşmanın yanı sıra Avrupa Anlaşması imza edilmiştir⁵⁷.

Avrupa Anlaşmaları, ODAÜ'nün siyasi, ekonomik alanların yanısıra sanayi, ticaret, bilim, teknik, çevre ve kültür alanlarında AB ile işbirliğinin çerçevesini oluşturan çok geniş kapsamlı anlaşmalardır⁵⁸. Anlaşmalarda başlıca beş temel alanla ilgili düzenlemelere yer verilmektedir. Bunlar⁵⁹:

a. Malların Serbest Dolaşımı

Bu anlaşmaların yürürlüğe girişlerinden itibaren 10 yıl içinde, taraflar arasında bir serbest ticaret bölgesi yaratılacaktır. AB, 1 yıl içinde ODAÜ'den yaptığı ithalata uyguladığı gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldıracaktır. ODAÜ ise, AB ülkelerine uyguladıkları gümrük tarifelerini ve eş etkili uygulamaları, 10 yıl içinde kademeli olarak kaldıracaktır.

Tarım ürünleri, tekstil, hazır giyim, demir ve çelik ürünleri, malların serbest dolaşımı ile ilgili düzenlemelerin dışında tutulmuştur. Hassas ürünler olarak nitelendirilen söz konusu ürünlerin ticareti, anlaşmalara ekli protokollerde düzenlenmiştir.

b. İşgücünün, Hizmetlerin ve Sermayenin Serbest Dolaşımı

Bu anlaşmalar, ODAÜ'deki işgücünün AB'ye üye ülkelerde serbest dolaşımına izin vermektedir. Aynı serbestilik, AB ülkelerindeki işgücü için de geçerlidir.

Hizmetlerin serbest dolaşımı, Anlaşmada uyulması gereken bir hedef olarak belirlenmiş ancak sağlanması ile ilgili kapsamlı düzenlemelere yer verilmemiştir.

⁵⁷ Dağdemir, a.g.e., ss. 45-46.

⁵⁸ Fraser Cameron, "The European Union and Its Eastern Neighbours", *Eurobalkans*, No:24, Autumn 1996, s. 5.

⁵⁹ Dağdemir, a.g.e., ss. 46-48.

Anlaşmalar, sermayenin serbest dolaşımı konusunda ise, ODAÜ firmaları ile AB firmaları arasında ayırım yapılmadan, taraf ülkelerde serbestçe yatırım yapılabilmesine olanak sağlayan hükümler içermektedir.

c. Rekabet Politikasının Benimsenmesi ve Yasaların Uyumlaştırılması

ODAÜ, Anlaşmaların yürürlüğe girişinden itibaren 3 yıl içinde, AB'nin rekabet politikasını tümüyle benimseyeceklerdir. Devlet yardımları konusunda ise söz konusu ülkelere 5 yıllık bir istisna tanınmıştır. Ancak devlet yardımlarının geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için veya işsizlikle mücadeleye yönelik olarak verilmesi gerekmektedir. ODAÜ'nün sınai ve fikri mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemeleri de 5 yıllık bir süre içinde AB mevzuatına ve uluslararası andlaşmalara uygun hale getirilecektir.

Vergi kanunlarının, şirketler ile ilgili kanunların ve bankacılık kanunlarının, şirket hesapları ve vergilerin hesaplanması, iş güvenliği, finansal hizmetler, doğal çevrenin, bitki ve hayvan sağlığının korunması, dolaylı vergiler, teknik standartlar, ulaşım ve tüketicinin korunması ile ilgili yasaların uyumlaştırılması ise önem arz eden diğer konulardır.

d. Ekonomik İşbirliği

Avrupa Anlaşmaları ile AB'nin ODAÜ'deki gelişmeleri destekleyeceği ve bu ülkelerle ekonomik bağlarını güçlendireceği hükme bağlanmıştır.

e. Mali İşbirliği

AB, ODAÜ'ye bağışlar ve krediler yoluyla mali yardımda bulunacaktır. Bağışlar, Phare programının bütçesinden, krediler ise Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından verilecektir.

Yukarıda açıklanan beş temel alanla ilgili düzenlemelere yer verilen Avrupa Anlaşmaları bazı ayrıntılar dışında genellikle aynı çerçeveyi taşımaktadır. Yine de

anlaşmalarda farklı bütünleşme adımları görülebilmektedir. Polonya ve Macaristan ile yapılan Avrupa Anlaşmaları birbirine oldukça benzer niteliktedir. Özellikle Litvanya ve Letonya olmak üzere Baltık ülkeleriyle yapılan anlaşmalar da birbirine oldukça benzemektedir. Romanya ile yapılan Avrupa Anlaşması ile birlikte anlaşma çerçevesinde tarafların yükümlülükleri farklılaşmaktadır. Daha önce Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya ile yapılan Avrupa Anlaşmalarında ise tarafların yükümlülüğü aynı olmuştur. Bunun yanında Baltık ülkeleri ve Polonya ile yapılan Avrupa Anlaşmaları ise “en çok kayırlan ülke”⁶⁰ uygulamasını içermektedir. Estonya ile yapılan Avrupa Anlaşması ise herhangi bir geçiş dönemi içermemektedir ve sağlanan istisnalar diğerlerinden daha dar kapsamlıdır⁶¹.

Avrupa Anlaşmaları, AB’nin ODAÜ ile ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmakla birlikte, anlaşmaların ticaretle ilgili hükümlerinin, AB’nin hassas sektörlerini korumaya yönelik birçok korumacı düzenleme içermesi nedeniyle, hedeflere tam anlamıyla hizmet etmediği öne sürülmüş, hatta bu anlaşmaların kısa vadede ODAÜ’nün değil, AB’nin çıkarlarına hizmet eden anlaşmalar olduğu iddia edilmiştir⁶².

Avrupa Anlaşmaları’nda, özellikle Polonya ve Macaristan’ın ısrarlı tutumlarına rağmen ilgili ülkelere tam üyelik garantisi verilmesi konusunda bir hükme yer verilmemiştir⁶³. Avrupa Anlaşmalarının gerekçelerinde, ortak üyelik statüsünü elde etmiş ülkelerin hedeflerinin AB’ye tam üyelik olduğu hükmü yer almıştır. Ancak

⁶⁰ En çok kayırlan ülke uygulaması, GATT’ın (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) ticarete ayırım gözetmeme ilkesinin diğer ifadesidir. Genel Anlaşma’nın 1. maddesi ile getirilen “en çok kayırlan ülke kuralı” na göre, tüm akit taraflar ithalat ve ihracatla ilgili her türlü gümrük vergi, resim ve harçlarının uygulama ve idaresinde herhangi bir ülkeye tanıdıkları en iyi işlemi birbirlerine uygulamak zorundadırlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nevzat Güran, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, İzmir, 2000, ss. 28-30.

⁶¹ Wolfgang Weiss, “The Chapter II on Establishment on the Europe Agreements”, **European Foreign Affairs Review** 6, 2001, ss. 243-244.

⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. Marc Maresceau (Ed.), **Enlarging the European Union Relations between the European Union and Central and Eastern Europe**, Longman, London, 1997, s. 141; Riccardo Faini and Richard Portes, “Opportunities Outweigh Adjustment: The Political Economy of Trade with Central and Eastern Europe”, Richardo Faini and Richard Portes (Ed.), **European Union Trade with Eastern Europe- Adjustment and Opportunity**, Centre for Economic Policy Research, London, 1995.

⁶³ Avrupa Anlaşmaları, bu noktada Türkiye ile imzalanan Ortaklık Anlaşmasından farklılık göstermektedir. Ankara Anlaşmasının 28. maddesinde Türkiye’nin tam üyeliği olasılığına yer verilmiş ancak bu durumun gerçekleşmesi, Topluluğu kuran Andlaşmalardan doğan yükümlülüklerin tümünün üstlenilmesi gibi belirli bir şarta bağlanmıştır.

AB, anlaşmalar kapsamında gerek yasal gerek politik anlamda bu yönde bir taahhütte bulunmamıştır. AB'ye katılımın, ortak üyenin nihai hedefi olduğu, akit tarafların her ikisinin de paylaştığı bir ortak hedef olmadığı görüşü benimsenmiştir⁶⁴.

1.3.2. Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Oluşturulan Fonlar: Phare, ISPA ve SAPARD

Doğu Avrupa ülkelerinde 1989 yılında başlayan demokratikleşme ve piyasa ekonomisine geçiş çabalarını desteklemek üzere OECD ülkelerince aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, G-24 adı verilen bir grup oluşturulmuştur: G-24'ün amacı; ODAÜ'ye gıda yardımı, teknik yardım ve ödemeler dengesine yönelik yardım ve diğer alanlardaki ikili ve çok taraflı yardımların koordinasyonunu sağlamaktır. Yardımların koordinasyonu görevi ise AB Komisyonuna devredilmiştir⁶⁵. G-24'ler ilk kez Temmuz 1989'da Paris Dünya Ekonomi Zirvesi'nde Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak Phare⁶⁶ programı adı altında bir yardım programını yürürlüğe koyarak bu ülkelere mali ve teknik yardımda bulunmaya başlamıştır⁶⁷. Temmuz 1990'da Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Yugoslavya, Ocak 1991'de Romanya, Ocak 1992'de Arnavutluk, Estonya, Letonya ve Litvanya, Ağustos 1992'de ise Slovenya Phare programına dahil edilmiştir.

Bu program, ODAÜ'deki yatırımları ve yatırımcıları desteklemekten ziyade, yatırımları özendirici ve serbest piyasa ekonomisini teşvik edici koşulları tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu program yoluyla yapılan yardımlar, program kapsamındaki ülkelerin ihtiyaç duydukları alanlara göre belirlenmekte ve dolayısıyla her bir ODAÜ'nün programdan sağladığı destek türü ve tutarı farklı olabilmektedir. Program kapsamındaki yardımlar, krediler ve teşviklerden oluşmakta ve teknik yardım, teknik eğitim, fizibilite çalışmaları, kurumların yeniden organizasyonu ile ilgili faaliyetler ve özellikle altyapı ile ilgili pilot projeler için kullanılmaktadır⁶⁸.

⁶⁴ Dağdemir, a.g.e., s. 48.

⁶⁵ TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ocak 1996, s. 97.

⁶⁶ Bkz. "The Phare Programme", <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/e50004.htm> (21.11.2002)

⁶⁷ Pechstein and Kubicki, a.g.e., s. 246.

⁶⁸ Karluk, a.g.e., s. 98.

Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde genişleme sürecinin başlatılmasıyla Phare programı katılım yönünde iki önceliğe odaklanmıştır. Buna göre, Phare bütçesinin %30'u kurumsal yapılanmaya, %70'i ise müktesebatın benimsenmesine ayrılmıştır⁶⁹.

Gündem 2000'de 2000-2006 dönemi için aday ülkelere yapısal yardım tahsis edilmesi ve bunun da esas olarak aday ülkelerin özellikle ulaştırma ve çevre alanlarında Topluluk alt yapısı ve standartlarına yakınlaştırılmasında kullanılması önerilmiştir. Buna paralel olarak, Mart 1999'da gerçekleştirilen Berlin Zirvesi'nde AB Konseyinin 1267/99 sayılı tüzüğü çerçevesinde ISPA'nın oluşturularak, aday ülkelerde çevre ve ulaştırma altyapı projelerinin finanse edilmesinde kullanılması ve yıllık 1040 milyon Euro'luk bir bütçeye sahip olması öngörülmüştür. Ülkelerin ISPA'dan ne ölçüde yararlandırılacakları objektif kriterlere göre belirlenmekte olup; bunlar, nüfus, kişi başına düşen GSYİH ve yüzölçümüdür. Her aday ülke ISPA kapsamında, AB finansmanı için ulaştırma ve çevre konularında ulusal stratejiler hazırlamıştır ve Komisyon bunların içinden bazı projeleri onaylamıştır⁷⁰. Bunlar⁷¹:

- Atık su arıtma (Polonya Bydgoszcz'da ve Macaristan Győr'de)
- Atık yönetimi (Romanya Peatri Neamt'ta)
- Karayolu ıslahı (Litvanya'da Koridor IXB)
- Demiryolu ıslahı (Bratislava ve Senkvice arasındaki hat üzerinde)

AB, Ortak Tarım Politikası paralelinde, Birliğe aday ODAÜ'nün tarımını geliştirmek amacıyla SAPARD programını 1 Ocak 2000 itibariyle uygulamaya koymuştur⁷². Gündem 2000 çerçevesinde, Konseyin 1268/99 nolu tüzüğü ile oluşturulan tarımsal ve kalkınma projelerini finanse edecek olan SAPARD⁷³ kapsamında, 2000-2006 yılları arasında yılda maksimum 520 milyon EURO'luk bir bütçe saptanmıştır. Aday ülkelerin program kaynaklarından yararlandırılmaları ancak

⁶⁹ Pechstein and Kubicki, a.g.e., s. 247.

⁷⁰ European Commission, "Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (ISPA)" http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/ispa/ispa_en.htm (02.03.2003).

⁷¹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği: Hala Genişliyor", <http://www.deltur.cec.eu.int/g-halagenisliyor.rtf> (11.09.2002), s. 12.

⁷² Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, AB Tarım Politikası, 2001, <http://www.deltur.cec.eu.int/abtirim.rtf>, ss. 7-11.

⁷³ Bkz. "Agricultural Instrument (SAPARD)", <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60023.htm> (02.03.2003)

2000 yılı ile Birliğe üye oldukları ana kadar geçen süre zarfında mümkün olabilecektir. Her aday ülkenin yararlandırılacağı miktar; çiftçi nüfusu, tarım alanı, satın alma gücünde kişi başına düşen GSYİH ve bölgenin kendine özgü koşulları gibi objektif kriterlere göre belirlenmektedir.

Tablo 1: 2000-2006 Yılları Arasında Aday Ükelere Yapılacak Ön Katılım Yardımları (Milyon Euro)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
PHARE	1560	1560	1560	1560	1560	1560	1560
SAPARD	520	520	520	520	520	520	520
ISPA	1040	1040	1040	1040	1040	1040	1040
TOPLAM	3120	3120	3120	3120	3120	3120	3120

Kaynak: "Berlin Zirvesi Başkanlık Sonuçları", 24-25 Mart 1999,
http://europa.eu.int/council/off/conclu/mar99_en.htm (09.11.2002)

Tablo 1’de de görüldüğü üzere 2000-2006 dönemi için 10 ODAÜ’ye 2000-2006 dönemi için öngörülen yardım miktarı her yıl için 3.12 milyar Euro’dur. Bu ülkelerin her birine yapılacak yardım miktarı genel olarak nüfusun büyüklüğüne, ülkenin GSYİH’sine, yardımı kullanma kapasitesine ve katılım hazırlıklarındaki ilerlemeye göre değişecektir⁷⁴.

1.3.3. Avrupa Birliği’nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Genişleme Stratejisinin Gelişimi

Daha önce de belirtildiği üzere AB, Avrupa Anlaşmaları’nda ODAÜ’lere ileride bu ülkelerin Birliğe tam üye olmalarıyla ilgili olarak herhangi bir taahhütte bulunmamıştır. ODAÜ’ler bakımından tam üyelikle ilgili düzenlemeler, Avrupa Anlaşmaları sonrasında geliştirilmiştir.

⁷⁴ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "European Union Aid to Poland",
<http://www.europa.delpol.pl/index.php?id=aid&samSession=3a8f640fc2646cd92771acfbfa654867>
(17.05.2003).

1.3.3.1. Lüksemburg Zirve Toplantısı Kararları Öncesindeki Gelişmeler

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Avrupa Anlaşmaları'nın imzalanması ve yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurularını yapmaya başlamışlardır. 4 Temmuz 1990'da Kıbrıs Rum Kesimi, 16 Temmuz 1990'da Malta, 31 Mart 1994'te Macaristan, 5 Nisan 1994'te Polonya, 22 Haziran 1995'te Romanya, 26 Haziran 1995'te Slovakya, 13 Ekim 1995'te Letonya, 24 Kasım 1995'te Estonya, 8 Aralık 1995'te Litvanya, 14 Aralık 1995'te Bulgaristan, 17 Ocak 1996'da Çek Cumhuriyeti ve 10 Haziran 1996'da Slovenya Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuştur⁷⁵.

Genişlemeyi en çok destekleyen ülkelerden olan İngiltere ve Danimarka'da Maastricht Andlaşması'nın onaylanma sürecinde zorluklar yaşanması ve Rusya ve AB arasındaki hassas bölgede istikrar sağlama ihtiyacı, AB'nin 1992 yılı içerisinde genişleme konusunda daha hızlı bir düşünme sürecinde olmasına neden olmuştur⁷⁶. Bunun sonucunda AB ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler 21-22 Haziran 1993 tarihinde gerçekleşen *Kopenhag Zirvesi* ile yeni bir boyut kazanmış ve yoğunlaşma sürecine girmiştir. Zirve'nin sonuç bildirgesinde isteyen ODAÜ'lerin AB'ye tam üye olabilecekleri açıkça belirtilmiştir. Tam üyelik için gerekli ekonomik ve siyasi koşulları⁷⁷ gerçekleştiren ortak üye ülkelerin, tam üye olabileceği de ifade edilmiştir⁷⁸. Ancak tam üyelik için yerine getirilmesi gereken kriterler belirlenmiş olmakla birlikte AB'ye tam üyeliklerin gerçekleşmesiyle ilgili olarak herhangi bir tarih öngörülmemiştir.

Bu çerçevede Birlik, ODAÜ ile güçlendirilmiş ve kapsamı genişletilmiş bir çok taraflı diyalog kurulmasını ve ortak çıkarları ilgilendiren konularda birlikte hareket edilmesine yönelik olarak ODAÜ'nün AB kurumlarıyla yapısal bir ilişki içine girmesini önermiştir. Kopenhag Zirvesi'nde AB özellikle Phare Programı ile

⁷⁵ Coşkun Can Aktan, *Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde*, EGIAD Yayınları, İzmir, 2000, s. 10.

⁷⁶ John Fitzmaurice, *Politics and Government in the Visegrad Countries*, St. Martin's Press, New York, 1998, s. 187.

⁷⁷ Kopenhag Kriterleri. Bu kriterler daha önce Genişlemenin Koşulları başlığı altında belirtildiğinden burada tekrar edilmemiştir.

⁷⁸ Bulletin EC, 6-1993, pt. I.13, ss. 12-13.

ODAÜ'ye ayrılan bütçe kaynaklarının önemli bir bölümünün devam edeceğini de açıklamıştır. Buna ek olarak ODAÜ'yü de kapsayan Avrupa-Ötesi Şebekelerine ilişkin projelerin finansmanında bu ülkelerin Avrupa Yatırım Bankası'nın geçici kredi olanaklarından yararlanmasına fırsat tanınacağı da ifade edilmiştir⁷⁹.

24-25 Haziran 1994 tarihinde gerçekleşen *Korfu Zirvesi*'nde ise, Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlar teyid edilmiş ve taraflar arasında ilişkilerin derinleştirilmesi sürecinde siyasi diyaloga öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. 9-10 Aralık 1994 tarihli Essen Zirvesi'nde ODAÜ için *AB'ye Katılım Öncesi Stratejisi* (Pre-Accession Strategy) belirlenmiştir. Bu strateji, Avrupa Anlaşmaları'na taraf olan ülkelerle düzenli ve planlı siyasi ilişkiler kurulması yoluyla AB ile ODAÜ arasında bir güven ortamı yaratmayı ve ODAÜ'nün AB'nin Tek Pazar uygulamasına uyum sağlamasını amaçlamaktaydı. Bu stratejinin üç temel noktasını; Avrupa Anlaşmaları'nın uygulanması, Phare Programı kapsamında mali yardım, bütün üye devletlerin ve aday ülkelerin ortak çıkara ilişkin konuları müzakere etmek üzere biraraya getirilmesine ilişkin yapılandırılmış diyalog oluşturmaktaydı⁸⁰.

Katılım Öncesi Strateji 11 ana faaliyeti kapsamaktadır⁸¹:

1. Planlı politik ilişkiler,
2. Tek Pazar uygulamasına uyum için kısa ve orta vadeli düzenlemeler,
3. Komisyon tarafından, Ortak Tarım Politikası'nın aday ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve tarım politikalarının Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası'na uyumu yönünde alternatif yaklaşımlar öne sürülmesi,
4. Avrupa Birliği'nin aday ülkelere yapacağı yatırımların teşvik edilmesi,
5. Ortak Dışişleri ve Güvenlik konularında işbirliği,
6. Uyuşturucu ticareti, radyoaktif maddelerin yasadışı ticareti, yasadışı göç ve çalınmış motorlu araç ticareti konularında işbirliği,

⁷⁹ TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ocak 1996, s.103.

⁸⁰ European Commission, "Pre-Accession Instruments",
<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/pas/index.htm> (30.02.2003)

⁸¹ Dağdemir, a.g.e., s. 63.

7. Aday ülkelerin çevre politikalarının Avrupa Birliği ile uyumlaştırılması, çevre ile ilgili çeşitli uluslararası andlaşmaların onaylanması ve uygulanması,
8. Trans-Avrupa şebekelerinin aday ülkeleri kapsayacak şekilde genişletilmesi,
9. Eğitim, kültür ve gençlik ile ilgili alanlarda güçlendirilmiş işbirliği,
10. Phare Programının, aday ülkelerin Avrupa Birliği'nin hukuki mevzuatını, kurallarını, normlarını ve standartlarını benimsemelerine ve ekonomik reformları gerçekleştirmelerine yardımcı olacak şekilde kullanılması,
11. Aday ülkelerin kendi aralarında bir serbest ticaret bölgesi oluşturma yönünde, bölge içinde işbirliği yapmaları.

Katılım Öncesi Strateji üç dönemi kapsamalıdır. İlk dönem, katılım müzakereleri için hazırlıkları içerirken bu dönemde açık bir müzakere stratejisi gerekmektedir. İkinci dönem tam üyeliğe kadar müzakere sürecini içermektedir. AB'ye katılan Avusturya, Finlandiya ve İsveç gibi ülkelerin yaşadığı deneyimlere dayanarak üçüncü bir dönemin gerekli olduğu söylenebilir. Katılım hazırlıkları katılım anlaşmasının imzalanması ile sona ermemeli ve bazı düzenlemeler tam üyelik sürecinde devam ettirilmelidir⁸².

Essen Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Avrupa Birliği Konseyi Komisyon'dan ODAÜ'ye ilişkin bir rapor hazırlamasını istemiştir. Bu doğrultuda Komisyon, Cannes Zirvesi'ne sunulmak üzere Mayıs 1995 tarihli "Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin Avrupa Tek Pazarı'na Entegrasyona Hazırlanması" adlı bir *Beyaz Kitap*⁸³ hazırlamıştır. Beyaz Kitap, ODAÜ'nün Tek Pazarın gereklerine uyum sağlamalarına yönelik bir rehber niteliğindedir⁸⁴. Bu Kitap'a göre Tek Pazara uyum; ekonomik reformlar, endüstriyel yeniden yapılanma ve ülkelerarası ticaretin teşvik edilmesi sonucunda gerçekleşecektir. Bu Kitap, tarafları bir andlaşmaya dayalı olarak

⁸² Andras Inotai, "The Economy of Enlarged Europe: An Eastern and Central European States' Viewpoint", Victoria Curzon Price, Alice Landau and Richard G. Witman (Ed.), *The Enlargement of the European Union : Issues and Strategies*, Routledge, London; New York, 1999, ss. 81-82.

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Com (95) 163 Final, 03.05.1995, Brussels.

⁸⁴ Franc-Lothar Altmann and Cornelius Ochmann, "Central and Eastern Europe on Its Way into the European Union". *Eurobalkans*. No:24, Autumn 1996, s. 9

bağlayan bir çerçeve oluşturmayıp AB'nin tek taraflı bir bildirisi niteliğini taşımaktadır⁸⁵.

Beyaz Kitap'ın sunulduğu *Cannes Zirvesi'nin* en önemli özelliklerinden biri toplantılara ilk defa üye devletler dışında ülkelerin de davet edilmiş olmasıdır (ODAÜ, Güney Kıbrıs ve Malta). Aslında bu durum, ODAÜ'nün Birliğe katılımlarının hızlandırılmasına yönelik istek ve kararlılığın bir işaret olmuştur⁸⁶.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye tam üyelik başvuruları üzerine 1995 yılının ikinci yarısında Maastricht Andlaşması'nın "O. maddesi"nin uygulamaya konulmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda, Aralık 1995 tarihli *Madrid Zirvesi'nde* AB Komisyonu'ndan AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuş ülkelere ilişkin görüşlerini bir rapor halinde AB Konseyi'ne sunması istenmiştir⁸⁷.

AB Komisyonu, Madrid Zirvesi sonucunda kendisine yöneltilen talep doğrultusunda *Gündem 2000* (Agenda 2000)⁸⁸ şeklinde adlandırılan raporu 16 Temmuz 1997'de AB Bakanlar Konseyi ile Avrupa Parlamentosu'na sunmuştur. Avrupa Komisyonu, tarihinde bir dönüm noktası niteliğini taşıyan Gündem 2000 paketi ile, Birliğin sınırlarını Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova'yı da içine alacak şekilde doğu sınırlarına kadar genişletmek için bir strateji ortaya koyup 2006 yılına kadar Birliğin alacağı yolun genel hatlarını belirlemiştir⁸⁹. Gündem 2000'in yayınlandığı aynı gün Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Andlaşması'nın O maddesi uyarınca Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın üyelik başvurularına ilişkin Görüş yayınlamıştır⁹⁰. Aday ülkeler arasında sayılan Güney Kıbrıs ve Malta'ya

⁸⁵ Maresceau (Ed.), a.g.e., ss. 37-38.

⁸⁶ TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ocak 1996, s.106.

⁸⁷ Dağdemir, a.g.e., s. 64.

⁸⁸ DN: IP/97/660, Strasbourg, Brussels, 16.07.1997; European Commission, "Agenda 2000 Strengthening the European Union and Preparing Enlargement", http://www.europa.eu.int/comm/agenda2000/index_en.htm (24.01.2003).

⁸⁹ Aktan, a.g.e., s. 13.

⁹⁰ Bkz. COM (97) 2001- 10 Final, Brussels. Türkiye'nin üyelik başvurusuna ilişkin Komisyon Görüş'ü 1989'da, Güney Kıbrıs ve Malta'nın üyelik başvurularına ilişkin Komisyon Görüşleri ise 1993 yılında yayımlanmıştır.

ilişkin olarak Komisyon'un 1993 yılında hazırlamış olduğu olumlu bir görüş olduğundan bu iki ülkeye ilişkin Görüş yayımlanmamıştır⁹¹.

Bu Raporda Komisyon esas olarak AB'nin Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya ve Slovenya ile tam üyelik müzakerelerini başlatması için Konsey'e öneride bulunmuştur. Yani Komisyon, Ocak 1998'de Güney Kıbrıs ile başlatılması planlanan tam üyelik müzakere sürecine bu beş ODAÜ'nün de katılmasını tavsiye etmektedir. Ayrıca Gündem 2000'de ODAÜ için önceden belirlenmiş olan Katılım Öncesi Strateji'nin, tam üyeliğe aday olan ülkeler ile oluşturulacak "Katılım Ortaklıkları"(Accession Partnership) ile kuvvetlendirilmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Bir çeşit tam üyeliğe hazırlık stratejisi olarak nitelendirilebilecek Katılım Ortaklıkları kapsamında, aday ülkelerin birtakım somut taahhütlerde bulunmaya ve AB müktesebatını belirli bir takvim içerisinde üstlenmeye yönelik olarak "Ulusal Programlar" geliştirmeleri öngörülmüştür. AB ise, aday ülkelerin yüklendikleri sorumluluklara karşılık olarak, ulusal programlar çerçevesinde sağlanan gelişmeler ile bağlantılı olarak, aday ülkelerin tam üyelik hazırlıklarını desteklemek için mali yardım sağlayacaktır. Bu doğrultuda, Gündem 2000'de 2000-2006 yılları arasında aday ülkelere 1997 yılı rakamlarıyla 21 milyar ECU'luk mali yardım sağlaması tavsiye edilmiştir⁹².

ODAÜ için, *güçlendirilmiş Katılım Öncesi Stratejisinin temel dayanaklarını*; Avrupa Anlaşmaları, Katılım Ortaklığı ve Müktesebatın Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programlar, ön-katılım yardımları (Phare Programı, ISPA Programı olarak adlandırılan çevre ve ulaşım yatırım desteği, SAPARD olarak adlandırılan tarımsal ve kırsal gelişme desteği ve uluslararası finansman kuruluşlarıyla ortak yapılan finansmanı içerir.) ve son olarak da ODAÜ'ye AT programlarının açılmasını oluşturmaktadır⁹³.

⁹¹ Marc Maresceau, "The EU Pre-Accession Strategies: A Political and Legal Analysis", Marc Maresceau and Erwan Lannon (Ed.), *The EU's Enlargement and Mediterranean Strategies: A Comparative Analysis*, Palgrave in Association with European Institute, New York, 2001, ss. 4-5.

⁹² Dağdemir, a.g.e., ss. 64-65.

⁹³ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi-Tarihi bir Fırsat*, 2000, <http://www.deltur.cec.eu.int/genisleme.pdf> (09.08.2002), s. 12.

1.3.3.2. Lüksemburg Zirvesi

12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi'nde⁹⁴ AB'nin geleceğine ilişkin olarak çok önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar AB'nin geleceğe ilişkin olarak taşıdığı bütünleşme ve genişleme hedeflerini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu Zirve'de alınan kararlar, Gündem 2000'de Komisyon'un yaptığı öneriler doğrultusunda olmuştur. AB'nin genişleme sürecine tavsiye edildiği gibi 10 ODAÜ ile Güney Kıbrıs dahil edilmiş ve bu 11 ülke tam üyeliğe aday ülkeler olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca tüm aday ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmesi bakımından eşit koşullarda değerlendirileceği de belirtilmiştir.

Lüksemburg Zirvesi'nde adaylığı ilan edilen 10 ODAÜ'den Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovenya ve Estonya ile müzakerelerin Güney Kıbrıs ile birlikte 30 Mart 1998'de başlaması öngörülmüştür. Diğer aday ülkeler olan Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Slovakya için ise bu ülkeleri müzakerelere hazırlayacak bir sürecin başlatılması öngörülmüştür. Üyelik sürecinin aday ülkelerin ve üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarının toplanmasıyla başlayacağı ve ODAÜ için Katılım Öncesi Stratejinin temel direklerinden birini oluşturan Katılım Ortaklıkları kapsamında, tek bir çerçeve oluşturulup bu kapsamda ODAÜ'ye yönelik mali yardımların harekete geçirileceği de ifade edilmiştir. Ancak sağlanacak mali desteğin, aday ülkelerin Katılım Ortaklığı Belgeleri ve hazırladıkları Ulusal Programlar çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmedeki performanslarıyla da bağlantılı olduğu belirtilmiştir⁹⁵.

Kopenhag siyasi kriterlerine uyumun üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi için gerekli olduğunun; müzakerelerin başlatılmasının ise müzakerelerin tüm aday ülkeler bakımından aynı anda tamamlanması anlamına gelmediğinin belirtilmesi de ODAÜ'nün adaylığı açısından önem taşıyan konular olmuştur. Lüksemburg Zirvesi'nde ODAÜ'nün AB'ye tam üyeliklerinin bu ülkelerden her birinin Kopenhag kriterlerine uyumu ve Birliğin yeni üye ülkeleri içine alma kapasitesine bağlı olacağı

⁹⁴ Bkz. "Luxembourg European Council 12 and 13 December 1997 Presidency Conclusions", http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action=gettxt=gt&doc=DOC/97/24/0|AGED&lg=EN (28.07.2002).

⁹⁵ Karluk, a.g.e., ss. 87-88.

ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, Komisyon'un 1998 yılı sonundan başlayarak her yıl Konsey'e her bir ODAÜ'nün AB'ye katılım yolundaki ilerlemesine ışık tutan birer rapor sunması öngörülmüş ve AB üye ülkeleri, aday ülkeler ve diğer Avrupalı ülkeleri her yıl biraraya getirecek bir Avrupa Konferansı'nın oluşturulmasına karar verilmiştir⁹⁶.

1.3.3.3. Helsinki Zirvesi

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen ve Türkiye'nin on üçüncü aday ülke olarak ilan edildiği Helsinki Zirvesi'nde⁹⁷ 13 aday ülkenin eşit bir temelde katılım sürecinde olduğu ve üyelik yolunda bu şekilde ilerleyecekleri ifade edilmiştir. Helsinki Zirvesi'nde aday ülkelerle ilgili birtakım değerlendirmeler yapılmış ve özellikle ODAÜ'den Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya'nın ilerlemeleri açısından duyulan memnuniyet belirtilmiştir⁹⁸.

Diğer taraftan, Helsinki Zirvesi'nde müzakerelerin başlamış olduğu ve Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Estonya, Slovenya ve Güney Kıbrıs'tan oluşan birinci dalga ülkeleri ile müzakerelerin devan edilmesine; ayrıca Litvanya, Letonya, Romanya, Bulgaristan, Slovakya ve Malta'dan oluşan ikinci dalga ülkeleriyle de tam üyelik müzakerelerine Şubat 2000'de başlanması öngörülmüştür⁹⁹.

Katılım müzakerelerinde Lüksemburg Zirvesi'nde belirlenen iki aşamalı yaklaşım terk edilerek, müzakere sürecinde her aday ülkenin kendi özgün koşullarına göre değerlendirilmesi ilkesi benimsenmiştir. Böylelikle müzakereleri yeni başlayan ülkelerin daha önce müzakerelere başlamış olan ülkeleri makul bir süre içerisinde yakalama imkanı getirilmiştir¹⁰⁰.

⁹⁶ Y.a.g.e., s. 88.

⁹⁷ Bkz. "Presidency Conclusions Helsinki European Council 10 and 11 December 1999", [http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=DOC/99/16/0\[RAPID&lg=EN](http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=DOC/99/16/0[RAPID&lg=EN) (12.07.2002).

⁹⁸ "10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Belgesi", <http://www.deltur.cec.eu.int/helsinki-sonuc.html> (12.07.2002).

⁹⁹ Harp Akademisi Komutanlığı, a.g.e., s.239.

¹⁰⁰ TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Kasım 2002, s. 271.

1.3.3.4. Nice Zirvesi

7-9 Aralık 2000 tarihinde Fransa'nın Nice kentinde gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Nice Zirvesi'nde¹⁰¹ AB genişleme sürecine verilen siyasal öncelik bir kez daha önemle vurgulanmıştır. Zirve sonunda yaklaşık bir yıl devam eden AB'nin genişleme perspektifi çerçevesinde kurumsal reformuna yönelik hükümetlerarası konferans sona ermiş ve Avrupa Birliği'nin kurucu andlaşmasını değiştirecek Nice Andlaşması¹⁰² taslak metni üzerinde anlaşma sağlanmıştır.

Zirve'de aday ülkelerin katılım müzakerelerinde gösterdikleri önemli gelişmeler AB Konseyi tarafından memnuniyetle karşılanmış, ayrıca Genel İşler Konseyi'nin, Komisyon'un önerdiği ve aday ülkelerin son durumlarını ve yapılması gerekenleri belirten Strateji¹⁰³ ile ilgili 4 Aralık 2000 tarihli kararlarının genişleme sürecine hız kazandıracığı ve olumlu katkıları olacağı ifade edilmiştir. AB Konseyi, her aday ülkenin kendi niteliklerine göre değerlendirilmesi ilkesine bağlı kalınarak belirlenen 18 aylık dönemi kapsayan yol haritasının süreci kolaylaştıracağını ve daha iyi hazırlanmış ülkelerin ilerlemeye devam edeceğini vurgulamıştır.

Aday ülkelere yönelik bu stratejiler ve genişleme için gerekli olduğu vurgulanan kurumsal reform alanında Hükümetlerarası Konferans'ın tamamlanmasının Birliği, Helsinki Zirvesi'nde kararlaştırıldığı üzere 2002 yılının sonundan itibaren hazır olan ülkeleri kabul etme durumuna getireceği öngörülmektedir. Ayrıca Konsey, yeni üyelerin gelecek Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılabilmeleri beklentisini de ifade etmiştir. Aday ülkelerin Birlik müktesebatını kabul etme, yürürlüğe koyma ve uygulama koşullarını oluşturmak için gösterdikleri çabaların olumlu karşılandığının belirtildiği Zirve toplantısında aday ülkelere, Birliğe mümkün olduğu kadar çabuk katılabilmeleri için kendilerini

¹⁰¹ "Presidency Conclusions Nice European Council Meeting, 7, 8 and 9 December 2000", http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=DOC/00/30/0/RAPID&lg=EN (26.08.2002)

¹⁰² "Treaty of Nice, Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (2001/C 80/01)". http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/nice_treaty_en.pdf (26.08.2002)

¹⁰³ Bkz. European Commission, "Enlargement Strategy Paper-Report on Progress Towards Accession by each of the Candidate Countries", 8 November 2000, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/strat_en.pdf (05.02.2003).

katılıma hazırlayacak, özellikle idari kapasitelerini¹⁰⁴ güçlendirecek reformlara devam etmeleri ve bunları hızlandırmaları istenmiştir. Avrupa Konseyi ayrıca, Komisyon'dan sınır bölgelerinin ekonomik rekabet gücünü artıracak bir program hazırlamasını da talep etmiştir. Aday ülkelerin döviz kuru stratejileri ile ilgili olarak hazırlanan rapor, Birliğe katılmaya uygun bir döviz kuru stratejisini takiben, döviz kuru mekanizmasına katılımı ve en son olarak Euro'nun kullanıma girmesini öngörmektedir. Avrupa Konseyi ayrıca, aday ülkelerle kurulan ekonomik ve mali diyalogun önemini de vurgulamıştır¹⁰⁵.

Nice Andlaşması'nın genişleme açısından önemi, kurumlar ve üye devletler arasındaki dengeyi koruyarak Birliğin demokratik doğasını güçlendirmeyi ve karar alma sürecinin işlerliğini arttırmayı hedeflemesidir. Bu çerçevede yeni düzenlemelerden en fazla yararlanan kurumlar Avrupa Parlamentosu (AP), Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), İlk Derece Mahkemesi (İDM) olmuştur. Güçlendirilmiş işbirliği, nitelikli oy çokluğu ile karar alınabilecek alanlar, Konsey'deki oy ağırlıkları ve Avrupa Komisyonu'nun yapısında yeni düzenlemelere gidilmiş, Komisyon başkanının artan yetkileri yanında, AP'nin de ortak karar alma usulü çerçevesinde, nitelikli oyçokluğuyla karar alınan alanlarda, sorumlulukları artmıştır¹⁰⁶.

¹⁰⁴ İdari kapasite, "AB müktesebatını tam ve etkin bir şekilde uygulayacak ve zaman içerisinde yeni oluşumlara uyum sağlayabilecek şekilde kurulan kurum ve kuruluşlar, buralarda çalışan yeterli eğitimi almış personel ve bu kurum ve kuruluşları çalıştıracak ekonomik unsurlar" olarak tanımlanabilir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Devrim Kodakçı ve Elif Yıldırım, **AB Müktesebatının Uygulanması İçin Gerekli "İdari Kapasite" Ve Türkiye'nin Durumu**, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ulusal Program Dairesi, Nisan 2002, <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/idarikapasite.doc> (23.09.2002)

¹⁰⁵ Erhan Erçin, "AB Genişleme Sürecinde Aday Ülkeler", <http://www.ikv.org.tr/Arsiv/AB%20Genisleme%20Surecinde%20Aday%20Ulkeler.htm> (19.02.2002).

¹⁰⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Nice Andlaşması 1 Şubat 2003'te Yürürlüğe Girdi", **İKV Bülten**, 1-15 Şubat 2003, <http://www.ikv.org.tr/ikv/arsiv/1-15Subat-2003.htm> (07.04.2003).

Tablo 2: Nice Andlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapılanması

ÜLKE	Nüfus (milyon)	Konseyl oy hakkı	Avrupa Parlamentosu Sandalye sayısı
Almanya	82.0	29	99
İngiltere	59.2	29	72
Fransa	59.0	29	72
İtalya	57.6	29	72
İspanya	39.4	27	50
Polonya	38.7	27	50
Romanya	22.5	14	33
Hollanda	15.8	13	25
Yunanistan	10.5	12	22
Çek Cumhuriyeti	10.3	12	20
Belçika	10.2	12	22
Macaristan	10.1	12	20
Portekiz	10.0	12	22
İsveç	8.9	10	18
Bulgaristan	8.2	10	17
Avusturya	8.1	10	17
Slovakya	5.4	7	13
Danimarka	5.3	7	13
Finlandiya	5.2	7	13
İrlanda	3.7	7	12
Litvanya	3.7	7	12
Letonya	2.4	4	8
Slovenya	2.0	4	7
Estonya	1.4	4	6
Kıbrıs Rum Kesimi	0.8	4	6
Lüksemburg	0.4	4	6
Malta	0.4	3	5
TOPLAM	481.2	345	732

Kaynak: Enlargement Report Submitted to European Council in Copenhagen (Kopenhag Avrupa Konseyi'ne Sunulan Genişleme Raporu), Annex I-V,
<http://www.eu2002.dk/ewebeditpro2/upload/OW.StaticContent/294/pakke2.pdf> (04.05.2003),
ss. 133-136.

Zirvede, kurumsal reformlara ilişkin olarak üye ülke sayısı 27 olduğunda, üye ülkelerin AB kurumları içindeki oy ağırlıklarının Tablo 2’de gösterilen şekilde olması karara bağlanmıştır. 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla AB Konseyinde üye ülkelerin ve 12 aday ülkenin¹⁰⁷ oylarının ağırlığı aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Madde 205). Ayrıca Zirvede Avrupa Parlamentosu’nda üye ülkelerin parlamenter sayısını belirleyen madde üzerinde de değişiklik yapılmıştır (Madde 190(2)). Eskiden 626 olan üye sayısı, yeni uygulama ile 732’ye çıkarılmıştır. Eğer yeni üyelerle beraber Parlamentosun üye sayısı 732’nin altında olursa, aşağıda sunulan rakamlarda bazı değişiklikler yapılabileceği de kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi’nde alınan kararlar uyarınca Avrupa Birliği üye devletlerinin sayısı 2004 yılında henüz 27 olmayacağından, 2004 Avrupa seçimleriyle ilgili olarak, toplam 732’ye ulaşacak biçimde (şimdiki üye devletlerde ve 1 Ocak 2004 tarihine değin kendileriyle katılım anlaşmaları imzalanan yeni üye devletlerde) seçilecek Parlamento üyelerinin sayısını orantılı olarak arttırmaya karar verilmiştir (ancak, her bir üye devlette seçilecek Parlamento üyelerinin sayısı bugünkü sayıdan yüksek olmayacaktır)¹⁰⁸. Nice Andlaşması temelinde, katılım anlaşmasına dahil edilmek üzere 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren üye ülkelerin parlamenter sayısı Tablo 2’de gösterildiği şekilde belirlenmiştir.

AB Komisyonu’nda ise halen büyük üyelerin 2, küçük üyelerin birer Komiseri bulunmaktadır. 2005 yılında başlayacak yeni dönemde AB üyesi büyük ülkeler de bir Komiser ile temsil edilecektir (Madde 213). Sınır 27 Komiser olarak belirlenmiştir. Bu sayıya ulaşıldığında dönüşüm yöntemi ile Komiser seçimi yapılacaktır¹⁰⁹.

Bu kurumsal yapılanmaların yanında Nice Andlaşması’nın aday ülkeler için getirdiği bir başka sonuç ise katılım müzakerelerine ilişkindir. Bu genişleme sürecinde “Kurumlar” ve “Diğer” başlıkları çıkarılarak müzakerelerin 29 Başlıkta yapılmasına karar verilmiştir. Daha önceki genişlemelerde “Kurumlar” başlığı son

¹⁰⁷ Bu dağılım sadece müzakerelere başlanılan ülkelere yönelik olduğundan Türkiye bu dağılımın dışında tutulmuştur.

¹⁰⁸ Summary of the Treaty Of Nice, Memo/03/23, Brussels, 31 January 2003.

[http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.getfile=gf&doc=MEMO/03/23/0\[RAPID&lg=EN&type=DOC](http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.getfile=gf&doc=MEMO/03/23/0[RAPID&lg=EN&type=DOC) (25.02.2003), s. 1.

¹⁰⁹ “Nice Zirvesi”, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/nicezirve.html> (07.05.2003)

aşamada müzakere edilmekteydi. Fakat son genişleme sürecinde genişleme sonrasında Birliğin kurumsal yapısının ne olacağı konusunda belirsizlik olduğu için böyle bir değişiklik yapılmıştır. Nice Andlaşması ile bu kurumsal belirsizlik ortadan kalkmıştır¹¹⁰.

AB'nin genişleme sürecine ilişkin bütün bu yapılanmaları getiren Nice Andlaşması'nın yürürlüğe girmesi AB'nin yeni üyeleri içine almaya hazır olması için önem taşımaktaydı¹¹¹. AB'nin tarihindeki en büyük genişlemenin yolunu açarak burada da belirtilen gerekli kurumsal yapılanmayı düzenleyen Nice Andlaşması 1 Şubat 2003 itibariyle yürürlüğe girmiştir.

1.3.3.5. Laeken Zirvesi

14-15 Aralık 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilen Laeken Zirvesi, Avrupa Birliği'nin tek para birimini kullanmaya başlayacağı, genişlemenin geri dönülemeyecek bir sürece girdiği ve Birliğin geleceğine ilişkin tartışmaların hız kazandığı bir zamanda yapılarak bütünleşme sürecinde yeni bir basamak oluşturmuştur. Zirvede Avrupa Birliği'nin geleceği, Euro, Avrupa Güvenlik ve Savunma politikası, genişleme süreci gibi önemli konularda kararlar alınmıştır.

Laeken Zirvesi'nde, Avrupa Birliği genişlemeye ilişkin olarak 2002 yılı sonuna kadar hazır durumda olan aday ülkelerin üye ülke olarak katılımını sağlayacak şekilde müzakerelerin sonuçlandırılması yönünde kararlılığını ifade etmiştir. Adaylar tek tek gösterdikleri performanslara göre değerlendirilecek ve Avrupa Konseyi, Komisyon'un raporuna göre hareket edecektir. Aday ülkeler için hazırlanmış ilerleme raporlarına göre Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden Estonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Polonya, Letonya ve Litvanya öngörülen tarihte hazırlıklarını bitireceklerdir. Bulgaristan ve Romanya'nın çabaları memnuniyetle karşılanmıştır. Bu iki ülkeye destek sağlanması halinde 2002 yılında

¹¹⁰ Jan Barcz, "The Accession Negotiations in the Light of Nice", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), *Negotiations on Poland's Accession to the European Union*, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002, ss. 14-15.

¹¹¹ Y.a.g.e., s. 12.

sözkonusu ülkelerle tüm konu başlıklarının müzakereye açılabileceği ifade edilmiştir¹¹².

1.3.3.6. Kopenhag Zirvesi

12-13 Aralık 2002’de toplanan Kopenhag Zirvesi’nde, (Güney) Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya’nın 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla üye olacakları açıklanmıştır. Katılım müzakerelerinin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte Birlik, yeni katılan on ülkenin 2004’te yapılacak Parlamento seçimlerine tam üye olarak katılmasına yönelik taahhüdünü de yerine getirmiş bulunmaktadır. Zirve sonuçlarına göre, Katılım Anlaşması yeni üye ülkelerin belirleyeceği Komisyon üyelerinin mevcut Komisyon’da 1 Mayıs 2004’ten itibaren yer almasını öngörecektir. Avrupa Konseyi tarafından Komisyon başkanının atanmasından sonra, yeni seçilen Avrupa Parlamentosu, 1 Kasım 2004’te göreve başlayacak yeni Komisyonu onaylayacaktır. Aynı tarihte Konsey’deki oylama prosedürleri ve Komisyon’a ilişkin Nice Andlaşması’nda yer alan hükümler yürürlüğe girecektir¹¹³.

Avrupa Konseyi, Türkiye’nin diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temel alınarak Birliğe katılacak olan bir aday ülke olduğunu belirten 1999 tarihli Helsinki kararını hatırlatmaktadır. Konsey, özellikle Katılım Ortaklığı Belgesi’nde belirtilen birçok öncelikli alanı kapsayan yasa paketleri ve bunları takiben gerçekleştirilen uygulamaya yönelik tedbirler olmak üzere, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde attığı adımları memnuniyetle karşılamaktadır. Birlik, yeni Türk hükümetinin reform yolunda atılacak adımlar konusundaki kararlılığını görmekte ve hükümeti, özellikle siyasi kriterler alanındaki eksiklikleri hem yasal alanda hem de uygulamada gidermesi için teşvik etmektedir.

Zirve sonuçlarına göre, eğer Aralık 2004’deki Avrupa Konseyi, Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına

¹¹² “Avrupa Birliği Laeken Zirvesi”, <http://www.ikv.org.tr/Degerlendirme/Laeken-zirvesi.htm> (15.02.2002), s. 2.

¹¹³ İktisadi Kalkınma Vakfı, “Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları (12-13 Aralık 2002)”, <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/kopenhag-zirve-sonuc.htm> (09.01.2003).

karar verirse, Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini geciktirmeksizin başlatacaktır. Türkiye'nin AB üyeliği yolunda desteklenmesi amacıyla, Türkiye'nin katılım stratejisi güçlendirilecektir. Komisyon, gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi için öneri sunmaya ve yasal inceleme sürecini güçlendirmeye çağırılmaktadır. Buna paralel olarak, AB-Türkiye Gümrük Birliği genişletilmeli ve derinleştirilmelidir. Birlik, Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi mali yardımı önemli ölçüde artıracaktır¹¹⁴.

Kıbrıs ile katılım müzakereleri tamamlandığında Kıbrıs Avrupa Birliği'ne yeni bir üye devlet olarak kabul edilecektir. Buna rağmen, Avrupa Konseyi Avrupa Birliği'ne birleşmiş bir Kıbrıs'ın katılımı yönündeki güçlü tercihinin yinelemektedir. Avrupa Konseyi çözüm sağlanamadığı takdirde, Komisyon önerisi temelinde oybirliği ile aksi kararlaştırılmadıkça, AB müktesebatının adanın Kuzey kısmında uygulanmasının askıya alınmasına karar vermiştir. Ayrıca Konsey, Komisyon'u (Güney) Kıbrıs Hükümeti ile danışma içinde, Kıbrıs'ın kuzey kısmının ekonomik kalkınmasının desteklenmesi ve Birliğe yakınlaştırılmasının yollarını incelemeye çağırmaktadır.

Kopenhag Zirvesi Türkiye açısından değerlendirilecek olursa, Kopenhag Zirvesi'nden Türkiye'nin istediğinden az, beklediğinden iyi, korktuğundan uzak bir sonuç çıktığı söylenebilir¹¹⁵.

Kopenhag Zirvesi kararları doğrultusunda 1 Mayıs 2004'te tam üye olacakları açıklanan 10 ülke ile Katılım Anlaşmaları 16 Nisan 2003'te A tina'da d düzenlenen gayri resmi zirve toplantısında imzalanmıştır. Bu katılım anlaşmaları aday ülkelerin tam üyelik koşullarını ve Birliğin kurucu andlaşmalarına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bundan sonraki süreçte ise bu katılım anlaşmalarının üye ve yeni üye olacak ülkeler tarafından 1 Mayıs 2004 tarihine kadar onaylanmaları beklenmektedir¹¹⁶. Katılım Antlaşması imza töreninin gerçekleştiği Zirve toplantısı

¹¹⁴ Y.a.g.e.

¹¹⁵ Mensur Akgün, "İstenilenden Az, Beklenilenden İyi, Korkulandan Uzak", **Görüş: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği Yayın Organı**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, Ocak-Şubat 2003, s. 20.

¹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Commission of the European Communities, "The Treaty of Accession 2003", http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/treaty_of_accession_2003/index.htm (29.05.2003)

sonrasında ise “Avrupa Birliği ülkeleri ve vatandaşlarının temsilcileri” tarafından onaylanan Atina Deklarasyonu açıklanmıştır. Atina Deklarasyonu ile 10 yeni AB üyesi, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Litvanya, Estonya, Polonya, Slovakya, Slovenya, Malta ve GKRY’ye ‘hoş geldin’ denilirken, Birliğin Avrupa kıtasında yüzyıllar boyu süren ihtilafa son verme ve daha önceden meydana gelmiş bölünmeleri aşma konusundaki ortak bilinci yansıtılmıştır¹¹⁷.

1 Mayıs 2004 itibarıyla AB’ye katılmaya davet edilen 10 adaydan sadece Kıbrıs Rum kesimi halkoylaması yapmayacaktır. Polonya, Malta, Slovenya, Macaristan ve Litvanya ve Çek Cumhuriyeti halkı AB’ye katılıma destek verirken Estonya ve Letonya henüz referandum yapmamıştır. Aday ülkelerde yapılan referandumlarda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır¹¹⁸:

- 8 Mart 2003 – Malta: % 53.4 evet, %45 hayır, % 91 katılım;
- 23 Mart 2003 – Slovenya: % 89.61 evet, %10.39 hayır, % 60.29 katılım
- 12 Nisan 2003 – Macaristan: % 83.76 evet, % 16.24 hayır, % 45.65 katılım
- 10-11 Mayıs 2003 – Litvanya: % 91.7 evet, % 8.93 hayır, % 63.37 katılım
- 16-17 Mayıs 2003 – Slovakya: % 92.46 evet, % 6.20 hayır, % 52.15 katılım
- 7-8 Haziran 2003- Polonya: % 77.45 evet, % 22.55 hayır, % 58.85 katılım.
- 13-14 Haziran 2003- Çek Cumhuriyeti: % 77.33 evet, % 22.67 hayır, % 55.21 katılım.

1.3.3.7. Selanik Zirvesi

19-20 Haziran 2003 tarihlerinde yapılan Selanik Zirvesi’nde Yunanistan AB Konseyi dönem başkanlığını İtalya’ya devretmiştir. Zirvenin sonuç bildirgesinde AB üyeliğinin sadece devletler arası değil halklar arası bir sözleşme olduğunun belirtildiği Atina Zirvesi sonrasında Malta, Slovenya, Macaristan, Litvanya, Slovakya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti’nde yapılan halkoylamalarının sonuçlarından

¹¹⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, “10 Ülkenin AB’ye Katılım Antlaşması Atina’da İmzalandı”, İKV Bülten, 16-30 Nisan 2003.

¹¹⁸ The Office of the Committee of European Integration, “Poland Says YES to EU. 7-8 June 2003”, <http://www2.ukie.gov.pl/eng.nsf/0/5732C38943BA839FC1256D4000356832?Edit> (17.06.2003)

duyulan memnuniyet ifade edilmiştir. 10 yeni üye ülkenin 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye katılabilmesi için bu sürecin diğer ülkeler tarafından da tamamlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çerçevede bu on ülkenin AB'ye katılıma tam olarak hazır olması için gerekli hazırlıkları tamamlaması gerektiği ifade edilmiştir¹¹⁹.

Zirvede Bulgaristan ve Romanya'nın bu geri dönülemez genişleme sürecinin birer parçası olduğu belirtilerek bu iki ülkenin 2007 yılında tam üye olmasının hedeflendiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda Birliğin Bulgaristan ve Romanya'nın 2004 yılında müzakereleri sonuçlandırma çabalarını desteklediği ifade edilmiştir.

Sonuç Bildirgesi'nin Genişleme Başlığı altında 31. maddesi Türkiye'ye ayrılmıştır. Türkiye'deki reform çabalarının, özellikle 2003 sonuna kadar bitirilmesi planlanan yasal çalışmaların ve Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılama yönündeki çabalarının desteklendiği ifade edilmiş, bu alanda ilerleme sağlanmasına rağmen daha fazla çaba gerektiği vurgulanmıştır. Komisyon'un bu hedeflere ulaşmak için gerekli önceliklerin açıklandığı yeni bir Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi hazırladığı belirtilmiştir. Bu önceliklerin yerine getirilmesinin Türkiye'ye üyelik yolunda destekleyeceği vurgulanarak 2004 Aralık ayında yapılacak olan Zirvede alınacak kararlar çerçevesinde Katılım Ortaklığı'nın Türkiye-AB ilişkilerinin bir dönüm noktasını oluşturduğu ifade edilmiştir¹²⁰.

Katılım anlaşmalarının onaylanma sürecinin takvimine uygun gelişmesi durumunda Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Macaristan, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta ve Kıbrıs 1 Mayıs 2004 günü AB üyesi olacaklar. ODAÜ ülkelerinin üyeliği ile Avrupa Birliği'nin sınırları doğuda Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'ya kadar uzanacak, Kıbrıs ve Malta'nın üyeliği ile ise AB'nin Doğu ve Güney Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerine ivme kazandırabilecektir. 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın üye olması ile Moldova da AB'nin komşusu olacaktır.

¹¹⁹ "Presidency Conclusions, Thessaloniki European Council", 19-20 June 2003, http://europa.eu.int/futurum/documents/other/oth200603_en.pdf (23.06.2003), s. 11.

¹²⁰ Y.a.g.e., s. 12.

2007'de AB'nin kapılarının Bulgaristan ve Romanya için yeniden açılacak olması AB üyeliği hedefleyen diğer Balkan ülkeleri tarafından önemli bir fırsat olarak algılanmaya başlamıştır. Makedonya ve Hırvatistan AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamış durumda iken Arnavutluk 31 Ocak 2003'te AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamak üzere görüşmelere başlamıştır¹²¹. Bosna Hersek ve Sırbistan-Karadağ ise henüz böyle bir anlaşma imzalamamıştır. Hırvatistan, 2007 yılının başında Bulgaristan ve Romanya ile birlikte Birliğe üye olma amacıyla¹²² 21 Şubat 2003 tarihinde AB üyeliği için resmi başvuruda bulunmuştur¹²³. Makedonya ise 2003 yılı sonunda üyelik başvurusunda bulunacağını açıklamıştır. Bu konuya ilişkin olarak, Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi, Balkan ülkelerinin tümü Birliğe üye olmadığı sürece Avrupa bütünleşmesinin tamamlanmış sayılamayacağını ifade etmiştir¹²⁴. Nitekim, Selanik Zirvesi'nde Batı Balkan ülkelerinin Birliğe katılımı yönünde güçlü bir mesaj çıkmıştır. Zirve Bildirgesi'ndeki vurgunun yanı sıra, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan-Karadağ ve Hırvatistan liderleriyle biraraya gelen AB Konseyi, genişlemenin mutlaka bu bölgeyi de içine alması gerektiğini belirtmiştir¹²⁵.

Kopenhag Zirvesi'nde 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren üye olacaklarının açıklanmasından sonra Avrupa Komisyonu, genişlemiş Birliğin üyelik perspektifi olmayan yeni komşularına yönelik olarak 11 Mart 2003 tarihinde bir Bildiri¹²⁶ yayınlamıştır. Bu Bildiri'de Avrupa Birliği'nin gelecek 10 yılda yeni komşularıyla ortaklık içerisinde bir refah bölgesi ve dostane komşuluk ilişkileri

¹²¹ European Commission, "The EU's Relations with Albania", http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/albania/index.htm (30.05.2003)

¹²² Southeast European Times, "Uzmanlar AB'yi Batı Balkanlar'ın Bütünleşmesiyle Daha Fazla İlgilenmeye Çağırıyor", http://www.balkantimes.com/html_text_only2/turkish/030320-SVETLA-002.htm (30.04.2003)

¹²³ European Commission, "The EU's Relations with Croatia", http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/croatia/index.htm (30.05.2003)

¹²⁴ European Commission, "Prodi Encourages Croatia on Its Journey towards EU Membership", *Enlargement Weekly*, 15 July 2003, http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/docs/newsletter/latest_weekly.htm (15.07.2003)

¹²⁵ Meral Gezgin Eriş, "Selanik Zirvesi'nin Ardından", *Dünya*, 3 Temmuz 2003.

¹²⁶ European Commission, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Wider Europe - Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours", COM(2003) 104 final, Brussels, 11.03.2003, http://europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf (25.04.2003)

geliştirmesi gerektiği ifade edilmiřtir¹²⁷. Bu Bildirinin, üyelik perspektifi olmayan komşu ölkelere¹²⁸ yönelik olarak düzenlendiği ve Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Batı Balkanlar için geçerli olmadığının belirtilmesi Türkiye'nin genişleme sürecindeki yeri açısından olumlu değeriendirilebilir.

¹²⁷ Y.a.g.e., s. 4.

¹²⁸ Güney Akdeniz: Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Lübnan, Libya, Fas, Filistin Yönetimi, Suriye, Tunus; Yeni bağımsızlığını kazanmış ölkeler: Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya; Rusya. Ayrıca Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın dahil edilebileceği ifade edilmiştir. Bkz. European Commission, "Wider Europe - The Step Beyond Enlargement", **Enlargement Weekly**, 24 June 2003 http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/docs/newsletter/weekly_240603.htm (08.07.2003)

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE POLONYA

2.1. AVRUPA ANLAŞMASI

Polonya, uzun süreli bir komünist yönetimden sonra demokrasiye geçen ilk Doğu Bloku ülkelerinden biridir. Sovyet yönetimi süresince Polonya'da rejime karşı hareketler görülmüştür. Polonya halkı asla benimsemediği sosyalist sistemin değişmesi için, her on yılda bir giriştiği çeşitli ayaklanmalar ve isyanlarla (1956 – Poznan Ayaklanması, 1970 – Gdansk Ayaklanması, 1976 – Radom Ayaklanması) antikomünist iradesini gösteren önemli denemelere girişmiştir. Bu süreçteki son adım, "Dayanışma Hareketi"nin örgütlenmesi, büyümesi ve 1980 – Gdansk grevlerinden başlayarak giriştiği protesto eylemleriyle bütün halkını uyandırması olmuştur¹. Ekonomik ve siyasi değişim yönünde baskılar 1980'li yıllarda devam etmiştir. Polonya komünist karşıtı devriminin başlangıcı olan 1980 ve 1981'de başlayan Dayanışma Sendikası hareketi, Polonyalıların devlet kontrolü dışındaki kanallarla siyasete girmesine izin veren ve sivil toplumun temellerini atan, ulusal bağımsızlığı amaçlayan bir hareket olmuştur². 1989'un "Yuvarlak Masa" görüşmelerinde, Polonya'nın o güne değin karşı karşıya bulunan bütün siyasi güçleri anlaşmışlar ve bunun sonucunda Polonya'daki komünist sistem yıkılmıştır³. 4 Haziran 1989'da yapılan 1938 yılından sonraki ilk serbest seçimlerde Dayanışma hareketi ezici bir oy çoğunluğu ile iktidara gelmiştir⁴.

Komünist sistem süresince Batı ile bütünleşme düşüncesi Polonya siyasetinde her zaman mevcut olmuştur. 1989'da ülkede komünist rejimin yıkılmasından sonra ise AB'ye üyelik Polonya siyasetinin en önemli stratejik hedefi olmuştur. Eylül 1988'den itibaren Avrupa'daki siyasi ve güvenlik yapılarına üyelik başvurusunda bulunmaya başlayan Polonya, bir yıl sonra Aralık 1989'da Polonya ve Avrupa

¹Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Siyasi Sistemin Gelişmesi", <http://www.polonya.org.tr/sec1-politics.html> (05.02.2003).

²Andrew A. Michta, "Democratic Consolidation in Poland after 1989", Karen Dawisha and Bruce Parrott (Ed.), *Democracy in East-Central Europe*, Cambridge University Press, UK, 1997, ss. 66-108.

³Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Siyasi Sistemin Gelişmesi", a.g.e.

⁴James Wilkinson and H. Stuart Hughes, *Contemporary Europe*, Eighth Edition, Prentice Hall, New Jersey, 1995, s. 571.

Topluluğu arasında ilk anlaşma olan beş yıllık Ticaret ve İşbirliği Anlaşmasını imzalamıştır⁵. Aynı yıl AT ile ilişkilerde görülen bir başka gelişme ise Avrupa Topluluğu'nda Polonya büyükelçiliğinin açılmasıdır⁶.

1989 yılına kadar Sovyetler Birliği bünyesinde olup bağımsızlığını yeni elde etmiş Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle 1991'in sonundan itibaren imzalanan Avrupa Antlaşmaları bazı detaylar dışında genellikle aynı çerçeveyi⁷ taşımaktadır. Polonya ile imzalanan Avrupa Anlaşması⁸ 1991 yılında müzakere edilmiş, 16 Aralık 1991'de Brüksel'de imzalanmış, 4 Temmuz 1992'de Polonya tarafından onaylanmış ve 1 Şubat 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹. Avrupa Anlaşması'nın önsözünde Polonya'nın hedefinin AB'ye katılmak olduğu ve anlaşmanın Polonya'nın AB'ye katılımını kolaylaştırmak için tasarlandığı belirtilmiştir. AB ise üyeliğin gerçekleşebileceğini ancak 1993 Kopenhag Zirvesi'nde açıklamış ve Avrupa Komisyonu üyelik ihtimalinin ortaklık anlaşmalarının sonuçlarından etkilenmeyeceğini belirtmiştir. Fakat ortaklık anlaşmalarının hukuk, politika ve ekonomi alanlarında gerçekleştirdiği değişimler elbette Polonya'nın AB'ye katılımını etkilemiştir¹⁰.

Avrupa Anlaşması, siyasi diyaloglar kadar ticarete de yaygın işbirliğinin, Polonya ve Avrupa Birliği arasındaki sermaye dönüşümü ve hizmet dolaşımı alanında engelleri ortadan kaldırmanın, işgücü akışının serbestleştirilmesinin ve Polonya'nın hukuki sisteminin Avrupa Birliği ile uyumunun çözümlerini ortaya koymuştur¹¹.

⁵ Neal and Barbezat, a.g.e, s. 372.

⁶ Dorota Pyszna and Krisztina Vida, "The Management of Accession to the European Union in Poland and Hungary", Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences Working Papers, No: 128, October 2002, ss. 13-14.

⁷ Avrupa Anlaşmalarının genel içeriği çalışmanın Birinci Bölüm'ünde Avrupa Anlaşmaları başlığı altında incelenmiştir.

⁸ Polonya'nın imzaladığı Avrupa Anlaşması, Türkiye'nin AB ortaklığı gibi tam üyeliğe hazırlayan bir ortaklık olarak tasarlanmış ve geliştirilmiştir.

⁹ Elzbieta Stadtmüller, "Polish Perceptions of the European Union in the 1990s", Karl Cordell (Ed.), **Poland and the European Union**, Routledge, London; New York, 2000, s. 26.

¹⁰ Renata Stawarska, "EU Enlargement from the Polish Perspective", **Journal of European Public Policy**, 6:5, December 1999, s. 825.

¹¹ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "Ekonomik Dönüşümün 10 Yılı", <http://www.polonya.org.tr/sec4-10yillikekonomi.html> (12.04.2003).

Avrupa Anlaşması, Polonya'nın AB'ye katılımı için en önemli unsurlardan olan ulusal hukukun AB hukuku ile harmonizasyonunu öngören maddeler içermektedir (maddeler 68-70). Ayrıca Anlaşma, anlaşmanın uygulanması ve izlenmesi amacına yönelik bir kurumsal çerçeve¹² yaratmıştır (maddeler 102-110). Bu çerçeve Polonya ve AB arasındaki ikili siyasi diyalog için en önemli forum niteliğindedir. Anlaşmada ayrıca ikili siyasi diyalog da kurumsallaştırılmıştır (maddeler 2-5)¹³.

Anlaşmanın en önemli bölümünü ticaret alanı kısmı oluşturmaktadır. Bu anlaşma uyarınca Polonya ile AB arasında bir serbest ticaret alanı oluşturulmuştur. Anlaşmanın uygulanmaya konması ile birlikte 10 yıllık bir süre ile geçerli olan serbest ticaret alanı sadece tarım ürünlerini kapsam dışı tutmaktadır.

AB ile yapılan anlaşma doğrultusunda, iki taraf arasındaki ticarete uygulanan miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. Miktar kısıtlamaları kaldırılırken istisnai olarak bazı sınırlandırmalar muhafaza edilmiştir. Bu sınırlamaların başlıcaları; Almanya ve İspanya'ya Polonya'dan yapılan tekstil ve taşkömürü ihracatı, Polonya'ya AB ülkelerinden kullanılmış oto, iki zamanlı motorla çalışan taşıtlar ve gazyığı ürünleri ithalatını kapsamaktadır.

Anlaşma'nın dayandığı iki kural vardır. İlk olarak yeni tarife konmayacak ve mevcut tarifeler arttırılmayacaktır. Karşılıklı anlaşmayla bazı istisnalar öngörülebilmektedir¹⁴. İkinci olarak, AB gümrük tarifelerini özellikle sanayi ürünlerinde Polonya'dan daha hızlı bir şekilde indirecektir (Polonya lehine asimetri). Polonya'dan gelen sanayi ürünlerine uygulanan vergilerin çoğu 1 Mart 1992 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Anlaşma¹⁵ ile kaldırılmıştır. Bu Geçici Anlaşma, yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak 10 yıl boyunca derece derece Topluluklarla Polonya arasındaki sanayi maddeleri serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasını

¹² Bakanlık düzeyinde bir Ortaklık Konseyi, bir Komite ve bir Parlamento Ortak Komitesi oluşturulmuştur.

¹³ Pechstein and Kubicki, a.g.e., ss. 245-246.

¹⁴ Örneğin, 1 Ocak 1996'da petrol ürünlerinin tarifesi geçici olarak arttırılmıştır.

¹⁵ Geçici Anlaşma, ticaret ve ticaretle ilgili konular üzerinde 16 Aralık 1991 tarihinde imzalanan ve Avrupa Anlaşması'nın ticari kısmı olarak adlandırılabilir bir anlaşmadır.

öngörmüştür¹⁶. Diğer ürünlere uygulanan gümrük tarifeleri 4-5 yılda aşamalı olarak azaltılmıştır. Gümrük vergilerini kaldırmak için Polonya'ya verilen süre ise 7 yıldır. Anlaşmanın Polonya'nın AB'ye ihracatının % 50'sini oluşturan çelik, tekstil ve tarım gibi hassas sektörleri kapsamaması ise Polonya açısından asıl problem olmuştur. Polonya lehine asimetrinin gerçekleştirilememesi Polonya'nın AB ile ticaretinde büyüyen bir açığa neden olmuştur. Anlaşmayla Polonya'nın ticaretinde AB'nin payı maksimum % 70'e çıkmıştır¹⁷.

Avrupa Anlaşması, yoruma açık bir belge olduğu için farklı yönlerde algılanmıştır. Bir taraftan anlaşma Polonya'nın AB'ye katılmak için yerine getirmesi gereken genel prensipleri ortaya koymuştur. Diğer taraftan, Polonya-AB ilişkilerinin tam üyelik yönünde mi yoksa ekonomik işbirliğine dayalı bir ortaklık statüsü yönünde mi ilerleyeceğine yönelik açık bir ifade bulunmamaktadır. Ortaklık Anlaşması aslında Polonya AT arasında 19 Kasım 1989 tarihinde imzalanan ticari ve ekonomik işbirliği anlaşmasının yerini almıştır. Polonya'nın o zamanki AB Genel Sekreteri Jan Saryusz-Wolski ise anlaşma ile Polonya'nın gerçekleştirmesi gereken birtakım hedeflere sahip olduğunu, bu hedefleri gerçekleştirmeden AB ile bütünleşmenin mümkün olamayacağını ve bunları gerçekleştirmemenin bedelinin ise Polonya'nın Avrupa'dan yalıtılması olacağını belirtmiştir¹⁸. Her ne kadar AB'ye katılım odaklı olmasa da Avrupa Anlaşması özellikle kurumsal çerçevesiyle katılım öncesi stratejinin önemli bir parçasını oluşturmuştur¹⁹.

2.2. TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE KATILIM ÖNCESİ STRATEJİ

2.2.1. Tam Üyelik Başvurusu

1993 yılı Kopenhag Zirvesi'nde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin açıklanan kriterleri yerine getirmeleri koşuluyla üye olabileceklerinin açıklanmasından sonra

¹⁶ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "Avrupa Birliği'ne Katılım Görüşmelerinde Polonya", <http://www.polonya.org.tr/sec4-avrupa.html> (12.02.2003)

¹⁷ Stawarska, a.g.e., s. 825.

¹⁸ Teresa Los-Nowak, "Contemporary Government Attitudes towards the European Union", Karl Cordell (Ed.), *Poland and the European Union*, Routledge, London ; New York, 2000, s. 16-17.

¹⁹ Pechstein and Kubicki, a.g.e., s. 246.

Polonya 5 Nisan 1994'te tam üyelik başvurusunu yapmıştır (Diğer aday ülkeler başvurularını 1994-1996 yılları arasında gerçekleştirmiştir). Polonya'nın tam üyelik başvurusu iki boyutlu olarak düşünülebilir. Bu başvuru bir taraftan Polonya'nın AB'ye katılım yönündeki çabalarının bir aşamasının bittiğini ve müzakere aşamasının başlangıcını gösterirken diğer yandan Polonya'nın geleceğini Batı Avrupa'nın yanında gördüğünün göstergelerinden biridir²⁰.

Polonya'nın tam üyelik başvurusu 29-30 Ekim 1994'te Lüksemburg Zirvesi'nde resmen kabul edilmiştir. Aynı zamanda Polonya ile birlikte Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve Güney Kıbrıs ile müzakerelerin 1998 baharında başlaması kararlaştırılmıştır. Ortaklık Anlaşması'nın Nisan 1994'te yürürlüğe girmesi ve 1994 Lüksemburg Zirvesi kararları Polonya'nın AB ile bütünleşmesinin ikinci aşamasını başlatmıştır. Haziran 1994'te ekonomik, sosyal ve kurumsal reformların bir taslağını içeren, müzakere sürecinin bir yol haritasını gösteren "Polonya için Strateji" açıklanmıştır. Stratejide üzerinde durulan konular ekonomik reformun devam ettirilmesi, bütçe dengesinin sağlanması, ağır sanayiye devlet sübvansiyonunun azaltılması, iş hukukunun reformu, Polonyalı üreticilerin dış rekabetle baş edebilme kapasitesi ve tarım olmuştur²¹.

Polonya'dan AB standartlarını karşılaması beklenirken Polonya tarafında da AB'nin özellikle ağır sanayi ve tarım gibi alanlarda bazı tavizler vermesi beklentisi söz konusu olmuştur. AB açısından Polonya'nın ağır sanayisi fonlardan para akıtılmasını gerektiren ve çevreye tehdit oluşturan bir unsur olarak görülürken Polonya açısından bu tip sanayiler komünizme karşı ön saflarda savaşanların oluşturduğu ulusal güç sembolleri halindeydi²².

Polonya'nın AB müktesebatını benimsemesi için anayasal bir reform da gerekmektedir. 1992 Anayasası uluslararası anlaşmaların iç hukuka aktarılmasına izin veren bir madde içermemekteydi. 2 Nisan 1997 tarihli anayasanın yürürlüğe

²⁰ Los-Nowak, a.g.e., s. 18.

²¹ Y.a.g.e., s. 19.

²² Y.a.g.e., s. 17.

girmesiyle uluslararası hukukun (madde 90²³) ve AB hukukunun (madde 91²⁴) iç hukuka aktarılması sorunu ortadan kalkmıştır. Bu değişiklikler anayasanın onaylanması aşamasında Polonya kamuoyunda daha önce de varolan ulusal bağımsızlık tartışmalarını alevlendirmiştir. 1997 Anayasası ile hükümetin AB ile müzakerelerinin hazırlığını yapmak üzere Avrupa Bütünleşme Komitesi oluşturulmuştur. Dışişleri Bakanlığı ise müzakereleri aktif olarak yürütecek birim olarak belirlenmiştir²⁵.

2.2.2. Katılım Öncesi Strateji

Aralık 1994'te yapılan Essen Zirvesi'nde aday ülkeler için bir katılım öncesi strateji oluşturulmuştur. Strateji temel olarak aday ülkelerin hukuklarının Tek Pazar hukukuna yaklaştırılmasına ve AB ile aday ülkeler arasında ikili düzenlemelerin yapılmasına odaklanmıştır. Bu süreci kolaylaştırmak için Komisyon Haziran 1995 Cannes Zirvesi'nde Tek Pazar'a uyuma rehber olarak Beyaz Kitap'ı²⁶ sunmuştur. Beyaz Kitap aday ülkelerin ulusal dillerine çevrilmiş ve müktesebatın benimsenmesinde aday ülkeler için önemli bir rehber olmuştur²⁷. Böylece Katılım Öncesi Strateji, Avrupa Anlaşması, Phare programı, Beyaz Kitap ve yapılandırılmış diyalog olmak üzere dört temelden oluşmuştur. Bu unsurlardan olan yapılandırılmış diyalogun, bakanlar düzeyinde toplantılarla gerçekleştirilmesi öngörülmüştür²⁸.

AB'ye katılım müzakerelerinin başlaması için Polonya'nın müzakereleri başlatmaya yönelik hazırlıkları yaptığına ilişkin Komisyon Görüş'ünü alması gerekmiştir. 23 farklı alanda sorular içeren 170 sayfalık bir belge Polonya ile birlikte diğer başvuran ülkelere Nisan 1996'da dağıtılmıştır. Avrupa Komisyonu'nun, ülkelerin bu sorulara verdikleri cevaplara dayanarak katılım müzakerelerinin

²³ Krzysztof Wojtowicz, "Proposed Changes in the Polish Constitution of 1997 Ahead of Poland's Accession to the European Union", Wladyslaw Czaplinski (Ed.), *Poland's Way to the European Union*, Scholar Publishing House, Warsaw, 2002, s. 37.

²⁴ Y.a.g.e., s. 35.

²⁵ Los-Nowak, a.g.e., s. 21.

²⁶ Bkz. European Commission, 'White Paper on the Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union', COM(95)164, Brussels, 1995.

²⁷ Stawarska, a.g.e., s. 827.

²⁸ Pyszna and Vida, a.g.e., s. 15.

başlayıp başlamamasına ilişkin bir Görüş sunması öngörülmüştür. Polonya hükümeti üç ay sonra bu belgeyi hazırlamıştır²⁹.

16 Temmuz 1997’de Avrupa Komisyonu, Birliği Güçlendirmek ve Genişlemeye Hazırlamak alt başlığı altında Gündem 2000’i yayınlamış ve belgede Kopenhag Kriterleri biraz daha açılarak tam üyeliğin koşulları bir nevi yeniden tanımlanmış ve aday ülkeler ile ilgili Görüşler yer almıştır. Bu Görüşlere dayanarak aday ülkeler iki gruba ayrılmış ve Polonya’nın da dahil olduğu ilk grup ülke ile müzakerelerin Mart 1998’de başlatılması öngörülmüştür. Aralık 1997’deki Lüksemburg Zirvesi’nde Gündem 2000 belgesine destek verilmiş ve Polonya’nın da dahil olduğu ilk grup ülkeyle katılım müzakerelerinin 30 Mart 1998’de başlatılmasına karar verilmiştir³⁰.

Avrupa Komisyonu, Gündem 2000 Belgesi’nde katılım öncesi stratejinin güçlendirilmesini öngörmüştür. Buna göre stratejinin temel hedefi aday ülkelerin tam üyeliğe hazırlanması için bir program sunmaktır. Bu çerçevede katılım ortaklıkları ile AB tarafından sağlanan çeşitli mali yardımların tek çerçeve altına toplanması ve aday ülkelerin Topluluk programlarına katılımı sağlanarak Avrupa Birliği’nin prosedürlerini tanımlarını sağlamak amaçlanmıştır³¹.

Gündem 2000³² belgesinde Polonya hakkındaki Görüşte şunlar belirtilmiştir:

1989’dan beri Polonya, AB ile her alanda ilişkilerini güçlendirmeye yönelik adımlar atmıştır ve Avrupa Anlaşması çoğu sektörde etkili bir şekilde uygulanmıştır. Müktesebatin benimsenmesinde önemli aşamalar kaydedilmiştir. Başlangıçta ikili ticaret anlaşmazlıkları genel olarak ikili ilişkileri etkilemişse de problemlerin çoğu çözülmüştür. Polonya, hukuka dayalı, insan haklarına ve etnik azınlıklara saygılı, istikrarlı kurumsal sisteme sahip demokratik bir ülkedir. Piyasa ekonomisi etkin bir şekilde çalışmakta, fiyatlar ve ticaret büyük ölçüde serbestleştirilmiş halde ve ekonomi başarılı bir şekilde istikrarı sağlamış bir haldedir. Devletin sahip olduğu belli başlı kuruluşlar büyük bir problem oluşturmaktadır. Tarım alanında büyük ölçekli düzenlemeler yapılması

²⁹ Los-Nowak, a.g.e., s. 21.

³⁰ Bkz. Bulletin EU 12-1997, ss. 9-11.

³¹ “Partnership for the Accession of Poland”, 15.02.2002, <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/e40106.htm> (27.01.2003)

³² Bkz. Commission of the European Communities, “Agenda 2000 Strengthening the European Union and Preparing Enlargement”, http://www.europa.eu.int/comm/agenda2000/index_en.htm (17.11.2002)

gereklidir. Polonya özellikle uluslararası suçlar, uyuşturucu trafiği, sınır göçleri ve sınır kontrolleri alanlarında olmak üzere düzgün bir adalet ve içişleri politikası yürütmektedir.

Komisyon Görüş'ünün sonucu olarak 1997 yılında Bütünleşme için Ulusal Strateji (BUS) Belgesi³³ hazırlanmış ve Polonya Parlamentosu tarafından onaylanmıştır. Belgenin giriş bölümünde tarihsel mesajlar verilmiştir:

Bin yıldan fazla bir süredir Polonya coğrafi, kültürel ve ekonomik açıdan Avrupa'nın bir parçasıdır. Ülkemiz, yaratılmasına katkıda bulunduğumuz ve savunduğumuz Avrupa'nın temel değerlerini paylaşmaktadır. Bu yüzden Bütünleşme için Ulusal Strateji, Avrupa'ya geri dönüşten ziyade 1945'ten sonra yapılandırılmasına katkıda bulunamadığı Avrupa yapılarıyla bütünleşmeye yöneliktir.

Bunun yanında belgede hassas bir konu olan işgücünün serbest dolaşımı konusunda şunlar belirtilmiştir³⁴: "İşgücünün serbest dolaşımının hızlı bir şekilde uygulanması Polonya'nın çıkarıdır. Bu da Birliğin işgücü piyasasına tam katılımına ilişkin geçiş dönemlerinin kısa tutulmasıyla sağlanacaktır."

2.2.2.1. Katılım Ortaklığı ve Ulusal Program

Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesinde onaylanan katılım öncesi stratejinin en önemli unsuru katılım ortaklıklarıdır. Katılım Ortaklığı, aday ülke ile karşılıklı görüşme içinde AB tarafından oluşturulan, üyeliğe hazırlanmak için yerine getirilecek temel kısa ve orta vadeli öncelikleri belirten bir metindir. Katılım ortaklıkları, katılım öncesi mali yardımı katılım hazırlıklarına yönelik olarak tek bir çerçevede birleştirmektedir. Henüz hiç uygulanmamış olan bir koşulluluk maddesi, Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde yeterli ilerleme olmaması veya Avrupa Anlaşması yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi halinde bunun mali yardım açısından getireceği sonuçları ortaya koyar. Katılım Ortaklıkları, gerektiğinde gözden geçirilir ve halka açıktır. Katılım Ortaklığı'nın yanında, her ortak ülke müktesebatın üstlenilmesine yönelik ulusal program sunmalı ve bu programda

³³ The Committee for European Integration, "National Strategy for Integration", Warsaw, 1997, http://www.rcie.zgora.pl/pliki/dokumenty/doc/national_strategy_for_integration_1997.doc (07.03.2003)

³⁴ Stawarska, a.g.e., s. 828.

katılım ortaklıkları önceliklerinin nasıl karşılanacağına yönelik ayrıntıları belirlemelidir. Phare, SAPARD ve ISPA altındaki bütün yardımlar Avrupa Anlaşmalarındaki taahhütlerin yerine getirilmesi, Kopenhag kriterlerin karşılanmasına yönelik adımlar ve katılım ortaklıklarındaki önceliklere yönelik ilerlemelere bağlıdır. Bu genel şartlara uyumsuzluk durumunda mali yardımın askıya alınması mümkündür. Katılım ortaklıklarının uygulanması, Avrupa Anlaşması çerçevesinde izlenmektedir³⁵.

Komisyon, 30 Mart 1998’de katılım müzakerelerinin resmen başlatılmasından sonra katılım öncesi stratejinin yeni bir aracı olarak Katılım Ortaklığı Belgesi’ni³⁶ hazırlamıştır³⁷. Belgede öncelikler iki gruba ayrılmıştır. İlk grup önceliğin 1998 yılı içinde tamamlanması ve 1998 İlerleme raporuna yetiştirilmesi öngörülmüştür. İkinci grup önceliğin ise birkaç yıl içinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Polonya’nın, Mart 1998 sonu itibariyle Müktesebatın Benimsenmesi için bir Ulusal Program açıklaması öngörülmüştür³⁸. “Müktesebatın Benimsenmesi için bir Ulusal Program”, çoğu zaman AB’nin teknik yardımıyla aday ülke tarafından hazırlanan, müktesebatın ve diğer katılım önceliklerinin uygulanması için öngörülen takvimi, müktesebatın uygulanmasına ilişkin kurumsal gerekleri ve mali gerekleri belirten, çok-yıllı kapsamlı bir faaliyet planıdır. Ulusal Programın metni Katılım Ortaklığının gözden geçirilmiş versiyonlarına göre her yıl değişmektedir ve Polonya’nın katılım müzakerelerinden elde edilen hedefleri koymaktadır³⁹. Her programın bir değerlendirmesi, ilgili ilerleme raporunda yer almaktadır. İlerleme raporları, katılım sürecinin organizasyonuna ilişkin olarak Komisyon açısından büyük önem arz etmektedir. İlk olarak ilgili ülke ve AB arasındaki ilişkiler Avrupa anlaşmaları ve mali destekler çerçevesinde tanımlanmaktadır. Katılım ortaklıkları ve ulusal programlar ayrıca incelenmektedir. Raporların temel özellikleri her aday ülkenin Kopenhag kriterlerini yerine getirmesine yönelik değerlendirilmesidir⁴⁰.

³⁵ Pechstein and Kubicki, a.g.e., ss. 247-248.

³⁶ Council Decision 98/260/EC of 30.03.1998, Official Journal L 121, 23.04.1998.

³⁷ “Partnership for the Accession of Poland”, a.g.e.

³⁸ Stawarska, a.g.e., s. 828.

³⁹ Robert Rybicki, “Schengen and Poland”, Wladyslaw Czaplinski (Ed.), **Poland’s Way to the European Union**, Scholar Publishing House, Warsaw, 2002, s. 127.

⁴⁰ Pechstein and Kubicki, a.g.e., s. 249.

Katılım Ortaklığı'nda ekonomik reform alanında şu öncelikler belirtilmiştir⁴¹:

1. Devlet işletmelerinin (telekomünikasyon dahil) özelleştirilmesi/yeniden yapılandırılmasının hızlandırılması.
2. Bankaların özelleştirilmesi sürecinin şeffaf bir şekilde hızlandırılması dahil olmak üzere mali sektörün geliştirilmesi.
3. İflas işlemlerinin iyileştirilmesi
4. Çelik sektörünün yeniden yapılandırılması programının uygulanmasına başlanması
5. Kömür sektöründe yeniden yapılandırma.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nde bunun dışındaki öncelikli alanlar şunlardır⁴²:

- Kurumsal ve idari kapasitenin kurulması
- İç pazar
- Adalet ve içişleri
- Tarım/balıkçılık
- Çevre
- Siyasi kriterler
- Ekonomik politikalar
- Ulaştırma
- İstihdam ve sosyal işler
- Bölgesel politika

Katılım Ortaklığı Belgesi'ne karşılık olarak Mayıs 1998'de Müktesebatın Benimsenmesi için Ulusal Program açıklanmıştır. Ulusal Programın dayandığı temel prensipler şunlar olmuştur⁴³:

- Avrupa Anlaşması'nın uygulanma düzeyinin ve Polonya'nın üyeliğe hazırlık düzeyinin yansıtılması

⁴¹ Stawarska, a.g.e., s. 829.

⁴² "Partnership for the Accession of Poland", a.g.e.

⁴³ Rybicki, a.g.e., s. 127.

- Polonya'nın AB'ye katılım için başvurusuna ilişkin Komisyon Görüşüne yanıt
- Katılım Ortaklığına yanıt.

30 Mart 1998'de oluşturulan ilk katılım ortaklığının kısa ve orta vadeli öncelikleri Komisyon'un Polonya'nın başvurusuna ilişkin Görüşüne dayanırken 6 Aralık 1999 tarihli Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi⁴⁴ Komisyonun 1998 ve 1999 ilerleme raporlarına dayanmaktadır. Öncelikler çoğunlukla Topluluk hukukunun benimsenmesi ve bütün düzeylerde idari yapının uyarlanması ve güçlendirilmesine yönelik taahhütlere ilişkindir. 1998-2000 ilerleme raporları önceliklerin uygulanmasını yavaş bulduğu için gözden geçirilmiş versiyon önceliklere ilişkin hedeflerde sadece daha kesin tanımlar yapıldığı birkaç değişiklik içermektedir. Özellikle çevre ve tarım alanları problem oluşturmakta ve Topluluk hukukuyla uyumsuzluk oluşturmaktadır. Diğer alanlarda sorun yeni yasaların çıkarılmasında değil Topluluk yasalarının uygulanması için gerekli olan kurumsal yapılardır. Adalet ve içişleri alanında sınır kontrolleri için daha fazla ilerleme gerekmekte fakat ana problem ciddi çaba gerektirecek bir alan olan rüşvetle mücadele olarak devam etmektedir. Polonya'nın ulusal programı hakkında değerlendirmeler genellikle olumlu olmuştur. Katılım ortaklığı ve Mayıs 1998 tarihli ilk ulusal program arasında başlangıçtaki uyumsuzluk Mayıs 1999 ve Nisan 2000 tarihli gözden geçirilmiş versiyonlarında ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca ulusal program ve müzakerelerdeki tarihler arasındaki tutarlılık Mayıs 1999'daki versiyonuna kıyasla son ulusal programda geliştirilmiştir.

Son olarak 2002 yılında Katılım Ortaklığı belgesi yeniden gözden geçirilmiştir⁴⁵.

⁴⁴ Decision 99/851/EC of 06.12.1999, Official Journal L 335, 28.12.1999, Annex, s. 3.

⁴⁵ Decision 2002/91/EC of 28.01.2002, Official Journal L 44, 14.02.2002.

2.2.2.2. Katılım Müzakereleri

Katılım müzakerelerinin amacı aday ülkelerin Avrupa Birliğine katılım şartlarının belirlenmesi ve aday ülkelerin üyelikle birlikte taraf oldukları Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, AKÇT Kurucu Antlaşmaları ile diğer Andlaşmalar ve Üye Ülkeler ile üçüncü ülkeler arasındaki tüm anlaşmalarda gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. Katılım müzakerelerinde şu hususlar belirlenmektedir⁴⁶:

- Yeni üye ülkenin Birliğin kurumlarına katılımı
- Yeni üye ülkenin AB müktesebatına uyumunda tanınacak istisnalar
- Geçiş dönemlerinin kapsamı ve süresi
- Birlik bütçesine ve Topluluk programlarına katılım
- Yeni üye ülke için ortak politikalarda yapılabilecek düzenlemeler
- Yeni üyenin uyumuna yönelik olarak öngörülebilecek özel programlar

Üyelik müzakerelerinin tarafları AB üyesi 15 ülke ile aday ülkedir. Müzakereler iki ayrı düzeyde gerçekleştirilmektedir. Birincisi, AB dönem başkanı olan ülke başkanlığındaki üye ülkelerin AB nezdindeki büyükelçileri ile aday ülke baş müzakerecisinin katıldığı teknik toplantılardır. İkinci düzey ise üye ülke ve aday ülkelerin dışişleri bakanlarının katıldıkları konferanslardır. Müzakere süreci; screening⁴⁷ (tarama, analitik inceleme), müzakere pozisyonlarının (tutum belgelerinin) hazırlanması ve müzakere pozisyonlarına dayalı olarak müzakerelerin başlatılması olmak üzere üç temel aşamadan oluşmaktadır⁴⁸.

⁴⁶ Serap Yıldız, "AB'nin Aday Ülkelerle Yürüttüğü Müzakere Sürecine İlişkin Deneyimler: Polonya Örneği", Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Haziran 2003, <http://www.abgs.gov.tr/uploads/files/sunu.doc> (10.07.2003), s. 2.

⁴⁷ "Müktesebatın analitik incelemesi", Topluluk müktesebatını daha iyi anlamayı ve zaman içinde uyumlaştırmayı kolaylaştırarak, ön katılım sürecinin yardım alanlarını belirlemek, müzakerelere hazırlanan aday ülkelerle müzakereler sırasında ortaya çıkabilecek sorunları belirleyerek katılım sürecinin hızlandırılmak üzere Komisyon'un teknik servisleri ile aday ülkelerin kamu yönetimindeki muadilleri arasında kurulan bir diyalog sürecidir.

⁴⁸ Yıldız, a.g.e., s. 2.

3 Nisan 1998'de başlayan katılım müzakereleri ilk aşamalarda "Müktesebatin analitik incelemesi"ne dayanmıştır. Bu aşamanın 1 Temmuz 1999'da tamamlanmasından sonra müzakerelerde aşağıdaki hassas konulara odaklanılmıştır⁴⁹:

AB açısından hassas konular:

1. Ortak Tarım Politikası (OTP) ve üye ülkelerde gerekli reformlar tamamlanmadan önce OTP'yi Polonya'nın geniş tarım sektörüne uygulama
2. İşgücünün serbest dolaşımı. Özellikle Polonya'dan AB'ye ani ve kitlesel işgücü göçünün gerçekleşmesi endişesi özellikle Avusturya, Almanya ve İsveç tarafından dile getirilmiştir.
3. Yapısal fonlar. Yararlanan ülkenin GSYİH' sinin en fazla % 4'ü kadar fon transfer edilmesi.
4. Adalet ve İçişleri; uzun doğu sınırlarının etkin kontrolü, vize ve göç sorunları, polis ve yargı işbirliği⁵⁰.

Polonya açısından hassas konular:

1. İş hukuku düzenlemeleri-Maliyetler ve rekabet gücü üzerine potansiyel etkisi.
2. Polonya'nın AB sosyal güvenlik sistemine dahil olması (sigortacılar ve devlet bütçe harcamaları üzerine etkisi)
3. Mali hizmet sektörünün liberalizasyonu (Polonya mali kurumlarının güçlendirilmesi ihtiyacı)
4. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi (spekülasyon riskinin ve döviz kurları üzerine etkisinin azaltılması ihtiyacı)
5. AB ürün standartlarının tanıtımı
6. Tehlikeli ürünlere ilişkin AB bilgi sistemine katılım (uygulama maliyeti)
7. Ulaştırma piyasalarının liberalizasyonu

⁴⁹ Stawarska, a.g.e., ss. 830-831.

⁵⁰ Agnieszka Biegaj (Ed.), **Poland on the Road to the European Union**, Government Plenipotentiary for Poland's Accession to the European Union, Chancellery of the Prime Minister Republic of Poland, Warsaw, 2000, s. 74.

8. Enerji endüstrisi- doksan günlük sıvı yakıt rezervi oluşturulması ihtiyacı (yüksek maliyet)
9. Çevre düzenlemelerine uyum (Dünya Bankası verilerine göre, bu standartların uygulanmasının toplam maliyeti 35 milyon doları aşacaktır)
10. Yabancı uyrukluların mülk edinmesi. Nitekim kamuyu yoklamaları göstermektedir ki Polonya halkının önemli bir çoğunluğu yabancıların mülk edinmesine ilişkin olarak uzun süren geçiş dönemleri olmasını istemektedirler⁵¹.

Müzakerelerin başladığı tarih olan Nisan 1998'den 1999 ortasına kadar geçen sürede Polonya hukuku gözden geçirilmiştir. Bilim, eğitim, telekomünikasyon, kültürel ve görsel-işitsel politika, sanayi politikası, küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik politika ve ortak dış ve güvenlik politikası (ODGP) olmak üzere sekiz alanda görüşmeler başlamıştır. İlk tur görüşmelerden sonra 10 Kasım itibariyle bilim, eğitim ve küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) yönelik politika alanlarında anlaşmaya varılmıştır. Polonya geri kalan alanlardan ODGP'ye katılma yönünde isteğini açıklamış fakat bu politika alanının zorluklarından dolayı sonuca ulaşmak zor olmuştur. Sanayi politikası alanında ise Polonya'nın AB normlarını uyarlamaya hazır olduğunu açıklaması Avrupa Komisyonu tarafından yeterli görülmemiş ve hükümetten sanayiye yapılan yardımın kapsamı hakkında ve bu yardım ile gerçek bir çevre politikası oluşturma arasındaki korelasyon hakkında detaylar istenmiştir. Buna rağmen Komisyon, kısa vadede çelik, maden ve silah sektörünün devlet yardımları ile yoğun bir şekilde desteklenmesine devam edileceğini kabullenmiştir. Kültür ve medya politikası konusunda ise, Polonya hükümeti bir yandan prensip olarak yabancı medya şirketlerinin Polonya'daki sektöre girebilmelerine ilişkin öneriyi kabul etmeye istekli iken diğer yandan bu alandaki yabancı yatırımın düzeyi konusunda birtakım önlemler alınmasını istemiştir. Bu da Polonya'nın kültürel ve görsel-işitsel politika konusunda bütün anlaşmaları kabul etmeye hazır olduğuna ilişkin bazı kuşkular uyandırmıştır⁵².

⁵¹ Arkadiusz Michonski, "The Accession Negotiations and the Shape of Polish Membership of the European Union", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), *Negotiations on Poland's Accession to the European Union*, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002, s. 133.

⁵² Stadtmüller, a.g.e., ss. 26-27.

Şirketler hukuku, istatistik, tüketicinin korunması, sağlık alanlarında ise müzakere durumları Aralık 1998’de sunulmuştur. 19 Nisan 1999 itibariyle sadece istatistik alanında anlaşmaya varılırken bir ay sonra sanayi politikası, telekomünikasyon, sağlık ve tüketicinin korunması alanlarında anlaşmaya varılmıştır. 22 Haziran itibariyle ise daha önce sayılan alanların çoğunda anlaşma sağlanmış ve 1999 sonuna kadar diğer alanlardaki durumunu sunmaya çağırılmıştır. Bu süreçteki en zor aşama ise Polonya için en zorlu alanlar olan tarım, çevrenin korunması, kişilerin serbest dolaşımı, mali ve bütçesel uygulamalar ve yabancıların mülk edinmesi gibi alanlarda müzakerelerin başladığı 2000 yılıyla başlamıştır⁵³. Bu alanlardan en önemlisi sayılabilecek tarım alanında müzakereler 14 Haziran 2000 tarihinde başlamıştır⁵⁴.

Ortak Tarım Politikasına uyumun sonucunda tarımsal işletmelerde AB standartlarının uygulanması, üretim kotaları ile tarımsal üretimi sınırlandırılması, tarımsal ürünlerin ticaretinin serbestleştirilmesi ile yerli ürünlerin AB ürünlerinin rekabeti ile karşılaşması, vb. sebeplerle Polonya’da tarımsal üretim maliyetlerinin artacağı, buna dayanamayan çok sayıda küçük tarımsal işletmenin kapanacağı, dolayısıyla ülkede işsizliğin artacağı düşüncesi Polonya tarafının temel endişesi olmuştur. Bu nedenle, Polonya tarım müzakerelerinde bu olumsuz etkileri telafi etmek amacıyla çiftçilerinin doğrudan gelir desteklerinden AB çiftçileri ile eşit düzeyde faydalandırılması, üretim kotalarının arttırılması, et ve süt işleme tesislerinin AB standartlarına uyumu için geçiş süresi tanınması ve AB tarım ürünleri pazarı ile entegrasyondan dolayı sektörün olumsuz etkilenmesi durumunda korunma tedbirleri uygulayabilmesi hususlarında ısrarcı davranmıştır⁵⁵.

Polonya, kişilerin serbest dolaşımı alanında İrlanda, İsveç, Hollanda ve Danimarka’dan Polonya’nın AB’ye katılmasıyla birlikte serbestleştirmenin sağlanması taahhütünü almakla birlikte, diğer ülkeler bu alandaki politikalarını

⁵³ Y.a.g.e., s. 27.

⁵⁴ Janusz Rowinski, “The Agricultural Negotiations (Some of the Main Problems)”, Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), *Negotiations on Poland’s Accession to the European Union*, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002, s. 106.

⁵⁵ Yıldız, a.g.e., s. 6.

katılım aşamasında (örneğin İngiltere) ya da müzakerelerin bitmesi aşamasında (İtalya) gözden geçireceklerini belirtmişlerdir⁵⁶.

Nisan 2002 itibariyle bütün müktesebat başlıklarında Polonya ile müzakereler açılmıştır. Eylül 2002 itibariyle ise şu 27 Başlık'ta müzakereler kapatılmıştır: Malların Serbest Dolaşımı, Kişilerin Serbest Dolaşımı, Hizmet Sunumu Serbestisi, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Şirketler Hukuku, Balıkçılık, Ulaştırma, Vergilendirme, Ekonomik ve Parasal Birlik, İstatistik, Sosyal Politika ve İstihdam, Enerji, Sanayi Politikası, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Bilim ve Araştırma, Eğitim ve Mesleki Eğitim, Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri, Kültürel ve Görsel-İşitsel Politika, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Çevre, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Mali Kontrol. Tarım ve Rekabet Başlıklarında ise müzakereler devam etmiştir⁵⁷.

Polonya genel olarak üyelik müzakerelerinde tüm müzakere başlıklarında talep etmiş olduğu hususları AB tarafına kabul ettirmiştir. Polonya'nın özellikle tarım başlığındaki esas başarısı "doğrudan gelir destekleri" konusunda olmuştur. Zira, AB tarafı başlangıçta verilmesine tamamen karşı çıktığı doğrudan gelir desteklerini büyük ölçüde Polonya'nın ısrarları ve tehditleri üzerine aday ülke çiftçilerine aşamalı bir yaklaşımla da olsa vermeyi kabul etmiş, en son aşamada ise arttırmayı kabul etmek suretiyle Polonya ile müzakereleri tamamlayabilmiştir. Polonya sonuçta üyelik müzakerelerinde AB'yi en çok zorlayan ve en başarılı sonuçlar elde eden aday ülke olmuştur⁵⁸.

Sonuç olarak, 5 yıl süren üyelik müzakereleri boyunca Polonya tüm sosyo-ekonomik dezavantajlarına rağmen, üyeliği konusunda AB tarafının kararlılığının farkında olmanın güveniyle taleplerinde ısrarcı olmuş, hatta zaman zaman tehditkar

⁵⁶ Jan Trzeczynski, " Status and Prospects of Poland's Accession Negotiations with the EU", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), *Negotiations on Poland's Accession to the European Union*, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002, s. 9.

⁵⁷ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", {COM(2002) 700 final}, Brussels, 9.10.2002 SEC(2002) 1408, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf (21.01.2003) , s. 18.

⁵⁸ Yıldız, a.g.e., s. 11.

davranmıştır. Ancak, Polonya'nın müzakerelerdeki başarısını sadece bu unsurlara bağlamak yetersiz olacaktır. Müzakerelerden önceki hazırlık dönemini çok iyi değerlendirerek, AB uyum çalışmalarını istikrarlı bir şekilde sürdürmüş olmasının Polonya'nın başarısındaki etkisi büyük olmuştur⁵⁹.

13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Polonya'nın AB ile müzakere süreci 31 müzakere Başlığından 4'ünün daha kapatılmasıyla tamamlanmıştır⁶⁰. Zirve'de Polonya'nın 1 Mayıs 2004 itibarıyla AB üyesi olacağının açıklanmasından sonra 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da katılım anlaşması imzalanmış ve 7-8 Haziran 2003 tarihlerinde Polonya'da AB'ye katılıma ilişkin halkoylaması yapılmıştır.

Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde Polonya'nın AB üyesi olacağının açıklanması ve Nisan 2003'te katılım anlaşmasının imzalanmasından sonra Polonya'da yapılan katılım halkoylamasında seçmenlere “ Polonya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne girmesine rıza gösteriyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Polonya'da iki gün süren halk oylamasının ilk gününde katılım oranının yüzde 20 dolayında kalması, oylamanın geçerli olması için gereken yüzde 50'ye ulaşamayacağı endişesine yol açsa da sonuç olumlu olmuştur⁶¹. Halkın % 77.45'i AB üyeliğine “evet” demiş ve % 22.55'i “hayır” oyu kullanmıştır. Referanduma halkın katılım oranı % 58.85 olarak gerçekleşmiştir⁶².

Cumhurbaşkanı Aleksander Kwasniewski, 40 yıllık Sovyet Bloğu üyeliğinden sonra Batı'ya yakınlaşmaya çalışan ülkesinin nihayet bu oylamayla içinde olmayı hak ettiği Avrupa ailesine geri döndüğünü söylemiştir. Polonya'nın AB ile ilişkilerden sorumlu Bakanı Danuta Hübner ise 9 Haziran'da yaptığı açıklamada⁶³

⁵⁹ Y.a.g.e., s. 11.

⁶⁰ Polonya Dışişleri Bakanlığı, “Completion of Accession Negotiations”, <http://www.poland.gov.pl/start.php?page=2010000001> (14.05.2003)

⁶¹ NTVMSNBC, “Polonya AB'ye “Evet” dedi” <http://www.ntvmsnbc.com/news/219285.asp> (09.06.2003)

⁶² The Office of the Committee of European Integration, “Poland says YES to EU. 7-8 June 2003”, <http://www2.ukie.gov.pl/eng.nsf/0/5732C38943BA839FC1256D4000356832?Edit> (17.06.2003)

⁶³ The Office of the Committee of European Integration, “Post-referendum Press Conference of Minister for Europe Danuta Hübner”, 9 June 2003, <http://www2.ukie.gov.pl/eng.nsf/0/400007E9284D392AC1256D41002A951D?Edit> (10.06.2003).

referandumun olumlu sonuçlanmasıyla birlikte Polonya'nın AB üyeliği yolundaki son engelin de ortadan kalktığını belirtmiştir.

2.2.2.3. Katılım Öncesi Mali Yardım

Phare (Poland and Hungary: Assistance for Restructuring of the Economy) Programı başlangıçta Polonya ve Macaristan'ın politik ve siyasi dönüşümlerine yönelik olarak tasarlanmıştır ve daha sonra diğer ODAÜ ülkeleri de programa dahil edilmiştir. Polonya, Phare Programı kapsamında 1990 yılından beri AB'den geri dönüşümsüz mali yardım almaktadır. Mart 1999 tarihli Berlin Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda (Gündem 2000) 2000-2006 dönemi için AB aday ülkelere yönelik mali yardımda önemli bir artış sağlanmıştır. 2000 yılından itibaren Polonya ve diğer aday ülkeler Phare Programı yanında ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) ve SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) Programları'ndan da yararlanmaktadırlar⁶⁴.

1990-1999 yılları arasında Phare Programı'ndan sağlanan mali yardımlar 10.31 milyar Euro tutarındadır ve Polonya bunun 2 milyar Euro'dan fazlasını elde etmiştir. 1999-2000 döneminde ise 2.534 milyon Euro sağlanmıştır ve 2000 yılında bunun 428 milyon Euro'su kullanılmıştır⁶⁵. 2000-2006 yılları için öngörülen Phare mali yardım tutarı her yıl için 1.56 milyar Euro'dur ve yeni yapılandırılmış haliyle Phare Programı kapsamında mali yardımın %70'i yatırım projelerine ve %30'u kurumsal gelişmeye ayrılmıştır. Bu kapsamda Polonya yıllık 450 milyon Euro tutarında Phare yardımı alabilmektedir. Polonya, Phare Programı çerçevesinde 2000 yılında 484 milyon Euro ve 2001 yılında 468.5 milyon Euro mali yardım almıştır. Polonya, 1990-2001 döneminde bu program çerçevesinde yaklaşık 3 milyar Euro ve 2002 yılında 451.7 milyon Euro mali yardım elde etmiştir. 1990-2002 döneminde Polonya'nın Phare Programı kapsamında yararlandığı mali yardım 3.4 milyar Euro tutarındadır⁶⁶.

⁶⁴ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "European Union Aid to Poland", a.g.e.

⁶⁵ "Partnership for the Accession of Poland", a.g.e.

⁶⁶ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "European Union Aid to Poland", a.g.e.

ISPA Programı çevre koruma ve ulaştırma alanında büyük ölçekli yatırımları desteklemeyi amaçlayan katılım öncesi yapısal politika aracıdır. 2000-2006 döneminde 10 aday ülkeyi kapsayan ISPA Programı bütçesi yıllık 1.040 milyar Euro olarak öngörölmüştür. Bu kapsamda Polonya yıllık 312-385 milyon Euro arasında mali yardım alabilecektir. ISPA Programı çerçevesinde Polonya, 2001 yılında 354 milyon Euro, 2002 yılında 350 milyon Euro mali yardım kullanmıştır. 2000-2003 dönemi için bu program çerçevesinde Çevre ve Ulaştırma Projelerini desteklemeye yönelik olarak Polonya'ya verilmesi öngörölen mali yardımın miktarı 1.4 milyar Euro'dur⁶⁷.

Aday ülkelere yönelik oluşturulmuş olan bir diğeri AB programı olan SAPARD programı tarımın modernizasyonu ve kırsal kesimin geliştirilmesini hedeflemektedir. Avrupa Komisyonu, Polonya için SAPARD programını Ekim 2000 tarihinde onaylamıştır⁶⁸. Komisyon'un 2000-2006 döneminde on ülke için öngördüğü mali yardım miktarı her yıl için 520 milyon Eurodur. Bu yardım, Polonya kırsal bölgesinin modernizasyonu (gıda işleme teknolojisinin güncelleştirilmesi, pazarlama, hijyenik standartların geliştirilmesi), çiftliklerin modernizasyonu, altyapının geliştirilmesi ve tarım dışı çalışma bölgelerinin yaratılması için tahsis edilecektir⁶⁹. Polonya'ya bu program dahilinde 2000 yılında 171.5 milyon Euro, 2001 yılında 75 milyon Euro ve 2002 yılında yaklaşık 180 milyon Euro ayrılmıştır.

2000-2002 döneminde Polonya'ya ayrılan toplam mali yardım yıllık 398 milyon € Phare yardımı, 168.6 milyon € (1999 fiyatları) SAPARD yardımı ve 312-385 milyon € ISPA yardımıdır⁷⁰. 2003 yılı sonuna kadar bu programlardan Polonya'ya tahsis edilen toplam katılım öncesi yardım miktarının 5.8 milyar Euro'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir⁷¹.

⁶⁷ Y.a.g.e.

⁶⁸ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 16.

⁶⁹ Małgorzata Kaczorowska, "October to Begin With", *The Warsaw Voice*, No. 27 (715), July 7, 2002.

⁷⁰ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 13.

⁷¹ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliğı, "European Union Aid to Poland", a.g.e.

2.3. KOPENHAG KRİTERLERİ AÇISINDAN POLONYA’NIN İLERLEMESİ

Kopenhag kriterleri açısından Polonya’nın ilerlemesi; siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenebilme yeteneği başlıkları altında Avrupa Komisyonu’nun Polonya’ya ilişkin 1997 tarihli Görüşü, 2000, 2001 ve 2002 yılı ilerleme raporları çerçevesinde incelenmiştir.

2.3.1. Siyasi Kriterler Açısından İlerleme

Polonya, 21. yüzyılın başlarında hukukun üstünlüğüne ve sosyal adalet ilkelerine dayanan, dernek kurma ve ifade özgürlüğünün, mülkiyet haklarının, özel hayata saygının garanti edildiği demokratik bir ülke olmuştur⁷². II. Dünya Savaşı sonrasında himayesi altına girdiği komünist rejimin yıkılmasıyla 1989 yılında başlayan demokratik reformlar Polonya ekonomisinin modernizasyonu kadar siyasi sistemin dönüşümüne de odaklanmıştır. Polonya siyasi ve ekonomik sisteminin dönüşüm sürecine en baştan itibaren AB’ye üye olmak isteği eşlik etmiştir⁷³.

1997 tarihli yeni anayasa ile devlet kurumları arasında kuvvetler ayrılığı getirilmiş ve devletin işleminde şeffaflık artırılmıştır. Polonya anayasa modeli yasama, yürütme ve yargı arasında kuvvetler ayrılığı prensibine dayanmıştır. Bakanlar Kurulu temel yürütme organıdır ve Cumhurbaşkanı’nın yürütme üzerinde sınırlı imtiyazları yetkileri vardır. Polonya’daki yasal sistem normlar hiyerarşisine dayanmaktadır⁷⁴.

Polonya Parlamentosu’nun 4 yılda bir yenilenen iki meclisi vardır: Ulusal ve bölgesel seçim belgelerinden nispi temsil esasına göre seçilmiş 460 milletvekilinden oluşan esas Meclis (Sejm) ile iller ("voyvodalık") bazında basit çoğunluk sistemiyle seçilmiş 100 temsilciden oluşan Senato. Mayıs 1997’de kabul edilen yeni anayasaya göre cumhurbaşkanının, hükümetin 4 ay içinde güvenoyu alamaması ya da bütçe

⁷² Pyszna and Vida, a.g.e., s. 8.

⁷³ Y.a.g.e., s. 7.

⁷⁴ SIGMA, Public Management Profiles of CEEC, Poland, 2000, s. 8.

kanunun kabul edilmemesi halinde parlamentoyu fesih yetkisi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı, ayrıca kanunları (bütçe istisnasıyla) veto edebilir, ancak parlamento veto edilen bir yasayı ancak beşte üç çoğunlukla kesin şekilde onaylayabilir. Beş yılda bir, iki türlü basit çoğunluk sistemiyle, halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının yetkileri yeni anayasayla biraz kısıtlanmıştır. Polonya'da yarı-başkanlık sistemi yoktur⁷⁵.

Polonya'da küçük bir azınlık grubu vardır ve azınlıkların korunmasına ilişkin sorun bulunmamaktadır⁷⁶. En büyük grubunu Almanların oluşturduğu azınlıklar, nüfusun sadece yüzde 1'dir. Anayasa, azınlıkların dil ve kültürlerini koruma ve geliştirme hakkını güvence altına almaktadır⁷⁷. Alman azınlığının mecliste iki milletvekili de vardır. Diğer azınlıklar arasında Ukraynalı, Litvanyalı, Beyaz Rus, Yahudi azınlığı sayılabilir⁷⁸. Bunun yanında Polonya'da 50000-60000 arasında Roman yaşamaktadır ve Polonya için hazırlanan ilerleme raporlarında genellikle bu grupla ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır⁷⁹.

Siyasi açıdan genel olarak bu özelliklere sahip olan Polonya'nın ve genişleme sürecine dahil olan diğer ülkelerin Avrupa Birliği'ne tam üye olmak için tam üyeliğin siyasi kriterleri olan "Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarını sağlamak" kriterine uyum sağlaması katılım müzakerelerinin ön şartı olarak belirlenmiştir. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramı ile; aday ülkelerin sadece demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramlarını ifade etmekle yetinmemeleri, bunları günlük yaşama bütün unsurlarıyla geçirmeleri anlaşılmaktadır. Buna göre belirleyici temel faktörler şunlardır⁸⁰:

⁷⁵ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Siyasi Sistemin Gelişmesi", a.g.e.

⁷⁶ Maresceau, a.g.e., s. 16.

⁷⁷ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Siyasi Sistemin Gelişmesi", a.g.e.

⁷⁸ Adam Krzeminski, "AB'nin Siyasi Kriterleri ve Polonya", *Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, s. 144.

⁷⁹ Bkz. Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 31.

⁸⁰ TC Devlet Planlama Teşkilatı, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Ankara, 2000, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/oik561.pdf> (18.09.2002), s. 217.

- Siyasal çoğulculuk, ifade özgürlüğü ve din seçme özgürlüğünü kapsayacak anayasal garantinin bulunması;
- Çeşitli devlet birimlerinin normal işlevlerini yerine getirebilmelerine olanak sağlayan demokratik kurumları ve bağımsız yargı ve anayasal kurumlarının bulunması;
- Değişik siyasi partilerin dönüşümlü olarak iktidara gelmelerini sağlayan ve genelde muhalefetin rolünü tanıyan özgür ve dürüst seçimlerin gerçekleştirilmesi .
- İnsan hakları konusunda; Gündem 2000 detaylı bir kriter belirleme yoluna gitmemekle birlikte, Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Hakkındaki Sözleşmeye taraf olunması ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru'nun kabulü temel referans noktalarıdır. Bu çerçevede, temel özgürlüklerin tanınmış olması (dil, din ve cinsiyet), ifade ve basın özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, azınlık haklarının korunması ve hukuk korunması karşısında eşit olma, temel kriterler olarak belirlenmektedir.
- Azınlıklara saygı hakkında ise; aday ülkelerin pek çoğunda azınlıkların varlığına işaret edilmekte, temel referans noktası olarak da, Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesi ile Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen 1201 sayılı Tavsiye gösterilmektedir.

Siyasi kriterler çerçevesinde Polonya'nın ilerlemesinin incelenmesi için ilk olarak Avrupa Komisyonu'nun Polonya'nın AB üyeliğine başvurusuna ilişkin 1997 yılındaki Görüşünde⁸¹ belirtilen duruma değinmek faydalı olacaktır. Bu Görüşte Polonya'nın siyasi kurumlarının düzgün ve istikrarlı bir şekilde işlediği ifade edilmiştir. Buna göre; 1991,1993 ve 1995 yıllarındaki seçimler özgür ve adil bir şekilde yapılmıştır. Muhalefet, kurumların işleminde normal bir konumdadır. Yasal sistemin iyileştirilmesine ve yolsuzluğa karşı mücadelenin yoğunlaştırılmasına yönelik çabalar sürdürülmelidir. Temel haklara saygıya ilişkin büyük problemler

⁸¹ Commission of the European Communities, "Agenda 2000 - Commission Opinion on Poland's Application for Membership of the European Union", DOC/97/16, Brussels, 15th July 1997, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/dwn/opinions/poland/po-op-en.pdf> (27.02.2003)

bulunmamaktadır. Fakat basın özgürlüğünde kısıtlamalar mevcuttur. Sonuç olarak Komisyon, 1997 yılında Polonya'nın hukukun üstünlüğünü sağlayan istikrarlı kurumlara, insan haklarına ve azınlıklara saygı ve korumayı sağlayan bir demokrasinin özelliklerine sahip olduğu yönünde görüş belirtmiştir⁸².

Avrupa Komisyonu, 2000 yılı İlerleme Raporu'nda⁸³ siyasi kriterlerin karşılanmasına ilişkin olarak Polonya'nın durumunun, Kopenhag siyasi kriterlerine uygun olmaya devam ettiğini ifade etmiştir. Rapora göre; 1999 yılında belirlenmiş olan eylem alanlarıyla ilgili olarak Polonya, yargı reformunda ve en ivedi darboğazları gidermek için ortamın hazırlanmasında ilk adımları atmıştır. Bu tür tedbirler önemlidir, zira etkin bir yargının varlığı müktesebatın uygulanması ve icrasında çok gerekli bir unsurdur. Yolsuzluğa karşı mücadele konusunda da ilk adımlar atılmıştır fakat gerekli mevzuatın çıkarılması dahil, ilave çabalara ihtiyaç vardır. Fırsat eşitliğine yönelik yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Gerekli tedbirlerin katılım tarihine kadar alınmış olmasını sağlamak için, bu eylemlerin sürdürülmesi ve yoğunlaştırılması gerekecektir. Katılım ortaklığında gösterilen orta vadeli önceliklerin henüz yerine getirilmemiş olduğu yargı reformu için bu husus özellikle önemlidir⁸⁴.

Avrupa Komisyonu, bir yıl sonra açıkladığı 2001 ilerleme raporunda⁸⁵ 1997 yılında Polonya'nın siyasi kriterleri karşıladığının belirtilmesinden sonra ülkenin, siyasi kriterlerin gerçekleştirilmesine yönelik daha fazla ilerleme sağlamış olduğu ve sağlamaya devam etmekte olduğunu ifade etmiştir⁸⁶.

2001 ilerleme raporuna göre; kamu yönetimi alanında 1999 Kamu Hizmet Kanununun uygulanmasına yönelik ilerleme sağlanmıştır. Polonya yargının reformu konusunda ilerleme sağlamaya devam etmektedir. Reformun hızlandırılması

⁸² Y.a.g.e., s. 18.

⁸³ Commission of the European Communities, "2000 Regular Report From The Commission on Poland's Progress towards Accession", 8 November 2000, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/pl_en.pdf (21.01.2003)

⁸⁴ Y.a.g.e., s. 21.

⁸⁵ Commission of the European Communities, "2001 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", Brussels, SEC(2001)1752, 13.11.2001, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/pl_en.pdf (21.01.2003)

⁸⁶ Y.a.g.e., ss. 24-25.

gerekmektedir ve yargının dokunulmazlığı konusuna daha fazla önem verilmelidir. Hala ciddi bir sorun olan yolsuzlukla mücadelede ilave adımlar atılmıştır. Yolsuzluğa karşı tutarlı bir yaklaşım sergilenmesine, yasaların uygulanmasına ve yolsuzluğa direnebilen idari ve iş kültürünün geliştirilmesine odaklanılmalıdır. Eşit fırsatlar için yasal çerçeve kurmaya yönelik bazı gelişmeler sağlanmıştır ve bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Gözaltına almanın kötüye kullanılması konusunda bazı olaylar raporlanmıştır. Bu konuda ilk adımlar atılmıştır ve devam etmelidir. Katılım ortaklığı öncelikleri arasında olan idari ve yasal kapasitenin güçlendirilmesi, yargının işlevselliğinin artırılması ve yargının AB konusunda eğitimi konularında daha fazla çaba gerekmektedir⁸⁷.

2001 ilerleme raporunda belirtilen eksiklikler arasında olan idari kapasitenin güçlendirilmesi, AB'ye katılım için en temel önceliklerden biridir. Çünkü iyi işleyen bir kurumsal yapı, bütün sektörel reformlar ve değişimlerin gerçekleştirilmesi için bir önceliktir. AB'ye üyelik, gerekli reformların tam olarak uygulanmasının başarılması durumunda bir başarı sayılabilir. AB müktesebatının etkin uygulanması, kurumsal yeniden yapılanma sürecini gerektirdiği için AB'ye katılım yolunda en zorlayıcı konudur⁸⁸.

2001 İlerleme Raporunda belirtildiği gibi iktidardaki hükümet Sosyal Demokrat Birliği'nin Polonya Köylü Partisi ile koalisyonundan oluşmuştur. 1997 anayasası yürürlüğe girdiğinden beri Polonya'da istikrar sağlayıcı bir rol oynamaktadır. Hükümet, AB üyeliğini en üst siyasi öncelik olarak desteklemektedir ve Parlamentonun çoğunluğu bu konuda büyük bir uzlaşıya sahiptir⁸⁹.

Avrupa Komisyonu, Polonya'nın ilerlemesine ilişkin 2002 İlerleme Raporu'nda⁹⁰ siyasi kriterlere ilişkin olarak Polonya'nın Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmeye devam ettiğini, ülkenin; demokrasi, adalet, insan hakları, ve

⁸⁷ Y.a.g.e., s. 25.

⁸⁸ Pyszna and Vida, a.g.e., s. 8.

⁸⁹ Commission of the European Communities, "2001 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., ss. 15-16.

⁹⁰ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", {COM(2002) 700 final}, SEC(2002) 1408, Brussels, 9.10.2002, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf (21.01.2003)

azınlıkların korunması ve gözetilmesini sağlayan kuruluşları güçlendirmekte ilerleme kaydettiğini belirtilmiştir⁹¹.

2002 yılı ilerleme raporunda, Polonya'nın kamu hizmetleri konusunda idari kapasitesinin güçlendirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu alanda Polonya'nın daha fazla çaba göstermesi gerektiğine işaret edilmektedir. Kamu idaresi alanında 1999 Kamu Hizmetleri Kanunun uygulanmasındaki ilerleme açık yarışma yoluyla işe yerleştirme sisteminin geçici askıya alınmasıyla sınırlanmıştır. AB'ye üyelik anında bağımsız, iyi eğitilmiş ve motive edilmiş bir kamu personeline sahip olmak için işe yerleştirme açısından uygulamanın hızlandırılması tavsiye edilmiştir⁹².

Rapora göre; Polonya, baskı yaratan darboğazların azalmasını sağlayıcı koşulların yaratılmasında ve yargı reformunda önemli adımlar atmıştır. Yeni bir mahkemeler tabakası oluşturulması, işlemlerin hızlandırılması, ve bilgisayar sistemine geçilmesi, yargı sisteminin verimliliğini artırmıştır. Ancak, özellikle halkın adalete erişimi konusunda adımlar atılması ve verimliliğin artırılması gerekmektedir. Adli sistemde yolsuzlukların yaşandığı konusundaki yaygın inanç endişe yaratmaktadır. Yargıçların dokunulmazlığı, yolsuzluğun gerçek boyutlarını ortaya çıkarmayı zorlaştırmaktadır. Adli sistemin yeniden yapılandırılması ve işlemlerin hızlandırılması, dava sürelerini de kısaltmıştır. Yargıçlara destek için idari personel alımı devam etmektedir. Polonya'da yargıçların işe alınması, değerlendirilmesi ve terfi edilmesi işlemleri geliştirilerek daha şeffaf hale getirilmelidir. Acil olarak ele alınması gereken bir başka konu ise, yargıçlar için standart bir eğitim müfredatı oluşturulması özellikle de Avrupa Topluluğu hukukuna yönelik eğitime önem verilmesi ve bir eğitim merkezinin kurulmasıdır⁹³.

2002 ilerleme raporunda yolsuzlukların endişe yaratmaya devam ettiği vurgulanmakta ve bu sorunla mücadele etmek için kapsamlı bir strateji geliştirildiği ancak somut sonuçlar elde etmek için ciddi çabaların gösterilmesi gerektiği ifade

⁹¹ Y.a.g.e., s. 32.

⁹² Y.a.g.e., s. 32.

⁹³ Y.a.g.e., s. 32.

edilmektedir. Özellikle yolsuzluğa karşı direnen bir siyasal, idari ve iş kültürünün geliştirilmesi önemi vurgulanmaktadır⁹⁴.

Raporda belirtildiği üzere, Polonya, insan hakları ve özgürlüklerini gözetmeye devam etmektedir. Ülke, başlıca insan hakları konvansiyonlarını onaylamıştır⁹⁵. 2002 Mayıs ayında, Polonya, idam cezasının her durumda kaldırılmasını öngören 13. Protokolü kabul etmiştir. Polonya, güçlü yasalarla insan haklarını ve azınlıkları korumaktadır. Şikayet Amirliği Ofisi, insan haklarının ve azınlıkların korunmasını gözetmekte ve bu konulardaki şikayetleri ele almaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların çiğnenmesi durumunda da Şikayet Amirliği Ofisi devreye girebilmektedir. Polonya Anayasası, ayrımcılık karşıtlığını gözetmektedir. Ancak ayrımcılık karşıtı mevzuatın AB mevzuatına uydurulması sınırlı kalmıştır⁹⁶.

Polonya, 2002 yılı içerisinde sosyal ve siyasi hakları sağlamlaştırmış ve belli konularda ilerleme sağlamıştır. Ancak, 2002 ilerleme raporunda belirtildiği üzere hala endişe veren konular vardır. Polisin onur kırıcı davranışları konusundaki endişeler devam etmektedir. 2001 yılında polis hakkında 5,391 şikayet yapılmıştır. Bu şikayetlerin 2,884'ü sonucunda polisler cezalandırılmış, 284 tanesinin sonucunda da polisler görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Ancak polisin gözaltındaki kişilere sistematik olarak kötü davrandığına dair kanıt yoktur. Polonya'da insan kaçakçılığı hala endişe verici bir sorundur⁹⁷.

Polonya, insan kaçakçılığında, başlangıç, geçiş ve varış noktası olmaya devam etmektedir. Polonya'da cezaevi sisteminin durumu iyiye gideceğine, son yıllarda daha da kötüleşmiştir. Bütçeyle ilgili sorunlar koşulları daha da zorlaştırmıştır⁹⁸.

Polonya'da yasal yardım sistemi vardır. Polonya yasası halka ücretsiz yasal yardım sağlamaktadır. Ülke, mültecileri korumaktadır. Ancak mültecilere yasal

⁹⁴ Y.a.g.e., s. 32.

⁹⁵ Bkz. Ek 2: Aday Ülkeler Tarafından Onaylanmış Olan İnsan Hakları Sözleşmeleri

⁹⁶ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 28.

⁹⁷ Y.a.g.e., s. 28.

⁹⁸ Y.a.g.e., s. 29.

yardım ve topluma uyum sağlamalarının kolaylaştırılması konusu ele alınmalıdır. Polonya'da ırkçılığa dayanan şiddet ve bu konuda yasal önlem alınamaması endişe yaratmaktadır. İfade, basın ve din özgürlükleri genel olarak gözetilmektedir⁹⁹.

Eşit imkanlar alanında 2002 ilerleme raporunda son dönemde herhangi bir gelişme yaşanmadığı ifade edilmiştir. 2001 yılının Ekim ayında hükümet tam yetki verdiği bir "Kadınlar ve Erkekler İçin Eşit Statü Ofisi" kurmuştur. Ofisin sorumlulukları arasında, eşit davranışları değerlendirmek, kadın ve erkekler için eşit imkanlar için çalışmalar yürütmek, ve kadın-erkek eşitliğini eğitim programlarıyla teşvik etmek vardır. Polonya'da sendikalar siyasi ve sosyal hayatta etkin rol oynamaya devam etmektedir¹⁰⁰.

Komisyon'un raporuna göre Polonya'da azınlıklar korunmakta ve hakları gözetilmektedir. Şikayet Amirliği Ofisi, yabancıların korunmasını ve azınlık haklarını gözetmekte, ve şikayetleri değerlendirmektedir. Bu alandaki şikayetler oldukça azdır. Polonya'da 50,000 ile 60,000 arasında Roman yaşamaktadır. Romanların hayat koşullarını iyileştirmek için başlatılan programlar bütünüyle sürdürülmemiştir. Bütçe yetersizliği projeleri sınırlandırmaktadır¹⁰¹.

Komisyon'un 1997 yılındaki Görüş'ünde ve İlerleme Raporlarında belirtildiği üzere, Polonya, hukukun üstünlüğünü sağlayan istikrarlı kurumlara sahip, insan haklarına ve azınlıklara saygı ve korumayı sağlayan bir demokrasinin özelliklerine sahiptir ve bu çerçevede 1997 yılından beri Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamaktadır.

2.3.2. Ekonomik Kriterler Açısından İlerleme

Komünist Blok'un yıkılmasından sonra Polonya planlı ekonomisini piyasa ekonomisine dönüştürmeye karar vermiştir. 1 Ocak 1990'da komünizm rejimi sonrası ilk hükümet iktidara geldikten sonra demokrasi ve piyasa ekonomisine doğru

⁹⁹ Y.a.g.e., s. 29.

¹⁰⁰ Y.a.g.e., ss. 30-31.

¹⁰¹ Y.a.g.e., s. 31.

bir dönüşüm süreci başlamıştır¹⁰². Bu hükümet Ekonomik Dönüşüm Programı olarak adlandırılan eşi görülmemiş bir ekonomik reform planı açıklamıştır. Bu plan ekonomide istikrar sağlamayı, yapısal fonları iyileştirmeyi ve ekonomiyi piyasa ekonomisine dönüştürmeyi amaçlamıştır. Makroekonomik politikalar vasıtasıyla hiperenflasyon durdurularak ekonominin yapısının değiştirilmesi sürecine ivme kazandırılmıştır¹⁰³. Fiyat kontrolleri kaldırılmış, devlet işletmeleri özel yatırımcılara satışa çıkarılmış ve mali sistem Batının vergileme ve harcama modellerine yaklaştırılmaya başlanmıştır¹⁰⁴. 1992-1994 yılları arasındaki orta derecede iyileşmeyi 1995-1999 yılları arasında yeni özel sektörün hızlı gelişme gösterdiği güçlü bir büyüme takip etmiştir. Fakat Rusya krizi ve AB'deki ekonomik durgunluk 1999 yılında Polonya'nın ihracatına talebi azaltmış ve Polonya'nın bütçe açığının büyümesine neden olmuştur. Yine de bu durum Polonya ekonomisinin güçlü olduğunun bir göstergesi olmuştur. 1999'un ilk çeyreğinde GSYİH büyüme hızı % 1.7'ye düşmüş ve dördüncü çeyreğinde % 6'ya yükselmiştir. 2000 yılında ise büyüme hızı %4 olmuştur. Bunun yanında doğrudan yabancı yatırımlar oldukça yüksek olmuştur. Polonya büyük çaptaki ekonomisi, ucuz işgücü ve AB'ye katılım perspektifi nedeniyle yatırımcılar için çekici konuma gelmiştir¹⁰⁵.

Polonya'da 1998 yılındaki %6.8'lik büyümenin 2000 yılında %4'e düşmesiyle görülen ekonomik yavaşlama makroekonomik durumdaki bazı sorunlarla ilişkilidir. Ayrıca 1990 yılında gözle görülür hale gelen ve makroekonomik istikrar politikasının sonucunda ortaya çıkan ilk ekonomik şoktan sonra 1995'te % 15'e çıkan bir işsizlik surunu mevcuttur¹⁰⁶. Ekonomik reformların başlamasıyla planlı ekonomi günlerinde görülmeyen, genel olarak gençleri etkileyen ve yapısal olarak uzun dönemli olan bir işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır¹⁰⁷. İşsizlik, 1999'daki %12.5 seviyesinden 2000

¹⁰² Irena Woycicka, "Polonya'da Sosyal Politika ve İşgücü Piyasası", *Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, s. 129.

¹⁰³ Y.a.g.e., s. 129.

¹⁰⁴ Neal and Barbezat, a.g.e., s. 368.

¹⁰⁵ Nilay Şafak, "Enlargement of the European Union : A Comparative Analysis of Turkey and Poland", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 87.

¹⁰⁶ Woycicka, a.g.e., s. 132.

¹⁰⁷ Andrej Stepniak and Stanislaw Uminski, "Poland's Economic Situation Against the Background of Selected Central and Eastern European Countries", Government Plenipotentiary for Poland's Accession to the European Union, Chancellery of the Prime Minister Republic of Poland, *Enlargement of the European Union to the East*, Warsaw, December 2000, s. 92.

yılında %16'ya , 2001'in ilk yarısında %18.2'ye, 2002 yılında % 20'ye yükselmiştir. Nitekim 2001 İlerleme Raporu'nda Polonya'nın %16 seviyesindeki işsizlik oranının endişe verici olduğu belirtilmiştir. Yükselen işsizlik üç faktörle açıklanabilir. Birincisi; kömür, çelik, demiryolu ve savunma sanayindeki yeniden yapılanma ve özelleştirmeye birlikte bir çok insan işsiz kalmıştır. İkinci olarak; 1980'lerin ilk yarısındaki sıkı yönetimden sonraki doğum artışı şu anda iş arayan geniş bir genç kitleye dönüşmüştür. Son olarak 1998 yılındaki Rusya kriziyle birlikte piyasada rekabetin artması işini kaybedenlerin sayılarında bir artışa neden olmuştur¹⁰⁸. Gelecek 5 yılda Polonya'nın işgücünün 1 milyon artacağı öngörülmektedir.

Diğer yandan devam eden özelleştirme girişimleri, reformların sürdürülebilir büyüme için bir dayanak oluşturması sebebiyle Avrupa Komisyonu tarafından teşvik edilmektedir. Polonya orta vadeli ekonomik strateji olarak 4 hedef koymuştur: Makro ekonomik istikrar, mali sektörün güçlendirilmesi, yapısal reformlar ve AB'ye katılım¹⁰⁹.

Polonya, iç yapılarını Birlik standartlarına dönüştürme ve müktesebatı benimseme sürecinde bulunmaktadır. Bu süreç, uyumlaştırma maliyetleri açısından Polonya'nın bütçesine büyük yükler getirmektedir. Örneğin sosyal güvenlik reformu, sağlık sistemi reformu, yerel yönetim reformu, eğitim reformu ve kömür, maden ve çelik sektörlerinin yeniden yapılandırılması AB müktesebatı ile uyumlaştırılması açısından Polonya ekonomisine ciddi maliyetler yüklemektedir. Bu problemlili alanlar içinde en fazla maliyet getirecek alanlardan biri çevre olarak görülmektedir. 1991'den beri Polonya GSYİH'sinden giderek artan miktarlarda çevre korumasına fon ayırmıştır. AB çevre müktesebatının benimsenmesinin toplam maliyetinin 34 milyon Euro'yu aşacağı ve bunun 13.9 milyonunun sadece hava kirliliği için gerekli olduğu öngörülmüştür¹¹⁰.

¹⁰⁸ Woycicka, a.g.e., s. 133.

¹⁰⁹ Şafak, a.g.e., s. 88.

¹¹⁰ Y.a.g.e., ss. 89-90.

Tablo 3: Polonya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri

Temel Ekonomik Göstergeler								
Polonya		1997	1998	1999	2000	2001	Ortalama	2002
Reel GSYİH büyümesi	%	6.8	4.8	4.1	4.0	1.1	4.2	1.3 ^b
Enflasyon oranı (TÜFE) ^c	%	15.0	11.8	7.2	10.1	5.3	9.9	1.9 ^d
- yıllık ortalama	%	13.2	8.6	9.8	8.4	3.5	11.3	0.8 ^d
- aralık ayı (12 aylık değişim oranı)	%	11.0	9.9	12.3	16.3	18.4	13.6	18.1 ^e
İşsizlik oranı - (ILO tanımı) ¹¹¹	%	11.0	9.9	12.3	16.3	18.4	13.6	18.1 ^e
Bütçe Dengesi	GSYİH	-4.3	-2.3	-1.5	-1.8	-3.9 p	-2.8	-5.4 ^f
Cari İşlemler Dengesi	GSYİH oranı	-4.0	-4.4	-8.1	-6.3	-4.1	-5.4	-3.6 ^e
	milyon EURO	-5.065	-6.156	-11.716	-10.824	-8.001 ^e	-8.352	-4.418 Ocak-Temmuz ^e
Dış Borç - dış borç/ihracat oranı	% o	110.7	84.1	102.1	79.2	:	:	
	milyon EURO	35.884	33.477 ^a	38.848	39.838	:	:	
Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi - ödemeler dengesi	GSYİH oranı	3.4	4.0	4.7	5.9	3.2	4.2	
	milyon EURO	4,328	5,678	6,821	10,115	6,377 p	6,664	2,486 Ocak-Temmuz ^e

Kaynaklar: Eurostat, Ulusal Kaynaklar. OECD Dış Borç İstatistikleri

p=tahmini rakamlar

a. Tanımdaki bazı teknik değişiklikler sebebiyle seriler etkilenmektedir.

b. Polonya Merkez Bankası web sitesinden alınan veridir. Bkz. Polonya Merkez Bankası, "Information from a Meeting of the Monetary Policy Council, Held On 25-26 March 2003", http://www.nbp.pl/en/aktualnosci/wiadomosci/new_rpp_260303.pdf (27.06.2003)

c. Kaynak: Polonya Merkez Bankası'nın web sitesi.

d. Polonya Merkez Bankası web sitesinden alınan veridir. Bkz. Polonya Merkez Bankası, "Monetary Policy Strategy Beyond 2003", Warsaw, February 2003, http://www.nbp.pl/en/publikacje/strategy/strategy_beyond_2003.pdf (27.06.2003)

e. Polonya Merkez İstatistik Ofisi, bkz. <http://www.stat.gov.pl/english/index.htm>

f. Deutsche Bank, "EU Monitor-Reports on European Integration", Deutsche Bank Research, No: 1, April 2003, www.dbresearch.com (30.05.2003), s. 21.

¹¹¹ AB'de işsizlik oranları Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 1982 yılında organize edilen 13. Uluslararası Çalışma İstatistikleri Konferansı'nın önerileri doğrultusunda hesaplanmaktadır. ILO'nun tanımına göre işsiz kişiler 15 yaş ve üzerinde olan, işi bulunmayan ve iki hafta içinde işe başlayabilecek nitelikte olup geçen dört hafta boyunca aktif bir biçimde iş arayan kişilerdir. Bkz. <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/>

Kaynak: Commission of the European Communities, “2002 Regular Report on Poland’s Progress Towards Accession”, {COM(2002) 700 final}, SEC(2002) 1408, Brussels, 9.10.2002, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf

Polonya’nın genel ekonomik gelişiminin anlatılmasından sonra aşağıda Kopenhag kriterlerinden biri olan ekonomik kriterler açısından Polonya’nın ilerlemesi incelenecektir. Tam üyeliğin ekonomik kriterleri; işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olunmasının yanı sıra Avrupa Birliği içindeki rekabet baskısı ile piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesine sahip olmak şeklinde özetlenebilir.

İşleyen bir piyasa ekonomisi için ;

- arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması,
- ticaret kadar fiyatların da serbest olması, piyasaya giriş (yeni firma açılması) ve çıkış (iflaslar) için engellerin bulunmaması,
- mülkiyet haklarına (fikri ve sınai mülkiyet) dair düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilebilmesi,
- fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı,
- ekonomik politikaların temel ilkeleri hakkında geniş bir uzlaşmanın olması,
- mali sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması gerekmektedir¹¹².

Avrupa Birliği içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edilme kapasitesine sahip olmak için;

- ekonomik aktörlerin istikrarlı ve öngörülebilir bir ortamda kararlar almaları için yeterli derecede bir makro ekonomik istikrar ile birlikte, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı;

¹¹² Aktan, Türkiye Avrupa Birliği’nin Neresinde, a.g.e., ss. 20-21.

- altyapı (enerji, telekomünikasyon, ulaştırma, vs.), eğitim-öğretim ve araştırma alanlarında yeterli miktar ve kalitede beşeri ve fiziki sermayeye sahip olunması;
- firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması ,
- hükümet politikasının ve mevzuatın, ticaret politikası, rekabet politikası, devlet yardımları, KOBİ'ler için destek, vs. yoluyla rekabet yeteneğini etkileme derecesi;
- genişleme öncesinde ülkenin Birlik ile sağladığı ticari bütünleşmenin derecesi ve temposu. Bu konu, üye devletler ile ticareti yapılan malların hacmi ve niteliği için söz konusudur.
- küçük ve orta ölçekli firmaların yeterli sayıda olması gerekmektedir¹¹³.

Bu çerçevede rekabet edebilme derecesinin göstergeleri olarak, Birliğe girişten önce Birlik ile o ülke arasında belirli bir ticaret ortaklığının olması ve ülke ekonomisinde küçük firmaların çok sayıda ve rekabet gücüne sahip olması önem taşımaktadır¹¹⁴.

Avrupa Komisyonu, 1997 yılındaki Görüş'ünde Kopenhag ekonomik kriterleri kapsamında Polonya'nın işleyen bir piyasa ekonomisi olarak adlandırılabilceğini, orta vadede Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine erişmesi gerektiğini belirtmiştir¹¹⁵.

2000 yılı ilerleme raporunda ise Polonya'nın işleyen bir piyasa ekonomisi olduğu tekrar edilmiş ve halihazırdaki reform çabalarını sürdürmek ve tamamlamak koşuluyla, yakın gelecekte Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile başa çıkabilir hale geleceği ifade edilmiştir. Rapora göre Polonya, yeterli makroekonomik istikrarı korumuştur ve büyüme performansı yine etkileyici olmuştur. Özelleştirme temposu cesaret verici olmuş ve ayrıca kömür ve savunma sanayileri gibi hassas sektörlerde daha fazla yeniden yapılanma gerçekleşmiştir. Ancak, bazı ekonomik

¹¹³ Y.a.g.e., s. 21.

¹¹⁴ Y.a.g.e., s. 21.

¹¹⁵ Commission of the European Communities, "Agenda 2000 - Commission Opinion on Poland's Application for Membership of the European Union", a.g.e., s. 35.

dengelesizlikler ortaya çıkmıştır: enflasyon yüksektir ve cari hesap açığı, sürdürülebilirlik konusunu gündeme getiren bir düzeye çıkmıştır. Orta vadeli mali sürdürülebilirliğin sağlanması gereği devam etmektedir. Çelik sektörünün özelleştirilmesinde ve tarımın yeniden yapılandırılmasında gecikmeler vardır. Devlet işletme sektörünün büyük kısımları henüz yeniden yapılandırılmamıştır. Hem makroekonomik hem de yapısal politika tedbirlerine ihtiyaç vardır. Mali intibak gerçekleşmeli ve kamu maliyesinin sürdürülebilirliğine yönelik çabalar devam etmelidir. Piyasaların işleyişini güçlendirmek için yapılması gereken reformlar arasında, iflas prosedürlerinin geliştirilmesi ve banka-dışı mali kurumlar için düzenleme ve denetim çerçevesinin tamamlanması vardır¹¹⁶.

Bir yıl sonra 13 Kasım 2001 yılında Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan 2001 ilerleme raporunda Polonya işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olduğu tekrar edilerek tutarlı politikalarla mevcut reform çabaları devam ettirilip yoğunlaştırılırsa yakın vadede Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine erişilebileceği vurgulanmıştır. Polonya'nın 1990 ortasından beri süren etkileyici ekonomik büyümesi 2001 yılında yaşanan keskin yavaşlamayla duraklamıştır. Nitekim 2001 İlerleme Raporunda, enflasyon ve ihracat oranlarındaki zayıf gelişmeye dikkat çekilmiştir. 1997 görüşünden beri ortalama gerçek GSYİH büyümesi %4.2 olmuştur. Fakat 2001 yılının ikinci yarısından beri ülkesel faktörlerden dolayı ciddi bir yavaşlama görülmektedir¹¹⁷.

Komisyon, 2001 ilerleme raporunda belirtildiği gibi Polonya, ticaret ve fiyat liberalizasyonuna ilişkin geçiş reformlarını tamamlamıştır, özelleştirmede önemli aşamalar kaydetmiştir ve kömür ve enerji gibi hassas sektörlerde yeniden yapılandırma devam ettirilmiştir. Söz konusu raporda Komisyon, geleneksel endüstriler ve tarım gibi kilit sektörlerde özelleştirmenin hızlandırılmasını tavsiye etmiştir¹¹⁸.

¹¹⁶ Commission of the European Communities, "2000 Regular Report from the Commission on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., ss. 30-31.

¹¹⁷ Commission of the European Communities, "2001 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 35.

¹¹⁸ Y.a.g.e., s. 35.

Tablo 4: 2001 Yılında Polonya’da Ekonomik Yapının Temel Belirleyici Göstergeleri

2001 Yılında Ekonomik Yapının Temel Belirleyici Göstergeleri		
Nüfus (ortalama)	Bin	38,641
Kişi başı GSYİH ^a	Satın Alma Gücü Paritesi	9,200
	AB ortalamasına oranı	40
Tarımın payı ^b :		
- brüt katma değer içerisinde	%	3.4
- istihdamda	%	19.2
Brüt Sabit Sermaye Oluşumu/GSYİH	%	21.5
Dış borç/GSYİH ^c	%	23.3
Mal ve hizmet ihracatı/GSYİH	%	29.8
Uzun dönem işsizlik oranı	İşgücüne oranı	9.2

^aDeğerler ulusal hesaplamalardaki nüfus verileri baz alınarak hesaplanmıştır. Bu nedenle demografik istatistiklerden farklı olabilir.

^b Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık.

^c 2000 yılına ait veriler

Kaynak: Commission of the European Communities, “2002 Regular Report on Poland’s Progress Towards Accession”, {COM(2002) 700 final}, SEC(2002) 1408, Brussels, 9.10.2002, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf

2001 durgunluğundan önce Polonya AB’yi gelir bazında yavaş fakat istikrarlı bir şekilde yakalamaktaydı. Satın alma gücü standartları açısından kişi başı GSYİH 2001 yılında AB ortalamasının %40’ı civarında olmuştur ve bu da Polonya’nın ilerleme kaydettiğini göstermektedir¹¹⁹.

9 Ekim 2002 tarihinde yayınlanan 2002 İlerleme Raporunda işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığının, ticaretin olduğu kadar fiyatların da serbestleştirilmiş olmasını ve mülkiyet haklarını da içeren uygulanabilir bir hukuk sisteminin varlığını gerektirdiği vurgulanmıştır. Raporda belirtildiği üzere, makroekonomik istikrar ve ekonomi politikası üzerindeki uzlaş, piyasa ekonomisinin performansını

¹¹⁹ Commission of the European Communities, “2002 Regular Report on Poland’s Progress towards Accession”, a.g.e., s. 35.

arttırmaktadır. Gelişmiş bir mali sektörün varlığı ve piyasaya giriş ve çıkışlarda önemli engellerin olmaması ise ekonomide etkililiği arttırmaktadır¹²⁰.

1997 yılından itibaren bütün Polonya hükümetleri ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmesi yönünde genel bir uzlaşya sahip olmuştur. Bununla birlikte daha yakın zamanda makroekonomik konulardaki uzlaşma zayıflamıştır. Parasal otoriteler ve hükümet arasında görüş ayrılıkları artmakta ve işbirliğinde zayıflama görülmektedir. Bu sebeple Parlamentoda Merkez Bankasının statüsünün değiştirilmesi ve bağımsızlığının azaltılmasına yönelik teklifler sunulmaktadır. Özelleştirme gündeminin geri kalan taahhütleri konusundaki karışık sinyallerle birlikte bu tartışma Polonya ekonomisinin çekiciliğinin ve yatırımcı güveninin azalmasına sebep olacak bir maliyet getirebilecektir¹²¹.

GSYİH büyümesi 1997-2000 yılları arasında bir düşüş trendine ve daha sonra keskin bir yavaşlamaya girerek %4.2 ortalamasına sahip olmuştur. 1997'de görülen %6.8'lik büyüme oranı bu dönemdeki en yüksek büyüme oranı olmuştur. 2000'nin ikinci yarısında başlayan düşüş 2001 yılında %1.1 ve 2002'nin ilk çeyreğinde %0.5 gibi düşük bir büyüme oranına sebep olmuştur¹²².

Cari işlemler, GDP'nin en az %4'ü kadar sürekli açık vermektedir ve bu açıklar gittikçe daha büyük oranda olmak üzere doğrudan yabancı yatırımlardan finanse edilmektedir. Cari işlemler dengesi yıllık ortalama %5.5 civarında açık vermiştir. 1997, 1998 yıllarında ve 2001 yılı son döneminde açık %4-%4.5 civarında olurken 1999 ve 2000 yıllarında Rusya krizinden sonra ihracat performansının zayıflaması sebebiyle oldukça yüksek oranlara ulaşmıştır (1999, %8.1). Daha sonra Polonya ihracatçılarının Avrupa piyasalarına girişlerinin artmasıyla 2001 yılında ihracat %14 civarında artarken iç talebin yavaşlamasıyla ithalat sabit kalmıştır. Cari işlemler açığının kapatılmasında gittikçe daha fazla kullanılan doğrudan yabancı

¹²⁰ Y.a.g.e., s. 36.

¹²¹ Y.a.g.e., s. 36.

¹²² Y.a.g.e., s. 36.

yatırım 1997 yılından itibaren GSYİH'nin ortalama %3.4'ü oranında gerçekleşmiş ve bu dönem içerisinde 2000 yılında %5 oranla en yüksek seviyeye ulaşmıştır¹²³.

2002 ilerleme raporuna göre, işsizlik oranındaki ciddi artış dönemsel, yapısal ve demografik etkenlere dayanmaktadır. İşsizlik oranı 1997 yılındaki %11 seviyesinden 2001 yılında %18.4 gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. İşsizlik oranındaki bu artış, 1997 yılından itibaren gerçekleşen işletme yeniden yapılanmasına dayanan iş azalması ve demografik gelişmelerden dolayı işgücünün artmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, arz-talep arasındaki nitelik açığı ve işgücü maliyeti, iş yasasının sınırlamaları, erken emekliliğe daha kolay geçiş, hareketliliğe oluşturma ve barınma engelleri gibi ekonomi sektörleri arasındaki geçişten kaynaklanan engeller nedeniyle yeterince iş yaratılamamaktadır¹²⁴.

Enflasyon düşüş eğilimi göstermektedir. 1997 yılındaki enflasyon oranı %15 iken bu oran geçmiş yıllarda gittikçe düşmüş ve bu dönem içerisinde ortalama %9.9 oranına ulaşmıştır. 2000 yılında görülen geçici artıştan sonra enflasyon oranı tekrar hızlı bir şekilde düşmüştür. Polonya, 2000 yılına kadar süren Sabit Döviz Kuru rejimini Nisan 2000 tarihinde Dalgalı Döviz Kuruna dönüştürmüştür. %6'ya yaklaşan kısa vadeli reel faiz oranları ile birlikte sıkı para politikası söz konusudur. Polonya para birimi Zloty'nin dalgalanmaya bırakılmasından itibaren parasal otoriteler yabancı döviz kuru piyasasına doğrudan müdahaleden kaçınmaktadır¹²⁵.

Polonya'nın mali iyileştirme çabaları büyüme oranındaki düşüş ve Polonyalı yetkililerin kamu harcamalarında derin bir yeniden yapılandırma konusunda isteksizliği nedeniyle engellenmektedir. Genel net kamu borçlanması 1997 yılındaki GSYİH'nin %4.3'ü oranından takip eden 3 yılda %2'nin altına düşmüştür. Fakat 2001 yılından itibaren ekonomik yavaşlamayla birlikte oldukça artmıştır. 2001 yılında genel kamu açığı GSYİH'nin %3.9 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır. 1999 yılında başlatılan sağlık ve emeklilik alanındaki reformlar¹²⁶ henüz

¹²³ Y.a.g.e., ss. 36-37.

¹²⁴ Y.a.g.e., s. 37.

¹²⁵ Y.a.g.e., s. 37.

¹²⁶ 1999 yılında başlatılan çok önemli reformlardan biri olan emeklilik sisteminin değiştirilmesi, özellikle bütçeye dayalı finansman sisteminin yerine, emeklilik fonuna mevcut katkılar üzerine ve

tamamlanmamıştır. Kamu açığındaki gelişmelere paralel bir şekilde kamu borçları/GSYİH 1997 yılındaki %47 oranından 2000 yılı sonunda %38.7 oranına düşmüştür. Bu düşüş eğilimi 2001 yılında %39.3'e çıkarak tersine çevrilmiştir¹²⁷.

1999 yılında parasal politikanın gevşetilmesinden, enflasyonun ve cari işlemler açığının hızla artmasından sonra 2000 yılında makro ekonomik politikalar sıkılaştırılmıştır. Mali işlemlerde saydamlığın olmaması uygun bir parasal politika oluşturulmasına engel olmaktadır. Orta vadede cari işlemler baskısının hafifletilmesi için mali iyileştirmenin artırılması gerekmektedir¹²⁸.

Fiyatlar ve ticaret büyük ölçüde serbestleştirilmiştir. Fiyat serbestleştirilmesinin büyük bir kısmı dönüşüm sürecinin başlangıcında gerçekleştirilmiştir. Ticari serbestleştirme Dünya Ticaret Örgütü kuralları ve AB'ye katılıma ilişkin taahhütler çerçevesinde gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda Polonya'nın ortalama ticari tarife seviyesi 1997 yılındaki %5.8 oranından 2001 yılında %2.6'ya düşmüştür¹²⁹.

Üç milyondan fazla özel sektör firması 5 yıl önce GSYİH'nin % 65'i kadar üretim gerçekleştirirken şu anda %70'ini üretmektedir ve işgücünün %70'ten fazlasını istihdam etmektedir. Derin bir yeniden yapılanma ihtiyacında olmasına ve kırsal kesimde profesyonel ve coğrafi hareketliliğe engeller olmasına rağmen tarım alanında da özel sektör baskındır. Büyük devlet çiftlikleri 1997 yılındaki %5.8

yatırım araçlarının yardımı ile değerlendirilmesidir. Emeklilik sisteminin reformu üç kademedен oluşmaktadır: Günüümüze kadar varolan Sosyal Sigortalar Kurumu (özelleştirilecek olan ZUS), yarısı işveren, diğer yarısı ise çalışan tarafından zorunlu prim ödemeleri olarak yatırılan özel sigorta fonları ve ilaveten serbest sigorta primleriyle çalışan veya işveren tarafından desteklenen şemalar çerçevesinde ödenmektedir. Bu reformların uygulanmasına, tüm gelişmiş ülkelerdeki benzer bir sorun neticesinde, azalan genç neslin sayısına karşı emekliye ayrılan yaşlı insanların artan sayısı doğrultusunda emekli maaşları için ayrılması gereken fazla tutarın bütçeyi zorlamaması sebebi ile geçilmiştir. Bu iki reforma, harcamalarının gerçekçi hale getirilmesi gereken sağlık sistemi reformuyla birlikte, insan kaynaklarına yatırım anlamına gelen ve bu anlamıyla büyümenin vazgeçilmez bir unsuru olan eğitim sisteminin reformu eşlik etmiştir. Bkz. Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "Ekonomik Dönüşümün 10 Yılı", <http://www.polonya.org.tr/sec4-10yillikekonomi.html> (12.04.2003).

¹²⁷ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 38.

¹²⁸ Y.a.g.e., s. 38.

¹²⁹ Y.a.g.e., ss. 38-39.

oranına kıyasla şu anda toplam tarım alanının %5.2'sini kapsamaktadır. Bu dönemde özel mülkiyet %91.7'den %92.9'a çıkmıştır¹³⁰.

1997 tarihli Komisyon görüşünden itibaren Polonya'da özelleştirme hızlanmıştır. Özelleştirme süreci çoğu sektörde tamamlanma aşamasındadır. Devlet mülkiyetinde olan şirket sayısı düşüş eğiliminde olsa da hala hatırı sayılır miktardadır. Bu sayı 1997 yılındaki 3369 dan 2001 yılında 2054'e düşmüştür. Özelleştirilmesi ve yeniden yapılandırılması hala gerçekleştirilemeyen sektörler kömür, çelik, enerji, ağır kimyasallar ve savunma sanayileridir. Özelleştirmelerin büyük bir bölümünde çoğunluk payı yabancı stratejik yatırımcılara satılmış ve bu teknik söz konusu çoğu sektörde etkili bir yeniden yapılanmayı teşvik etmiştir. Fakat 2002 yılında özelleştirme faaliyetlerinde bir yavaşlama görülmüştür¹³¹.

Polonya'da yeni şirketlerin kurulmasına yönelik olarak ciddi yasal veya kurumsal engel bulunmamaktadır. Fakat iflas prosedürlerine ve iflas eden şirketlerin piyasadan ayrılmasına ilişkin uygulama sorunu söz konusudur. 1997 görüşünden beri özel ve kamu girişimcilerine eşit muameleyi öngören yeni ekonomik faaliyet kanunu, rekabet, tüketiciyi koruma ve fikri mülkiyete yönelik modern kanunların getirilmesi, özellikle enerji ve demir yolu sektörleri alanında olmak üzere daha önce rekabete açık olmayan sektörlerde rekabetin geliştirilmesine yönelik yasal engellerin kaldırılması iş ortamının iyileştirilmesine yönelik katkı sağlamıştır. Ocak 2002'de Polonya hükümeti vergi sisteminin basitleştirilmesine ve prosedürlerin verimliliğini arttırarak idari yüklerin azaltılmasına yönelik tedbirlerden oluşan orta vadeli bir ekonomik programı kabul etmiştir. Ocak 2001'den beri yürürlükte olan yeni ticari kanun, birleşmeleri kolaylaştırmakta fakat bu temel olarak büyük firmalar için geçerli olmaktadır. Genel olarak mevcut iflas ve tasfiye çerçevesi maliyetlidir. 1997'den itibaren 869 devlet firması devlet mülkiyetindeki işletmeler hukukuna göre tasfiye edilmiştir.

Mali sektör yavaş yavaş olgunlaşmaktadır. Bankacılık yeniden yapılandırma özelleştirmesi iyi bir şekilde yürütülmektedir fakat henüz tamamlanmamıştır. Devlet

¹³⁰ Y.a.g.e., s. 39.

¹³¹ Y.a.g.e., s. 39.

1997'deki 15 kuruma kıyasla şu anda sadece 7 kurumda¹³² mülkiyete sahiptir. Fakat, PKO Bank Polski SA bunlar içinde önemli bir yere sahiptir. Bankacılık piyasası en büyük 10 bankanın mevduatların %70'ine sahip olduğu şekliyle uygun bir yoğunlaşmaya sahiptir. Sektörün önemli özelliklerinden biri yabancı mülkiyetin yüksek derecede olmasıdır. Banka varlıkları Haziran 2001 yılı itibariyle GSYİH'nin %64'ünü oluşturmaktadır¹³³.

Mali sektörün hala küçük çapta olduğu söylenebilir. Bankacılık sektöründe son iki yılda varlık kalitesinde hızlı ve keskin bir bozulma görülmüştür. Mali sektör için düzenleyici ve denetleyici çerçeve sürekli olarak iyileştirilmektedir ve uluslararası standartlara ve müktesebata yakındır. Yasal çerçeve ve denetim süreci 1997 yılında bankacılık kanununda yapılan değişikliklerle oldukça geliştirilmiştir. Bankacılık kanununa ilişkin yeni bir değişiklik 2001 yılı başında yürürlüğe girmiştir. Banka dışı mali sektör göreceli olarak küçüktür fakat hızlı bir şekilde büyümektedir. Sigorta şirketleri ve 1999 emeklilik reformundan beri emeklilik ve yatırım fonları önemli rol oynamaya başlamıştır¹³⁴.

Kopenhag ekonomik kriterlerinden ikincisi olan Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesinin yerine getirilmesi, piyasa ekonomisinin ve ekonomik ajanların öngörülebilir bir ortamda karar vermelerini sağlayan istikrarlı bir makroekonomik çerçevenin varlığına bağlıdır. Ayrıca bu kriter, yeterli bir beceri ve altyapıyı da içeren bir fiziki sermayenin mevcudiyetini gerektirmektedir. Kamu teşebbüslerinin yeniden yapılandırılması ve verimliliklerinin artırılması amacıyla, tüm teşebbüslerin yatırım yapması gerekmektedir. Ayrıca, kuruluşlar ne kadar çok dış finansmana açık olursa ve yeniden yapılanma ve yenilik yapmada ne kadar başarılı olursa, uyum kapasiteleri de o kadar artacaktır. Genel olarak, katılım öncesinde AB ile daha yüksek bir ekonomik bütünleşme seviyesine ulaşmış bir ekonomi, üyelik yükümlülüklerini daha iyi yerine getirebilecektir. AB

¹³² Devletin sahip olduğu bu kurumlardan üçü doğrudan hazine mülkiyeti altındadır.

¹³³ Y.a.g.e., s. 40.

¹³⁴ Y.a.g.e., s. 40.

üyesi ülkelerle yapılan ticaretin hacmi ve ticarete konu olan ürünlerin çeşitliliği, bu bütünleşmenin bir göstergesidir¹³⁵.

2002 ilerleme raporunda Polonya'da yeterli derecede makroekonomik istikrar sağlanabildiği ifade edilmiştir. Rapora göre yasal çerçeve de yatırımcı güvenini desteklemektedir. Yine de raporda ekonominin kaynaklarının yeniden yapılandırılmasının ve yeniden tahsisinin daha da iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır¹³⁶.

Sözkonusu rapora göre, Polonya'daki eğitim sisteminin kalitesi beşeri sermayesini Tek Pazar ve global ekonomi karşısında rekabet edebilir konuma getirmesine yardımcı olmuştur. Polonya eğitim sistemi geniş bir kapsama sahiptir ve eğitim hizmetlerine erişim konusunda tatmin edici bir düzeyde bulunmaktadır. 1997 yılından beri okula kayıt oranları artmıştır. Eğitim sisteminin işgücü piyasası talepleri doğrultusunda nitelik kazandırma kapasitesi hala yetersizdir. Mevcut hükümet 1999 eğitim reformunun özelliklerinin çoğunu zıt yönde değiştirmiştir. Bu alandaki temel eksiklikler; müfredatın kalitesi ve ilgililiği, hızlı demokratik değişimlere karşı kaynakların verimsiz kullanımı, yüksek öğretim almış nüfusun toplam nüfustaki oranının düşüklüğü (%7) ve kırsal kesim ve kentsel kesim arasında eğitim ve öğretime erişim konusunda gittikçe artan eşitsizliktir. Eğitimin yanında işgücü piyasasının iyi işlemesini sağlamak için gerekli olan diğer yapısal politikalar kısmi olarak uygulanabilmiştir. İşçilerin dolaşımına yönelik engeller, göreceli yüksek işgücü maliyeti ve kamusal istihdamın eksiklikleri gibi işsizliğin azaltılmasını engelleyen faktörler konusunda uzun bir süredir politikacılar arasında uzlaşma vardır. Düşük nitelikli işçiler için işsizlik oranı %26 gibi çok yüksek bir seviyede bulunmaktadır¹³⁷.

1997-2000 yılları arasındaki yatırım patlaması Polonya'nın eski sermaye stokunu yenilemesini ve firmalarının ürün yenileştirme ve rekabet gücünün arttırmasını sağlamıştır. Gayri safi yatırım oranı 1997-2001 döneminde ortalama

¹³⁵ Y.a.g.e., s. 41.

¹³⁶ Y.a.g.e., s. 41.

¹³⁷ Y.a.g.e., s. 41.

%25.2 olmuş fakat geçen yıl keskin bir düşüş yaşanmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar ekonominin teknoloji düzeyinin ve rekabet gücünün arttırılmasında temel bir rol oynamıştır. Doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ye oranı 1997 yılındaki %2.1 seviyesinden 2000 yılında %5.2 ve 2001 yılında %3.7 seviyesine çıkmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlardan en fazla faydalanan sektörler yiyecek, içecek ve tütün ürünleri (toplam girişin %11'i), ulaştırma araçları (%11) ve mali hizmetlerdir (%23). Bu sektörler ihracata yönelik öncelikli sektörler olmamalarına rağmen doğrudan yabancı yatırım girişi Polonya firmalarının yeniden yapılanması, dış ticaret yapısının iyileştirilmesi ve global üretim ve dağıtım ağlarına daha fazla katılımına katkı sağlamıştır¹³⁸.

2002 ilerleme raporunda belirtildiği üzere, ulaştırma ve diğer fiziksel altyapı Polonya'nın büyüme potansiyeli için hala darboğaz oluşturmaktadır. Özellikle ulaştırma ağının düşük kalitesi maliyetleri arttıran temel bir etkidir. Hükümet, orta vadeli stratejisinin bir parçası olarak altyapı harcamalarını arttırmayı planlamaktadır. Yakın zamanda en önemli olumlu gelişmelerden biri Internet erişim oranının¹³⁹ hızla artmasıdır. GSYİH'nin % 0.75'i oranındaki araştırma ve geliştirme harcaması uluslararası standartlara göre düşüktür ve temel olarak devlet tarafından finanse edilmektedir¹⁴⁰.

2002 ilerleme raporunda Komisyon, özelleştirilmiş olan sektörlerin çoğunun başarılı bir şekilde yeniden yapılandırıldığını fakat bu alandaki reformların henüz tamamlanmadığını vurgulamıştır. Rapora göre, enerji üretimi, bankacılık, sigortacılık, telekomünikasyon sektörlerinde özelleştirme iyi bir şekilde uygulanmış ve aynı zamanda uygun düzenleme ve denetleme yasal çerçeveleri benimsenmiştir. Bu başarılarla rağmen, tekellerin denetiminin gerçekleştirilmesi zayıf kalmaktadır. Devlet mülkiyetinde olan sektörlerde tüzel yönetim iyi işlememektedir. Temel meydan okumalar; enerji dağıtımı, kömür, çelik, ağır kimyasallar ve savunma sektörlerinin yeniden yapılandırılması ve özelleştirmesi olarak devam etmektedir. Komisyon, ayrıca tarım sektörünün yeniden yapılandırılmasının yavaş ilerlemekte

¹³⁸ Y.a.g.e., ss. 41-42.

¹³⁹ 1000 bilgisayar kullanıcısı başına düşen Internet bağlantısı

¹⁴⁰ Y.a.g.e., s. 42.

olduğunu belirtmiş ve ekonominin kırsal kesimdeki işgücünü hazmetmesine yardımcı olmak için yapısal önlemlerin gerçekleştirilmesini tavsiye etmiştir¹⁴¹.

Ekonominin sektörel yapısındaki değişimler 1997'den itibaren yavaş gelişmektedir ve endüstri sektörü önemli bir ilerleme sağlamaya devam etmektedir. Tarımın GSYİH'deki payı 1997 yılındaki %5.5 seviyesinden 2001 yılında %3.4'e düşmüştür. Fakat, bu sektörün 1997 yılında toplam istihdam içinde %20.5 olan oranı 2001 yılında ancak %20'ye düşmüştür. Tarım ve diğer sektörler arasındaki verimlilik farklılığı 1997'den itibaren artmıştır. 1997-2001 yılları arasında tarımdaki brüt katma değer %9 oranında düşmüştür. Bunun tersine aynı dönemde imalat yaklaşık %14 ve özel hizmetler ise %21'den fazla artmıştır. Brüt katma değerde hizmetlerin oranı 1997 yılından itibaren %6.5 oranında artmıştır. Yine de sanayi sektöründen hizmet sektörüne kayış beklenilenden düşük olmuştur¹⁴².

2002 raporunda KOBİ'lerin ekonominin motoru durumunda olduğu fakat dış finansmana erişim konusunda zorluklarla karşılaşmakta oldukları vurgulanmıştır. Buna göre, KOBİ sektörü toplam istihdamın 2/3'ünü ve GSYİH ve ihracatın yarısını oluşturmaktadır. KOBİ'lerin karşılaştıkları güçlükler, Polonya istatistik bürosunun GSYİH'nin %15'i olarak açıkladığı ve son iki yılda artan kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin göreceli öneminden de anlaşılmaktadır¹⁴³.

Raporda belirtildiği üzere, 2001 Ocak ayında yürürlüğe giren yeni Devlet Yardımları Kanunu Polonya'yı uluslararası standartlara yaklaştırmak için önemli bir adım olmasına rağmen özel ve devlet mülkiyetindeki firmalara devlet yardımları devam etmektedir. Polonya, tekstil, araba endüstrisi veya seramik gibi zor durumdaki sektörleri desteklemek için tarife dışı engellerin kullanımına başvurmaktadır. Standartlar ve sertifikasyonların karmaşıklığı ve şeffaf olmaması ve gümrük kurallarının eşit uygulanmasındaki başarısızlık geri kalan problemleri oluşturmaktadır¹⁴⁴.

¹⁴¹ Y.a.g.e., s. 42.

¹⁴² Y.a.g.e., ss. 42-43.

¹⁴³ Y.a.g.e., s. 43.

¹⁴⁴ Y.a.g.e., s. 43.

Polonya 1998 Rusya krizinden sonra ticaretini AB piyasalarına başarılı bir şekilde yönlendirebilmiştir. Ticari bütünleşmenin bir göstergesi olarak mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatlarının GSYİH'ye oranı 1997 yılındaki %47 seviyesinden 2001 yılında %63.3 seviyesine çıkmıştır. Polonya firmalarının AB piyasalarına girme yeteneği ülkenin geçmiş 5 yıl boyunca ihracat yapısının olumlu yönde değişiminin bir yansımasıdır. Hammaddelerin ve diğer işlenmemiş ürünlerin toplam ihracattaki oranı nitelikli işgücü yoğun veya sermaye yoğun sektörlerin imalat malları lehine düşmektedir. Doğrudan yabancı yatırım girişleri Polonya'nın imalat ve ihracat kapasitesinin artmasında temel bir rol oynamıştır¹⁴⁵.

Polonya'nın güçlenen ihracat performansı, Zloty'nin bazen gerçekleşen önemli değer artışları kapsamında, imalat sektörünün rekabet gücünün göstergesidir. 1998 yılından sonra işletmelerin yeniden yapılandırılmasının hızlandırılmasına paralel işgücü verimliliği artışlarıyla birlikte yüksek doğrudan yabancı sermaye girişleri, Polonya parasının diğer ana ticari ortakların paraları karşısında değer kazandığı dönemlerde bile dış rekabet gücünün sürdürülmesine katkıda bulunmuştur. Zloty 1997 sonundan itibaren reel anlamda sadece % 4.2 oranında değer kazanmıştır¹⁴⁶.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, 1997 yılı Komisyon görüşünden beri uluslararası ekonomik ortamın getirdiği meydan okumalara karşın Polonya ekonomisinin performansı artmıştır. Makroekonomik istikrar sağlanmış ve Polonya yetkililerinin AB üyeliğinin ekonomik gerekliliğine yönelik taahhütleri doğrultusunda reformlar devam ettirilmiştir¹⁴⁷.

Kısaca, Polonya'nın işleyen bir piyasa ekonomisi olduğu söylenebilir. Mevcut reformların devam ettirilmesiyle birlikte Polonya, Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine erişebilecektir. Kamu maliyesine yönelik yapısal reformun bir parçası olarak mali politikalar alanında gelişme sağlanabilir. Bunun yanında özellikle ağır sanayi, mali sektör, enerji dağıtımı ve tarım

¹⁴⁵ Y.a.g.e., s. 43.

¹⁴⁶ Y.a.g.e., s. 43.

¹⁴⁷ Y.a.g.e., s. 44.

sektörlerinde yeniden yapılandırma ve özelleştirmenin tamamlanması gerekmektedir. Buna ek olarak iflas prosedürleri ve arazi kayıt alanlarında gelişme sağlanması gerekmektedir. Son olarak makroekonomik istikrar ve yatırımcı güveninin temin edilmesi için merkez bankasının bağımsızlığı korunmalıdır¹⁴⁸.

2.3.3. Üyelikten Kaynaklanan Yükümlülükleri Üstlenebilme Yeteneği

Topluluk müktesebatına uyum, tam üyeliğin değişmez kuralıdır. Bu uyum süreci dinamik bir görünüm arz etmektedir. Uyum çalışmaları gerçekleştirilirken dikkatle üzerinde durulması gereken en önemli husus, Topluluk müktesebatına uyumun da tek başına yeterli olmayacağı, bunun etkili şekilde uygulanması ve geliştirilmesi için idari ve hukuki yapının yeniden organizasyonu ihtiyacını karşılayacak düzenlemelerin yapılmasıdır¹⁴⁹.

Avrupa Komisyonu, 1997 yılındaki Görüşünde Polonya'nın özellikle Tek Pazar konusundaki müktesebatı benimseme konusundaki çabalarını sürdürmesi ve uygulamaya ilişkin çabalarını yoğunlaştırması durumunda orta vadede Tek Pazara tam anlamda katılabilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre; tarım, çevre, ulaştırma gibi sektörlerde müktesebatı benimsemek için özel çaba ve yatırım gerekecektir. Müktesebatı etkin bir şekilde uygulamak için daha fazla idari reform kaçınılmaz olacaktır¹⁵⁰.

2000 yılı İlerleme Raporu'nda ise Polonya'nın altyapısını iyileştirmek ve işgücü piyasalarının değişen ekonomik koşullara daha iyi yanıt vermesini sağlamak için bazı tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Rapora göre; 2000 yılı Şubat ayında Avrupa bütünleşmesi üzerine millet meclisinde (Sejm) yapılan genel görüşmeden ve Avrupa Hukuku üzerine Parlamento Komisyonu'nun kurulmasından bu yana görülen yeni atılım, 1999 dönemine kıyasla müktesebatın benimsenmesinde belirgin bir hızlanmayla şimdiden meyve vermektedir. Raporda belirtildiği üzere,

¹⁴⁸ Y.a.g.e., s. 44.

¹⁴⁹ TC Devlet Planlama Teşkilatı, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu", a.g.e., s. 220.

¹⁵⁰ Commission of the European Communities, "Agenda 2000 - Commission Opinion on Poland's Application for Membership of the European Union", a.g.e., s. 114.

ivme kazanma yönünde çok şey yapılmış olmakla beraber, bu çabaların hızlandırılması ve mevzuat akışının da artırılması gerekecektir. Daha fazla çaba ihtiyacı, müktesebatı benimsemek için idari kapasitenin güçlendirilmesi bakımından daha da geçerlidir. Mülki idare mevzuatının uygulanması başta olmak üzere, bu konuda gelişmeler olmuştur, fakat bu gelişmeler mevzuat çıkarılmasında sağlanan ilerlemenin gerisinde kalmıştır. 1999 düzenli raporundan farklı olarak, iç pazar müktesebatının iki kilit alanı olan standartlar ve belgelendirme¹⁵¹ ve devlet yardımı konularında mevzuat çıkarılmasında ilerleme olmuştur. Her iki alanda, gerekli çerçeve mevzuat kabul edilmiştir. Söz konusu raporda Komisyon bu alanlarda müktesebatı uygulamak için gereken ikincil mevzuat ve buna eşlik eden idari kapasite üzerinde durulması tavsiyesinde bulunmuştur¹⁵².

Söz konusu rapora göre, yeni fikri mülkiyet mevzuatı çıkarılması olumlu bir adımdır fakat sınai mülkiyet hukukuyla ilgili güçlükleri çözme gereği sürmektedir. Tüketicilerin korunması alanında da yasal ilerleme kaydedilmiştir. Yeni yönetmelikler hakkında bilgi yaymak yanında, ilgili icra yapılarının kapasitesini ve yetkisini güçlendirmek hala gereklidir¹⁵³.

Hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımında Polonya'nın sicili tatmin edici olmuştur fakat raporlama döneminde pek az ilerleme kaydedilmiştir. Kamu alımları ve kişilerin dolaşımı, Polonya'nın iç pazara sorunsuz entegrasyonu için acilen ilerleme gereken diğer alanlardır. Çelik sektörünün yeniden yapılanmasında somut ilerleme olmayışı bir kaygı nedeni olmaya devam etse de, başta otomotiv sektörü olmak üzere, endüstriyel politikada bir miktar ilerleme sağlanmıştır¹⁵⁴.

¹⁵¹ Bir ürün, hizmet veya sistemin belirli bir standart veya teknik düzenleme kapsamındaki koşullara ve özelliklerine uygunluğunun, yetkili kurumlarca yapılan inceleme veya testler sonucunda belirlenmesi halinde verilen yazılı karardır. Belge ya da sertifika olarak adlandırılan bu karar, Avrupa Birliği'nin "notified body" olarak tanımladığı, söz konusu test ve incelemeleri yapma kapasitesine sahip yetkilendirilmiş belgelendirme kuruluşlarınca verilir. Bkz. İktisadi Kalkınma Vakfı, AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 172, İstanbul, Mayıs 2003, ss. 57-58.

¹⁵² Commission of the European Communities, "2000 Regular Report from the Commission on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 84.

¹⁵³ Y.a.g.e., ss. 84-85.

¹⁵⁴ Y.a.g.e., s. 85.

Tarım sektöründe, kırsal kalkınma planının geliştirilmesinde ilerleme kaydedilmiştir ancak sektör için net, tutarlı ve tam olarak bütçelenmiş bir strateji henüz oluşturulmuş değildir. Genel olarak, Polonya, tarım ve balıkçılık sektörlerinde politika, müktesebat ve yapılar bakımından gerekli olan köklü dönüşümü henüz başlatmamıştır ve her iki sektörde gerekli yasama çalışması yavaş gitmektedir. Çevre sektöründe, taslaklar hazırlanmasına yönelik önemli miktarda çalışmaya rağmen, mevzuat kabul edilmesi anlamında pek az başarı kazanılmıştır. Aynı gözlem, yasal gelişmelerin sınırlı kalmış olduğu enerji ve ulaştırma sektörleri için de geçerlidir. Çerçeve mevzuat aktarılmamıştır. Bu üç sektörde, idari kapasiteyi güçlendirmek için büyük miktarda ilave çalışmaya ihtiyaç vardır¹⁵⁵.

Bölgesel politikayla ilgili olarak kayda değer gelişmeler olmuştur. Ulusal kalkınma planını ve NUTs¹⁵⁶ uyumlu mevzuatı uygulamak için uygun yapıların oluşturulması gerekecektir. Sosyal sahada, çabalar sınırlı olmuştur ve başta istihdam kurumlarının kapasitesi olmak üzere mevzuat icrası bir kaygı konusu olmaya devam etmektedir¹⁵⁷.

Genel bir stratejinin geliştirilmiş olduğu sınır muhafaza teşkilatı ve sınır yönetimi başta olmak üzere, adalet ve içişlerinde bir miktar ilerleme sağlanmıştır. Bu stratejinin uygulanması, önemli çaba ve ilgili kurumlar arasında yüksek derecede koordinasyon gerektirecektir. Bazı alanlarda uyumlulaşma sınırlı kalmıştır ve polis servisleri başta olmak üzere, örgütlü suçlara karşı mücadeleyi yürüten kanun icra organlarında önemli iyileşme ihtiyacı vardır. Gümrükler alanında, müktesebat ile uyumlulaşma ve etkili bir uygulama kapasitesi tesis edilmesi önemli ilave çabaları gerekli kılmakta olup, mali kontrol için de durum böyledir¹⁵⁸.

2000 yılı ilerleme raporunda belirtildiği üzere, Polonya, mevzuatını daha ileri ölçüde uyumlulaştırma açısından kayda değer ilerleme sağlamıştır fakat katılım amacına yönelik olarak gerekli yapıların uyarlanması ve güçlendirilmesinde bu

¹⁵⁵ Y.a.g.e., s. 85.

¹⁵⁶ AB devlet yardımları sisteminin temelini oluşturan bölgesel istatistik sınıflandırması (Nomenclature of Statistical Territorial Units).

¹⁵⁷ Y.a.g.e., s. 85.

¹⁵⁸ Y.a.g.e., s. 85.

çabayı aynı ölçüde sergileyebilmek için daha çok çalışmalıdır. Bu husus, birincil önemde olmakla beraber sadece merkezi ve yerel yönetim düzeyinde idari kapasiteyle değil, aynı zamanda, en geniş anlamda müktesebatın uygulanmasında yer alan, işletmeciler, sivil toplum kuruluşları ve hatta genel olarak toplum dahil, bütün diğer aktörler ile ilgilidir. Mülki idare ve kamu yönetimi düzeyinde, bu husus, bir bütün olarak Polonya'nın idari kapasitesinin istikrarını, bağımsızlığını ve etkinliğini arttırmak için kararlı bir çabayı gerekli kılacaktır. Bu konu, katılım ortaklığının kısa vadeli önceliklerinin ne ölçüde ele alınmış olduğunda yansımaktadır¹⁵⁹.

Belgelendirme ve devlet yardımları başta olmak üzere, müktesebata dayalı unsurların yerine getirilmesinde ilerleme olmuştur fakat fikri mülkiyetin korunması, belgelendirme, devlet yardımları, tarım ve bölgesel politika, sosyal politika, gümrükler, adalet ve içişleri alanlarında kapasiteyi güçlendirmek için sürekli çabalar gereklidir. Polonya, orta vadeli Katılım Ortaklığı kapsamındaki orta vadeli önceliklerin gerçekleştirilmesi yönünde adımlar atmaya başlamıştır¹⁶⁰.

13 Kasım 2001 tarihinde açıklanan *2001 ilerleme raporunda*, 2001 raporlama döneminde müktesebatın uygulanması yönünden yoğun çalışmalar yapıldığı vurgulanmıştır¹⁶¹.

Polonya'nın hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı konusundaki ilerlemeleri devam etmektedir ve bu alanlardaki idari kapasitenin güçlendirilmesine ilişkin daha fazla çalışmalar yapılmaktadır. Mülk edinme konusunda ciddi bir yasal ilerleme kaydedilmiştir. Kişilerin serbest dolaşımı konusunda da bazı ilerlemeler sağlanmıştır. Polonya'nın iç pazara kolay entegrasyonunun sağlanması için daha fazla çaba gerekecektir¹⁶².

Telekomünikasyon alanında mevcut yasaların uygulanması aşamalı olmaktadır. Dolaysız vergilendirme oranlarının uyumlaştırılması konusunda sınırlı bir ilerleme

¹⁵⁹ Y.a.g.e., ss. 85-86.

¹⁶⁰ Y.a.g.e., s. 86.

¹⁶¹ Commission of the European Communities, "2001 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 101.

¹⁶² Y.a.g.e., s. 102.

sağlanmıştır. Ekonomik ve parasal birliğe ilişkin olarak uyumlaştırma neredeyse tamamlanmıştır fakat Ulusal Bankanın bağımsızlığının güçlendirilmesine yönelik herhangi bir yasal gelişme olmamıştır. Sanayi politikası konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Çelik sektöründeki göze çarpan konularda gerekli adımlar atılmıştır fakat bu adımların güçlü bir şekilde devam ettirilmesi gerekecektir¹⁶³.

2001 ilerleme raporuna göre tarım sektöründe sektör için tutarlı bir strateji mevcut değildir. Buna göre, politika, yasama ve yapısal alanda gerekli olan büyük dönüşüm ne tarım sektöründe ne de balıkçılık sektöründe hala gerçekleştirilmiş değildir. Her iki sektörde, özellikle tarım sektöründe hayvan hastalıklarıyla ilgili olmak üzere birincil yaşamaya ilişkin bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Balıkçılık alanında idari kapasite hala çok zayıftır ve bu gibi zayıflıklar tarım alanında da açığa çıkmıştır. Çevre sektöründe birincil yaşamaya ilişkin önemli ilerleme sağlanmıştır. Enerji ve özellikle ulaştırma sektörlerinde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Her üç sektörde idari kapasitenin güçlendirilmesi için daha fazla çalışma gerekmektedir. Bu durum özellikle ulusal ve bölgesel yapıların güçlendirilmesinde ihtiyaç duyulan çevre alanında geçerlidir¹⁶⁴.

Bölgesel politikaya ilişkin olarak çok az gelişme görülmüştür. Sosyal alanda, en fazla iş sağlığı ve güvenliği alanında yaptırımların söz konusu olduğu halk sağlığı yasasında ilerleme sağlanmıştır. Adalet ve içişleri alanında özellikle sınır kontrolleri ve yönetimi alanlarında ilerleme devam etmektedir. Gümrük alanında müktesebatın benimsenmesinde ve etkili bir uygulama kapasitesinin kurulmasında daha fazla çaba gereklidir¹⁶⁵.

Müktesebatın benimsenmesindeki ilerleme ve idari kapasitenin güçlendirilmesi arasındaki fark katılım ortaklığının kısa vadeli önceliklerine yansımıştır. Müktesebata yönelik unsurlarda ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle sertifikasyon, tarım, balıkçılık ve bölgesel politika, sosyal alan, gümrükler ve adalet ve içişleri alanlarında idari kapasitenin kurulması ve güçlendirilmesine ilişkin sürekli çaba

¹⁶³ Y.a.g.e., s. 102.

¹⁶⁴ Y.a.g.e., s. 102.

¹⁶⁵ Y.a.g.e., s. 102.

gerekmektedir. Polonya bütün orta vade önceliklerini karşılamaya yönelik ilerleme kaydetmeye başlamıştır. Başlatılan bu çabaların yoğunlaştırılması gerekmektedir¹⁶⁶.

2002 ilerleme raporunda Polonya'nın üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğine ilişkin olarak Komisyonun 1997 yılındaki görüşünden beri müktesebatın benimsenmesine ilişkin olarak Polonya'nın ilerlemesinde yavaş bir başlangıç ve sonrasında bir hızlanma görüldüğü belirtilmiştir. Bunun sonucunda her ne kadar hayvan sağlığı, çevre ve gıda güvenliği alanları gibi sektörlerde gerekli yasaların uygulanmasına ilişkin ciddi açıklar olsa da müktesebatın çoğunluğu benimsenmiş durumdadır. İdari kapasite alanında ise Görüşten itibaren ilerleme görülse de müktesebatın benimsenmesine göre aynı ilerleme sağlanamamıştır¹⁶⁷.

2002 yılında özellikle ulaştırma ve kişilerin serbest dolaşımı alanlarında yasamaya ilişkin ilerleme sağlanmıştır. Yasaların uygulanmasına yönelik performans sektörler arasında değişmektedir. İdari kapasitenin güçlendirilmesine ilişkin ilerleme yasaların uygulanmasındaki ilerlemeyi yansıtmaktadır. Genel olarak Polonya birçok alanda müktesebata ilişkin yüksek derecede bir uyumlaştırmayı başarmıştır ve müktesebatı bir çok alanda uygulamak için yeterli idari kapasiteye ulaşmıştır. Yine de, idari kapasitenin güçlendirilmesi ve bazı sektörlerde müktesebatla uyumlaştırma konusunda daha fazla çaba gerekmektedir¹⁶⁸.

Malların serbest dolaşımı alanında Komisyonun 1997 yılındaki görüşünde müktesebatın tam ve etkili uygulanmasını sağlayacak yeterli ve gelişmiş bir sistemi uygulamaya koymanın ciddi çalışmalar gerektireceği belirtilmiştir. Bu çerçevede otomotiv sektörü, kimyasallar, gıda ve ilaç sektörlerinde ilerlemenin yetersiz olduğu ve bu alanlarda müktesebatın benimsenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Komisyonun görüşünden itibaren son 2-3 yılda gerekli çerçeve yasalar uygulamaya konarak ve bunların uygulanması için gerekli kurumsal altyapı geliştirilerek hatırı sayılır bir ilerleme sağlanmıştır. Birincil yasamaya ilişkin olarak müktesebatın

¹⁶⁶ Y.a.g.e., ss. 102-103.

¹⁶⁷ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 135.

¹⁶⁸ Y.a.g.e., s. 135.

benimsenmesinde iyi bir düzeye gelinmiş ve bu alandaki idari kapasite makul bir seviyeye ulaşmıştır. Bu alanda ilaç sektörüne yönelik olarak 2008 sonuna kadar bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Üyelik yönündeki hazırlıkları tamamlamak için gıda sektörü, kamu alımları alanındaki müktesebat uyumlaştırılması tamamlanmalı, bunun yanında müktesebat uyumlaştırılmasının sağlanamadığı gıda güvenliği ve piyasa denetimi alanlarında idari kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir¹⁶⁹.

Kişilerin serbest dolaşımı alanında genel olarak müktesebatla uyumlaştırma yüksek düzeyde sağlanmış ve bu alanda güçlü bir idari kapasite geliştirilmiştir. Kişilerin serbest dolaşımı, Polonya-AB ilişkilerinde en hassas konulardan birini oluşturmaktadır. Polonya'nın Almanya ve Avusturya ile sınırlarının olması ve bu ülkeler arasındaki gelir farkının yaklaşık % 35 olması Polonya'ya sınırı olan AB ülkelerinde göç endişesini doğurmaktadır¹⁷⁰. Bu sebeple işçilerin serbest dolaşımı alanında AB tarafından önerilen bir geçiş dönemi Polonya tarafından kabul edilmiştir. Polonya'dan AB'ye kişilerin serbest dolaşımı, katılım tarihinden itibaren en az 2 yıl, en fazla 7 yıl süren bir geçiş dönemi boyunca sınırlanacaktır¹⁷¹.

Hizmetlerin serbest dolaşımı alanında genel olarak uyumlaştırma ve idari kapasite iyi bir düzeydedir. Bununla birlikte bankacılık, sigortacılık alanlarında uyumlaştırma devam etmelidir. Bu alanda 31 Aralık 2007 tarihine kadar bir geçiş dönemi öngörülmüştür¹⁷².

Sermayenin serbest dolaşımına ilişkin olarak Polonya müktesebat ile uyumlaştırma ve gerekli idari kapasitenin geliştirilmesi konusunda 1997 Görüş'ünden itibaren düzenli bir ilerleme gerçekleştirmiştir. Polonya, ikincil ikamet elde etme (katılımdan itibaren 5 yıl) ve tarım ve orman arazilerinin edinilmesinde

¹⁶⁹ Y.a.g.e., ss. 51-52.

¹⁷⁰ Özden Sanberk, "Uzun İnce Bir Yol: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", Yeni Türkiye, Avrupa Birliği Özel Sayısı I, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000, s. 484.

¹⁷¹ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 54.

¹⁷² European Commission, "Report on the Results of the Negotiations on the Accession of Cyprus, Malta, Hungary, Poland, The Slovak Republic, Latvia, Estonia, Lithuania, The Czech Republic and Slovenia to the European Union", http://europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/pdf/negotiations_report_to_ep.pdf (25.05.2003), s. 8.

(katılımdan itibaren 12 yıl) geçiş dönemleri elde etmiştir. Tarım ve orman arazilerinin edinilmesine yönelik geçiş dönemi Avrupa Ekonomik Alanı ülkeleri çiftçileri için geçerli değildir¹⁷³.

Şirketler Hukuku alanında 1997 Görüş'ünde şirketler hukukunun Polonya'nın AB'ye katılımına bir engel teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Bu Görüş'ten itibaren bu alanda düzenli bir ilerleme sağlanmış ve büyük ölçüde müktesebatla uyumlaştırma tamamlanmıştır. Fikri mülkiyet haklarının korunması dışında idari kapasitenin güçlendirilmesi sağlanmıştır. Polonya bu alanda herhangi bir geçiş dönemi talebinde bulunmamıştır¹⁷⁴.

Rekabet politikasına ilişkin olarak uyumlaştırma büyük ölçüde tamamlanmıştır fakat özellikle çelik sektörü gibi hassas sektörlerde devlet yardımlarının daha etkin ve şeffaf hale getirilmesi yönünde çaba gösterilmesi gerekmektedir¹⁷⁵.

Tarım sektörüne ilişkin olarak 1997 Görüş'ünde Polonya'nın AB müktesebatını benimsemesi için çok fazla ilerleme sağlaması gerektiği belirtilmiş ve geçen süre içerisinde oldukça fazla ilerleme sağlanmıştır fakat politika, yasama ve yapısal bazda yasal uyumlaştırma ve özellikle idari kapasitenin zayıf olmasından dolayı daha fazla dönüşüm gerekmektedir. OTP ile ilgili yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir fakat bazı tarımsal sektörlerde daha fazla çabaya ihtiyaç vardır. Ayrıca OTP mekanizmalarının uygulanmasına yönelik olarak katılımdan önce düzenlemeler yapılması gereklidir. Özellikle hayvan tanımlama ve kaydı içeren Bütünleştirilmiş İdare ve Kontrol Sistemine ilişkin sınırlı gelişmeler Polonya'nın tarım alanında AB'ye katılımına temel engeli oluşturmaktadır. Ayrıca, hayvan hastalıkları alanında gösterilen yavaş ilerleme ciddi endişelere sebep olmaktadır. 2002 ilerleme raporunda bu eksiklikler vurgulanarak tarım alanındaki çabaların artırılması gerektiği belirtildikten sonra bu alandaki müzakereler Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde tamamlanmıştır¹⁷⁶. Balıkçılık sektöründe orta derecede bir

¹⁷³ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 60.

¹⁷⁴ Y.a.g.e., s. 62.

¹⁷⁵ Y.a.g.e., s. 65

¹⁷⁶ Y.a.g.e., ss. 72-73.

uyumlaştırma gerçekleştirilmiştir. Bölgesel bazda idari kapasitenin güçlendirilmesine devam edilmelidir¹⁷⁷.

Ulaştırma alanında Polonya yasaları AB müktesebatı ile uyum içerisinde olmakla birlikte bu yasaların uygulanmasına yönelik çabalar arttırılmalıdır. Polonya aşamalı olarak bu alandaki idari kapasitesini güçlendirmiştir fakat bazı sektörlerde daha fazla ilerleme sağlanması gerekmektedir. Ulaştırma alanında Polonya'ya iki konuda geçiş dönemi öngörülmüştür. İlk olarak, Aralık 2010 sonuna kadar karayolları araçlarının müktesebatta belirtilen ağırlığın altına getirilmesine yönelik ve ikinci olarak karayolları nakliye sektörünün kabotaj piyasasına aşamalı çift yönlü girişine ilişkin olarak AB tarafından önerilen bir geçiş dönemi öngörülmüştür¹⁷⁸.

Vergilendirme alanında 1997 görüşünden itibaren yasal uyumlaştırma ve idari kapasiteye ilişkin büyük çaplı ilerleme sağlanmıştır. Sonuç olarak; makul bir uyumlaştırma seviyesi ve orta düzeyde bir uygulama kapasitesine erişilmiştir. Katma değer vergisinin uygulanmasına yönelik olarak 31 Aralık 2007 tarihine kadar bir geçiş dönemi öngörülmüştür¹⁷⁹.

Ekonomik ve Parasal Birlik, Polonya'nın EPB üyeliğini tam üyeliğin doğal bir sonucu olarak görmesinden ötürü müzakerelerde AB ve Polonya arasında görüş farklılığının olmadığı başlıklardan biridir¹⁸⁰. Ekonomik ve parasal birliğe ilişkin olarak uyumlaştırma neredeyse tamamlanmıştır. Fakat Ulusal Banka'nın bağımsızlığına ilişkin yasal değişiklikler hala yapılmamıştır¹⁸¹. İstatistik alanında çoğu konuda çok iyi derecede ilerleme sağlanmıştır ve Mayıs ve Haziran 2002 tarihlerinde nüfus sayımı ve tarımsal sayım gerçekleştirilmiştir¹⁸².

¹⁷⁷ Y.a.g.e., ss. 75-76.

¹⁷⁸ Y.a.g.e., s. 79.

¹⁷⁹ Y.a.g.e., ss. 81-82.

¹⁸⁰ Artur Nowak-Far, "Economic and Monetary Union Membership in the Context of the Accession Negotiations", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), *Negotiations on Poland's Accession to the European Union*, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002, s. 118.

¹⁸¹ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., s. 83.

¹⁸² Y.a.g.e., s. 85.

Sosyal politika ve istihdam alanında uyumlaştırma derecesi sektörler arasında farklılaşmaktadır. Müktesebatı uygulama kapasitesi konusunda çabalar yoğunlaştırılmalıdır. Özellikle iş hukuku, fırsat eşitliği, kamu sağlığı ve sosyal diyalog alanlarında ilerleme sağlanmıştır. Özellikle AB iş hukukunun uyumlaştırılması ve uygulanması ve iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin müktesebatın benimsenmesi konusunda ilave çabalar gereklidir. Müktesebatın makul seviyede benimsenmesine kıyasla bu alandaki idari kapasitenin geliştirilmesi zayıf kalmıştır. Üyeliğe hazırlıklı olmak için Polonya, iş hukuku, iş sağlığı ve güvenliği gibi alanlarda yasa değişikliklerini tamamlamalı, fırsat eşitliği, kamu sağlığı, sosyal diyalog alanlarında müktesebatın verimli uygulanması ve Avrupa Sosyal Fonu'nun uygulanmasına hazırlık konularına odaklanmalıdır¹⁸³.

Enerji sektöründe iyi bir düzeyde uyumlaştırma gerçekleştirilmiştir ve idari kapasite yeterlidir. Bu alanda petrol stoklarının oluşturulmasına ilişkin olarak 2008 sonuna kadar bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Üyeliğe yönelik hazırlıkları tamamlamak için özellikle iç enerji piyasası (özellikle doğal gaz) konusunda olmak üzere müktesebat uyumlaştırılması devam ettirilmelidir¹⁸⁴.

Sanayi politikası alanında 1997 Görüş'ünde belirtildiği gibi Polonya'nın temel olarak yapması gereken geleneksel endüstrilerinin yeniden yapılandırılmasıdır. 1997 Görüş'ünden itibaren bu alanda yüksek derecede bir uyumlaştırma gerçekleştirmiştir ve idari kapasite basit bir düzeydedir. Polonya'nın sanayi politikası piyasa odaklı, istikrarlı ve tahmin edilebilir özellikleriyle AT sanayi politikası ile uyum içindedir. Üyelik hazırlıkları çerçevesinde özellikle çelik ve diğer geleneksel sanayiler olmak üzere yeniden yapılandırma sürecine odaklanılmalıdır. İş ortamı ve özellikle yatırımcılar için istikrarlı ve şeffaf ortam devam ettirilmeli ve geliştirilmeli, müktesebat uyumu tamamlanmalıdır¹⁸⁵.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere yönelik politikaların müktesebatın gereklerine yakın olmasının sağlanması için birçok adım atılmıştır. KOBİ'ler için iş

¹⁸³ Y.a.g.e., ss. 88-89.

¹⁸⁴ Y.a.g.e., ss. 91-92.

¹⁸⁵ Y.a.g.e., ss. 94-95.

ortamının geliştirilmesine yönelik ilerleme sağlanmıştır. Polonya'nın KOBİ'lere yönelik politikası AB'nin işletme politikasının ilkeleri ve hedefleri ile genel olarak aynı doğrultudadır. Üyelik hazırlıklarının tamamlanması için yeni idari yapının iyi işleminin ve sektöre yeterli kaynak ayrılmasının sağlanması gerekmektedir¹⁸⁶.

Bilim ve Araştırma alanında Komisyon'un 1997 Görüş'ünde belirtildiği gibi çok fazla sorun oluşması beklenmemekteydi. 1997 yılından itibaren düzenli bir ilerleme sağlanmıştır ve Polonya şu anda AB'nin bilimsel ikliminden yararlanmak için daha fazla donanım kazanmıştır. Üyelik hazırlıklarının tamamlanmasına yönelik olarak araştırma enstitülerinin sanayi sektörü ve KOBİ'lerle bağlantılarının güçlendirilmesine odaklanılmalıdır¹⁸⁷.

Eğitim ve öğretim alanında 1997 Görüşü'nde herhangi bir sorun beklenmediği belirtildikten sonra düzenli bir ilerleme sağlanmış ve Topluluk programlarına katılım gerçekleştirilmiştir. Bu alanda yüksek derecede bir uyumlaştırma yapılmış ve idari kapasite büyük ölçüde uygulamaya konmuştur.

Telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri alanında Komisyonun Görüşünden beri müktesebatın benimsenmesi ve piyasanın liberalleştirilmesine yönelik sabit bir ilerleme sağlanmıştır. Mevcut yasaların uygulanması geçen yıl boyunca artmıştır ve daha fazla yasal uyumlaştırma beklenmektedir¹⁸⁸. Görsel ve işitsel politikalara ilişkin olarak yüksek derecede bir uyumlaştırma sağlanmış ve gerekli idari yapılar uygulamaya konmuştur¹⁸⁹.

Bölgesel politika ve yapısal araçların eşgüdümü alanında 1997 yılından itibaren yasal bazda önemli bir gelişme sağlanmış ve 2001 yılında gerekli idari kapasitenin geliştirilmesi konusunda ilerleme sağlanmıştır. Makul bir yasal uyumlaştırma gerçekleştirilmiştir fakat mevcut idari kapasite seviyesinin geliştirilmesi gerekmektedir. Üyeliğe hazırlık çalışmaları kapsamında bakanlıklar

¹⁸⁶ Y.a.g.e., s. 97.

¹⁸⁷ Y.a.g.e., ss. 99-100.

¹⁸⁸ Y.a.g.e., s. 102.

¹⁸⁹ Y.a.g.e., s. 103.

arası eşgüdüm ve ortaklıklar süreci güçlendirilmelidir. Topluluk fonlarından yararlanmak için projelerin hazırlanmasına özel önem verilmelidir¹⁹⁰.

Çevre alanında özellikle son iki yılda olmak üzere müktesebat uyumlaştırılmasında makul bir ilerleme sağlanmıştır ve gerekli idari kapasitenin geliştirilmesi ve müktesebatın uygulanmasına yönelik adımlar atılmıştır. Ayrıca bu alanda önemli bir yatırım düzeyi sürdürülmektedir. Yine de Polonya'nın AB çevre standartlarını tam olarak karşılayabilmesi için katılımdan sonra zaman verilmesi gerekmektedir¹⁹¹. Bu çerçevede Polonya için bu alanda 2005 yılından 2015 yılına kadar değişen geçiş dönemleri öngörülmüştür. Çevre alanındaki yasaların uygulanmasının sağlanması ve özellikle bölgesel düzeyde olmak üzere idari kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir¹⁹².

23. Başlık olan tüketicilerin ve sağlığın korunması alanında 1997 Görüş'ünde Polonya'daki tüketicinin korunma düzeyinin yetersiz olduğu belirtildikten sonra özellikle son iki yılda gerekli yasaların çıkarılması konusunda ilerleme sağlanmıştır. Bu alanda uyumlaştırma gelişmiş bir düzeydedir ve idari kapasite konusunda makul bir ilerleme sağlanmıştır¹⁹³.

Adalet ve içişleri alanında işbirliğine ilişkin olarak 1997 Görüş'ünde özellikle uyuşturucu, sınır kontrolleri, göç ve ulusötesi suçlar konusunda Polonya'nın önemli meydan okumalarla karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. 1997'den itibaren yasal uyumlaştırma konusunda çok önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Üçüncü ülkelere verilecek vizeler konusunda öngörülen zaman aralığına uyum konusunda gecikmeler olmuştur ve Rusya, Beyaz Rusya ve Makedonya için öngörülen zaman aralıkları yeniden düzenlenmiştir. Üyelik hazırlıkları çerçevesinde özellikle kara para aklama

¹⁹⁰ Y.a.g.e., s. 106.

¹⁹¹ Brian Slocock, "Whatever Happened to the Environment?: Environmental Issues in the Eastern Enlargement of the European Union", Karen Henderson (Ed.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, UCL Press, London; Philadelphia, 1999, s. 162.

¹⁹² Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress towards Accession", a.g.e., ss. 109-110.

¹⁹³ Y.a.g.e., s. 113.

ve vize politikası konusunda olmak üzere yasal uyumlaştırma tamamlanmalı ve müktesebatın uygulanması için gerekli idari kapasite sağlanmalıdır¹⁹⁴.

Gümrük Birliği alanında yasal uyumlaştırma neredeyse tamamlanmıştır fakat elektronik ortama geçiş ve Topluluk bilgi teknoloji sistemlerine bağlantı konusunda ciddi gecikmeler yaşanmaktadır. İdari kapasiteye ilişkin olarak personelin nitelikleri tatminkar düzeydedir fakat gerekli bilgi teknolojileri sistemleri konusunda eksiklikler vardır¹⁹⁵.

Dış İlişkiler alanında yüksek derecede bir uyumlaştırma sağlanmıştır. Üyelik hazırlıklarını tamamlamak için AB üyelik yükümlülükleri doğrultusunda ikili yatırım anlaşmalarının yeniden görüşülmesi veya yürürlükten kaldırılması konusunda adımlar atılmalıdır¹⁹⁶.

Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında uyumlaştırma genel olarak tatmin edici düzeydedir ve uygun idari kapasitenin katılım itibarıyla tamamlanması amacıyla önemli adımlar atılmaktadır¹⁹⁷.

Mali kontrol alanında 1997'den itibaren özellikle son iki yılda olmak üzere adımlar atılmıştır. Makul derecede bir yasal uyumlaştırma yapılmıştır fakat uygulama kapasitesi uyumlaştırma düzeyinin altında kalmıştır. Bu alanda Polonya yasalarının AB mevzuatı ile aynı doğrultuya getirilmesi ve gerekli idari kapasitenin uygulamaya konması için daha fazla çaba gereklidir. Bu çerçevede Kamu İç Mali Kontrol Yasası'nın başarılı bir şekilde uygulanmasına önem verilmelidir¹⁹⁸.

Mali ve bütçesel hükümlere ilişkin olarak 1997'den itibaren özellikle gümrük sisteminin uyumlaştırılması ve Avrupa Hesaplar Sistemi'nin (ESA 95) uygulanmasına yönelik düzenli bir ilerleme sağlanmıştır. AB bütçesinden Polonya'ya ve Polonya'dan AB bütçesine mali akımın şeffaflığı ve verimliliği ve bütçe

¹⁹⁴ Y.a.g.e., s. 122.

¹⁹⁵ Y.a.g.e., ss. 124-125.

¹⁹⁶ Y.a.g.e., s. 127.

¹⁹⁷ Y.a.g.e., s. 130.

¹⁹⁸ Y.a.g.e., s. 132.

yönetiminin yasal çerçevesi konularında başarı sağlanmıştır ve AB müktesebatı ile yüksek derecede uyumlaştırma gerçekleştirilmiştir¹⁹⁹.

Katılım müzakerelerinde 27 Başlık kapatılmıştır. Polonya genel olarak müzakerelerde yaptığı taahhütleri yerine getirmiştir. Yine de tarım (hayvan tanımlama ve kayıt sistemin uygulanması), balıkçılık, çevre (su kalitesi, sanayi kirlenmesi kontrolü ve kimyasallara ilişkin yasaların uygulanması) alanlarında bazı gecikmeler görülmektedir. Bütün bu ilerlemeler göz önünde bulundurularak Komisyon Polonya'nın öngörülen zaman içinde üyelik gereklerini yerine getirebileceğini düşünmektedir²⁰⁰.

2.4. POLONYA'NIN AB'YE KATILIMININ MALİYETİ VE GETİRİLERİ

Polonya'nın ve diğer Orta Avrupa aday ülkelerinin üyeliği her şeyden önce, Avrupa tarihindeki Yalta Anlaşması sonrasında oluşmuş kutuplaşmayı ilk kez ve sürekli olarak ortadan kaldıracaktır. Avrupa Birliğine dahil olan bölgelerdeki güvenlik, istikrar ve iyi komşuluk ilişkileri Avrupa'nın doğusuna da yayılacaktır ve dolayısıyla bu genişleme süreci tüm Avrupa'yı ilgilendiren yararlar sağlayacaktır²⁰¹. Ayrıca, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde istikrar ve demokrasinin sağlanması ile birlikte bu ülkelerle ticarette görülen artış işletmeler için yeni fırsatlar, yatırım, daha fazla istihdam ve daha fazla büyüme anlamına gelmektedir. Bu da genişlemenin bölgeye istikrar ve güvenliğin yanısıra refah da getireceğini göstermektedir²⁰².

Polonya, yaklaşık 40 milyonluk nüfusuyla AB'ye katıldığında Birlik içerisinde siyasi açıdan ağırlık kazanacaktır ve bunun sonucunda Polonya'nın Ukrayna ve Beyaz Rusya ile ilişkileri AB açısından önem kazanacaktır²⁰³.

¹⁹⁹ Y.a.g.e., s. 134.

²⁰⁰ Y.a.g.e., s. 138.

²⁰¹ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "Avrupa Birliği'ne Katılım Görüşmelerinde Polonya", a.g.e.

²⁰² Wim Kok, *Enlarging the European Union- Achievements and Challenges*, European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, Mart 2003, s. 3.

²⁰³ Pechstein and Kubicki, a.g.e., s. 232.

2.4.1. Üyeliğin Makroekonomik Sonuçları

Avrupa Birliği ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ticarete görülen hızlı artış bu ülkelere ekonomik getiriler sağlamıştır. Bu genişleme süreci, üye ülkeler için genişlemiş piyasada daha eşit koşullarda rekabet, nitelikli işgücüne kolay erişim, yeni üye ülkelerde gerçekleşen büyüme ile birlikte talep artışı getirerek daha iyi bir ekonomik durum ortaya çıkaracaktır. Yeni üye ülkeler için ise AB üyeliği ile birlikte son yıllarda görülen doğrudan yabancı yatırım girişine ek olarak daha fazla yatırım yapılacak ve bu da verimlilik, nitelikler ve teknoloji transferinde gelişme sağlayacaktır. Bunun yanında AB üyeliğinin getirdiği istikrarlı bir yasal ve ekonomik çerçeve ve AB fonlarından sağlanacak destekle birlikte yeni üye ülkeler AB-15 ülkelerinin refah seviyesini yakalama şansına sahip olacaklardır²⁰⁴.

1997 tarihli Bütünleşme için Ulusal Stratejide belirtildiği üzere, Polonya'nın AB'ye katılımının başlıca ekonomik faydaları, malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayan Tek Pazar'a katılım, yapısal fonlardan yararlanma, yabancı yatırımın ve yeni teknolojilerin ülkeye gelmesidir²⁰⁵.

Polonya'nın 1 Mayıs 2004 yılında tam üye olması durumunda makroekonomik anlamda temel olarak aşağıda belirtilen durumların gerçekleşmesi beklenmektedir²⁰⁶:

- Malların ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin tüm engeller kaldırılacaktır. Hizmetler sektörünün büyük bölümü serbestleştirilecektir. AB üyeleri, işgücü piyasalarını aşamalı olarak Polonya'ya açacaktır.

²⁰⁴ Kok, a.g.e., ss. 10,11.

²⁰⁵ The Committee for European Integration, "National Strategy for Integration", a.g.e., s. 8.

²⁰⁶ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", April 2003, http://www1.ukie.gov.pl/dokumenty/Balance_of_costs_and_benefits-summary.pdf (08.05.2003), s.4. (Bu rapor Polonya'da bağımsız araştırma merkezleri tarafından ortak hazırlanmıştır. Bu merkezler şunlardır: The Centre of Economic and Social Analyses, the Gdansk Institute for Market Economics, the Institute of Business Trends and Prices in Foreign Trade, the Independent Centre for Economic Studies, the Institute of Labour and Welfare, the Economic Academy in Cracow, the Economic Academy in Wrocław, The Academy of Agriculture in Poznań, the Central Institute for Labour Protection, The Gdansk University, the Institute of Agriculture and Food Economy, The Main School of Rural Economy.)

- Mali kredibilite ve çekiciliğin artması sonucu doğrudan yabancı sermaye ülkeye daha fazla gelecektir. (2013-14 yılları arasında yıllık 15-16 milyon Euro)
- AB bütçesinden Polonya'ya yapılan ödemelerde aşamalı olarak artış olacaktır. (2004-2006 yılları arasında GSYİH'nin % 0.6-1 arası ödemedi 2010'da GSYİH'nin yaklaşık % 3.5'ine çıkması beklenmektedir)
- Polonya, mali politikalar ve bütçe politikalarında reforma ve yapısal reforma gidilmesini gerektiren Maastricht kriterlerini karşıladıktan sonra 2008 yılında Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) üyesi olacaktır.

Bu çerçevede Polonya'nın EPB üyesi olması için yerine getirmesi gereken Maastricht kriterleri şunlardır²⁰⁷:

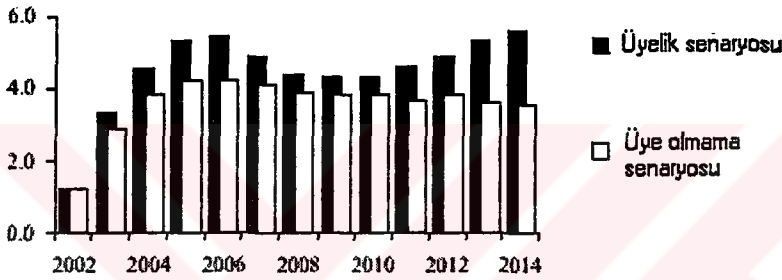
- Toplulukta en düşük enflasyona sahip (en iyi performans gösteren) üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile, ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.
- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'sine oranı %60'ı geçmemelidir
- Üye ülke bütçe açığının GSYİH'sine oranı %3'ü geçmemelidir.
- Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır.
- Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır. Üye devletlerin para birimleri diğer Avrupa paraları karşısında yeterince istikrarlı olmalıdır. Üye devletler devalüasyonlar olmaksızın Avrupa Para Sisteminin döviz kurları mekanizmasında öngörülen normal dalgalanma marjlarına uymalıdır.

Polonya'nın AB üyeliği ekonomik büyümenin hızlanmasına yardımcı olacaktır. Batı Avrupalı ve Polonyalı ekonomistlerin analizlerine göre üyelik halinde 20 yıl sonra Polonya ekonomisinin gelişimi üye olmama senaryosuna göre % 5-40 daha

²⁰⁷ Coşkun Can Aktan, "Avrupa Birliği'nin Doğuşu, Gelişimi ve Genişleme Süreci", http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/avrupa-birligi/aktan-avrupa-birligi.pdf (19.10.2002), s. 23.

fazla olacaktır. Daha yüksek seviyede bir GSYİH, daha yüksek bireysel gelirler ve AB-15 ülkeleri ile Polonya arasındaki ekonomik farklılıkları azaltacaktır²⁰⁸. 2004 yılında Polonya'nın kişi başı milli geliri AB-15 ortalamasının mevcut döviz kuruna göre yaklaşık % 21'ini ve satın alma paritesine göre % 40'ını oluşturacaktır. 2014 yılı itibariyle bu rakamlar mevcut döviz kuruna göre % 31'e ve satın alma gücüne göre % 55'e ulaşacaktır²⁰⁹.

Şekil 1: AB Üyeliğinin Polonya'nın GSYİH'sinin Büyüme Oranına Etkisi

Kaynak: The Office of Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", April 2003, s. 6.

Buna göre, üyeliğin ilk yıllarında ülkede yatırım ve tüketim patlaması yaşanması beklenmektedir. İthalatın artması (özellikle yatırım araçlarının ithalatı) ile birlikte ödemeler dengesinde ticari denge kötüye (GSYİH'nin % 2'si) gidecektir fakat AB'den ülkeye yapılan transferler de artacaktır. Aşamalı olarak GSYİH'nin büyümesi ile birlikte makroekonomik istikrarda artış görülecektir. Polonya, üyelikten sonra AB'nin Döviz Kuru Mekanizması'na katılacak ve Polonya Zloty'sini Euro'ya dengeleyecektir. En olası senaryoya göre Polonya Zloty'i yaklaşık 4 zł/€ seviyesinde dengeleyip 2008 yılında EPB'ye katılacaktır. Bu dönemde enflasyon oranı % 3-4 gibi düşük seviyelerde olacaktır²¹⁰.

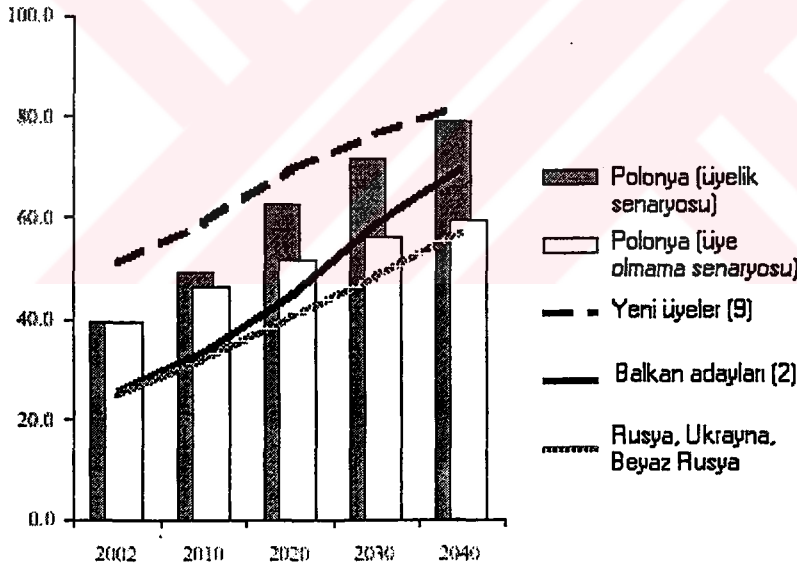
²⁰⁸ Polonya Dışişleri Bakanlığı, "Opportunities for Poland and Candidate Countries", <http://www.poland.gov.pl/?page=1040204031> (23.02.2003).

²⁰⁹ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., s. 5.

²¹⁰ Y.a.g.e., s. 5.

Uzun vadede (2040 yılına kadar) ise - daha önceki genişlemelerde AB'ye katılan AB ortalamasından daha yoksul ülkeler gibi - AB ülkeleri ile arasındaki gelişme seviyesi farkını kapatacak hızlı bir büyüme süreci geçirecektir. 2040 yılı itibariyle Polonya'nın kişi başı milli geliri AB-15'in aynı dönemde GSYİH'sinin mevcut döviz kuruna göre % 58'ine ve satın alma paritesine göre % 70'ine ulaşacaktır. Gelişme seviyeleri arasındaki farkın azalması İber ülkelerinde olduğundan biraz daha hızlı ve İrlanda örneğinden daha yavaş olacaktır. Polonya'nın AB'ye üye olmaması durumunda ise 2030 yılında GSYİH seviyesi üyelik durumundan % 33 az olacaktır. Mevcut döviz kuruna göre gelir seviyesi ise üyelik durumundakinin ancak yarısı olacaktır²¹¹.

Şekil 2: AB üyeliğinin Polonya için Uzun Vadeli Sonuçları- Kişi Başı Milli Gelir (Satın Alma Paritesine Göre) (AB-15=100)

Kaynak: The Office of Committee of European Integration. The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union. April 2003, s. 7.

Yukarıda sayılan olumlu makroekonomik gelişmelerle birlikte AB müktesebatına uyum Polonya'ya ek maliyetler getirecektir. Özellikle karayolları ve

²¹¹ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., ss. 6-7.

ulaştırma altyapısı ve çevre alanlarında uyumlaştırmanın maliyetleri yüksek olacaktır. AB müktesebatı, AB-15 ülkelerinin sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve yüksek çevre standartlarının oluşturulmasına imkan veren refah seviyesine göre oluşturulmuş olduğundan Polonya gibi nisbeten daha az refah seviyesine sahip ülkeler için bu standartları yakalamak kolay olmayacaktır²¹².

Polonya'nın AB üyeliğinin somut bir maliyeti de AB bütçesine yapılacak katkıdır. Polonya'nın AB bütçesine katkısının 2.3 milyar Euro civarında olacağı tahmin edilmektedir. Polonya'da, üyeliğin ilk yıllarında AB bütçesine aldığından daha fazla katkı yapacağı endişesi sözkonusu olmuştur. Buna karşılık AB parlamenterleri böyle bir durumun olmayacağını belirtmişlerdir. Yine de Polonya'nın kendine tahsis edilen fonları ne kadar kullanabileceğine göre bu durum değişecektir. Daha önce AB'ye katılan ülkelerin deneyimlerine bakıldığında bu ülkelerden hiçbiri bu fonların tamamını kullanamamıştır ve bazı durumlarda bu fonların kullanım oranı ilk yıl % 3'ü aşamamıştır²¹³.

2.4.2. Üyeliğin İşletmelere Etkisi

Polonya'nın malların, hizmetlerin, kişilerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımına dahil olması Polonya'ya bir dizi ekonomik fayda sağlayacaktır. Mallar piyasa mekanizmasına göre hareket edecek ve sonuç olarak Polonya işletmeleri için pazar genişleyecektir. Genişlemiş bir Pazar, üretim maliyetlerinin azaltılması, verimliliğin artırılması ve mal ve hizmetlerin rekabet gücünün artırılması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanmasıyla işletmelerin modern teknoloji ulaşması kolaylaşacaktır²¹⁴.

AB ülkeleri ile Polonya arasındaki ticari engellerin kaldırılması işletmeler için üyeliğin en önemli ve doğrudan sonucu olacaktır. Polonya'nın AB'ye katılımı ile idari engeller, gümrük engelleri ve teknik engeller kaldırılacaktır. Bunun yanında,

²¹² Polonya Dışişleri Bakanlığı, "Threats and Costs of Membership for Poland and Other Candidate Countries", <http://www.poland.gov.pl/?page=1040204041> (23.02.2003).

²¹³ Y.a.g.e.

²¹⁴ Polonya Dışişleri Bakanlığı, "Opportunities for Poland and Candidate Countries", a.g.e.

ticarete ulaştırma, bankacılık ve sigorta maliyetleri (gümrüklerde geçen sürenin azalması ile birlikte azalan riskler) düşecektir. Birlik ülkeleri arasında iç sınırların kaldırılması ile birlikte üye ülkeler toplam ticaretin %1-1.5'i kadar tasarruf sağlamıştır. Polonya'nın da bu şekilde tasarruf sağlayacağı düşünüldüğünde bu tasarrufun 322-483 milyon Euro arasında olacağı beklenmektedir²¹⁵.

Teknik engellerin kaldırılması temel olarak AB piyasasına ihracat yapan işletmelere fayda sağlayacaktır. Polonya'nın dış ticaretinde AB ülkelerinin payı giderek artmaktadır. 2000 yılında AB düzenlemelerine tabi olan ihraç mallar, toplam ihracatın yaklaşık % 36'sını ve endüstriyel ihracatın ise % 43'ten fazlasını oluşturmaktadır. Bu üretici grupları için AB üyeliğı teknik düzenlemelerin uyumlaştırılması nedeniyle daha düşük maliyetleri ifade etmektedir²¹⁶.

AB piyasasına ihracat yapmayı isteyen ya da yapmakta olan küçük işletmeler için AB üyeliğinin getireceğı en önemli fayda teknik engellerin kaldırılması olarak görölmektedir. Küçük işletmelerin sadece dörtte biri yabancı normların ihracat yapmalarına engel oluşturmadığını düşünürken bu durum büyük ölçekli işletmelerin yaklaşık % 50'si için sorun oluşturmaktadır. Bu durum, teknik engellerin en fazla küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihracat potansiyelini kısıtladığını göstermektedir²¹⁷.

Yerel piyasada faaliyet gösteren ve ihracat faaliyetinde bulunmayı düşünmeyen işletmeler için sertifikasyon konusunda AB mevzuatının uygulanması ile birlikte AB'den gelen ürünler karşısında haksız rekabet ortadan kalkacaktır. Ayrıca piyasa denetiminin sıkılaştırılması ile birlikte gıda güvenliğine ilişkin standartları uygulamayan işletmelerin bu kuralları uygulayan işletmeler karşısında haksız rekabeti engellenecektir (Polonya piyasasında satılan inşaat malzemelerinin yaklaşık % 50'sinin gerekli normları karşılamadığı öngörülmektedir). Bu durum Polonyalı tüketicilerin güvenliğinin arttırılmasını sağlayacaktır²¹⁸.

²¹⁵ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., s. 8.

²¹⁶ Y.a.g.e., s. 8.

²¹⁷ Y.a.g.e., s. 8.

²¹⁸ Y.a.g.e., s. 9.

Uzmanlar, genişlemeye dahil olan ülkelerin artan tüketici harcamaları nedeniyle AB'li şirketler için daha cazip haline geldiğine ve AB şirketlerinin genişlemeden sonra Doğu Avrupa pazarına yönelebileceğine dikkat çekmektedirler. Genişlemeyle birlikte, yüksek kaliteli ürünler talep eden 75 milyon yeni tüketici AB'ye eklenecek ve AB'nin önde gelen üreticileri yeni pazarlara açılma şansı bulacaktır²¹⁹. Bu durumdan etkilenecek olan Polonya piyasasında rekabetin artmasıyla birlikte bazı işletmelerin üretimlerinde kaçınılmaz bir düşüş görülebilecek ve bunun sonucunda bazı iflaslarla ve ulusal ve bölgesel işsizliğin artmasıyla karşılaşılabilir²²⁰.

AB üyeliği ile birlikte Polonya, 3. ülkelere uygulanan Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) de uygulamaya başlayacaktır. Şu anda Polonya ile AB arasında sanayi ürünleri ticareti tamamen serbestleştirilmiş durumdadır ve gümrük tarifesi indirimi Polonya'nın ithalatında az paya sahip ülkeler ile geçerli olacaktır. Bu yüzden, OGT'nin uygulanmasının ve üçüncü ülkelere gelen sanayi ürünleri için gümrük tarifelerinin indirilmesinin Polonya pazarında sınırlı bir etkisi olacaktır. Sanayi ürünlerinde, ortalama gümrük tarifesi % 6.2'den % 2.6'ya indirilecektir. AB üyeliği ile birlikte AB ülkeleri ve aday ülkelerle tarım ürünleri ticaretinde gümrük tarifeleri kaldırılacak, 3. ülkelerle ticarete ise bu tarifelerde indirimle gidilecektir²²¹.

Üyelikle birlikte Polonya ihracatçılarına uygulanan anti-damping gümrük tarifeleri kaldırılacaktır (Şimdiye kadar Polonya'ya karşı 12 prosedür uygulanmıştır). Bunun yanında Polonya piyasası AB üyesi olmayan ülkelere gelen damping fiyatlı ürünlerden Ortak Ticaret Politikası araçları vasıtasıyla korunacak ve Polonya üçüncü ülkelerle ticari müzakerelerde rekabetçi bir pazarlık gücü elde edecektir. Şu anda Avrupa Birliği üçüncü ülkelere gelen ürünlere karşı yaklaşık 170 anti-damping gümrük tarifesi rejimi uygulamaktadır. Bu araçların Polonya piyasası için de

²¹⁹ "AB'nin Yeni Üyeleri Rekabete Hazırlanıyor", *Avrupa Birliği Mektubu*, Sayı: 10/03, 4 Temmuz 2003, <http://www.ibs.eu.com> (15.07.2003), ss. 12-13.

²²⁰ Polonya Dışişleri Bakanlığı, "Threats and Costs of Membership for Poland and Other Candidate Countries", a.g.e.

²²¹ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., s. 9.

kullanılması sonucu Polonya üreticileri, AB üyesi olmayan ülkelerden gelen haksız rekabetten korunacaktır²²².

2.4.3. Üyeliğin İşgücü Piyasasına Etkisi

İşgücü piyasasında iyileştirme işsizlik oranının azaltılması, istihdam oranının artırılması, iş kalitesinin iyileştirilmesi ve işgücünün niteliklerinin artırılması ile sağlanır ve böylece modern, rekabetçi bir piyasa ekonomisinin gereklerini karşılayabilir. Orta ve uzun vadede bunun sağlanabilmesi için yatırım oranlarında ciddi bir artış ve ekonominin rekabet edebilme kapasitesinde iyileştirme gerekmektedir²²³.

Polonya'da 1989 yılında komünist rejimin yıkılmasından sonra geçiş halindeki diğer ekonomilerde olduğu gibi kısa dönemli işsizlik oldukça yüksek seviyelere çıkmış ve sosyal politika alanında ciddi zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Dönüşüm sürecinin başında uygulanan politika başarılı olmuş, gelir desteği sağlamlaştırlırken bir yandan da kurumsal alanda gelişme sağlanmıştır. İşsizlik tazminatı, sosyal yardım, konut yardımı ve sakatlar için mesleki rehabilitasyon programları gibi piyasa ekonomisine uygun yeni sosyal kurumlar ve programlar ve etkin işgücü piyasası politikası programları oluşturulmuştur. Polonya'nın sosyal güvenlik sistemi birkaç yıl içinde, GSMH'nin % 25'i düzeyindeki harcamasıyla Batı Avrupa'nın olgunlaşmış sosyal güvenlik sistemlerinin çapını yakalamaya başlamıştır²²⁴.

1989 yılından itibaren gerçekleştirilen bu ilerlemelerden sonra Avrupa Birliği üyeliğinin Polonya'nın işgücü piyasasını olumlu etkileyeceği söylenebilir. Yapılan analizlere göre Polonya'nın AB üyeliği, üyeliğin gerçekleşmeme senaryosuna nazaran bu gerekliliklerin karşılanması için daha elverişli bir ortam sunacaktır. 2007-2008 yıllarından itibaren ortaya çıkacak yüksek GSYİH dinamikleri ve piyasa işlemlerinde güçlü etkinlik değişimleri işsizlik oranlarında daha hızlı bir düşüşü

²²² Y.a.g.e., s. 9.

²²³ Y.a.g.e., s. 10.

²²⁴ Woycicka, a.g.e., s. 129.

getirecektir. Üyeliğin gerçekleşmediği senaryoda işsizliğin %16-17 seviyelerine düşmesi beklenirken, - üyelik senaryosunda bu düşüş üyeliğin ilk yıllarında daha az olmakla birlikte (2005-2007 arası yeniden yapılanmanın hızlanması nedeniyle) ileriki yıllarda daha hızlı olacaktır- 2014 yılında istihdam oranı yaklaşık %12 olarak gerçekleşecektir. İstihdam oranı, üyeliğin gerçekleştiği senaryoda daha yüksek olacak ve işsizlik düzeyi 0.8 milyon kişi daha az olacaktır²²⁵.

Polonya'dan önce AB'ye katılan ülkelerin deneyimleri göz önüne alındığında üyeliğin getirdiği yararlardan işgücü piyasasının durumunu iyileştirmeye ilişkin tam olarak yararlanmak için işgücü piyasası politikaları reformu ve istihdamın teşvik edilmesi gerekmektedir. İşgücü piyasasına, yapısal fonların etkisinden başka doğrudan yabancı yatırımların ve ticaretin artması ve kişilerin serbest dolaşımının da etkisi olacaktır²²⁶.

Yapısal fonlardan sağlanan yardımlar, yeni iş yaratılması ve mevcut işlerin korunması, işgücünün niteliğinin iyileştirilmesi, işgücü piyasasının ve kurumlarının daha iyi işlemesine katkıda bulunacak ve böylece işsizliği azaltmaya yönelik önlemlerin etkinliğinin artırılmasına yardımcı olacaktır. Örneğin; Avrupa Sosyal Fonu'ndan sağlanan yardımlar, müdahale çalışmaları, eğitim ve yeniden eğitim, iş faaliyetlerinin kurulması ve devam ettirilmesine yönelik destekleyici krediler gibi işsizlikle mücadele önlemlerinin sayısının ve kapsamının artırılmasını sağlayacaktır. Bu programlar, en fazla işgücü piyasasındaki durumları özellikle zor olan uzun süreli işsizler, gençler ve kadınlara fayda getirecektir²²⁷.

Yabancı yatırımların artması yabancı sermaye ortaklığı olan işyerlerindeki iş sayısında artış sağlayacaktır. Bu durum, yabancı ortaklarla işbirliği sağlayan yerel işletmelerde (temel olarak KOBİ sektörü) istihdamı teşvik edecek ve arttıracaktır. Benzer şekilde yabancı yatırımların artması ve ithalatın artması, iç piyasada bazı sektörlerde rekabet baskısı oluşturacaktır. Bu gelişme aşamalı bir şekilde verimliliğin

²²⁵ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., s. 11.

²²⁶ Y.a.g.e., s. 11.

²²⁷ Y.a.g.e., ss. 11-12.

arttırılması zorunluluğunu gerektirecek ve bu yüzden kısa dönemli bir istihdam azalması (nitelsiz işgücünde) ortaya çıkabilecektir. Aynı zamanda Polonya ekonomisinin rekabet gücünü arttıracak arttırılmış verimlilik üyelikten birkaç yıl sonra istihdam büyümesine dönüşecektir. Verimlilik ve ücret seviyeleri arasındaki korelasyon dolayısıyla işgücü verimliliğinde daha hızlı bir büyüme ücretlerde de hızlı artış getirecektir²²⁸.

Verimliliğin arttırılmasına ilişkin baskı ve bununla bağlantılı olarak kısa vadede istihdamın azalması Polonya AB'ye katılsa da katılmasa da gerçekleşecektir. Maden veya çelik endüstrilerindeki yeniden yapılanma her iki senaryoda da gerekli olacaktır. AB üyeliği yalnızca bu süreci hızlandıracak ve yapısal fonlardan sağlanan yardımlar kısa vadede işgücü piyasasını etkileyecek olumsuz sonuçları azaltacaktır. Silesia Voyvodalığı buna iyi bir örnektir. 2004-2006 yılları arasında Bütünleştirilmiş Bölgesel Gelişme Programı altında bu bölgeye 405.2 milyon Euro (1999 rakamlarıyla) sağlanacak ve bunun % 70'i AB'den gelecektir²²⁹.

Ticaretteki artış Polonya işgücü piyasasını da etkileyecektir. Üyeliğin ilk yıllarında öngörüldüğü üzere yatırım araçlarının ithalatının artışından kaynaklanan ticari açığın artması ekonomik modernizasyon oranının hızlı bir şekilde artışından kaynaklanacaktır. Benzer şekilde ekonominin rekabet gücü artacak ve bu durum ihracatın artışı ve ticari açıktaki sürekli düşüşü ve uzun vadede daha fazla yeni iş yaratılmasını sağlayacaktır²³⁰.

İşgücünün serbest dolaşımı için öngörülen geçiş döneminin sona ermesiyle Polonya vatandaşları diğer üye ülkelerin işgücü piyasasına ayrımcılık yapılmaksızın giriş yapabilecektir. Bunun yanında Polonya'da yaşam standartları diğer üye ülkelerin seviyesine yaklaşacağı için Polonyalıların ekonomik göç yapmasının sürekli olmayacağı beklenmektedir. Ekonomik göç geçici nitelikte olacak ve hem göç eden kişilere hem de Polonya ekonomisine fayda sağlayacaktır (Polonya verileri gösteriyor ki tek bir göç eden işçi, tasarrufların transferi ve bununla bağlantılı olarak

²²⁸ Y.a.g.e., s. 12.

²²⁹ Y.a.g.e., s. 12.

²³⁰ Y.a.g.e., s. 12.

yatırım ve tüketim harcamaları dolayısıyla iç piyasada 1,5 işi destekleyecektir). Avrupa işgücü piyasalarının açılması en fazla tarım, otelcilik ve inşaat sektörlerinde istihdam eden kişilere fayda sağlayacaktır. Bir başka göç potansiyeli (mevcut mevsimsel ekonomik göç seviyelerinde yükseliş) üyeliğin ilk yıllarında yaklaşık 100.000 kişiye ulaşabilir. Göçün ölçeği özellikle Almanya olmak üzere AB üyelerinin geçici düzenlemelerde belirtilen sınırlamaların kaldırılma hızına ilişkin politikalarına bağlı olacaktır²³¹.

Polonya ekonomisinin birçok sektöründe Topluluk standartlarının benimsenmesi iki çeşit sonuç getirecektir. Bir taraftan ekonomik faaliyet maliyetlerinin artmasına sebep olabilecekken diğer taraftan yeni hizmet ve mallara ilişkin talebi teşvik edebilecek ve böylece ekonomik iyileşmeye katkıda bulunacaktır. Hangi yolla olursa olsun bu durum Polonya ekonomisinin modernizasyonu ve rekabet gücünün artırılmasına yardımcı olacak kaçınılmaz bir unsurdur. Örneğin; AB çevre koruma normlarının uygulanması yeni teknolojilerin benimsenmesini gerektirecek ve bu yeni teknolojiler özellikle geleneksel endüstrilerde maliyetleri arttıracak ve istihdamın yeniden yapılanmasına sebep olabilecektir. Bunun yanında, üye ülkelerin deneyimlerinde görüldüğü üzere, yeni bir “yeşil” işgücü piyasası açılacak ve bu piyasada işletmelere hizmet sağlanacak ve çevre korumasında kullanılan materyal ve araçların imalatı yapılacaktır²³².

2.4.4. Üyeliğin Tarım Sektörüne ve Kırsal Kesime Etkisi

Polonya'nın kırsal nüfusunda, mesleki karakteristikler, gelir yapısı, gelişme potansiyeli ve kırsal çevre ile bağlarının gücü bakımından birbirlerinden önemli ölçüde farklı olan en az üç büyük grup ayırt edilebilir. Bu ayrımın dayandığı belli başlı kıstaslardan biri, tarımsal üretime bağlılık düzeyidir.

Gerçek çiftçiler diye adlandırılabilir birinci grup, gelirlerinin çoğunu çiftçiliğe harcayan çiftçiler ve ailelerinden oluşmaktadır. Bu çiftçilerin çiftliklerinin piyasa ile güçlü bağları vardır ve gelişme potansiyelleri rekabetçi piyasada

²³¹ Y.a.g.e., ss. 12-13.

²³² Y.a.g.e., s. 13.

faaliyetlerini sürdürme kabiliyetlerine bağlıdır. Polonya'nın kırsal nüfusunun bu kısmı Polonya tarımındaki meta üretiminin en büyük kısmını gerçekleştirmektedir ve ulusal bir tarım politikasının hayata geçirilmesinde çıkarları vardır. Bu grup, Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girmesinden sonra büyük ihtimalle OTP'den en fazla yararlanan kesim olacaktır.

İkinci grup işçi çiftçilerden oluşur. Bunlar için çiftçilik ek gelir ve gıda kaynağıdır. Bu grubun mensupları tarım dışı gelirlere ileri derecede bağımlıdır. Bunun yanı sıra evin ihtiyaçlarına yetecek kadar gıda üretecek ve piyasa dalgalanmalarından etkilenmeden mütevazı da olsa oldukça istikrarlı bir yaşam sürecektir.

Son olarak, topraksız kırsal kesim sakinleri üçüncü grubu oluşturur. Bunların kendi çiftlikleri yoktur ama bazı durumlarda bölüştürülme sonucu kendilerine tahsis edilmiş küçük toprak parçalarını işlerler. Tarımla ilgisi olmayan gelir kaynaklarına bağımlıdır, devletin tarım politikasından yararlanmazlar ve tarımsal piyasayla bağları yoktur. Bu kişilerin geçimi, kırsal kesimdeki iş gücü piyasalarıyla veya sosyal politikanın kapsam ve biçimiyle yakından bağlantılıdır²³³.

Bu grupların hepsinin devletin kırsal kesimine yönelik politikalarıyla ve özellikle de devletin kırsal kesimin altyapı gelişimine desteğiyle bağlantılı ortak çıkarları vardır. Diğer yandan devletin tarım politikası bu grupların her birini farklı şekilde etkiler²³⁴.

1989'a kadar, Polonya tarımı merkezden planlanan bir ekonomi içinde işlemiştir ve aynı zamanda destek de aldığı devletin aşırı denetimine tabi olmuştur. Çiftçilerin çoğunluğu kendi özel çiftliklerinde çalışmış fakat tarım ürünlerinin ve tarımda kullanılan araçlarının çoğunun fiyatları devlet kurumları tarafından

²³³ Jerzy Wilkin, "Sistemik Dönüşüm Sürecinde Polonya Kırsal Kesimi", *Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, ss. 97-98.

²³⁴ Y.a.g.e., s. 98.

belirlenmiş, idari yöntemlerle en temel makinelerin ve diğer üretim araçlarının tahsisatını da bu kurumlar yapmıştır.

1989 yılında tarım ve ürünlerinin çoğunluğunun fiyatları serbest bırakılmış ve gıda maddelerinin karneyle dağıtılmasına son verilmiştir. Böylece, Polonya'da piyasa ekonomisine dönüş tarım ve gıda sektörüyle başlamıştır. 1989'da gıda maddesi fiyatlarındaki önemli artış çiftçilerin gelirlerinde diğer sosyal gruplara göre önemli iyileşmeler sağlamıştır. Fakat daha sonra çiftçi gelirleri diğer sosyal gruplara göre düşüş göstermiştir. 1989'da %151 olan çiftçi-gelir paritesi (ortalama bir çiftçinin gelirinin tarım dışındaki ücretlere oranı) 1998 yılında %40 seviyelerine düşmüştür.

Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü Polonya'daki kırsal kesim ülkedeki sistemik dönüşümden memnun olmamıştır. 1999 Haziran ayında yapılan bir araştırmada²³⁵ çiftçilerin ve köy sakinlerinin, maddi durumlarından, Polonya'daki sistemik dönüşümlerin etkilerinden ve hükümetin kırsal bölgelere ve tarıma ilişkin politikalarından son derece hoşnutsuz olduklarını göstermektedir²³⁶. Araştırmaya göre tarımda devletçi model kırsal nüfusun hemen hemen üçte ikisi tarafından desteklenmekte, piyasa modeli bu grubun üçte birinden azı tarafından tercih edilmektedir. Bu araştırmanın da gösterdiği gibi Polonya'nın kırsal bölgelerinin piyasa ekonomisine uyarlanması yavaş ilerlemiştir ve güçlü bir direnişle karşılaşmıştır. Polonya toplumunun piyasa sistemi ve özel mülkiyete desteğin artmakta olduğu büyük kısmından farklı olarak, çiftçilerde bunun tam tersi bir eğilim ortaya çıkmıştır²³⁷. OTP'ye ilişkin olarak ise çiftçiler ve köy sakinleri arasında OTP'nin Polonya tarımı üzerinde olumlu etkisi olacağını söyleyenlerle olumsuz etkisi olacağını söyleyenlerin yüzdesi aynıdır (% 30)²³⁸.

²³⁵ Araştırma, Kamu İşleri Enstitüsü tarafından çiftçiler de dahil olmak üzere köy sakinlerinin bulunduğu ulusal çapta bir örnek grup üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılar için bkz. "Ch'op, rolnik, farmer? Przyst'pienie Polski do Unii Europejskiej-Nadzieje i Obawy Polskiej Wsi. (Köylü mü Çiftçi mi? Polonya'nın Avrupa Birliği'ne Girişi: Polonya Kırsal Nüfusunun Umutları ve Korkuları)", Instytut Spraw Publicznych, Varşova, 2000.

²³⁶ Wilkin, a.g.e., s. 102.

²³⁷ Y.a.g.e., s. 106.

²³⁸ Y.a.g.e., s. 109.

AB’de 1998 yılında çeşitli tarım ve ticaret politikası unsurları biçiminde tarımsal üretime verilen destek hektar başına 895 dolar iken bu rakam Polonya’da 202 dolar olmuştur²³⁹. Tam gün çalışan başına tutarlara bakıldığında ise tarıma verilen destek AB’de 19.999 dolar iken Polonya’da 1000-1500 dolardır²⁴⁰.

Batı Avrupa’da çiftçilerin pazarlık gücü kendilerinin kurdukları örgütlerle, özellikle kooperatiflerle artmıştır ve çiftçi örgütleri sadece yerel ve ulusal düzeyde ve gitgide AB düzeyinde son derece etkindirler. Polonyalı çiftçilerin ellerinde ise böyle bir kompleks örgütsel şebeke yoktur. Bu, AB ile karşılaştırıldığında Polonya tarımının en önemli zaafıdır²⁴¹.

Polonya’daki mevcut dezavantajlı kırsal tarım yapısı, işsizlik problemi ve eğitim azlığı gibi tarımsal gelişmeyi önleyen engellerin üstesinden gelmek önemli yapısal dönüşümleri gerçekleştirmeyi gerektirmektedir. Polonya’nın AB’ye katılımı ile Polonya tarımı ve kırsal kesiminin ortak tarım politikasına dahil olması tarımın ekonomik etkinliğinin ve kırsal nüfusun işgücü piyasasındaki yerinin iyileştirilmesine bir fırsat yaratmaktadır²⁴².

OTP araçları arasında tarımı desteklemeye yönelik önemli bir araç tarım üretiminin karlılığını garanti eden sabit satış fiyatları sağlayan müdahale önlemleridir. Polonya tarımının temel problemlerinden birisi tarım ürünlerin istikrarsız fiyatlarıdır. OTP piyasa müdahale mekanizmalarının uygulanması sonucu fiyatlar istikrara kavuşacak ve bununla birlikte tarımsal faaliyetlerin daha iyi planlanması ve bankalar için borç kredibilitesinin artırılması sağlanacaktır. AB’nin benimsediği taban ve tavan fiyat sisteminin uygulanması ve temel tarım ürünlerinin üreticileri için sübvansiyon seviyesinin artırılması bu durumu etkileyecektir²⁴³.

²³⁹ Bu rakamlar OECD verilerine göre. Bkz. OECD, “Agricultural Policies in OECD countries: Monitoring and Evaluation”, OECD, Paris, 1999, s. 172.

²⁴⁰ Wilkin, a.g.e., s. 107.

²⁴¹ Y.a.g.e., ss. 111-112.

²⁴² The Office of the Committee of European Integration, “The Balance of Costs and Benefits of Poland’s Accession to the European Union”, a.g.e., s. 14.

²⁴³ Y.a.g.e., s. 14.

AB'ye katılımı ile birlikte Polonya tarımı doğrudan ödeme sistemine dahil olacaktır. Doğrudan ödemeler, Polonya çiftçileri için üyeliğin getireceği en önemli faydalardan biri olarak görülmektedir²⁴⁴. Polonya çiftçilerine yapılacak ödemelerin bir kısmı (2004-2006 yıllarında ödemelerin %25, %30 ve % 35i) ekilebilir arazinin her bir hektarı için yapılacaktır. Ek olarak ilk üç yılda OTP yapısal programlarından sağlanan fonlar bu seviyeyi %40'a çıkaracaktır. Fakat tarım alanının büyüklüğüne orantılı olan bu ek destek sadece AB içinde doğrudan yardıma dahil tarımsal üretim çeşitleri için geçerli olacaktır²⁴⁵.

Polonya tarımının durumu sadece OTP araçlarından değil girişimciliği, işgücü piyasasını vb. desteklemeyi amaçlayan yapısal programlardan da olumlu etkilenecektir. Ayrıca doğrudan ödemeler aracılığıyla çiftçi gelirlerine yapılan destekle birlikte OTP çerçevesi altında tarımsal kuruluşlarda yatırım sürecini destekleyen mekanizmalar da olacaktır²⁴⁶.

AB'ye katılım Polonya tarımı için iki çeşit maliyet getirecektir. İlk olarak tek pazara katılım tarımsal kuruluşların AB'nin örneğin sağlığa ilişkin gerekliliklerini karşılamaya yönelik çeşitli yatırımlar yapmayı gerektirmektedir. Bu yüzden Polonya tarımı tarım üretiminin kalite ve verimliliğinin iyileştirilmesine yönelik yatırımlar yapmak zorunda kalacaktır. İkinci olarak tarımda karlılığın artmasıyla birlikte üretim araçlarına ilişkin olarak fiyatlarda artış görülecektir. Bu gelişme orta vadede etkili olacaktır²⁴⁷.

Hayvan üretme çiftliklerine önemli çevre yatırımları yapılması gerekmektedir. Bu önlemler için en fazla finansman süt üretiminde gerekmektedir. Süt çiftliklerinin ve süt işleme fabrikalarının önemli bir kısmında bu yatırımlar uygulanmış durumdadır. Polonya tarım kuruluşlarının AB standartlarına uyulanmasının

²⁴⁴ Arkadiusz Michonski, a.g.e., s. 140.

²⁴⁵ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., s. 14.

²⁴⁶ Y.a.g.e., s. 15.

²⁴⁷ Y.a.g.e., ss. 16-17.

maliyetinin 1708.9 milyon Euro olması beklenmektedir. Bunun bir kısmı AB fonlarından sağlanan destekle karşılanacaktır²⁴⁸.

Küçük çiftliklerin (genellikle varlıklı) OTP araçlarına dahil edilmesinin tarımsal gelirlerini arttıracığı söylenebilir. 2001 tarım istatistiklerine göre 1-5 hektar arasındaki tarım alanlarına sahip varlıklı çiftlikler Polonya'daki bütün çiftliklerin %56.4'ünü ve ekilebilir arazinin %19.5'ini oluşturmaktadır. Uzun vadede bu çiftlik grubunun düşük yatırım potansiyeli birkaç hektarlık alana sahip çiftliklerin toplam tarım sektörü çıktısı içinde öneminin azalmasına sebep olacaktır²⁴⁹.

Hem kendi ihtiyaçlarına hem de dağıtımına yönelik üretim yapan yarı varlıklı çiftlikler Polonya'daki bütün çiftliklerin (900.000) %33.7'sini oluşturmaktadır. Bu çiftliklere yönelik kırsal kalkınma programı altında bir destek programı mevcuttur. Bu çiftliklerin tarımsal geliri AB'ye katılımdan hemen sonra bu destek programı altında yıllık 125 Euro sübvansiyon sağlanmasıyla birlikte ciddi şekilde artacaktır. Bu destek maksimum 5 yıl devam edecek olsa da ilk yıllarda yapılacak yatırımlar için önem taşımaktadır²⁵⁰.

Piyasa odaklı çiftliklerin tarımsal gelirleri de artacak fakat bu grubun gelirindeki artış daha önceki belirtilen gruplardan daha az olacaktır. Bu durum çiftlik üretiminin tipik ürün yetiştirme karakterinden kaynaklanmaktadır – Polonya ve AB'deki tahıl fiyatları arasındaki fark çok azdır ve buğday ve tahılta fiyatlar Polonya'da daha yüksektir. Yine de piyasa odaklı çiftliklerin geniş alanlara sahip olması nedeniyle modernizasyon ve yatırımlar için gerekli olan fonların doğrudan ödemeler yoluyla elde edilmesi çiftçiler için önem taşımaktadır. Önümüzdeki birkaç yılda tarımsal gelirler Almanya'daki çiftçilerin gelirlerine ulaşabilecek ve Polonya çiftlikleri AB çiftlikleriyle eşit bir şekilde rekabet imkanına kavuşacaktır. Tablo 5'te gösterildiği gibi 2004 gibi erken bir tarihte diğer ödemelerle birlikte doğrudan ödemeler tarımsal gelirlerin neredeyse yarısını oluşturacaktır (yarı varlıklı çiftliklerin gelirinin 3/4'ü). Ödeme seviyesindeki sürekli artış göz önüne alındığında katılımdan

²⁴⁸ Y.a.g.e., s. 17.

²⁴⁹ Y.a.g.e., s. 17.

²⁵⁰ Y.a.g.e., s. 17.

birkaç yıl sonra AB desteğinin miktarının şimdiye kadarki tarım gelirini aşması beklenebilir²⁵¹.

Sonuç olarak, AB üyeliğinden sonra Polonya tarımı ciddi zorluklar yaşayabilecektir. Katı AB kuralları birçok küçük aile çiftliğinin piyasayı terk etmesine neden olacak, büyük çiftlikler ise artan maliyetlerle baş etmek zorunda kalacaklardır. Tarımda modernizasyon önemli hale gelecek fakat AB tarafından sağlanan fonlar maliyetleri karşılamak için sınırlı kalacaktır. Yeni üyelerin AB 15 ile işlenmiş gıda ticaretinde ticari denge başlangıçta kötüye gidebilecek fakat uzun vadede doğrudan yabancı yatırımın artmasıyla bu sorun giderilebilecektir²⁵².

Tablo 5: Ortak Tarım Politikası Mekanizmalarının Polonya'daki Tarım Kuruluşlarının Karlılığına Etkisi (Polonya Zloty'si (PLN))

	Küçük Çiftlik	Yarı Varlıklı çiftlik	Piyasa Odaklı Çiftlik
Alan (hektar)	3.5	12.5	35
Tarımsal Gelir	31901	12436	30301
Toplam Gelir	20962	24879	40532
Doğrudan Ödeme	520	2000	5600
LFA ^a Ödemeleri	700	2500	7000
Yarı varlıklı çiftliklere destek		5000	
Toplam AB desteği	1220	9500	12600
AB desteği/ tarım geliri oranı	% 38	% 76	% 42

a. Less Favoured Areas.

Kaynak: The Office of Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", April 2003, s. 18.

²⁵¹ Y.a.g.e., ss. 17-18.

²⁵² Sándor Richter, "The Accession Treaty and Consequences for New EU Members", Series: Current Analyses and Country Profiles, No. 18, April 2003, http://wiiwsv.wsr.ac.at/publ/listseries.taf?_function=detail&BERICHTLAND_uid1=CA18&rabatt=&UserReference=BE9A8286629629A23EB8F1D6 (06.05.2003)

2.4.5. Üyeliğin Tüketicilere ve Yaşam Kalitesine Etkisi

Tek Pazar, fiyatların azalmasını, mal ve hizmetlerin daha kaliteli ve daha çeşitli olmasını (Örneğin; telekomünikasyon piyasasının veya elektrik piyasasının liberalleştirilmesi ile) sağlayarak tüketicilere fayda getirecektir. Ayrıca AB’de olduğu gibi tüketicinin diğer piyasa unsurlarıyla ilişkilerinde hakları garanti edilecektir. Böylece tüketiciler açısından daha niteliksel bir değişim gerçekleşecektir. Ayrıca ürün güvenilirliği ve sağlık hizmetlerindeki gelişmelerle birlikte tüketicilerin sağlıkla ilgili güvenliğinde ilerleme sağlanacaktır. Polonya’nın ulusal sosyal güvenlik sistemleri arasındaki koordinasyon mekanizmasına katılması ile birlikte dolaşım halinde olan kişiler için de sağlık hizmeti sağlanacaktır. Yaşam kalitesindeki artış büyük ölçüde çevrenin korunması ile ilgili AB standartlarının benimsenmesiyle görülecektir²⁵³.

Polonya’nın AB üyeliği fiyat seviyelerini doğrudan etkileyecek ekonomik değişimler de getirecektir. Daha güçlü bir para birimi ve daha önce tekelleşmiş olan telekomünikasyon, enerji ve ulaştırma sektörleri dahil olmak üzere rekabet gücünün artması ile birlikte fiyat artışının sınırlanmasını sağlayacak makroekonomik etkenler de bunda etkili olacaktır. Polonya’nın üye olması durumundaki fiyat artışının üye olmama senaryosuna göre daha düşük olması beklenmektedir. Buna göre iki senaryo arasındaki fiyat seviyesi farkı 10 yıl sonra % 15 olarak öngörülmektedir. Böylece AB’ye katılım fiyat artışlarında azalma getirecektir²⁵⁴.

Mal ve hizmetlerin fiyat seviyelerini etkileyen bir başka etken ise AB müktesebatının benimsenmesidir. Özellikle dolaysız vergilerdeki değişim, çevre koruması alanında AB standartlarının benimsenmesi ve Polonya tarımının Ortak Tarım Politikası’na dahil olması da önemli etkenler arasında sayılabilir. Dolaysız vergilendirmeye ilişkin olarak vergi oranlarındaki değişim mal ve hizmetlerde fiyat artışlarına sebep olabilecek ve bu fiyat artışı geçiş dönemleri sonrasında ortaya çıkacaktır. Şimdiye kadarki deneyimler göstermektedir ki bu değişimler kesin bir

²⁵³ The Office of the Committee of European Integration, “The Balance of Costs and Benefits of Poland’s Accession to the European Union”, a.g.e., s. 19.

²⁵⁴ Y.a.g.e., s. 19.

şekilde fiyatlarda artışa sebep olmamakta ve bunun ölçeği talebe dayalı fiyat esnekliği ve üreticilerin ve aracılardan kar marjlarına göre değişmektedir²⁵⁵.

Artan yatırımlarla birlikte çevre alanında standartların artırılmasına ilişkin çalışmalar tüketiciler tarafından ödenen fiyat seviyelerine de yansıtılabilir. Yine de yapılan araştırmalar çevre müktesebatının benimsenmesinin hane halkı tarafından suya yapılan harcamaları ve çöp harcamalarını önemli ölçüde değiştirmeyeceğini göstermektedir. Diğer taraftan çevre korunmasındaki gelişmeler sonucu içme suyu elde etme maliyetlerinde ve sağlık giderlerinde düşüş görülecektir²⁵⁶.

Polonya’da tarım ürünlerinin fiyatları Ortak Tarım Politikası rejimi altındaki fiyatlardan genel olarak oldukça yüksektir²⁵⁷. Katılımdan sonra Polonya ve diğer aday ülkelerde AB fiyat seviyelerinden daha düşük fiyat seviyesine sahip tarım ürünlerinin fiyatlarının artması beklenebilir (En yüksek artış şeker, süt ve et ürünlerinde görülebilir). Bunun tersi bir durum Polonya’da AB’ye kıyasla daha pahalıya satılan ürünlerde (tahıllar, kümes hayvanları) gerçekleşebilir. AB’de gıda fiyatları seviyesi kişi başı milli gelirle doğrudan bağlantılıdır. Bu da göstermektedir ki AB’deki gıda fiyatları büyük ölçüde ülkenin refahına bağlıdır. Örneğin 1986 yılında AB üyesi olan İspanya’da gıda fiyatları şu anda hala Hollanda ve Fransa’daki fiyatların altındadır ve AB ortalamasının %78’i seviyesindedir²⁵⁸.

2.4.6. Üyeliğin Eğitim ve Bilime Etkisi

Polonya’nın AB ile bütünleşmesi Polonya yüksek öğretiminde ve bilimsel araştırma imkanlarında gelişme sağlayacaktır. Bu etki, Polonya’nın eğitim ve bilime ilişkin çeşitli Topluluk programlarına katılması sebebiyle şimdiden hissedilmektedir.

²⁵⁵ Y.a.g.e., s. 19.

²⁵⁶ Y.a.g.e., s. 20.

²⁵⁷ Andreas Bieler, *Globalization and Enlargement of the European Union*, Routledge, London; New York, 2000, s. 150.

²⁵⁸ The Office of the Committee of European Integration, “The Balance of Costs and Benefits of Poland’s Accession to the European Union”, a.g.e., s. 20.

Üyelikten sonra Polonya AB eğitim ve bilim politikaları üzerinde geniş ölçüde etkili olacağı için bu faydaların daha da artması beklenmektedir²⁵⁹.

Polonya'daki okullaşma oranı yüksek olmasına rağmen yüksek öğrenim almış kişilerin oranı daha önceki dönemde eğitime önem verilmemesinden dolayı hala AB ortalamasının altındadır. Bütünleşmenin eğitim kalitesinde artışı desteklemesi beklenmektedir. Polonya toplumunun eğitim düzeyinde geçmiş dönemlerdeki ihmalin giderilmesi ve sağlanacak gelişme Polonya'nın genişlemiş AB ülkeleriyle etkin işbirliği ve rekabet içinde olabilmesine bağlı olacaktır²⁶⁰.

Bütünleşme sürecinden ve bununla birlikte kişilerin serbest dolaşımından sağlanacak faydalar şunlardır: AB üye ülkelerinde eğitim görme hakkı, Topluluk eğitim programlarına katılım, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine yönelik araçların benimsenmesi (Avrupa Kredi Transfer Sistemi²⁶¹, Diploma Eki²⁶²), eğitimde kalitenin artırılması, diplomaların tanınması, geliştirilmiş istihdam olanakları, yüksek öğretim kurumları arasında geliştirilmiş rekabetin olumlu sonuçları²⁶³.

²⁵⁹ Y.a.g.e., s. 21.

²⁶⁰ Y.a.g.e., s. 21.

²⁶¹ Avrupa Kredi Transfer Sistemi, öğrenci hareketliliğini kolaylaştırmak ve öğrencilerin yurtdışında gördükleri eğitimlerinin kendi ülkelerinde tanınmasını garanti altına almak için AB tarafından geliştirilmiştir. Avrupa Kredi Transfer Sistemi (European Credit Transfer System (ECTS)), öğrencilerin yurtdışında aldıkları ve başarılı oldukları ders kredilerinin, bir yükseköğretim kurumundan diğerine transfer edilmelerini sağlayan bir sistemdir. Bkz. TC. Yüksek Öğretim Kurulu, "Avrupa Kredi Transfer Sistemi (European Credit Transfer System – ECTS)", Ocak 2001, <http://www.yok.gov.tr/egitim/ab/AKTS.doc> (30.06.2003)

Ayrıntılı bilgi için bkz. European Commission, "ECTS-European Credit Transfer System", http://europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/ects_en.html (30.06.2003)

²⁶² Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve UNESCO/CEPES tarafından, ülke dışından alınan diploma ve derecelerin tanınmasında ilgili kurum ve kuruluşlara yardımcı olacağı düşüncesiyle Diploma Eki (Diploma Supplement) modeli geliştirilmiştir. Diploma Eki'yle ilgili bilgiler ve örnekler aşağıdaki internet kaynaklarından elde edilebilir:

Avrupa Konseyi: <http://culture.coe.fr/her/index.html>

UNESCO/CEPES: <http://www.cepes.ro>

Avrupa Komisyonu: <http://europa.eu.int/comm/education/progr.html>

Bkz. TC. Yüksek Öğretim Kurulu Web Sitesi, "Diploma Eki",

<http://www.yok.gov.tr/egitim/ab/ab.htm> (30.06.2003)

²⁶³ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., s. 21.

Polonya'nın AB ile bütünleşmesinden sağlanacak faydalar en fazla öğrenciler ve üniversite öğretim üyeleri tarafından benimsenecektir. Öğrenciler ve üniversite öğretim üyeleri eğitim ve profesyonel niteliklerinin geliştirilmesi için yeni fırsatlar yakalayacaklardır. Bir diğer önemli fayda ise Polonya vatandaşlarının ayrımcılık yapılmaksızın diğer üye ülke üniversitelerinde öğrenim görme hakkına sahip olmalarıdır. Bu fayda yurtdışındaki daha düşük eğitim maliyetleri ve ikamete ilişkin gelişmelerde ortaya çıkacaktır. Öte yandan bu durum Polonya'daki yüksek öğretim kurumlarını eğitim kalitesini arttırmaya zorlayacak, bunu başaramayan okullar ise öğrenci kaybetmeye başlayacaklardır²⁶⁴.

AB üyeliği, ayrıca mesleki teknik eğitimi ve dolayısıyla işgücü piyasasını da etkileyecektir. Avrupa Birliği, mesleki teknik eğitimi 2000'li yılların en büyük istihdam aracı olarak kullanmaya hazırlanırken, uzun dönemli işsizliği de yine bu yöntemle yenmeyi deneyecektir²⁶⁵. Bu çerçevede, Polonya'nın AB üyeliği mesleki teknik eğitimin gelişmesini sağlarken, Polonya'nın önemli bir sorunu olan uzun dönemli işsizlik sorununun çözülmesine de katkı sağlayacaktır.

Polonya, bütünleşmeyle birlikte Avrupa Araştırma Alanı'na katılacak ve böylece Polonya bilim adamları diğer ülkelerin modern araştırma altyapılarından yararlanma ve deneyimlerinin paylaşılması fırsatlarına sahip olacaktır. Ayrıca araştırma birimlerine araştırma ve geliştirme çalışmaları için daha fazla finansman imkanı sağlanacaktır. AB içinde işbirliği ve finansman araçlarının kullanılmasıyla birlikte Polonya biliminin potansiyeli daha etkin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Polonya'nın Altıncı Çerçeve Programı'na²⁶⁶ katılımı ve Avrupa Araştırma Alanı'nın

²⁶⁴ Y.a.g.e., s. 21.

²⁶⁵ Oğul Zengingönül, *Avrupa Birliği'nde Mesleki Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye için bir Uyum Analizi*, TOBB Yayınları, Ankara, 1998, s. XI.

²⁶⁶ Avrupa Birliği Mart 2000'de yapılan Lizbon Zirvesi'nde, yakın gelecekteki bilimsel ve teknolojik AR-GE felsefesini Avrupa Araştırma Alanı (European Research Area – ERA) başlıklı bir proje kapsamında planlama kararı almıştır. Avrupa'yı 2010'da dünyanın en dinamik ve rekabet gücü en yüksek bilgi ekonomisi haline getirmeyi amaçlayan Avrupa Araştırma Alanı'nın uygulama aracı olarak Altıncı Çerçeve Programı tasarlanmıştır. Yaklaşık 16,3 milyar EUR bütçeli (Euratom programı ile birlikte 17,5 milyar EUR) Altıncı Çerçeve Programı 11-13 Kasım 2002'de Brüksel'de yapılan bir konferans ile yürürlüğe girmiş ve Aralık 2002'de ilk proje çağrıları yapılmıştır. Bkz. TÜBİTAK Altıncı Çerçeve Programı web sitesi, www.fp6.org.tr

Ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa Birliği Altıncı Çerçeve Programı web sitesi, <http://fp6.cordis.lu/fp6/>

oluşturulma sürecine aktif katılımı Polonya araştırma kurumlarına üç temel fayda sağlayacaktır²⁶⁷:

1. Çeşitli üye ülkelerdeki araştırma kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesiyle birlikte araştırmacıların dolaşımının artırılması.
2. Bütünleştirilmiş projelerin uygulanması amacıyla yönelik olarak Avrupa'nın en iyi bilim ve araştırma merkezlerinin işbirliğiyle uluslararası mükemmeliyet ağlarının kurulması.
3. AB üyesi olmayan ülkelerdeki bilim adamlarını AB üyesi ülkelerdeki bilim adamlarıyla ortak araştırma yapmaya teşvik ederek bu ülkelerle işbirliğinin başlatılması ve geliştirilmesi.

Bir araştırma kurumunun AB çerçeve programına dahil olmasından sağlayacağı faydalar şunlardır: Araştırmalar için fon almak, araştırmacıların dolaşımı, araştırma çalışmalarının diğer ülkelerdeki araştırma merkezleriyle işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi. Bu işbirliği, know-how transferini destekleyecek diğer ülkelerin araştırma altyapılarına girişi sağlayacak ve Batı Avrupa ülkelerindeki ortaklarla sürekli ilişkiler kurulmasına imkan verecektir²⁶⁸.

Altıncı Çerçeve Programı altında sadece bilim ve araştırma kurumlarına değil küçük ve orta boy işletmelere (KOBİ) de fayda sağlayacaktır. KOBİ'ler, öncelikli araştırma alanlarında mükemmeliyet ağları, bütünleştirilmiş projeler, özel hedefli projeler ve araştırma projelerine katılım sağlayarak fon elde edebileceklerdir²⁶⁹.

²⁶⁷ The Office of the Committee of European Integration, "The Balance of Costs and Benefits of Poland's Accession to the European Union", a.g.e., ss. 21-22.

²⁶⁸ Y.a.g.e., s. 22.

²⁶⁹ Y.a.g.e., s. 22.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-POLONYA İLİŞKİLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. GENİŞLEME SÜRECİNDE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Cumhuriyetimizin kurulmasından bu yana, hatta daha öncesinden beri, batılılaşma ile modernleşmenin eş tutulması, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa kıtasında veya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya ülkemizi yöneltmiştir¹. Bu suretle Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya üye olmuştur. Avrupa Topluluğu'nun Batı İttifakı'nın önemli bir kuruluşu olarak ortaya çıkmasıyla Türkiye, Batı İttifakı'nın diğer kuruluşlarının üyesi olmaya nasıl yöneldiyse AT'nin de parçası olmaya yönelmiştir². Dolayısıyla, Avrupa ile bütünleşmenin başlangıçtan itibaren ülkemiz için ekonomikten ziyade politik amaçları olduğu söylenebilir³. Bu çerçevede Türkiye, 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasının ardından Topluluğa tam üyeliği öncelikli dış politika hedeflerinden biri olarak tespit etmiştir⁴.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri bu kapsamda üç dönemde incelenebilir. İlk dönem; 1959 yılında AET'ye ortak üyelik başvurusunda bulunmasından 1996 yılında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesine kadar olan süreçtir. İkinci dönem; Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edildiği Helsinki Zirvesi'ne kadar olan dönemdir. Üçüncü dönem ise; Helsinki Zirvesi'nden sonraki dönemdir.

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959'da AET'ye ortak üyelik başvurusunda bulunmasından sonra 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da Türkiye ile AET arasında

¹ Karluk, a.g.e., s. 516.

² Atilla Eralp, "Soğuk Savaşın Günümüze Türkiye-AB İlişkileri", TÜBA G ünce, Sayı: 25, Mart 2003, s. 5.

³ TC. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri / Gümrük Birliği ve Tam Üyelik", <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/iliski.htm> (18.03.2003)

⁴ Volkan Vural, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Yeni T ürkiye, Avrupa Birliği Özel Sayısı I, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000, s. 254.

Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Ankara Anlaşması olarak adlandırılan anlaşmanın 28. maddesinde, "Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Andlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" denmektedir. Burada da görüldüğü üzere Ankara Anlaşması uyarınca kurulan Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir⁵. Uzun görüşmelerden sonra gerçekleşen Ortaklık Anlaşması Türkiye’de, özellikle hükümet çevrelerinde, ekonomik ve siyasi bir başarı olarak nitelendirilmiştir⁶.

1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve AET ile Türkiye arasında ortaklık ilişkisinin kurulmasını sağlayan Ankara Anlaşması’nın temelinde üç aşamada tesis edilen Gümrük Birliği bulunmaktadır. Ankara Anlaşması ile periyodik olarak toplanan ve ortaklıkla ilgili konuları görüşen bir Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Söz konusu kurumsal çerçeve, gümrük birliğinin nihai aşamasının uygulamaya konulması ile birlikte genişletilmiştir⁷. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlatılan ilk dönem, Toplulukla Türkiye arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik “Hazırlık Dönemi” olarak belirlenmiştir. Bu dönemde Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Buna karşılık, Topluluk 1971 yılında, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye’den ithal ettiği tüm sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır.

1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile hazırlık dönemi sona ermiş ve geçiş döneminin koşulları belirlenmiştir. Buna göre; taraflar arasında sırası ile sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve son olarak kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ile Gümrük Birliği’nin tamamlanması öngörülmüştür. Bu dönemde Türkiye’nin 12-22 yıllık geçiş süresi dahilinde Topluluktan ithal ettiği sanayi ürünlerinde gümrüklerini ortak gümrük tarifesi hadlerine indirmesi hükme bağlanmıştır. Ancak gerek Ankara Anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldüğü

⁵ TC. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkileri / Gümrük Birliği Ve Tam Üyelik”, a.g.e.

⁶ Mehmet Gönübol ve Diğerleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 481.

⁷ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “AB - Türkiye İlişkileri : Tarihsel Gelişim”, <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-tarihce.html> (08.05.2003).

şekilde uygulanamamıştır. Bunun sorumluluğunu Türkiye ile Topluluk arasında paylaşmak gerekmektedir. Ülkemiz 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeye ve Toplulukla ilişkilere soğuk bakmaya başlayınca, Topluluk da kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde çaba harcamaktan kaçınmaya başlamıştır. Başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül döneminde ve Yunanistan'ın 1980'de Topluluğa tam üye olmasıyla siyasi boyutlar da kazanmaya başlamıştır. Topluluk-Türkiye ilişkileri dondurulmuş ve mali işbirliğine son verilmiştir. Katma Protokolün ise sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer bütün hükümleri atıl kalmıştır⁸.

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren ülkemizin ithal ikamesi politikalarını hızla terkederek dışa açılma sürecini başlatması ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır. Türkiye 1980'li yıllardan itibaren yatırımların teşvik edilmesi amacıyla yatırım malları ithalatında gümrüklerini sıfırlamıştır. O dönemde uygulamaya koyulan bu politika doğrultusunda AB'den ithal edilen yatırım mallarına da gümrük uygulanmamıştır⁹.

Bu süreçte, Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluklarına tam üye olarak katılmak üzere başvuruda bulunmuştur. Bu başvuru, AKÇT'yi kuran Andlaşma'nın 98. maddesi, AET'yi kuran Andlaşma'nın 237. maddesi ve EURATOM'u kuran Andlaşma'nın 205. maddesi uyarınca yapılmıştır. Bu maddeler her Avrupalı ülkenin Topluluğa tam üye olmayı isteyebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Türkiye, AET ile ortak üye olma statüsünden bağımsız olarak, bir Avrupa devleti sıfatıyla tam üyelik başvurusunda bulunmuştur¹⁰. Avrupa Komisyonu'nun 18 Aralık 1989 tarihinde Türkiye'nin başvurusundan tam 2.5 yıl sonra (Diğer tam üyelik başvurusunda bulunan ülkeler arasında en uzun süre) tam üyelik başvurusuna ilişkin olarak yayınladığı Görüş'te 1993'e kadar Tek Senet

⁸ TC. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri / Gümrük Birliği ve Tam Üyelik", a.g.e.

⁹ Handan Soğuk, "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri", İktisadi Kalkınma Vakfı, <http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/degerlendirmeler/degerlendirmeler.html> (25.04.2003)

¹⁰ Güran, a.g.e., ss. 196-197.

hedeflerine ulaşmadan tam üyelik başvurularının işleme konamayacağı, ancak 1992 yılından sonra Topluluğun 15 veya 18 üye ile işleyip işleyemeyeceğinin değerlendirilebileceği, dolayısıyla Türkiye'nin durumunun da bu tarihten sonra ele alınabileceği açıklanmıştır ve bu arada Türkiye ile Gümrük Birliği sürecinin tamamlanması önerilmiştir¹¹. Bu öneri tarafımızdan da olumlu değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile de sanayi mallarında Gümrük Birliği'nin tesis edilmesine ilişkin koşulların oluştuğuna karar verilmiştir. Gümrük Birliği, 1 Ocak 1996 itibariyle tamamlanarak işlerlik kazanmıştır.

Türkiye ve Avrupa Birliği arasında gerçekleştirilen Gümrük birliği ile Avrupa Birliği tarihinde ilk defa tam üye olmayan bir ülkeyle böyle bir sürece girmiştir¹². Malların serbest dolaşımının çok ötesinde bir bütünleşme modeli olan Gümrük Birliği'ni tamamlayarak Türkiye, yalnızca AB'nin ortak gümrük tarifesi benimsenmesiyle kalmamış, aynı zamanda ticaret, rekabet, fikri-sınai mülkiyet, tüketicinin korunması gibi Tek Pazar ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı birçok alanda mevzuatını Topluluk mevzuatı ile uyumlu hale getirmeye başlamıştır. Gümrük Birliği, bir yandan Türkiye ekonomisinin AB karşısında rekabet gücünü kanıtlarken, diğer yandan Türkiye'nin bu boyutta bir ekonomik bütünleşmeyi AB'nin mali desteği olmaksızın gerçekleştirmesi ülkenin AB'ye uyum potansiyeli açısından önemli bir sınav olmuştur¹³.

Diğer yandan AB'ye tam üye olmayan Türkiye, GB'ye katıldığı için AB'nin imzalamış olduğu otonom ve tercihli ticaret anlaşmalarına uymakla yükümlüdür. Bu çerçevede, İsrail, Macaristan, Romanya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Estonya, Letonya ve Slovenya gibi ülkelerle imzalanmış olan serbest ticaret anlaşmaları Türkiye'nin dış ticareti açısından yeni pazarlar ve hareket serbestisi

¹¹ Karluk, a.g.e., ss. 414-415.

¹² Ragıp Şahin, "Avrupa Birliği ve Türkiye", *Yeni Türkiye*, Avrupa Birliği Özel Sayısı I, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000, s. 377.

¹³ Meral Gezgin Eriş, "Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Entegrasyonu", *Yeni Türkiye*, Avrupa Birliği Özel Sayısı I, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000, s. 283.

anlamına gelmektedir¹⁴. Öte yandan, uyulması gereken bu anlaşmalar Türkiye'nin ulusal çıkarlarıyla ters düşebilir. Nitekim AB'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile serbest ticaret anlaşması bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile karşılıklı olarak gümrüklerini 5 yıl içinde sıfırlamak durumu oluşmuştur. Bir başka olumsuz etki, Türkiye'nin üçüncü ülkelerle tercihli ticaret anlaşması yapma hakkına sahip olmamasıdır. Bunu yapabilmesi için anlaşmanın Gümrük Birliği sistemini etkilememesi veya AB'nin o ülke ile benzer bir anlaşmasının bulunması gerekmektedir¹⁵.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından sonra 16 Temmuz 1997 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan Gündem 2000 raporunda 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi ve Güney Kıbrıs'ın genişlemeye dahil edilmesi önerilmiş, Türkiye ise bu genişleme boyutuna dahil edilmemiştir. Bu doğrultuda 12-13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Türkiye genişleme sürecine dahil edilmemiştir. AB Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üye olma ehliyetine sahip olduğunu bir kere daha teyid etmiş ve diğer aday ülkeler ile aynı kıstaslar ışığında değerlendirileceğine karar vermiştir. Buna karşılık Türkiye ile katılım müzakerelerine başlanması konusunda Zirve siyasi ve ekonomik koşulların henüz oluşmadığını vurgulamış, ancak ileride olası bir katılıma Türkiye'yi hazırlayacak özel stratejinin genel ilkelerini ortaya koymuştur¹⁶. Avrupa Komisyonu, Lüksemburg Zirvesi sonuçları doğrultusunda 4 Mart 1998 tarihinde "Türkiye için Avrupa Stratejisi" belgesini hazırlamıştır. Strateji, Türkiye'yi her alanda AB'ye yakınlılaştırarak tam üyeliğe hazırlama yolunda önemli bir adım niteliğindedir¹⁷. Bu belge beş temel unsura dayanmaktadır¹⁸:

- Ankara Anlaşması'nın öngördüğü olanakların geliştirilmesi,
- Gümrük Birliği'nin Yoğunlaştırılması,

¹⁴ Faruk Şen, Çiğdem Akkaya ve Reyhan Gümrük, 2000 Yılı'nın Eşiğinde Avrupa ve Türkiye, Çağ Pazarlama A.Ş., İstanbul, Aralık 1999, s. 36.

¹⁵ Erol Manisalı, Avrupa Çıkmazı, Otopsi Yayınevi, 2001, ss.105-106.

¹⁶ Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, a.g.e., s. 60.

¹⁷ Şevket Sayılğan, " AB-Türkiye İlişkileri ve Makro Mikro Düzeyde Yapısal Uyumun Değerlendirilmesi", Yeni Türkiye, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000, s. 345.

¹⁸ Can Baydarol, "Tam Üyelik Sürecinde Topluluk Müktesebatına Uyum (Acquis Communautaire)", Yeni Türkiye, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000, s. 329.

- Mali işbirliğinin uygulamaya geçirilmesi,
- Mevzuatın yakınlaştırılması ve Topluluk müktesebatına Türkiye'nin uyumu,
- Türkiye'nin bazı AB program ve ajanslarına katılımı.

Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin genişleme sürecinden dışlanması nedeniyle ilişkilerde iki yıllık bir durgunluk yaşanmasından sonra 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'nde Türkiye onüçüncü aday ülke ilan edilmiştir. Böylece Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Helsinki Zirvesi'nin Türkiye'yi ilgilendiren 4, 9 ve 12. maddeleriyle ortaya çıkan durum şudur¹⁹:

- Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde AB'ye katılmaya aday her ülke gibi bir katılım öncesi stratejiden yararlanacaktır.
- Türkiye, AB programları ve ajansları ile aday ülkelerle genişleme bağlamında gerçekleştirilen toplantılara da katılabilecektir. Ayrıca, bir katılım ortaklığı belgesi hazırlanacaktır. Bu ortaklık, katılıma hazırlıkta öncelikli alanları belirleyecek ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program içerecektir.
- Türkiye, adaylık döneminde AB'nin bu konuya yönelik mali yardımlarından yararlanabilecektir.

Helsinki Zirvesi'yle başlayan tam üyelik süreci Türkiye'nin AB'ye yalnızca ekonomik alanda değil, her açıdan uyumunu gerektirmektedir. Bu yeni süreçte Avrupa Birliği, öncelikle Türkiye'yi diğer aday ülkelerle eşit şekilde ve eşit koşullarda ele almayı ve tam üyelik müzakerelerine hazır hale getirmeyi taahhüt etmektedir. Buna karşılık Türkiye'nin temel yükümlülüğü, bir yandan siyasi ve ekonomik açıdan AB'ye uyum sağlarken, diğer yandan mevzuatını ve idari yapılarını AB ile uyumlu hale getirmektir²⁰.

¹⁹ Rıdvan Karluk, "Helsinki'den Sonra Tünelin Ucu Göründü mü", *Yeni Türkiye*, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000, s. 298.

²⁰ Gezgini Eriş, 2000, s. 283.

Türkiye-AB ilişkilerinde Helsinki Zirvesi'nde ülkemizin AB üyeliğine adaylığının resmen ilan edilmesinin ardından yaşanan önemli bir aşamayı, AB Komisyonu tarafından, diğer aday ülkeler için yapıldığı şekilde, Türkiye için de “Katılım Ortaklığı Belgesi”nin hazırlanması oluşturmuştur. Helsinki kararları çerçevesinde Katılım Ortaklığı Belgesi'nin yasal çerçevesini oluşturacak ve Türkiye'ye yapılacak hibe yardımların kullanımını kolaylaştıracak olan Çerçeve Yönetmelik 26 Şubat 2001 tarihinde yapılan AB Genel İşler Konseyi toplantısında oybirliğiyle onaylanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi ise 8 Mart 2001 tarihli AB Çevre Bakanları Konseyinde nitelikli oy çoğunluğu ile onaylanmıştır. Böylece, Türkiye'nin adaylık sürecinde önemli bir yasal süreç tamamlanmış bulunmaktadır²¹.

AB Komisyonu tarafından hazırlanan 2000 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde üyelik hazırlıkları ve AB müktesebatının yüklenilmesi için Türkiye'nin kendi ulusal programını hazırlaması istenmiştir²². Buna karşılık Türkiye, 26 Mart 2001 tarihinde Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen kısa ve orta vadedeki öncelikleri gözönüne alarak ortaklığın siyasi ve ekonomik kriterlerini, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesini, Türk mevzuatının AB müktesebatıyla uyumlaştırılması kapsayan Ulusal Programını Avrupa Komisyonu'na sunmuştur²³.

12-13 Aralık 2002'de toplanan Kopenhag Zirvesi'nde, özellikle Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen birçok öncelikli alanı kapsayan yasa paketleri ve bunları takiben gerçekleştirilen uygulamaya yönelik tedbirler olmak üzere, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde attığı adımların memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Ayrıca Birliğin, yeni Türk hükümetinin reform yolunda atılacak adımlar konusundaki kararlılığını görmekte olduğu ve hükümeti, özellikle siyasi kriterler alanındaki eksiklikleri hem yasal alanda hem de uygulamada gidermesi için teşvik ettiği ifade edilmiştir²⁴.

²¹ TC. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkileri (Kopenhag Siyasi Kriterleri)”, Aralık 2002, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/sondurum020103.htm> (15.04.2003).

²² Tomris Çavdar, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Yeni Genişleme Dönemi Açısından Değerlendirilmesi”, ATAUM Bülten, Yıl:2, Sayı:1, Kış 2002, s. 6.

²³ Ayşe Roy (Der), Şu AB Neyin Nesi, AB-Türkiye İşbirliği Derneği (TURKAB), İstanbul, Ekim 2002, s. 20.

²⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, “Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları (12-13 Aralık 2002)”, a.g.e.

Zirve sonuçlarına göre, eğer Aralık 2004'deki Avrupa Konseyi, Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse, Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini geciktirmeksizin başlatacaktır. Türkiye'nin AB üyeliği yolunda desteklenmesi amacıyla, Türkiye'nin katılım stratejisi güçlendirilecektir. Komisyon, gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi için öneri sunmaya ve yasal inceleme sürecini güçlendirmeye çağırılmaktadır. Buna paralel olarak, AB-Türkiye Gümrük Birliği genişletilmeli ve derinleştirilmelidir. Birlik, Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi mali yardımı önemli ölçüde arttıracaktır²⁵.

Kopenhag Zirvesi'nden Türkiye'nin beklentisi katılım müzakerelerinin başlatılmasına ilişkin bir kararın alınması ve adaylığın bir sonraki aşamasına geçişin on aday ülkenin tam üyelikleri gerçekleşmeden başlaması olmuştur. Alınan karar bu bağlamda beklentileri tam olarak karşılamamıştır ancak Türkiye'nin tam üyelik perspektifini güçlendirmiş ve bu sürecin geri dönülemez niteliğini açıkça ortaya koymuştur²⁶. Bu çerçevede genişleme sürecinden dışlanabileceği endişeleri de gözönüne alınırsa, Kopenhag Zirvesi'nden Türkiye'nin istediğinden az, beklediğinden iyi, korktuğundan uzak bir sonuç çıktığı söylenebilir²⁷.

2002 Aralık Kopenhag AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi kararlarında Türkiye-AB ilişkileri bakımından öngörülen önemli unsurlardan biri olan Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi, 26 Mart 2003 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından üye ülkelere sunulmuş ve üye ülkelerce 14 Nisan 2003'te Lüksemburg'da kabul edilmiştir. Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi, 2002 Kopenhag Zirvesi ile tesis edilmiş mekanizmaların öngörüldüğü şekilde işlemekte olduğunun da bir teyididir. Türkiye, yeni Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde, Ulusal

²⁵ Y.a.g.e.

²⁶ Meral Gezgini Eriş, "Önümüzdeki İki Yılın AB ile Birlikte Değerlendirilmesi Sürecin Ayrılmaz Bir Parçası", *İşveren*, Cilt: 41, Sayı:4, Ocak 2003, s. 9.

²⁷ Akgün, a.g.e., s. 20.

Programı'nın gözden geçirilmiş metnini sonuçlandıracak ve AB Komisyonu'na iletecektir²⁸.

Yeni Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, Türkiye'nin beklentilerinin ötesinde unsurlar bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Helsinki Zirve sonuçları uyarınca AB'nin Türkiye'ye ilişkin tutumunun diğer adaylara yönelik uygulamayla eşit olması gerekmektedir. Buna karşılık, Kıbrıs konusu ile sınır uyumsuzlukları, Gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de siyasi diyalog ve siyasi kriterler başlığı altında yer almaktadır. 1999 Helsinki Zirve Sonuçları çerçevesinde, her iki konunun da Kopenhag siyasi kriterleriyle bir ilgisi bulunmamaktadır²⁹.

Öte yandan, Kopenhag Zirvesi'nde alınan Türkiye için katılım öncesi yardımların "önemli ölçüde" artırılması kararının hayata geçirilmesi amacıyla, AB Komisyonu, Katılım Ortaklığı Belgesi ile birlikte, Türkiye'ye 2004 yılında 250 milyon Euro, 2005 yılında 300 milyon Euro ve 2006 yılında 500 milyon Euro olmak üzere, toplam 1 milyar 50 milyon Euro hibe yardımı yapılmasını önermektedir. Komisyon'un önerisi, bu durumun iyileştirilmesi yönünde atılmış olumlu bir adım olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'ye yönelik AB yardımları, diğer aday ülkelerle kıyaslandığında hala düşük düzeyde kalmaktadır³⁰.

19-20 Haziran tarihleri arasında yapılan Selanik Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nin³¹ Türkiye'ye ilişkin bölümünde, Avrupa Konseyinin, Türk hükümetinin reform sürecini daha ileriye götüreceğine, özellikle kalan yasal çalışmaları 2003 sonuna kadar tamamlayacağına dair taahhüdünü olumlu karşıladığı ve AB ile katılım müzakerelerinin başlaması için Kopenhag siyasi kriterlerinin tamamlanması amacıyla sürdürülen çabaları desteklediği ifade edilmiştir.

²⁸ TC. Dışişleri Bakanlığı, "Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi Hakkında Basın Açıklaması", 14 Nisan 2003,

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/2003KatilimOrtakligiBasinAck.pdf> (16.04.2003)

²⁹ Y.a.g.e.

³⁰ Y.a.g.e.

³¹ "Presidency Conclusions, Thessaloniki European Council", 19-20 June 2003, http://europa.eu.int/futurum/documents/other/oth200603_en.pdf (23.06.2003).

Sonuç bildirgesine göre elde edilen ilerleme de göz önünde bulundurulduğunda, halen önemli bir çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'nin bu amaca ulaşabilmesine yardım amacıyla Konseyin, Türkiye'nin takip etmesi gereken öncelikleri ortaya çıkaran ve artırılmış katılım öncesi mali yardımla desteklenen, gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesini kabul ettiği ifade edilmiştir. Helsinki sonuçlarıyla uyumlu olarak, bu önceliklerin yerine getirilmesi, Türkiye'ye AB üyeliği konusunda yardım edecektir. Bildirgeye göre, Katılım Ortaklığı özellikle Avrupa Konseyi tarafından 2004 Aralık ayında alınacak karar aşamasında Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde dönüm noktasını oluşturacaktır³². Türkiye, Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde 24 Temmuz 2003 tarihinde Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programı açıklamıştır³³.

3.2. POLONYA VE TÜRKİYE'NİN GENEL OLARAK KARSILAŞTIRILMASI

Türkiye ve Polonya Avrupa Birliği'nin beşinci genişleme sürecine dahil ülkeler içerisinde nüfus ve yüzölçümü bakımından en büyük iki ülkedir. Türkiye 68618000 nüfusa³⁴ ve 769604 km² yüzölçümüne sahip iken Polonya'nın nüfusu 38641000³⁵ ve yüzölçümü 312685 km² dir. Bu rakamlarla Türkiye son genişleme sürecine dahil olan ülkeler içerisinde en büyük ülke ve Polonya ikinci büyük ülkedir.

Türkiye ve Polonya'nın tarihi perspektiflerine bakıldığında birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Şu anda bir parlamenter cumhuriyet olan Polonya II. Dünya Savaşı sonunda, birçok Doğu Avrupa ülkesi gibi Yalta ve Potsdam konferanslarında Sovyet Rusya'nın himayesi altına girmiştir. Polonya halkı, her on yılda bir giriştiği çeşitli ayaklanmalar ve isyanlarla (1956-Poznan Ayaklanması, 1970-Gdansk

³² Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, "Avrupa Konseyi Zirvesinin Sonuç Bildirgesi Yayımlandı", <http://www.abgs.gov.tr/content.asp?CID=5094&VisitID={48C205E3-23F3-419B-A115-034F50D6696E}>, (01.07.2003)

³³ Bkz. "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı", 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete, 24 Temmuz 2003, <http://www.abgs.gov.tr/up2003/up.htm> (24.07.2003)

³⁴ Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", Ankara, 2002, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf>, s. 138.

³⁵ Commission of the European Communities. "2002 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession", a.g.e., s. 156.

Ayaklanması, 1976-Radom Ayaklanması) antikomünist iradesini gösteren önemli denemelere girişmiş ve 1980'li yılların başında yoğunlaşan Dayanışma hareketiyle birlikte 1989 yılında Polonya'daki komünist rejim yıkılmıştır³⁶. Komünist rejimin yıkılmasından sonra Polonya'nın AB ile ilişkileri 1989 yılında imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması ile başlamış ve o tarihten itibaren Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedeflenmiştir. Polonya, bu hedef doğrultusunda Batı Avrupa kuruluşlarından Avrupa Konseyi'ne 1991 yılında üye olmuştur³⁷. AB-Polonya ilişkileri, 1994 yılında yürürlüğe giren Avrupa Anlaşması ile yasal bir dayanağa kavuşmuştur. 30 Mart 1998'de Polonya ile tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır. Daha önce Varşova Paketi'nin önemli bir unsuru olan Polonya, bu süreç içerisinde 1999 yılı Mart ayında NATO'ya üye olarak uluslararası alanda önemli bir adım atmıştır³⁸. AB'ye katılım müzakereleri Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde sonuca ulaştırılmış ve Nisan 2003'de katılım anlaşmasının imzalanmasından sonra Mayıs 2004'te Polonya'nın Avrupa Birliği'ne tam üyeliği öngörülmüştür.

Türkiye ise Cumhuriyetin kurulduğu 1923 tarihinden itibaren hatta Tanzimat'a kadar uzanan bir dönemden itibaren batılılaşma çabası içindedir. Türkiye, bu süreç içerisinde 1948 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD), 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne ve 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak üyelik başvurusuyla başlamış ve 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ilişkilerin temelini oluşturmuştur. 1987 yılında tam üyelik başvurusunun yapılması ve 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girilmesiyle birlikte ilişkilerde yeni bir aşamaya geçilmiştir. Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'nin yeni genişleme sürecinin dışında bırakılması sonucu ilişkilerde yaşanan durgunluktan sonra Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi ile Türkiye-AB ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi kararları sonucunda Türkiye'nin siyasi kriterleri karşılması halinde Aralık 2004 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı belirtilmiştir.

³⁶ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Siyasi Sistemin Gelişmesi", a.g.e.

³⁷ John Fitzmaurice, *Politics and Government in the Visegrad Countries*, St. Martin's Press, New York, 1998, s. 184.

³⁸ Mieczyslaw B. Biskupski, *History of Poland*, Greenwood Press, London, 2000, s. 185.

Türkiye, Avrupa’da daralmakta olan pazarlara göre gelişmekte olan bir Pazar niteliğindedir³⁹. Türkiye ile birlikte Polonya da son genişleme sürecine dahil olan ülkeler arasında en fazla nüfusa sahip iki ülke olarak gittikçe büyüyen bir pazar durumundadır. Her iki ülkenin Avrupa Birliği ile ticari ilişkileri oldukça önemli düzeydedir. Polonya’nın AB ile ticari ilişkileri gittikçe artmaktadır. 2001 yılında AB’den Polonya’ya yapılan ihracat 35.4 milyar € tutarında olup ve Polonya’nın toplam ithalatının % 61.4’ünü oluşturmuştur. Polonya’nın AB’ye ihracatı ise 26.5 milyar € olup Polonya’nın toplam ihracatının % 69.2’sini oluşturmuştur⁴⁰. Türkiye’nin AB’ye ihracatı toplam ihracatının % 51,6’sını oluşturmakta olup, 20,1 milyar Euro’dur. AB’den yapılan ithalat ise toplam ithalatın % 44,6’sına tekabül etmekte olup, 20 milyar Euro’dur⁴¹. Tablo 6’da da görüldüğü üzere, Avrupa Birliği’nin her iki ülkenin toplam ticaretinde yarıdan fazla payı vardır ve Polonya için bu oran Türkiye’dekinden daha yüksektir.

Tablo 6: Polonya ve Türkiye’nin AB ile Ticaret Oranları

	Toplam payı (%)				
	1997	1998	1999	2000	2001
Polonya					
AB-15’e ihracat	64.0	68.3	70.5	69.9	69.2
AB-15’den ithalat	63.8	65.6	64.9	61.2	61.4
Türkiye					
AB-15’e ihracat	46.6	50.0	54.0	52.2	51.6
AB-15’den ithalat	51.2	52.4	52.6	48.8	44.6

Kaynaklar: Commission of the European Communities. 2002 Regular Report on Poland’s Progress Towards Accession {COM(2002) 700 final}. Brussels, 9.10.2002 SEC(2002) 1408, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf, s. 157.

Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, 2002, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf>, s. 139.

³⁹ Volkan Bozkır, “Avrupa Birliği Üyesi Olarak Türkiye-AB için Avantajlar ve Dezavantajlar”, Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, ss. 20-21.

⁴⁰ Commission of the European Communities, “2002 Regular Report on Poland’s Progress Towards Accession”, a.g.e., s. 11.

⁴¹ Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu”, a.g.e., s. 5.

Avrupa Birliği'nin bu iki ülkeye bakış açısı değerlendirildiğinde, doğruya doğru genişlemede ve tarihsel ve siyasal nedenlerle Polonya'nın- Polonya her zaman için Avrupa'nın başlıca ülkelerinden biri olmuştur- potansiyel AB üyeliğinin Avrupa'da ve de Almanya'da bütünüyle olumlu karşılandığı rahatlıkla saptanabilmektedir. Buna karşılık, Avrupa ve Almanya'da, halkın ve politikacıların büyük bölümünün Türkiye'nin AB üyeliğinin doğru bir karar olacağına dair ikna edilmeleri gibi bir durum söz konusudur. Bu da Türkiye için bir dezavantaj oluşturmaktadır⁴². Hatta Polonya'nın, özellikle de Almanya'nın verdiği büyük destekten dolayı, son genişleme sürecinde "en tercih edilen ülke", buna karşılık Türkiye'nin ise özellikle Yunanistan'ın takındığı olumsuz tutumdan ve Türkiye ile arasındaki sorunları AB platformuna taşıma kararından dolayı son genişleme sürecine dahil olan ülkeler içerisinde "en az tercih edilen ülke" konumunda olduğu söylenebilir⁴³. Diğer taraftan, Polonya'nın AB üyesi olmasıyla, Almanya'ya büyük ölçüde göçün başlayacağı ve bunun ülkeyi zora sokacağı endişesi aynen Türkiye için olduğu gibi üyeliğe olumlu yaklaşan Almanya'yı endişelendirmektedir⁴⁴.

Polonya ve Türkiye'de halkın Avrupa Birliği'ne bakış açıları genelde olumludur. Avrupa Komisyonu tarafından Aralık 2002'de aday ülkelere yönelik olarak yapılan kamuoyu araştırmasında Türkiye'de halkın % 65'i⁴⁵ AB üyeliğinin ülkesi için faydalı olacağını ifade etmiş, Polonya halkı ise 7-8 Haziran 2003 tarihinde yapılan halkoylamasında % 77.45⁴⁶ oranında AB üyeliğini kabul etmiştir.

⁴² Wulf Schönbohm, "Önsöz", *Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, s. VII.

⁴³ Emre Kongar, "Türkiye'nin Kültürel Öz Anlayışı-Avrupa Birliği için bir Zenginlik", *Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, s. 150.

⁴⁴ Wulf Schönbohm, a.g.e., s. VII.

⁴⁵ European Commission, "Candidate Countries Eurobarometer", Report no: 2002.2, December 2002, http://europa.eu.int/comm/public_opinion (06.03.2003), s.3.

⁴⁶ The Office of the Committee of European Integration, "Poland says YES to EU- 7-8 June 2003", a.g.e.

3.3. KOPENHAG KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE POLONYA VE TÜRKİYE’NİN KARŞILAŞTIRILMALI DEĞERLENDİRMESİ

3.3.1. Siyasi Kriterler Açısından Değerlendirme

Türkiye için hazırlanan ilk ilerleme raporu olan 1998 ilerleme raporunda kamu idaresinin işleyişindeki bazı bozukluklara, insan hakları ihlallerinin sürekliliğine ve azınlıklara yönelik uygulamalardaki temel eksikliklere dikkat çekilmiştir. Güvenlik Kurulu aracılığıyla ordunun siyasi yaşamda oynadığı önemli role dikkat çekilerek ordu üzerinde sivil denetimin eksikliğine vurgu yapılmıştır. Gözlenen medeni ve siyasi hak ihlallerinin bir çoğunun bu konuyla bağlantılı olması nedeniyle, Güneydoğudaki duruma, askeri olmayan, sivil bir çözüm bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Komisyon, Türk hükümetinin insan hakları ihlalleriyle mücadele konusundaki kararlılığını takdir etmekle birlikte hükümetin bu tutumunun fiiliyatta kaydadeğer bir etki yaratmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin 1995 yılında başlattığı demokratik reform sürecinin devam etmesi gerektiği ve Türkiye'nin sınır komşularıyla tüm ihtilaflarının, uluslararası hukuka uygun, barışçıl yollarla halli için yapıcı katkı sağlaması gerektiği 1998 ilerleme raporunda siyasi kriterlere ilişkin olarak ifade edilen diğer unsurlardır⁴⁷.

1998 ilerleme raporundan sonra 1999 yılında, Helsinki’de Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesi kararı, Türkiye’nin bir dizi temel reformları başlatmasını teşvik etmiştir. İnsan hakları ve temel özgürlükler alanındaki güvencelerin güçlendirilmesi ve ölüm cezasının sınırlandırılması amaçlarıyla, Ekim 2001’de önemli bir anayasa reformu gerçekleştirilmiştir. Kasım 2001’de yeni bir Medeni Kanun kabul edilmiştir. Şubat, Mart ve Ağustos 2002’de üç reform paketi kabul edilmiştir. Barış zamanında ölüm cezası kaldırılmıştır. Güneydoğuda iki ilde olağanüstü hal kaldırılmış ve halihazırda iki ilde uygulanmakta olan olağanüstü halin yıl sonuna kadar kaldırılması kararlaştırılmıştır⁴⁸.

⁴⁷ “Türkiye’nin Katılım Yöntünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 1998 Düzenli Raporu”, <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/rapor1998.doc> (07.07.2003), s. 17.

⁴⁸ Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu”, a.g.e., s. 35.

2002 İlerleme raporunda, gerçekleştirilen bu reformların, Avrupa Birliğinin değer ve standartları ile daha ileri bir uyumlaştırma yönünde, Türkiye'deki siyasi liderlerin büyük bir çoğunluğunun kararlılığını gösterdiği ifade edilmiştir. Ağustos reformlarının siyasi ve ekonomik açıdan zor şartlar altında kabul edildiği ve hassas konulara değindiği için de oldukça önemli olduğu belirtilmiştir⁴⁹.

Hapishane sistemi reformu sürdürülmüş ve fiziki koşulların iyileştirilmesi doğrultusunda gelişme sağlanmıştır. Ancak, buna rağmen, rapora göre F Tipi cezaevlerindeki şartlarla ilgili bir takım sorunlar devam etmektedir. Yargılama öncesi gözaltı süresinin azaltılması ile birlikte işkence ile mücadele kapsamında olumlu bir gelişme sağlanmıştır. Ancak, avukatlarla derhal görüşme imkanı bulunmaması, Devlet Güvenlik Mahkemelerince tutuklananların kimseyle görüştürülmemesi uygulamasına devam edildiğine vurgu yapılmıştır. Öte yandan olağanüstü hal bölgelerinde uzun tutukluluk uygulamalarının sürmekte olduğu, işkence, kötü muamele iddiaları sürerken, sanıkların yasal takibinde yeterli ilerleme sağlanamadığı ifade edilmiştir⁵⁰.

Türk Ceza Kanununun 312. maddesi, Terörle Mücadele Kanunu, Basın Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu ve Dernekler Kanununa getirilen değişikliklerle, ifade, dernek, basın ve yayın özgürlükleri alanındaki kısıtlamalar azaltılmıştır. Ancak, 2002 ilerleme raporunda yazarların, gazetecilerin ve yayıncıların kovuşturulmasına devam edildiği belirtilmiştir. Dernekler Kanununun değiştirilmesi ve bazı kısıtlamaların kaldırılması ile, dernek kurma özgürlüğü alanında ilerleme kaydedilmesine rağmen çeşitli sebeplerle derneklerin yasaklanmasına devam edilmektedir ve ön izin sistemi dahil olmak üzere, Dernekler Kanununun genel kısıtlayıcı niteliği devam etmektedir. Raporda bu ifadelerin yanında yabancı derneklerin, Türkiye'de belirli sınırlamalara ve sıkı bir kontrole tabi olduğu vurgulanmıştır. Raporda vurgulanan bir diğer eksiklik, Vakıflar Kanunu'nun

⁴⁹ Y.a.g.e, s. 35.

⁵⁰ Y.a.g.e., ss. 35-36.

değiştirilmesine rağmen dini azınlıkların; tüzel kişilik, mülkiyet hakları, din adamlarının yetiştirilmesi ve eğitim alanlarında kısıtlamalara maruz kaldıklarıdır⁵¹.

Sendikalara ilişkin olarak çeşitli kısıtlamaların sözkonusu olduğu ve çocuk işçiliğinin devam ettiği ifade edilmiştir. Namus cinayetlerine ilişkin olarak bu suçlara indirilmiş cezaların uygulanmasına izin veren mevzuatın hala yürürlükte olması belirtilen bir diğer eksikliklerdir.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yetki ve görev alanı daraltılmış ve duruşma öncesi tutuklama süresinin azaltılmış olduğu fakat bu mahkemelerin görev ve işlevinin, hala uluslararası standartlar ile uyumlu olmadığı ifade edilmiştir. Yargının her zaman bağımsız ve tutarlı bir şekilde hareket etmediğine ilişkin bildirimlerin sürekli olduğu vurgulanmıştır⁵².

Rapora göre, 2002 yılında, Türkiye’de kamu hayatının daha şeffaf hale getirilmesini teşvik etmek için bir dizi girişimde bulunulmasıyla birlikte yolsuzluk önemli bir sorun olmaya devam etmektedir ve Avrupa Konseyinin ilgili sözleşmesi henüz onaylanmamıştır.

Güneydoğuda iki ilde olağanüstü halin kaldırılması, bu bölgedeki günlük yaşam şartlarının iyileşmesine yol açmıştır ancak bölgede insan haklarının korunması alanında çabaların güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

2002 ilerleme raporunda siyasi kriterlere ilişkin olarak belirtilen bir başka eksiklik, Milli Güvenlik Kurulunun yapısı ve rolü ile ilgili değişiklikler getiren Anayasa değişikliği yürürlüğe girmesine rağmen bu değişikliğin, fiiliyatta Milli Güvenlik Kurulunun çalışma tarzını değiştirmemiştir⁵³.

Genel olarak, Türkiye, 1998 yılında Komisyon tarafından yayımlanan rapordan bu yana, özellikle geçtiğimiz yıl, Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanması yolunda

⁵¹ Y.a.g.e., s. 36.

⁵² Y.a.g.e., s. 36.

⁵³ Ya.g.e., s. 37.

önemli ilerleme kaydetmiştir. Özellikle Ağustos 2002’de kabul edilen reformlar çok geniş kapsamlıdır. Tüm bunlara rağmen, Türkiye’nin henüz siyasi kriterleri tam olarak karşılamadığı ifade edilmektedir⁵⁴.

2002 İlerleme raporunda, siyasi kriterlerin karşılanması için ilk olarak yapılan reformlardaki temel hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanabilme, başta yazılı basın ve radyo ve televizyon yayınları dahil olmak üzere, ifade özgürlüğü, barışçıl toplantı özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü ve hukuki tazmin hakkı alanlarındaki kısıtlamaların giderilmesi gerektiği belirtilmiştir. İkinci olarak; reformların bir çoğu, Avrupa standartları ile uyumlu olacak şekilde, hukuki düzenlemelerin yada diğer idari tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu tedbirlerin bazıları halihazırda alınmış olup, diğerleri de hazırlanmaktadır. Reformların, etkili olabilmesi için, ülke çapında, farklı düzeylerdeki adli ve idari birimler tarafından fiili olarak uygulanması gerekmektedir. Üçüncü olarak; rapora göre siyasi kriterler çerçevesindeki bazı önemli sorunlar henüz gereğince ele alınmamıştır. Bu sorunlar, kötü muamele ve işkence ile mücadele, ordu üzerinde sivil denetim, şiddete dayanmayan görüş belirttikleri için hapsedilmiş kişilerin durumu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyulmasını içermektedir⁵⁵.

Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerine ilişkin tüm bu eksiklikleri dikkate alındığında siyasi kriterlere ilişkin olarak Polonya ile Türkiye arasında belirgin bir farklılık gözlenmektedir. Polonya, Komisyon’un 1997 Görüş’ünde de ifade edildiği gibi 1997 yılından itibaren Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamaktadır. Bu Görüş’te Polonya’nın, hukukun üstünlüğünü sağlayan istikrarlı kurumlara, insan haklarına ve azınlıklara saygı ve korumayı sağlayan bir demokrasinin özelliklerine sahip olduğu ifade edilmiş ve daha sonraki ilerleme raporlarında da Polonya’nın siyasi kriterleri karşıladığı tekrar edilmiştir. Nitekim Polonya’nın siyasi kriterleri karşıladığı ifade edildikten sonra 31 Mart 1998 tarihinde Polonya ile katılım müzakereleri başlatılmıştır.

⁵⁴ Y.a.g.e, s. 37.

⁵⁵ Y.a.g.e, ss. 37-38.

İlerleme raporlarında yukarıda değinilen hususları belirtmekle birlikte Türkiye'yi Polonya'dan ve diğer aday ülkelerden ve ayıran temel farklılık, uzun zamandır süregelen bir demokrasi geleneğine sahip olmasıdır. Vazgeçilmez bireysel haklar ilkesi üzerine kurulmuş bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, ırk, din, etnik köken farkı gözetmeksizin tüm vatandaşlarının bireysel haklarının anayasa ve diğer yasalarla güvence altına alındığı Parlamenter sisteme dayalı demokratik bir ülkedir. Laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti, insan hakları ve temel özgürlükler alanında, diğer demokrasilerle aynı değer ve amaçları paylaşmaktadır⁵⁶.

Türkiye ve Polonya (ve diğer ODAÜ) arasında siyasi kriterlerin yerine getirilmesi bakımından ortaya çıkan değişik tablo bu ülkelerin içinde bulunduğu siyasi ortama bağlanabilir. Polonya ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, uzun süreli bir komünist sistemin etkisi altında bulunduktan ve 1989 yılından sonra komünist rejimden kurtulduktan sonra tekrar Avrupa'dan kopmuş bir düzen içine girme endişesi taşımışlardır. Bu kaygıyı ortadan kaldırmak için de Avrupa Birliği yolunda ilerleme kaydetmeye öncelik vermişler ve bu siyasi ortamda siyasi kriterle ilgili beklentilerin parlamentolardan geçmesinde çok büyük güçlüklerle karşılaşmamıştır. Buna karşılık Türkiye çok uzun yıllar sahip olduğu demokratik ortam, basın özgürlüğü, meclisin çalışması, üniversitelerin fikir üretmesi gibi bir bünye içinde kendisinin önüne konan bu beklentileri yerine getirirken Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki kadar rahat bir ortam içinde olamamıştır. Her beklentinin yerine getirilmesi için uzun görüşmeler, uzun fikir alışverişleri, herkesin görüşünü açıkladığı bir ortama ihtiyaç olmuştur. Yine de siyasi kriterlerin karşılanmasına ilişkin olarak iki sene öncesine nazaran oldukça fazla ilerleme sağlanmıştır⁵⁷.

Avrupa Komisyonu, her ne kadar Polonya'nın 1997 yılından itibaren siyasi kriterleri karşıladığını ifade etse de Polonya için hazırlanan ilerleme raporlarında Polonya'nın bu alanda daha fazla ilerleme sağlaması gerektiğini ifade etmektedir. Türkiye ve Polonya'nın bu alandaki ortak sorunlarından birisi yargı sistemine ilişkindir. Komisyon, 2002 ilerleme raporlarında her iki ülkenin de yargı sisteminde

⁵⁶ TC Devlet Planlama Teşkilatı, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu", a.g.e., s. 218.

⁵⁷ Bozkır, a.g.e., ss. 139-141.

daha fazla reform yapması gerektiğini ifade etmiştir. Polonya'nın yargı sisteminin etkinliğinin artırılması gerektiği, yargıçların dokunulmazlığı konusunun ele alınması gerektiği ve yargıçların eğitime öncelik verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanında, adli sistemde yolsuzluk yaşandığına ilişkin endişelere de vurgu yapılmıştır. Türkiye'de ise Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yargılama yetkisine getirilen sınırlamalara rağmen, bu mahkemelerin görev, yetki, sorumluluk ve işlevlerinin Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerektiği, ifade özgürlüğü ile ilgili hükümlerdeki (TCK m. 159, 312 ve Terörle Mücadele Kanunu m.8) değişikliklere rağmen, Türk Ceza Kanununun uyum paketleri ile değiştirilmemiş diğer hükümlerinin, savcılar tarafından, ifade özgürlüğünü sınırlandıracak şekilde kullanılması yönünde belli bir eğilimin mevcut olduğu ilerleme raporunda ifade edilen eksikliklerdendir. Bunun yanında yargı sisteminde açıklık, şeffaflık ve hukuki kesinlik açısından eksiklikler bulunduğu belirtilmiştir.

İkinci olarak, Polonya ve Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele açısından birtakım eksiklikleri bulunduğu belirtilmektedir. Son ilerleme raporunda Polonya'daki yolsuzlukların ciddi endişelere sebep olduğu vurgulanırken Türkiye'de yolsuzluğun halen önemli bir sorun olmaya devam ettiği ve Avrupa Konseyi'nin ilgili sözleşmelerinin halen onaylanmadığı vurgulanmıştır. Bunun yanında, 2002 ilerleme raporlarında Polonya ve Türkiye'nin insan hakları ve azınlıkların korunması alanlarında bazı eksikliklerine dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki reformlarına devam etmesi gerektiği belirtilirken Polonya'nın insan hakları ve özgürlüklerini gözetmeyi sürdürdüğü ifade edilmiş fakat eksikliklere de vurgu yapılmıştır. Polonya'da polisin onur kırıcı davranışları konusunda ciddi endişelere dikkat çekilmiş, insan kaçakçılığının hala bir sorun olarak devam ettiği ifade edilmiştir. Raporda, cezaevi sisteminde birtakım kötüleşmelere rastlandığı da ifade edilen eksiklikler arasındadır. Yine de Polonya ile karşılaştırıldığında ve bütünüyle bakıldığında Türkiye'nin kaydetmesi gereken ilerlemelerin olduğu görülmektedir.

Onaylanan İnsan Hakları Sözleşmeleri'ne bakıldığında Polonya'nın 18 İnsan Hakları Sözleşmesi'nden 14'ünü onayladığı görülürken Türkiye bu sözleşmelerden

ancak 7 tanesini onaylamıştır⁵⁸. Bütün bu gelişmeler göstermektedir ki 2004 Aralık ayında veya daha önce müzakerelerin başlaması için Türkiye'nin siyasi kriterlere ilişkin olarak daha fazla ilerleme sağlaması gerekmektedir.

3.3.2. Ekonomik Kriterler Açısından Değerlendirme

Türk ekonomisi, ekonomik kriz ve yüksek enflasyona rağmen rekabet yeteneği olduğunu Gümrük Birliği'nde kanıtlamıştır⁵⁹. 2001 İlerleme raporunda belirtildiği gibi Türkiye ekonomisinin önemli bir kısmı AB ile oluşturulmuş Gümrük Birliği çerçevesinde zaten AB piyasalarıyla rekabet edebilir durumdadır⁶⁰. 2002 İlerleme raporunda ise Türkiye'nin pazar ekonomisinin işleyişi alanında kaydettiği ilerlemenin dış rekabet baskısına karşı direncini güçlendirdiği fakat ekonomik gerileme ve mali krizlerin etkisinin sürdüğü ifade edilmiştir⁶¹.

2002 ilerleme raporunda ifade edildiği üzere ekonomide aşırı ısınma dönemlerinin ve iki önemli daralmanın yaşandığı 1997-2001 döneminde, ekonomik büyüme oldukça değişken bir seyir izlemiştir. 2002 İlerleme Raporu'nda 1997-2001 döneminde görülen ekonomik değişimler şu şekilde özetlenmiştir⁶²:

Üretimdeki büyük dalgalanmalara rağmen, turizm gelirleri, işçi gelirleri ve portföy yatırımları, ticaret açığını dengelemiş olup, cari işlemler açığı sınırlı kalmıştır. Ortalama olarak GSYİH'nin % 0,8'i civarında olan yıllık doğrudan yabancı yatırım girişi yetersiz kalmıştır. Bu dönemde, ortalama yıllık tüketici fiyat artışı % 69,9 seviyesinde gerçekleşmiş ve Ocak 1998'de bir önceki yıla göre % 101 ve Şubat 2001'de bir önceki yıla göre % 33 aralığında, büyük dalgalanmalar göstermiştir. Genel kamu açığı, GSYİH'nin % 6'sı ve % 28,7'si arasında dalgalanarak, GSYİH'nin ortalama % 15,7'si olmuştur. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan mali krizler sonrasında, kısmen artan belirsizliği yansıtan yüksek faiz harcamaları sebebiyle, kamu maliyesinin durumu belirgin bir şekilde kötüleşmiştir. Bankacılık sektörünün kurtarılması ve Türk Lirasındaki (TL) değer kaybının maliyeti, 1997 yılında % 55,6 olan genel kamu borç stokunun GSYİH'ye oranının, 2001 yılında % 101,4'e yükselmesine neden

⁵⁸ Bkz. Ek 2: Aday Ülkeler Tarafından Onaylanan İnsan Hakları Sözleşmeleri

⁵⁹ Schönbohm, a.g.e., s. VII.

⁶⁰ Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Türkiye'nin Katılım Yöntünde İlerlemesi Üzerine 2001 Düzenli Raporu, SEC (2001) 1756, Brüksel, 13.11.2001, <http://www.deltur.cec.eu.int/RRTurkey2001.pdf> (27.03.2003), s. 42.

⁶¹ Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", a.g.e., s. 51.

⁶² Y.a.g.e., ss. 39-41.

olmuştur. Reel faiz oranları çok yüksek seviyelerde seyretmiştir. 2000 yılında, ileriye yönelik olarak açıklanan kur uygulaması sonucunda, TL'de önemli ölçüde bir reel değer artışı meydana gelmiş, ancak bu artış, Şubat 2001'de kurun serbest dalgalanmaya bırakılmasının ardından yaşanan hızlı değer kaybı neticesinde, fazlasıyla dengelenmiştir.

Gelecekte makroekonomik istikrara katkı sağlayabilecek önemli yapısal reformlar kabul edilmiştir. Bankacılık ve tarım sektöründeki reformlar, tütün, şeker, elektrik, telekomünikasyon ve doğalgaz gibi temel piyasaların serbestleştirilmesi ve emeklilik sisteminde sürdürülebilirliğin sağlanması ve bir işsizlik sigortası uygulamasına geçilmesi hususlarını içeren sosyal güvenlik sistemi reformu ile, önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Merkez Bankasının bağımsızlığının artırılması, enflasyonist baskıların azaltılması açısından bir diğer önemli adım olmuştur. Sonuç olarak, özellikle 2001 yılında yaşanan mali krizden sonra, devletin ekonomideki rolü ve siyasi müdahaleler önemli ölçüde azalmıştır. Bunlara ek olarak, kamu yönetiminin etkililiğini ve kamu kesimi hesaplarının saydamlığını artırmak amacıyla, önemli adımlar atılmıştır. Özellikle, bankacılık sektörünün güçlendirilmesine yönelik olarak alınan son önlemler sayesinde, ekonominin şoklara karşı direnci artmıştır.

Ekonomik büyüme, tüm dönem boyunca nüfus artışının önemli ölçüde altında kalmış ve bu durum, kişi başına gelirden belirgin bir azalmaya neden olmuştur. Sosyal ve bölgesel farklılıklar, sürekli olarak yüksek düzeyde gerçekleşen enflasyon ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle artmıştır. Satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYİH, 2001 yılında AB ortalamasının yalnızca % 22'si düzeyinde gerçekleşmiştir. İşgücü piyasasındaki dengesizlikler artmıştır. 1997 yılında % 54,9 olan çalışma çağındaki (15-64) nüfusun işgücüne katılma oranı, 2001 yılında % 51,3'e düşerken, aynı dönemde istihdam oranı daha hızlı azalarak, % 51,2'den % 46,8'e gerilemiştir. Bu durum, 1997 yılında % 6,7 olan işsizlik oranının, 2001 yılında % 8,5'e yükselmesine neden olmuştur. 2002 yılı ortası itibarıyla, kentsel alanlarda % 13,5 ve kırsal alanlarda % 4,5 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, daha da artarak % 9,6'ya yükselmiştir. 15-24 yaş grubunda işsizlik oranı % 17 civarında gerçekleşmiştir. Kayıt dışı sektörlerde ve tarım sektöründe düşük ücretle çalışanların yaygın olması sebebiyle işgücü piyasasındaki gelişmelerin daha olumlu değerlendirildiği dikkate alındığında, işgücü arzı ve talebi arasındaki dengesizliklerin daha fazla olabileceği düşünülmektedir.

2002 yılında ekonomiyi istikrara kavuşturmak için yapılan bir takım girişimler sonrasında, mevcut reform programı olumlu sonuçlar vermiş olup ekonomi yeniden büyümeye başlamıştır. Enflasyonist baskılar hafiflerken, mali disiplin iyileşmiş ve kamu hesaplarının şeffaflığı belirgin biçimde artmıştır. Türk ekonomisinin istikrarsızlığının temel kaynağı olan siyasetin ekonomiye müdahalesi azaltılmış ve kırılğan ve iyi işlemeyen bankacılık sektörü gibi yapısal zayıflıkların giderilmesine ilişkin adımlar atılmıştır. Mali sektörün düzenlenmesi ve denetlenmesi güçlendirilmiştir. Tarım ve enerji gibi temel sektörlerin serbestleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır⁶³.

⁶³ Y.a.g.e., s. 51.

2002 İlerleme Raporu'na göre, piyasaların işleyişinin ve rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi amacıyla, Türkiye, makroekonomik istikrar ve mali sürdürülebilirliğin sağlanması çerçevesinde, mevcut reform sürecini devam ettirmelidir. Kronik olarak yüksek düzeyde seyreden enflasyonun daha da aşağı çekilmesi ve mali disiplinin muhafaza edilmesi, bu hedefin önemli ön koşullarıdır. Bankacılık sektöründeki ihtiyati düzenlemeler ve muhasebe standartları, uluslararası düzeye getirilmelidir. Kamu banka ve işletmelerinin özelleştirilmesi hızlandırılmalı ve piyasaların serbestleştirilmesi süreci tamamlanmalıdır. Verimli alanlara yapılan yatırımların artırılması ve eğitime özel önem verilmesi, rekabet gücünün ve ekonominin büyüme potansiyelinin artırılması açısından önem taşımaktadır. Doğrudan yabancı yatırım girişi, idari işlemlerin basitleştirilmesi ve diğer engellerin kaldırılması suretiyle teşvik edilmelidir⁶⁴.

Komisyon, 1997 yılındaki Görüş'ünde⁶⁵ Polonya'nın işleyen bir piyasa ekonomisi olarak adlandırılabileceğini, orta vadede Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine erişmesi gerektiğini belirtmiştir. 2002 yılı ilerleme raporunda ise, Polonya'nın işleyen bir piyasa ekonomisi olduğu tekrar edilmiş, mevcut reformların devam ettirilmesiyle birlikte Polonya'nın, Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine erişebileceği ifade edilmiştir.

Ekonomik kriterler açısından iki ülke karşılaştırılacak olursa; Türkiye işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı kriterini karşılayamazken, Polonya bu kriteri 1997 yılından beri karşılamaktadır. Kopenhag ekonomik kriterlerinin bir diğer alt başlığı olan Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesini ise Türkiye Gümrük Birliği çerçevesinde büyük ölçüde karşılarken Polonya henüz bu kriteri tam olarak karşılayamamaktadır.

⁶⁴ Y.a.g.e., s. 51.

⁶⁵ Commission of the European Communities, "Agenda 2000 - Commission Opinion on Poland's Application for Membership of the European Union", DOC/97/16, Brussels, 15th July 1997, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/dwn/opinions/poland/po-op-en.pdf> (27.02.2003)

İki ülkenin temel ekonomik göstergeleri aşağıdaki Tablo 7’de karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere, Polonya’nın GSYİH’si 1997-2001 döneminde 127.100 milyon Euro’dan 196.700 milyon Euro’ya önemli bir yükseliş sergilerken Türkiye’nin GSYİH’si 168.000 milyon Euro’dan 2000 yılında 217.000 Euro’ya çıkıp 2001 yılında 165.000 milyon Euro’ya düşmüştür. İki ülkenin kişi başı GSYİH’si karşılaştırıldığında Polonya’nın 1997 yılında Türkiye’den çok yüksek olmayan 3,300 rakamını 2001 yılında 5,100’e yükselttiği ve Türkiye’nin iki katı kişi başı GSYİH’ye sahip olduğu görülmektedir. Türkiye, 1997 yılındaki 2700 € olan kişi başı GSYİH oranını 2000 yılında 3200 € seviyesine çıkardıktan sonra 1997 seviyesinin altında bir rakam olan 2400 € seviyesine indirmiştir. GSYİH ve kişi başı GSYİH seviyesinde özellikle 2000 yılındaki bu düşüş 2002 ilerleme raporunda da belirtildiği gibi mali krizlerin etkisini yansıtmaktadır. Bu kapsamda Polonya’nın kaydettiği ilerlemenin Türkiye karşısında oldukça önemli derecede olduğu görülmektedir.

Tablo 7’de görüldüğü gibi, 1997-2000 döneminde Polonya’nın reel GSYİH büyümesi düşüş eğilimi göstermekle birlikte hiçbir zaman eksi büyüme gerçekleşmemiş ve ortalama % 4.2 büyümüştür. Türkiye ise Polonya’nın tersine 1999 ve 2001 yıllarında eksi büyüme yaşayarak istikrarsız bir büyüme eğilimi göstermiş ve bu dönem içerisinde ortalama olarak yalnızca % 1.2 büyümüştür. 2002 yılında Polonya’daki reel GSYİH büyümesi % 1.3⁶⁶ olarak gerçekleşirken Türkiye’de bu oran % 2.3 olmuştur.

Polonya ve Türkiye’nin enflasyon oranları (TÜFE) arasında oldukça büyük bir fark görülmektedir. Her iki ülkede enflasyon oranı düşme eğilimi gösterirken Polonya’da bu düşüş daha büyük oranda olmuş ve 2001 yılında iki ülkenin enflasyon oranları arasında % 5.3 ve % 57.6 gibi büyük bir fark ortaya çıkmıştır. 2002 yılında ise Polonya’nın enflasyon oranı % 1.9⁶⁷ seviyesindeyken Türkiye’deki enflasyon oranı % 32.2 olarak gerçekleşmiştir.

⁶⁶ Central Statistical Office, “Poland’s Economic Performance in 2003”, <http://www.stat.gov.pl/english/index.htm> (07.06.2003)

⁶⁷ European Commission-Eurostat, “Towards an Enlarged Union- Key Indicators on Member States and Candidate Countries”, April 2003, s. 2.

Tablo 7: Polonya ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeleri

		1997	1998	1999	2000	2001	Ortalama
Cari Fiyatlarla GSYİH							
Polonya	1000 milyon Euro	127.1	141.3	145.5	170.9	196.7	156.3
Türkiye		168	178	173	217	165	180.2
Cari fiyatlarla (1) kişi başına düşen GSYİH							
Polonya	Euro	3,300	3,700	3,800	4,400	5,100	4,060
Türkiye		2,700	2,800	2,700	3,200	2,400	2,760
Reel GSYİH büyümesi							
Polonya	%	6.8	4.8	4.1	4.0	1.1	4.2
Türkiye	%	7.5	3.1	-4.7	7.4	-7.4	1.2
Enflasyon oranı (TÜFE) - yıllık ortalama							
Polonya	%	15.0	11.8	7.2	10.1	5.3	9.9
Türkiye^c	%	85.7	84.9	64.2	57.3	57.6	69.9
İşsizlik oranı- (ILO tanımı)							
Polonya	%	11.0	9.9	12.3	16.3	18.4	13.6
Türkiye	%	6.7	6.8	7.7	6.6	8.5	7.3
Genel Kamu Bütçe Dengesi							
Polonya	GSYİH oranı	-4.3	-2.3	-1.5	-1.8	-3.9 p	-2.8
Türkiye		-13.4	-11.9	-18.7	-6.0	-28.7	-15.7
Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi - ödemeler dengesi							
Polonya	GSYİH oranı	3.4	4.0	4.7	5.9	3.2	4.2
Türkiye		0.4	0.5	0.4	0.5	2.2	0.8
Polonya	milyon EURO	4,328	5,678	6,821	10,115	6,377 p	6,664
Türkiye		710	838	735	1,151	3,647 ^b	1,416

p: Tahmini rakamlar

a.Tanımdaki bazı teknik değişiklikler sebebiyle seriler etkilenmektedir.

b.Kaynak: www.tcmb.gov.tr

c.Endeks henüz uyumlaştırılmamıştır.

Kaynaklar: Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession", {COM(2002) 700 final}, Brussels, 9.10.2002 SEC(2002) 1408, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf, ss. 34, 156.

Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", Ankara, 2002, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf>, ss. 41, 138.

İşsizlik oranlarına bakılacak olursa, bu dönem içerisinde her iki ülkede de yükselme görülmüştür. Türkiye'nin 2001 yılı işsizlik oranı % 8.5 iken Polonya'da bu rakam % 18.4 gibi ciddi bir seviyededir. Polonya'da bu işsizlik seviyesinin 2002 yılında % 20.4'e⁶⁸ çıktığı ve Türkiye'deki işsizlik oranının % 10.4'e çıktığı görülmektedir⁶⁹. 2003 yılı ilk çeyreğinde ise OECD verilerine göre Polonya % 20.2 işsizlik seviyesiyle dünyada en yüksek işsizlik oranına sahip ülke olurken Türkiye % 12.3 oranıyla bu sıralamada Polonya ve Slovakya'dan sonra üçüncü olmuştur⁷⁰. 2001 yılı verilerine bakıldığında Polonya'da uzun dönemli işsizlik % 9.2⁷¹, Türkiye'de ise % 1.8⁷² seviyesindedir. Polonya'da işsizlik oranının bu derecede yüksek oluşu ekonomisinin yeniden yapılandırılmasına bağlanabilir. Uzun süreli işsizliğin, kadınlar (2001 verilerine göre %20), az eğitimli kişiler ve gençler (2001 verilerine göre % 40) arasındaki işsizlik oranının yüksek olması bölgesel farklılıklarla birlikte ele alındığında Polonya işgücü piyasasının ana yapısal sorunlarını ortaya koymaktadır. İşsizliğe çözüm, işgücünün vasıfları, işgücü maliyeti ve işgücü piyasasının esnekliği gibi yapısal faktörlerde yatmaktadır⁷³. Uzun dönemli olarak bakıldığında Polonya ekonomisi yüzyılın ikinci on yılından başlayarak nüfusun yaşlanması nedeniyle işgücü kıtlığı koşullarında işlemek zorunda kalabilir⁷⁴. Gelecekte Polonya'yı ve Avrupa Birliği'ni bekleyen nüfusun yaşlanması sorunu karşısında Türkiye genç nüfusu ile AB'nin bu sorununa çözüm getirebilecektir.

Tablo 7'de görüldüğü üzere, Polonya'nın genel kamu bütçe dengesinin GSYİH'ye oranı 1997 yılındaki % -4.3 seviyesinden 2001 yılında % -3.9 seviyesine inmiştir. Bu oran Türkiye'de 1997 yılındaki % -13.4 seviyesinden 2001 yılında % -28.7 gibi yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Türkiye'nin bu açıdan durumu Polonya'dan oldukça kötü olmasına rağmen her iki ülkede de oranlar negatiftir.

⁶⁸ Y.a.g.e., s. 2.

⁶⁹ Central Statistical Office, "Poland's Economic Performance in 2003", a.g.e., s.2.

⁷⁰ Habertürk, "Türkiye İşsizlikte Dünya Üçüncüsü", 8 Haziran 2003, http://www2.haberturk.com/ekonomiturk/look.asp?N_Id=6415 (09.06.2003).

⁷¹ Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession", a.g.e., s. 35.

⁷² Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", a.g.e., s. 41.

⁷³ Woycicka, a.g.e., s. 133.

⁷⁴ Y.a.g.e., s. 137.

Doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ye oranı açısından karşılaştırıldığında Polonya'nın Türkiye'den daha olumlu göstergelere sahip olduğu görülmektedir. Polonya'da doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ye oranı 1997 yılında % 3.4 seviyesinden 2000 yılında % 5.9 seviyesine çıkarken 2001 yılında % 3.2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise bu oran 1997 yılında % 0.4 seviyesinden 2002 yılında % 2.2 seviyesine yükselmiştir. Doğrudan yabancı yatırım seviyesinin Euro cinsinden tutarı her iki ülkede de yükselme eğiliminde iken bu dönem içerisinde ortalama olarak Polonya'ya giren doğrudan yabancı yatırım 6,664 milyon Euro iken Türkiye'de bu miktarın 1,416 milyon Euro gibi nisbeten düşük bir seviyede seyretmesi dikkat çekicidir. Polonya'nın bu doğrudan yabancı yatırımlar açısından çekiciliği, büyük çaptaki ekonomisi, ucuz işgücü ve AB'ye üyelik perspektifine bağlanabilir⁷⁵.

3.3.3. Üyelikten Kaynaklanan Yükümlülükleri Üstlenebilme Yeteneği Açısından Değerlendirme

Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Türkiye'nin Topluluk müktesebatına uyumu için gerekli altyapıyı oluşturmuş, özellikle de 1/95 sayılı Gümrük Birliği'nin son dönemini yürürlüğe koyan Ortaklık Konseyi Kararı, bu yönde önemli adımlar atılmasına olanak sağlamıştır. Gümrük Birliği süreci sayesinde, Türkiye diğer aday ülkelere oranla Topluluk müktesebatına uyum yeteneği açısından önemli ölçüde yol alabilmiştir⁷⁶.

1998 yılı İlerleme Raporundan bu yana, Türkiye, Gümrük Birliği'nin kapsadığı alanlara ilişkin mevzuat uyumu konusunda ilerleme kaydetmenin yanı sıra bankacılık, telekomünikasyon, enerji ve tarım gibi sektörlerde de ilerleme sağlamıştır. Mali sektör yeniden yapılandırılmış ve bu alandaki idari kapasite etkili hale getirilmiştir. Diğer alanlarda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. 2002 yılı boyunca, Türkiye, iç pazar başlığı altında, özellikle kamu ihaleleri, enerji ve adalet ve içişleri konularında ilerleme sağlamıştır. Müktesebatın uygulanmasına ilişkin idari kapasitenin

⁷⁵ Margie Lindsay, "Poland Restructured", *World Link*, Vol:14, No:1, January-February 2001.

⁷⁶ Baydarol, "Tam Üyelik Sürecinde Topluluk Müktesebatına Uyum (Acquis Communautaire)", a.g.e., s. 336.

güçlendirilmesi konusundaki gelişmeler sınırlı kalmıştır⁷⁷. Pek çok alanda AB müktesebatı ile Türk mevzuatı arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

2002 İlerleme raporunda müktesebatın benimsenmesine ilişkin olarak belirtilen eksiklikler kısaca şu şekildedir⁷⁸:

- Kamu ihaleleri, enerji, adalet ve içişleri alanlarında AB müktesebatının uygulanması yönünde *idari kapasitenin* arttırılmasında ilerleme sınırlı kalmıştır;
- *Gümrük Birliği* çerçevesinde AB müktesebatının uygulanmasında idari kapasite güçlendirilmelidir;
- *Malların serbest dolaşımı* çerçevesinde önemli teknik engeller sürmektedir;
- *Standardizasyon, akreditasyon ve uyumluluk değerlendirmesi* alanlarında ilgili kurumların kurulması ve işlerliğinin arttırılması konusunda çalışılmalıdır;
- Uygun bir *piyasa denetleme sistemi* kurulmalıdır;
- *Sermayenin serbest dolaşımı* konusunda yabancı yatırımlar üzerinde önemli kısıtlamalar halen yürürlükte;
- *Kara para* aklamaya karşı çıkarılan yasaların uygulamasına daha fazla önem verilmelidir;
- *Şirketler hukuku* alanında korsan yayın ve taklitçilikle mücadele yasalarının uygulanması sürdürülmelidir. Türk Patent Enstitüsü'nün bağımsız olmalıdır;
- *Rekabet politikası* alanında devlet yardımları konusunda AB müktesebatına uyumda hiçbir ilerleme sağlanamamıştır. Öncelikle bağımsız bir devlet yardımları kurulu oluşturulmalıdır;
- *Tarım* alanında AB müktesebatına uyum çabaları sınırlıdır. Türkiye veterinerlik ve hayvan sağlığı ile ilgili AB yasalarını benimsemeli ve uygulamalıdır;
- Ortak *Balıkçılık* Politikası düzenlemelerinde bir ilerleme sağlanmamıştır;

⁷⁷ Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu”, a.g.e., s. 118.

⁷⁸ Y.a.g.e., ss. 118-120.

- *Ulaştırma politikasında* AB müktesebatını uygulamak için yasal çalışma yapılmalıdır;
- Doğrudan *vergi* toplama kapasitesi artırılmalı, şirketler vergisi ahlaki ilkelerine uyacak düzenlemeler yapılmalı ve ayrımcı uygulamalar kaldırılmalıdır. Doğrudan ve dolaylı vergiler alanında müktesebata kısmen uyum sağlanmıştır.
- Gümrük birliğinde uyum kağıt üzerinde kalmaktadır.
- Türkiye ve AB'nin *istatistik* kurumlarının altyapıları çok farklıdır. AB müktesebatına uyum çalışmaları başlamıştır ve bu alanda önemli ölçüde çaba harcanmalıdır;
- Türkiye'nin *sosyal politikalar* ve istihdam yasaları AB müktesebatından uzak kalmaya devam etmektedir. Her düzeyde gerçek anlamda bir sosyal diyalog için koşulların geliştirilip güçlendirilmesi acilen gerekmektedir;
- *Elektrik ve gaz* sektörlerinde önemli ilerleme sağlanmıştır. AB müktesebatına uyum süreci başlamıştır ancak daha fazla çaba gerekmektedir;
- *Telekomünikasyon* sektöründe sabit ve mobil telefon piyasalarının serbestleştirilmesi ve pazarda hakim konumdaki operatörlerle ilgili yasal çerçeve konularında bir ilerleme kaydedilmemiştir. Ayrıca Telekomünikasyon Kurumu'nun idari kapasitesinin özellikle insan kaynakları ve eğitim konularında iyileştirilmesi sağlanmalıdır;
- *Basın yayın yasası* AB müktesebatına uyumlu değildir;
- *Bölgesel politikalarda* AB standartları ile uyumlu, bir etkili bir strateji oluşturulmamıştır;
- *Çevre* alanında müktesebata uyum sınırlıdır;
- *Tüketici hakları* ve sağlığı politikasında uyum yetersizdir;
- *Adalet ve içişleri* alanında özellikle yasa dışı göçe karşı alınan önlemler güçlendirilmelidir;
- *Genelleştirilmiş Tercihli Sistem*'in benimsenmesi süreci devam etmelidir;
- Türk kamu idaresinde *bütçe ve mali denetim* mekanizmaları iyileştirilmelidir;

- Müktesebatın uyarlanması ve etkili uygulanmasını sağlamak amacıyla çeşitli alanlarda *idari kapasite güçlendirilmelidir*.

Yukarıdaki eksiklikler göstermektedir ki, Türkiye AB müktesebatının benimsenmesi konusunda gümrük birliği başlığı dışında çok sınırlı ilerleme kaydetmiştir. Müktesebatın uygulanmasına ilişkin idari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda da ilerleme sağlanması gerekmektedir. Polonya ise 2002 İlerleme raporunun açıklandığı dönemde 27 Başlıkta müzakereleri bitirmiş ve Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde de bütün alanlarda müzakereler tamamlanmıştır. Polonya ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin müktesebatın benimsenmesi yönünde çok fazla ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. İdari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda her iki ülkede de eksiklikler bulunmasıyla birlikte Türkiye'nin bu alanda daha fazla eksikliği bulunmaktadır.

Polonya'nın uzun yıllar sosyalist rejimle yönetilmesi nedeniyle söz konusu dönemde sahip olduğu idari yapılanma hiç şüphesiz, bir serbest piyasa ekonomisinin yapılanmasından çok farklı nitelikler taşımaktaydı. Bu ülkenin idari sistemlerinin AB üye ülkelerinkine yakınlaştırılabilmesi ve mevzuatın uygulanmasındaki sorunların ortadan kalkması için Komisyon, idari kapasite oluşturma ve geliştirme çalışmalarına diğer aday ülkelerde olduğu gibi her geçen gün biraz daha fazla önem vermiştir. İdari yapılanmayı gerekli kılan bir başka neden ise, AB müktesebatının kapsamının oldukça genişlemiş olması ve pek çok alanı içermesidir. Üye devletlerin bile zaman zaman uygulamada sorun çıkardığı müktesebatın tam ve etkin bir şekilde uygulanması belirli kurum ve kuruluşlarının varlığını zorunlu kılmaktadır⁷⁹. 2002 ilerleme raporunda Polonya birçok alanda müzakere sürecini tamamlamış olsa da idari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda hemen hemen her alanda güçlendirmeye ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'de ise müktesebatın benimsenmesi yönünde henüz Polonya kadar ilerleme sağlanamamış olmasıyla birlikte idari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda da daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir.

⁷⁹ T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ulusal Program Dairesi, "AB Müktesebatının Uygulanması İçin Gerekli "İdari Kapasite" ve Türkiye'nin Durumu", a.g.e., s. 8.

Türkiye ile Polonya'nın müktesebatın benimsenmesine ilişkin olarak önemli bir ortak yanı tarım alanındadır. Her iki ülkenin de kırsal kesim nüfusları çok yüksektir ve tarım alanı Avrupa Birliği'nin bu genişleme sürecinde karşı karşıya kalabileceği en büyük sorundur. Türkiye ve Polonya üyelik durumunda tarım alanında kilit rolü oynayacak iki ülkedir⁸⁰. Tablo 8'de de görüldüğü gibi her iki ülkede de tarımın istihdamdaki payı, Avrupa Birliği'nin tarımdaki istihdam oranının %5 civarında olduğu düşünülürse yüksek seviyelerdedir⁸¹. Polonya'da ve Türkiye'deki tarımın istihdamdaki payı Yunanistan'ın durumuna benzetilebilir. Genel olarak Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler yüksek düzeyde tarımsal işgücüne sahiptirler. Örneğin Yunanistan'da 1994 yılında tarımın istihdamdaki payı % 20.8 iken İngiltere'de bu oran yalnızca % 2.1 olmuştur⁸².

Türkiye'de tarımın toplam katma değer içindeki ve istihdam içindeki payı Polonya'dan daha yüksek seviyelerdedir. Polonya'nın müktesebatın benimsenmesinde en fazla zorlukla karşılaştığı ve bu alandaki müzakereleri ancak Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde bitirebildiği gözönüne alınırsa Türkiye'nin de bu alanda üyelik yolunda çok fazla ilerleme kaydetmesi gerekeceği görülmektedir.

Tablo 8: Polonya ve Türkiye'de Tarımın Payı (2001)

Tarımın Payı (Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık)	Polonya	Türkiye
Toplam Katma Değer İçinde %	3.4	12.1
İstihdam İçinde %	19.2	35.4

Kaynaklar: Commission of the European Communities. 2002 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession {COM(2002) 700 final}. Brussels, 9.10.2002 SEC(2002) 1408, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf, s. 34

Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, 2002, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf>, s. 41

⁸⁰ Karen Fogg, "AB için Türkiye'nin Önemi ve AB'nin Bakış Açısından Türkiye", *Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, s. 11.

⁸¹ Necdet Kenar, "Türkiye'deki Sosyal ve İstihdam Politikası", *Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi*, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001, s. 127.

⁸² Janice Bell and Thomas Mickiewicz, "EU Accession and Labour Markets in the Visegrad Countries", Karen Henderson (Ed.), *Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union*, UCL Press, London; Philadelphia, 1999, s. 139.

Tarımın yanında bölgesel politikaya ilişkin olarak her iki ülkenin de doğu kısımları ekonomik ve sosyal gelişme açısından büyük mücadeleler gerektirmektedir. İki ülkenin de çok uzun sınırları ve sınırlar konusunda farklı rejimleri vardır⁸³. Bu genişleme sürecinde sınırların güvenliğinin sağlanmasının çok önemli bir konu olduğu düşünülürse ve Türkiye'nin 2002 ilerleme raporunda bu alanda AB standartları ile uyumlu, etkili bir stratejinin mevcut olmadığının belirtildiği gözönüne alınırsa bu alanda çabaların hızlandırılması gerektiği ifade edilebilir.

Polonya'nın adaylık sürecinde en fazla sorunla karşılaştığı alanlardan biri de çevredir. Hatta bu alanda 2005 yılından 2015 yılına kadar geçiş dönemleri öngörülmüştür. Türkiye'de ise 2002 ilerleme raporunda belirtildiği üzere bu alandaki müktesebata uyum sınırlı düzeyde kalmıştır.

Türkiye, sonuç olarak müktesebatın benimsenmesi ve idari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda Polonya'nın gerisinde bulunmaktadır ve bu alanda daha fazla ilerleme sağlamalıdır.

⁸³ Fogg, a.g.e., s. 11.

SONUÇ

Fransa, İtalya, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu ve 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kurmasıyla başlayan Avrupa bütünleşmesi ilk yıllarda altı ülke ile sınırlı bir bütünleşme hareketi özelliğini taşımıştır. Fakat bu aşamalarda bütünleşmenin gösterdiği başarı, kuruluşunda bu oluşuma uzak duran ve bu oluşuma alternatif olarak EFTA'ya öncülük eden İngiltere'nin dikkatini çekmiş ve İngiltere Topluluğa ilk başvurusunun Fransa tarafından reddedilmesinden sonra 1967 yılında tekrar başvurmuş ve 1972 yılında İrlanda ve Danimarka ile birlikte Topluluğa üye olmuştur.

1972 yılında gerçekleşen ilk genişlemeden sonra Topluluğun ikinci genişlemesi güneye doğru olmuş ve AET 1981 yılında Yunanistan'ı içine alarak ikinci genişlemesini gerçekleştirmiştir. Topluluğun üçüncü genişlemesi 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in üyeliğiyle yine güneye doğru olmuştur. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa üyeliğinde bu ülkelerin demokrasiye geçiş sürecinin desteklenmesi isteği etkili olmuş ve dolayısıyla ekonomik bakımdan AT'nin gerisinde olmalarına rağmen bu ülkelerin üyeliğinin kabul edilmesinde siyasi etkenler rol oynamıştır.

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki demokratikleşme hareketleri sonucunda Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle AT'nin kendi iradesi dışında bir de facto genişleme meydana gelmiştir. Bu genişleme, Topluluğun üye sayısını değiştirmemekle birlikte Almanya'nın Topluluk içindeki ağırlığını arttırmıştır. Topluluk, 1995 yılında dördüncü genişlemesini Kuzey ve Orta Avrupa'ya doğru gerçekleştirerek "Altılar Avrupası"ndan "Onbeşler Avrupası"na dönüşümünü tamamlamıştır.

Avrupa Birliği geçirdiği dört genişleme sürecinden sonra amaç, yöntem ve kapsam bakımından daha önceki genişlemelerden farklı olan tarihindeki en kapsamlı genişleme projesini hayata geçirmeye hazırlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin coğrafi,

beşeri ve kurumsal yapısını büyük ölçüde değiştirecek olan bu genişleme süreci; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya ve Türkiye'yi kapsamakta olup Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile başlayan bir düşüncedir. 1989 Kasım ayında Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren bölünmüş durumda olan Avrupa'nın yeniden birleşmesi sözkonusu olmuştur. Bu tarihten itibaren Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri; komünist rejimin yıkılması, demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile çok büyük bir değişim geçirmiştir. Sovyet güdümünden kurtulan bu ülkelerin dönüşüm süreci içerisinde öncelikli hedefi Avrupa bütünleşmesine katılmak olmuştur. Bu çerçevede, AT'nin ilk olarak bu ülkelerle imzaladığı ticaret ve işbirliği anlaşmalarından sonra 1991 yılının sonundan itibaren bir tür ortaklık anlaşması olan Avrupa Anlaşmaları imzalanarak taraflar arasındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandırılmıştır. Bu büyük dönüşüm sürecinde Topluluk, bu ülkelere yönelik olarak oluşturulmuş olan Phare, ISPA ve SAPARD fonlarından önemli miktarda mali yardım sağlamıştır. Öyle ki, Gündem 2000 çerçevesinde 2000-2006 döneminde bu ülkeler için öngörülen mali yardım miktarı her yıl için 3.12 milyar Euro'dur¹.

Avrupa Anlaşmaları'nın imzalanması ve yürürlüğe girmesi sürecinde 1993 yılı Aralık ayında yapılan Kopenhag Zirvesi'nde bu ülkelere tam üyelik perspektifi tanınarak daha sonra "Kopenhag Kriterleri" olarak adlandırılan tam üyelik kriterleri belirlenmiştir. Bu çerçevede, bu ülkeler Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurularını yapmaya başlamışlar ve Aralık 1994 tarihli Essen Zirvesi'nde ODAÜ için AB'ye Katılım Öncesi Stratejisi belirlenmiştir. Temmuz 1997 tarihli Gündem 2000 raporu doğrultusunda Katılım Öncesi Strateji, bu ülkeler ile oluşturulacak ve tam üyeliğe hazırlık stratejisi olarak adlandırılacak Katılım Ortaklıkları ile kuvvetlendirilmiş ve Avrupa Komisyonu aynı gün bu ülkeler için hazırladığı Görüş'ü sunmuştur. Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Stratejinin temel dayanaklarını, Avrupa Anlaşmaları, Katılım Ortaklığı ve Müktesebatın Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programlar, ön-

¹ Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, "European Union Aid to Poland", a.g.e.

katılım yardımları (Phare, ISPA, SAPARD) ve son olarak da ODAÜ'ye AT programlarının açılması oluşturmıştır.

Avrupa Birliği'nin beşinci ve en kapsamlı genişleme süreci, Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi ile resmîyet kazanmıştır. 1999 Aralık ayında yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin de bu genişleme sürecine dahil edilmesinden sonra Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde AB'nin beşinci genişleme süreci perspektifinde kurumsal yapılanmasını düzenleyen Nice Andlaşması taslak metni üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Her ne kadar öngörülen bu yapılanmanın sadece müzakerelere başlanılan ülkelere yönelik olarak düzenlendiği ifade edilmişse de AB'nin 2010 yılına kadar olan kurumsal yapılanması içerisinde Türkiye'ye yer verilmemesi dikkat çekici bir husustur. Genişlemeye ilişkin olarak çok önemli kararlar alınan Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde ise, Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla üye olacakları açıklanmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 tarihinde üye olabilecekleri belirtilirken Aralık 2004'te yapılacak Zirve'de Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verilmesi durumunda, Türkiye ile katılım müzakerelerinin geciktirmeksizin başlatılacağı ifade edilmiştir. Zirvede Türkiye ile ilgili olarak alınan bu karar Türkiye'nin istediğinden az, beklediğinden iyi, korktuğundan uzak bir karar olarak değerlendirilebilir.

Kısaca yukarıdaki şekilde özetlenebilecek Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde Polonya, beşinci genişleme sürecine dahil olan ülkeler arasında Türkiye'den sonra ikinci büyük ülkedir. Polonya, 1989 yılında başlayan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin demokratikleşme ve piyasa ekonomisine geçiş sürecinde öncü rolü üstlenmiştir. Bu süreçte Polonya siyasetinin en önemli stratejik hedefi Avrupa Birliği'ne üyelik olmuştur. Eylül 1988'den itibaren Avrupa'daki siyasi ve güvenlik yapılarına üyelik başvurusunda bulunmaya başlayan Polonya, bir yıl sonra Aralık 1989'da Polonya ve Avrupa Topluluğu arasında ilk anlaşma olan Ticaret ve İşbirliği Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşmayı, 16 Aralık 1991'de imzalanıp 1 Şubat 1994 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Anlaşması takip etmiştir. Bu anlaşma, Avrupa Birliği- Polonya ilişkilerinin yasal dayanağı olmuş ve daha sonra oluşturulan

Polonya için Katılım Öncesi Stratejinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Her ne kadar anlaşmada Polonya-AB ilişkilerinin tam üyelik yönünde gelişeceğine ilişkin açık bir ifade bulunmasa da Polonya'nın anlaşmada öngörülen hedefleri gerçekleştirmesi tam üyelik yönünde olumlu etki yapmıştır.

1993 yılı Kopenhag Zirvesi'nde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin açıklanan kriterleri yerine getirmeleri koşuluyla üye olabileceklerinin açıklanmasından sonra Polonya 5 Nisan 1994 tarihinde tam üyelik başvurusunu gerçekleştirmiş ve Aralık 1994'te yapılan Essen Zirvesi'nde, Avrupa Anlaşması'nın da temellerinden birini oluşturduğu, Polonya için Katılım Öncesi Strateji oluşturulmuştur. Bu Katılım Öncesi Strateji, 1997 Temmuz ayında açıklanan Gündem 2000 ile birlikte Katılım Ortaklığı ile kuvvetlendirilmiştir. Avrupa Komisyonu'nun Gündem 2000 ile birlikte Polonya için Görüş sunmasından sonra Polonya, ülkenin bin yıldan fazla bir süredir coğrafi, kültürel ve ekonomik açıdan Avrupa'nın bir parçası olduğunu vurgulayan Bütünleşme için Ulusal Strateji hazırlamıştır.

Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde alınan karar doğrultusunda Polonya ile katılım müzakereleri 30 Mart 1998 tarihinde başlamıştır. Katılım müzakerelerinde üzerinde en fazla zorlanılan konuları; tarım, işgücünün serbest dolaşımı, yapısal fonlar, çevre, ulaştırma ve yabancı uyrukluların mülk edinmesi oluşturmuştur. Bunların arasında Polonya halkının en hassas olduğu konular tarım, işgücünün serbest dolaşımı ve yabancıların mülk edinmesi olmuştur. Müzakerelerdeki en sorunlu alan olan tarıma ilişkin olarak Polonya tarımının tam üyelikten sonra AB ülkelerinden gelen tarımsal ürünler karşısında rekabete dayanamayacağı ve birçok küçük işletmenin kapanacağı endişesi sözkonusudur. Polonya, bu alanda doğrudan gelir desteklerini çiftçilerine aşamalı bir yaklaşımla da olsa vermeyi Avrupa Birliği'ne kabul ettirmiş ve müzakerelerde önemli ölçüde kendi çıkarlarını korumuştur. 5 yıl süren üyelik müzakereleri boyunca Polonya'nın tüm sosyo-ekonomik dezavantajlarına rağmen, taleplerinde ısrarcı olması ve büyük ölçüde kendi isteklerini kabul ettirerek üyelik müzakerelerinde Birliği en çok zorlayan ve en başarılı sonuçlar elde eden aday ülke olması dikkat çekicidir. Polonya'nın müzakerelerdeki bu başarısı, Avrupa Birliği'nin bu genişleme konusunda

kararlılığının farkında olması, müzakerelerden önceki hazırlık dönemini çok iyi değerlendirmesi ve Kopenhag Kriterleri'ne uyum çalışmalarını istikrarlı bir şekilde sürdürmüş olmasına dayanmaktadır.

Polonya, Kopenhag Kriterleri'nin birincisi olan siyasi kriterleri Avrupa Komisyonu'nun Polonya'ya ilişkin 1997 yılındaki Görüş'ünden itibaren karşılamaktadır. Polonya, Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda 1997 yılında yeni bir anayasa hazırlamış ve devlet kurumları arasında kuvvetler ayrılığını getirmiştir. Komisyon'un 1997 yılındaki Görüş'ünde ve İlerleme Raporlarında belirtildiği üzere, Polonya, hukukun üstünlüğünü sağlayan istikrarlı kurumlara sahip, insan haklarına ve azınlıklara saygı ve korumayı sağlayan bir demokrasinin özelliklerine sahiptir. Her ne kadar siyasi kriterleri karşıladığı ifade edilse de Polonya'nın bu alanda birtakım eksiklikleri olduğu da ilerleme raporlarında ifade edilmektedir. 1997 yılı Görüş'ünden itibaren belirtilen başlıca eksiklikler yargı sistemi ve yolsuzluğa ilişkin olmuştur. Polonya, belirtilen bu eksikliklere yönelik olarak 1997 yılından beri önemli derecede ilerleme sağlamıştır. Yargı sistemi reformu başlatılmış ve bu alanda önemli adımlar atılmıştır. Yolsuzlukla mücadeleye ilişkin olarak kapsamlı bir strateji geliştirilmiş fakat yine de 2002 ilerleme raporunda yolsuzlukların endişe yaratmaya devam ettiği vurgulanmış ve bu alanda ciddi çabaların gerektiği ifade edilmiştir. Polonya'nın ilerleme sağladığı bir diğer alan da 2001 ilerleme raporunda eksikliği vurgulanan fırsat eşitliği alanındadır. Polonya, bu soruna ilişkin olarak bir "Eşit Statü Ofisi" kurmuştur. Sonuç olarak Polonya'nın bu alandaki eksikliklerine yönelik olarak tedbirlerini hemen aldığı ve ilerleme sağladığı görülmektedir.

Polonya'nın ekonomik açıdan temel sorunlarından birini işsizlik oluşturmaktadır. 2003 yılında OECD verilerine göre % 20'ye ulaşan işsizlik oranı ile Polonya OECD ülkeleri içerisinde en yüksek işsizliğe sahip ülke olmuştur. Büyük ölçüde ekonominin yeniden yapılanması ve özelleştirmelere bağlanan bu işsizlik sorunu Avrupa Birliği'nde özellikle Almanya'da mevcut olan işgücünün serbest dolaşımına ilişkin endişeleri daha da arttırmaktadır. Avrupa Birliği'nde işsizliğin önemli bir sorun olduğu düşünülürse bu endişelerin yersiz olmadığı söylenebilir. Bunun yanında, iç yapılarını Birlik standartlarına dönüştürme ve müktesebatı

benimseme sürecinde sosyal güvenlik reformu, sağlık sistemi reformu, yerel yönetim reformu, eğitim reformu ve kömür, maden ve çelik sektörlerinin yeniden yapılandırılması gibi uyumlaştırma maliyetleri açısından Polonya'nın bütçesine büyük yükler getirildiği belirtilmelidir.

Avrupa Komisyonu, 1997 yılındaki Görüş'ünde Kopenhag ekonomik kriterleri kapsamında Polonya'nın işleyen bir piyasa ekonomisi olarak adlandırılabilirliğini, orta vadede Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine erişmesi gerektiğini belirtmiştir. Polonya'da özelleştirme faaliyetleri büyük ölçüde tamamlanmıştır ve bu planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Polonya'nın kaydettiği ilerlemenin önemli bir göstergesidir. Özelleştirmelerin büyük bir bölümünde çoğunluk payının yabancı stratejik yatırımcılara satılmış olması ise Polonya halkında endişelere neden olmuştur. Bankacılık sektörünün önemli ilerleme sağlanan fakat henüz tamamlanamayan yeniden yapılandırılması sürecinde de yabancı mülkiyetin yüksek bir seviyede gerçekleştiği görülmektedir. Ekonomik alanda Polonya'da AB üyelik perspektifinin en önemli getirisinin bu süreçte oluşan yatırım patlaması olduğu söylenebilir. Bu yatırım patlamasının da etkisiyle 1997 yılı Komisyon Görüş'ünden beri uluslararası ekonomik ortamın getirdiği meydan okumalara karşın Polonya ekonomisinin performansı artmıştır. Makroekonomik istikrar sağlanmış ve Kopenhag ekonomik kriterlerinin karşılanması doğrultusunda reformlar yapılmıştır. Polonya'nın ekonomik dönüşümüne ilişkin başarısı enflasyon oranını 1997 yılındaki % 15 seviyesinden 2002 yılında % 1.9 gibi oldukça düşük bir seviyeye getirmesinden de anlaşılmaktadır. Bu seviye ile Polonya 2002 yılında AB-15 % 2.1'lik² enflasyon ortalaması seviyesinden daha düşük bir seviyeyi yakalamıştır. 2002 ilerleme raporunda Polonya'nın işleyen bir piyasa ekonomisi olduğu tekrar edilmekle birlikte Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesine henüz tam olarak erişemediği ifade edilmiştir. Burada da görülmektedir ki, Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olacağı açıklanan Polonya'nın Kopenhag ekonomik kriterlerini tam olarak karşılayamaması tam üyelik için bir engel olmamıştır.

² Eurostat "Structural Indicators", <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/dashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=1-structur-EN&mode=download> (27.06.2003)

Kopenhag kriterlerinin üçüncüsü olan üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği açısından Komisyon'un 1997 yılındaki Görüşü'nden beri Polonya'nın ilerlemesinde yavaş bir başlangıç ve sonrasında bir hızlanma görülmüştür. Bunun sonucunda her ne kadar özellikle tarım ve çevre alanlarında gerekli yasaların uygulanmasına ilişkin ciddi açıklar olsa da müktesebatın çoğunluğu benimsenmiş durumdadır. İdari kapasite alanında ise 1997 yılından itibaren ilerleme görülse de müktesebatın benimsenmesine göre aynı ilerleme sağlanamamıştır. Burada dikkat çekici husus, Avrupa Komisyonu'nun müktesebatın benimsenmesine verdiği önem kadar bu müktesebatın uygulanmasını sağlayacak idari kapasitenin güçlendirilmesine verdiği önemdir. Polonya'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde tam üye olması öngörülmüştür fakat genelde sanılanın aksine Polonya'nın üyeliğin hemen sonrasında özellikle serbest dolaşım ve yapısal fonlardan yararlanma gibi alanlarda olmak üzere bütünleşmenin bütün özelliklerinden tam olarak yararlanması sözkonusu olmayacaktır. Bazı sorunlu alanlarda gerek Polonya'nın gerekse AB'nin önerdiği ve üzerinde uzlaşmaya varılan bazı geçiş dönemleri kabul edilmiştir. Malların, kişilerin, hizmetlerin, sermayenin serbest dolaşımı, ulaştırma, vergilendirme, enerji ve çevre alanlarında iki ile onbeş yıl arasında değişen geçiş dönemleri öngörülmüştür. Polonya için en hassas alanlardan biri olan kişilerin serbest dolaşımı alanında geçiş döneminin en az iki yıl, en fazla yedi yıl olarak öngörülmesi; Polonya'nın mevcut işsizlik sorunu ve özellikle Almanya'da endişe konusu olan göç potansiyeli düşünüldüğünde ve örneğin çevre alanında öngörülen 12 yıllık geçiş dönemi gözönüne alındığında Polonya için nisbeten bir başarı sayılabilir.

Kopenhag kriterlerini karşılaması yönünde değerlendirme yapılarak 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olması öngörülen ve Nisan 2003 tarihinde AB ile katılım anlaşması imzalayan Polonya'da 7-8 Haziran 2003 tarihinde yapılan halkoylamasında halkın % 77.45'i AB üyeliğine "evet" demiştir. Her ne kadar halkoylaması öncesinde sonuç hakkında birtakım endişeler olsa da ve halkoylamasında "evet" diyenler, "hayır" diyenler ve katılım oranı diğer halkoylamalarıyla karşılaştırıldığında AB üyeliğini nisbeten daha az destekler nitelikte olsa da bu sonuç hem Polonya hem de Avrupa Birliği açısından bir başarı olarak görülebilir. Avrupa Birliği açısından bu halkoylamasının önemi, 2004 yılında

üye olacak ülkelerin nüfus ve yüzölçümü bakımından en büyüğü olan Polonya'nın üyeliğinin bu genişleme sürecinin başarısını gösterecek olmasıdır. Bu halkoylamasının Polonya açısından önemi ise Cumhurbaşkanı Aleksander Kwasniewski'nin ifade ettiği gibi; 40 yıllık Sovyet Bloğu üyeliğinden sonra Batı'ya yakınlaşmaya çalışan ülkenin nihayet bu oylamayla Avrupa ailesine geri dönmesi ve Polonya'nın AB ile ilişkilerden sorumlu Bakanı Danuta Hübner'in belirttiği gibi; referandumun olumlu sonuçlanmasıyla birlikte Polonya'nın AB üyeliği yolundaki son engelin de ortadan kalkmasıdır.

Polonya, AB üyeliği ile birlikte, Birlik içerisinde kurumsal açıdan önemli bir ağırlığa sahip olacaktır. Polonya, Avrupa Birliği Konseyi'nde ve Avrupa Parlamentosu'nda Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya'dan sonra İspanya ile aynı oy ağırlığına sahip olacaktır. Özellikle Avrupa Birliği'nin en üst seviyede yetkili siyasi organı olan Konsey'de ön sıralardaki ülkelerle arasında sadece iki oy farkı olacak olan Polonya, Birliğin geleceğini şekillendirmede önemli bir rol oynayacaktır. Bu çerçevede, Polonya'nın dış politika alanında Irak'taki rejimin yıkılmasında ABD ile birlikte hareket etmesi gözönüne alındığında bu ülkenin gelecekte transatlantik ilişkilerin geliştirilmesinde ve Birliğin halen oluşturulmasında zorluk çekilen Ortak Dış ve Güvenlik politikasının oluşturulmasında etkili olacağı söylenebilir. Dış politikada İngiltere ile birlikte hareket eden Polonya'nın EPB'ye katılmayan İngiltere'nin aksine Ekonomik ve Parasal Birliğe katılacak olması ve bu açıdan Almanya ve Fransa'nın yanında yer alması bu ülkenin Birlik içinde değişik ittifaklara girebileceğini göstermektedir.

Polonya, AB üyeliği ile uzun vadede hızlı bir büyüme seviyesi gerçekleştirerek ve AB fonlarından sağlanacak katkının yardımıyla makroekonomik açıdan Avrupa Birliği seviyesine ulaşabilecektir. Malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması ile birlikte Polonya işletmeleri Avrupa Birliği pazarlarına açılacaktır. Ticari engellerin kalkması her ne kadar Polonya işletmeleri için rekabeti arttıracaksa ve kısa vadede rekabete hazır olmayan işletmeleri olumsuz etkileyecekse de uzun vadede Polonyalı işletmelerin rekabet gücünü arttıracaktır. Artan rekabetle ve AB standartlarına uyumla birlikte AB üyeliği

Polonyalı tüketicileri ve yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyecektir. Üyelikle birlikte Polonya'nın işgücü piyasası olumlu etkilenecektir. AB üyelik senaryosunda işsizlik oranının 2014 yılında % 12'ye düşeceği ve üyeliğin gerçekleşmediği senaryoya göre %4-5 daha az olacağı beklenmektedir. Yapısal fonlardan yapılacak yardımların, doğrudan yabancı yatırımların ve ticaretin artmasının ve kişilerin serbest dolaşımının Polonya işgücü piyasasına olumlu etkileri olması beklenmektedir. Polonya tarım sektörü ve kırsal kesimi, AB üyeliğinden sonra ciddi zorluklar yaşayabilecektir fakat Polonya, tarım alanına ilişkin müzakerelerde doğrudan gelir desteklerinin çiftçilerine aşamalı bir yaklaşımla da olsa vermeyi Avrupa Birliği'ne kabul ettirdiği ve önemli ölçüde kendi çıkarlarını koruduğu için bu sorunlar aşılabilecektir. Eğitim ve bilime ilişkin olarak ise Polonya halen yararlandığı AB eğitim programlarından ve Altıncı Çerçeve Programı'ndan yararlanmaya devam ederek eğitim ve araştırma alanlarında AB ülkeleriyle daha fazla işbirliği içerisinde yer alacak ve çerçeve programlarla oluşturulması amaçlanan Avrupa Araştırma Alanı'nın oluşturulmasına katkıda bulunacaktır.

Polonya ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin gelişim süreci karşılaştırılacak olursa, Türkiye'nin 1959 yılında ortak üyelik başvurusuyla Birlik ile ilişkilerinin başladığı, Polonya'nın Birlik ile ilişkilerinin ise 1989 yılında imzaladığı Ticaret ve İşbirliği Anlaşması ile başladığı görülmektedir. Arada 30 yıllık bir fark olmasına rağmen Polonya şu anda Avrupa Birliği'ne 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olacak bir ülke konumunda, Türkiye ise henüz katılım müzakerelerine başlayamamış bir ülke konumundadır. Şüphesiz bu durumun oluşmasında Avrupa Birliği'nin bu iki ülkeye bakış açısı ve bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde gösterdiği çabalar ve başarılar etkili olmuştur. Tarihsel ve siyasal nedenlerle Polonya'nın potansiyel AB üyeliğinin Avrupa'da ve de Almanya'da olumlu karşılandığı görülürken Türkiye'nin AB üyeliği konusunda ise AB'nin ikna edilmesi gibi bir durum sözkonusudur. Bu duruma Polonya'nın Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde gösterdiği ciddi ilerleme eklenince Polonya ve Türkiye'nin şu anda üyelik yolundaki çok farklı konumu ortaya çıkmaktadır.

Polonya, 1997 yılından itibaren siyasi kriterleri karşılarken, Türkiye tam üyelik müzakerelerinin başlaması için önkoşul olan siyasi kriterlere ilişkin olarak özellikle son iki yılda ilerleme sağlamış olsa da henüz bu kriterleri karşılayamamaktadır. Polonya ve Türkiye'nin siyasi alanda ortak sorunları arasında yargı sistemi ve yolsuzluk vardır. Onaylanan İnsan hakları Sözleşmelerine bakıldığında Polonya'nın 18 İnsan Hakları Sözleşmesi'nden 14'ünü onayladığı görülürken Türkiye bu sözleşmelerden ancak 7 tanesini onaylamış olması bu alanda iki ülke arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Türkiye, Kopenhag ekonomik kriterlerinden ilki olan işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı kriterini karşılayamazken, Polonya bu kriteri 1997 yılından beri karşılamaktadır. Kopenhag ekonomik kriterlerinin bir diğer alt başlığı olan Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesini ise Türkiye Gümrük Birliği çerçevesinde büyük ölçüde karşılarken Polonya henüz bu kriteri tam olarak karşılayamamaktadır. Türkiye, her ne kadar Gümrük Birliği ile AB karşısında rekabetçi konumunu güçlendirmiş ve bu konuda diğer aday ülkeler karşısında avantajlı bir konum yakalamış ise de geçirdiği mali krizler ekonomik kriterlerin karşılanması açısından Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte, Polonya'ya 1990 yılından başlayarak 2003 yılı sonuna kadar Phare, ISPA ve SAPARD programlarından 5.8 milyar Euro'ya ulaşan miktarda katılım öncesi yardım sağlanması ve bu dönemde Polonya'da büyük ölçekte yabancı yatırım gerçekleşmesi Polonya'nın ekonomik açıdan ilerlemesine yardımcı olmuştur.

Türkiye AB müktesebatının benimsenmesi konusunda Gümrük Birliği başlığı dışında çok sınırlı ilerleme kaydetmiş ve müktesebatın uygulanmasına ilişkin idari kapasitenin güçlendirilmesi konusundaki gelişmeler sınırlı kalmıştır. Polonya'nın ise Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi'nde bütün alanlarda müzakereleri tamamlamış olması gözönüne alındığında, Türkiye'nin müktesebatın benimsenmesi yönünde çok fazla ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. İdari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda her iki ülkede de eksiklikler bulunmasıyla birlikte Türkiye'nin bu alanda daha fazla eksikliği bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun idari kapasitenin güçlendirilmesine verdiği önem dikkate alınarak müktesebatın benimsenmesi ile

birlikte idari kapasitenin güçlendirilmesine de gereken önemin gösterilmesi gerekmektedir.

Kopenhag Zirvesi kararları uyarınca Aralık 2004 tarihinde yapılacak Zirvede Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlama kararının alınabilmesi için 2004 yılı ilerleme raporunda Avrupa Komisyonu'nun Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanabileceği yönünde görüş belirtmesinin sağlanmasına yönelik olarak özellikle siyasi alanda gerekli reformların bir an önce yapılması ve 2004 Aralık ayına kadar siyasi kriterlerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bu süreçte 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB üyesi olacak on ülkenin değiştireceği Avrupa Birliği iç dinamiklerinin de izlenmesi ve buna uygun strateji geliştirilmesi gerekecektir. Bu süreçte Polonya'nın Türkiye'ye tam üyelik yolunda verdiği desteğin devam etmesi bu ülkenin AB kurumsal yapısında önemli bir ağırlığa sahip olacağı gözönüne alındığında Türkiye açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKTAN, Coşkun Can., **Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde**, EGIAD Yayınları, İzmir, 2000.

Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, **Türkiye-AB İlişkileri-Profile 2001**, Ankara, 2001.

Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.

ALKAN, M. Nail., **Avrupa'da Sınırlar**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2002.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Tarım Politikası**, 2001, <http://www.deltur.cec.eu.int/abtarim.rtf> (09.08.2002).

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Avrupa Birliği'nin Genişlemesi-Tarihi bir Fırsat**, 2000, <http://www.deltur.cec.eu.int/genisleme.pdf> (09.08.2002).

BIEGAJ, Agnieszka (Ed.), **Poland on the Road to the European Union**, Government Plenipotentiary for Poland's Accession to the European Union, Chancellery of the Prime Minister Republic of Poland, Warsaw, 2000.

BIELER, Andreas., **Globalization and Enlargement of the European Union**, Routledge, London; New York, 2000.

BISKUPSKI, Mieczyslaw B., **History of Poland**, Greenwood Press, London, 2000.

BORCHARD, Klaus-Dieter., **Avrupa Bütünleşmesi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 1995.

CABLE, Vincent and David Henderson., **Trade Blocks - The Future of Regional Integration**, The Royal Institute of International Affairs, London, 1994.

CAMPBELL, Colin, Harvey Feigenbaum and Helmut Norpoth., **Politics and Government in Europe Today**, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, USA, 1990.

CROFT, Stuart, John Redmond, G. Wyn Reesi and Mark Webber., **The Enlargement of Europe**, Manchester University Press, Manchester, 1999.

ÇAYHAN, Esra ve Nurşin Ateşoğlu Güney., **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, AFA Yayıncılık, İstanbul , 1996.

DAĞDEMİR, Elif Uçkan., **Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliklerinin Avrupa Birliği'nin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri Yönüyle Değerlendirilmesi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

DEDMAN, Martin J., **The Origins and Development of the European Union 1945-1995**, Routledge, London; New York, 1996.

DURA, Cihan ve Atik, Hayriye., **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000.

ERÇİN, Erhan., **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 170, İstanbul, Ağustos 2002.

FITZMAURICE, John., **Politics and Government in the Visegrad Countries**, St. Martin's Press, New York, 1998.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve Diğerleri., **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

GRABBE, Heather and Kirsty Hughes., **Eastward Enlargement of the European Union**, Royal Institute of International Affairs, London, 1997.

GÜRAN, Nevzat., **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, İzmir, 2000.

Harp Akademisi Komutanlığı, **Türkiye'nin Dış Politikası'nda AB ve Alternatifleri**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 2001.

HARROP, Jeffrey., **The Political Economy of Integration in the European Community**, Second Edition, Edward Elgar Publishing, Brookfield, 1992.

HENIG, Stanley., **The Uniting of Europe**, Routledge, London; New York, 1997.

İktisadi Kalkınma Vakfı., **Amsterdam Andlaşması "Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları"**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, no: 162, İstanbul, Haziran 2000.

İktisadi Kalkınma Vakfı., **AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 172, İstanbul, Mayıs 2003.

KARLUK, Rıdvan., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1998.

KOK, Wim., **Enlarging the European Union- Achievements and Challenges**, European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, Mart 2003.

BARCZ, Jan, Roman Kuzniar, Hanna Machinska and Maciej Popowski., **The Treaty of Nice-Conclusions for Poland**, The Ministry of Foreign Affairs; Information Center on the Council of Europe; The Center for Europe of Warsaw University, Warsaw, 2002.

MANİSALI, Erol., **Avrupa Çıkmazı**, Otopsi Yayınevi, 2001.

MARESCEAU, Marc (Ed)., **Enlarging the European Union Relations between the European Union and Central and Eastern Europe**, Longman, London, 1997.

MORIN, Edgar., **Avrupa'yı Düşünmek**, Genişletilmiş 2. Baskı, AFA Yayınları, İstanbul, 1995.

NEAL, Larry and Daniel Barbezat., **The Economics of the European Union and the Economics of Europe**, Oxford University Press, New York, 1998.

PRICE, Victoria Curzon, Alice Landau and Richard G. Witman., **The Enlargement of the European Union : Issues and Strategies**, Routledge, London;New York, 1999.

PYSZNA, Dorota and Krisztina Vida., **The Management Of Accession To The European Union In Poland And Hungary**, Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences Working Papers, No: 128, October 2002.

ROSS, Cameron (Ed)., **Perspectives on the Enlargement of the European Union**, Brill, Leiden ; Boston, 2002.

ROY, Ayşe (Der)., **Şu AB Neyin Nesi**, AB-Türkiye İşbirliği Derneği (TURKAB), İstanbul, Ekim 2002.

SANDER, Oral., **Siyasi Tarih 1918-1994**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.

SUTCLIFFE, Anthony., **Western Europe Since 1945**, Longman, New York, 1996.

ŞEN, Faruk, Çiğdem Akkaya ve Reyhan Gümrük., **2000 Yılıının Eşiğinde Avrupa ve Türkiye**, Çağ Pazarlama A.Ş., İstanbul, Aralık 1999.

TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 3. Baskı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Ocak 1996.

TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. 5. Baskı. Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Kasım 2002.

WEIDENFELD, Werner ve Wessels, Wolfgang., **A-Z Guide to European Integration**, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1997.

WILKINSON, James and H. Stuart Hughes., **Contemporary Europe**, Eighth Edition, Prentice Hall, New Jersey, 1995.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul., **Avrupa Birliği'nde Mesleki Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye için bir Uyum Analizi**, TOBB Yayınları, Ankara, 1998.

MAKALELER

AKGÜN, Mensur., “İstenilenden Az, Beklenilenden İyi, Korkulandan Uzak”, **Görüş: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği Yayın Organı**, Avrupa Birliği Özel Sayısı, Ocak-Şubat 2003.

AKTAN, Coşkun Can., “Avrupa Birliği'nin Doğuşu, Gelişimi ve Genişleme Süreci”. **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000.

ALTMANN, Franc-Lothar and Cornelius Ochmann., “Central and Eastern Europe on Its Way into the European Union”, **Eurobalkans**, No:24, Autumn 1996.

ATAUM Bülten, Sayı:1,2, Ankara, 2001.

AVCI, Gamze ve Christopher McDonald., “EU Enlargement Policy: Institutions, Society and Lessons from the Turkish Case”, **Turkish Review of Balkan Studies**, No: 4, 1998/1999.

BARCZ, Jan., “The Accession Negotiations in the Light of Nice”, Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), **Negotiations on Poland's Accession to the European Union**, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002.

BAYDAROL, Can., “Tam Üyelik Sürecinde Topluluk Müktesebatına (Acquis Communautaire) Uyum”, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000.

BELL, Janice and Thomas Mickiewicz., “EU Accession and Labour Markets in the Visegrad Countries”, Karen Henderson (Ed.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, UCL Press, London; Philadelphia, 1999.

BOZKIR, Volkan., “Avrupa Birliği Üyesi Olarak Türkiye-AB için Avantajlar ve Dezavantajlar”, **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.

CAMERON, Fraser., “The European Union and Its Eastern Neighbours”, **Eurobalkans**, No:24, Autumn 1996.

ÇAVDAR, Tomris., “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri'nin Yeni Genişleme Dönemi Açısından Değerlendirilmesi”, **ATAUM Bülten**, Yıl:2 Sayı: 1, Kış 2002.

DUNAY, Pal, Oleksandr Pavliuk and Wojciech Zajaczkowski., “The Effects of Enlargement on Bilateral Relations in Central and Eastern Europe”, **Chaillot Paper** 26, June 1997.

ERALP, Atilla., “Soğuk Savaştan Günümüze Türkiye-AB İlişkileri”, **TÜBA Günce**, Sayı: 25, Mart 2003.

ERALP, Atilla., “Helsinki Zirvesi Neler Getirdi?”, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000.

European Commission-Eurostat, “Towards an Enlarged Union- Key Indicators on Member States and Candidate Countries”, April 2003.

FAINI, Richardo and Richard Portes, “Opportunities Outweigh Adjustment: The Political Economy of Trade with Central and Eastern Europe”, Richardo Faini and Richard Portes (Ed.), **European Union Trade with Eastern Europe- Adjustment and Opportunity**, Centre for Economic Policy Research, London, 1995.

FOGG, Karen., “AB için Türkiye’nin Önemi ve AB’nin Bakış Açısından Türkiye”, **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.

“Genişlemeyi Başarıya Ulaştırmak Strateji Belgesi ve Aday Ülkelerden Her Birinin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerinde Avrupa Komisyonu’nun Raporu”, ATAUM Bülten- Belgeler 4, Yıl: 2, Sayı: 1, Kış 2002.

GEZGİN ERİŞ, Meral., “Önümüzdeki İki Yılın AB ile Birlikte Değerlendirilmesi Sürecin Ayrılmaz Bir Parçası”, **İşveren**, Cilt: 41, Sayı:4, Ocak 2003.

GEZGİN ERİŞ, Meral., “Selanik Zirvesi’nin Ardından”, **Dünya**, 3 Temmuz 2003.

GEZGİN ERİŞ, Meral., “Tam Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Entegrasyonu”, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000.

GOWER, Jackie., “EC Relations With Central and Eastern Europe”, **The European Community and The Challenge of the Future**, Pinter Publisher, London, 1994.

GOWER, Jackie., “EU Policy to Central and Eastern Europe”, Karen Henderson (Ed.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, UCL Press, London; Philadelphia, 1999.

GRANELL, Francisco., “The First Enlargement Negotiations of the EU”, John Redmond (Ed.), **1995 Enlargement of the European Union**, Aldershot, England; Ashgate, Brookfield USA, 1997.

- INOTAI, Andras., "The Economy of Enlarged Europe: An Eastern and Central European States' Viewpoint", Victoria Curzon Price, Alice Landau and Richard G. Witman (Ed.), **The Enlargement of the European Union : Issues and Strategies**, Routledge, London ;New York, 1999.
- KACZOROWSKA, Małgorzata., " October to Begin With", **The Warsaw Voice**, No. 27 (715), July 7, 2002.
- KARLUK, Rıdvan., " Helsinki'den Sonra Tünelin Ucu Göründü mü", **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000.
- KELSTRUP, M., " Small States and European Political Integration". T. Tiilikainen and I. Petersen (Ed.), **The Nordic Countries and the European Community**, Copenhagen Political Studies Press Copenhagen, 1993.
- KENAR, Necdet., "Türkiye'deki Sosyal ve İstihdam Politikası", **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.
- KOMOROWSKI, Stanislaw., "The Accession of Poland to the European Union", **European Foreign Affairs Review** 5, 2000.
- KONGAR, Emre., "Türkiye'nin Kültürel Öz Anlayışı-Avrupa Birliği için bir Zenginlik", **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.
- KRZEMINSKI, Adam., "AB'nin Siyasi Kriterleri ve Polonya", **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.
- LAVIGNE, Marie., "Ten years of Transition", **Communist and Post-Communist Studies**, 33, 2000.
- LINDSAY, Margie., "Poland Restructured", **World Link**, Vol:14, No:1, January-February 2001.
- LOS-NOWAK, Teresa., "Contemporary Government Attitudes towards the European Union", Karl Cordell (Ed.), **Poland and the European Union**, Routledge, London ; New York, 2000.
- MARESCEAU, Marc., "The EU Pre-Accession Strategies: A Political and Legal Analysis", Marc Maresceau and Erwan Lannon (Ed.), **The EU's Enlargement and Mediterranean Strategies: A Comparative Analysis**, Palgrave in Association with European Institute, New York, 2001.
- MICHTA, Andrew A., "Democratic Consolidation in Poland after 1989", Karen Dawisha and Bruce Parrott (Ed.), **Democracy in East-Central Europe**, Cambridge University Press, UK, 1997.

MICHONSKI, Arkadiusz., "The Accession Negotiations and the Shape of Polish Membership of the European Union", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), **Negotiations on Poland's Accession to the European Union**, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002.

MÜFTÜLER-BAÇ, Meltem., "Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişim Süreci" **TÜBA Günce**, Sayı: 25, Mart 2003.

NOWAK-FAR, Artur., "Economic and Monetary Union Membership in the Context of the Accession Negotiations", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), **Negotiations on Poland's Accession to the European Union**, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002.

İktisadi Kalkınma Vakfı, "Nice Antlaşması 1 Şubat 2003'te Yürürlüğe Girdi", **İKV Bülten**, 1-15 Şubat 2003, <http://www.ikv.org.tr/ikv/arsiv/1-15Subat-2003.htm> (07.04.2003).

İktisadi Kalkınma Vakfı, "10 Ülkenin AB'ye Katılım Antlaşması Atina'da İmzalandı", **İKV Bülten**, 16-30 Nisan 2003.

OECD, "Agricultural Policies in OECD Countries: Monitoring and Evaluation", OECD, Paris, 1999.

ÖNİŞ, Ziya., "Helsinki ve Kopenhag Sonrası Türkiye-AB İlişkileri", **TÜBA Günce**, Sayı: 25, Mart 2003.

PECHSTEIN, Matthias and Philipp Kubicki, "The Legal Framework of Accession to the European Union", Wladyslaw Czaplinski (ed.), **Poland's Way to the European Union**, Scholar Publishing House, Warsaw, 2002.

PRODI, Romano. "An Enlarged and More United Europe, A Global Player". **Romanian Journal of International Affairs**, Volume: VIII, 1-2/2002.

REDMOND, John., "Introduction", John Redmond (Ed.), **1995 Enlargement of the European Union**, Aldershot, England; Ashgate, Brookfield USA, 1997.

REDMOND, John and Adrian Treacher., "Conclusion", John Redmond (Ed.), **1995 Enlargement of the European Union**, Aldershot, England; Ashgate, Brookfield USA, 1997.

ROWINSKI, Janusz., "The Agricultural Negotiations (Some of the Main Problems)", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), **Negotiations on Poland's Accession to the European Union**, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002.

RYBICKI, Robert., "Schengen and Poland", Wladyslaw Czaplinski (Ed.), **Poland's Way to the European Union**, Scholar Publishing House, Warsaw, 2002.

SANBERK, Özden., “Uzun İnce Bir Yol: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı I, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000.

SARYUSZ-WOLSKI, Jacek., “Looking to the Future”, **Chaillot Paper** 53, June 2002.

SAYILGAN, Şevket, “AB- Türkiye İlişkileri ve Makro Mikro Düzeyde Yapısal Uyumun Değerlendirilmesi”, **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı 1, Yıl:6 Sayı: 35, Eylül-Ekim 2000.

SBRAGIA, Alberta., “Politics in the European Union”, Gabriel A. Almond, Russell J. Dalton and G. Birmingham Powell (Ed.), **European Politics Today**, Longman, New York, 1999.

SCHÖNBOHM, Wulf., “Önsöz”, **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.

SEDELMEIER, Ulrich and Helen Wallace, “Eastern Enlargement”, Helen Wallace and William Wallace, **Policy Making in the European Union**, Oxford University Press, New York, 2000.

SIGMA, Public Management Profiles of CEEC, Poland, 2000.

SLOCOCK, Brian., “Whatever Happened to the Environment?: Environmental Issues in the Eastern Enlargement of the European Union”, Karen Henderson (Ed.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, UCL Press, London; Philadelphia, 1999.

STADTMULLER, Elzbieta., “Polish Perceptions of the European Union in the 1990s”, Karl Cordell (Ed.), **Poland and the European Union**, Routledge, London; New York, 2000.

STAWARSKA, Renata., “EU Enlargement from the Polish Perspective”, **Journal of European Public Policy**, 6:5, December 1999.

STEPNIAK, Andrej., “Europe Agreement: Economic Opportunities and Threats for Poland”, Paul Michael Lützeler (Ed.), **Europe After Maastricht**, Berghahn Books, USA, 1994.

STEPNIAK, Andrej and Stanislaw Uminski., “Poland’s Economic Situation against the Background of Selected Central and Eastern European Countries”, **Enlargement of the European Union to the East**, Government Plenipotentiary for Poland’s Accession Negotiations to the European Union, Chancellery of the Prime Minister of the Republic of Poland, Warsaw, December 2000.

STEVES, F., "Poland and the International System: External Influences on Democratic Consolidation", **Communist and Post-Communist Studies**, 34, 2001.

ŞAHİN, Ragıp., "Avrupa Birliği ve Türkiye", **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı I, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000.

TANÖREN, Oya. "AB Mega Avrupa'yı Kurma Yolunda", **Activeline**, Ocak 2003.

TARAS, Ray., "Politics in Poland", Gabriel A. Almond, Russell J. Dalton and G. Birmingham Powell (Ed.), **European Politics Today**, Longman, New York, 1999.

TC. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, "Polonya Avrupa Entegrasyon Komitesi Ofisini Ziyarete İlişkin Bilgi Notu", **Aylık Bülten**, Şubat 2002.

TERRY, Sarah Meiklejohn., "Poland's Foreign Policy Since 1989: The Challenges of Independence", **Communist and Post-Communist Studies**, 33, 2000.

TRUSZCZYNSKI, Jan., "Status and Prospects of Poland's Accession Negotiations with the EU", Jan Barcz and Arkadiusz Michonski (Ed.), **Negotiations on Poland's Accession to the European Union**, Ministry of Foreign Affairs, Warsaw, 2002.

TURAN, Sibel., "Turkey's Integration Process to the EU and the Balkan Countries", **Turkish Review of Balkan Studies**, No: 6, 2001.

VURAL, Volkan., "Avrupa Birliği ve Türkiye", **Yeni Türkiye**, Avrupa Birliği Özel Sayısı I, Yıl:6, Sayı:35, Eylül-Ekim 2000.

WEISS, Wolfgang., "The Chapter II on Establishment on the Europe Agreements", **European Foreign Affairs Review** 6, 2001.

WILKIN, Jerzy., "Sistemik Dönüşüm Sürecinde Polonya Kırsal Kesimi", **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.

WOHLFELD, Monika., "The Effects of Enlargement on Bilateral Relations in Central and Eastern Europe", **Chaillot Paper** 26, June 1997.

WOJTOWICZ, Krzysztof., "Proposed Changes in the Polish Constitution of 1997 Ahead of Poland's Accession to the European Union", Wladyslaw Czaplinski (Ed.), **Poland's Way to the European Union**, Scholar Publishing House, Warsaw, 2002.

WOYCICKA, Irena., "Polonya'da Sosyal Politika ve İşgücü Piyasası", **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya-Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2001.

TEZLER

AÇIKMEŞE, Sinem Akgül., “Avrupa Birliği’nin Genişlemesi ve Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

ALPARTUN, Baybars., “Two Cases of EU Eastern Enlargement Policy: Czech Republic and Hungary”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul, Mart 2001.

KAPLAN, Mahmut., “The Comparison of the Positions of Poland And Romania within the Context of the Full Membership to the EU”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul, 1998.

KARALOGLU, Birsen., “Avrupa Birliği’nin Genişleme Perspektifi ve Gündem 2000 Çerçevesinde AB-Slovenya İlişkileri ve Türkiye Boyutu”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

ŞAFAK, Nilay., “Enlargement of the European Union : A Comparative Analysis of Turkey and Poland”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğazici Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.

İNTERNET BELGELERİ

“AB’nin Yeni Üyeleri Rekabete Hazırlanıyor”, **Avrupa Birliği Mektubu**, Sayı: 10/03, 4 Temmuz 2003, <http://www.ibs.eu.com> (15.07.2003)

“Agricultural Instrument (SAPARD)”,
<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60023.htm> (02.03.2003)

AKTAN, Coşkun Can. “Avrupa Birliği’nin Doğuşu, Gelişimi ve Genişleme Süreci”,
http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/avrupa-birligi/aktan-avrupa-birligi.pdf (19.10.2002)

“10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Belgesi”,
<http://www.deltur.cec.eu.int/helsinki-sonuc.html> (12.07.2002).

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, “Avrupa Konseyi Zirvesinin Sonuç Bildirgesi Yayımlandı”,
<http://www.abgs.gov.tr/content.asp?CID=5094&VisitID={48C205E3-23F3-419B-A115-034F50D6696E}>, (01.07.2003).

“Avrupa Birliği Laeken Zirvesi”, <http://www.ikv.org.tr/Degerlendirme/Laeken-zirvesi.htm> (15.02.2002)

Avrupa Komisyonu Polonya Temsilciliği, “European Union Aid to Poland”, <http://www.europa.delpol.pl/index.php?id=aid&samSession=3a8f640fc2646cd92771acfbfa654867> (17.05.2003).

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “AB - Türkiye İlişkileri : Tarihsel Gelişim”, <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-tarihce.html> (08.05.2003).

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Avrupa Birliği: Hala Genişliyor”, <http://www.deltur.cec.eu.int/g-halagenisliyor.rtf> (11.09.2002)

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, “Katılım Kriterleri”, <http://www.deltur.cec.eu.int/g-katilimkriter.html> (10.09.2002)

Avrupa Toplulukları Komisyonu, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi zerine 2001 Düzenli Raporu, SEC (2001) 1756, Brüksel, 13.11.2001, <http://www.deltur.cec.eu.int/RRTurkey2001.pdf> (27.03.2003)

BAYDAROL, Can., “Avrupa’nın Yeniden Yapılanması Sürecinde Genişleme-Altılar Avrupası’ndan Onbeşler Avrupası’na”, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/onbesler.rtf> (15.09.2002).

Belgenet, (11 Ocak 2001), “Nice Zirvesi”, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/nicezirve.html> (4 Mart 2001).

Central Statistical Office, Poland’s Economic Performance in 2003, <http://www.stat.gov.pl/english/index.htm> (07.06.2003)

CZUBINSKI, Zbigniew Anthony., “Polish Perspectives on The European Union’s Common Foreign and Security Policy”, Center For European Studies, Jagiellonian University, Krakow, Poland, 2000, http://www.ces.uj.edu.pl/download/czu_f_2.rtf (25.03.2003)

CZUBINSKI, Zbigniew Anthony., “The Impact of The European Communities Treaties on Central European States - The Case Of Poland”, Center for European Studies, Jagiellonian University, Krakow, Poland, 2000, http://www.ces.uj.edu.pl/download/czu_f_1.doc (25.03.2003)

Deutsche Bank, “From Transition to Integration”, Deutsche Bank Research Bulletin, 05.06.2001, www.dbresearch.com (30.05.2003)

Deutsche Bank, “EU Monitor-Reports on European Integration”, Deutsche Bank Research, No: 1, April 2003, www.dbresearch.com (30.05.2003).

ERÇİN, Erhan, “AB Genişleme Sürecinde Aday Ülkeler”,
<http://www.ikv.org.tr/Arsiv/AB%20Genisleme%20Surecinde%20Aday%20Ulkeler.htm> (19.02.2002).

European Commission, “Agenda 2000 Strengthening the European Union and Preparing Enlargement”,
http://www.europa.eu.int/comm/agenda2000/index_en.htm (24.01.2003).

European Commission, Applicant Countries Eurobarometer 2001,
http://europa.eu.int/comm/public_opinion (21.03.2003)

European Commission, “Candidate Countries Eurobarometer”, Report no: 2002.2, December 2002, http://europa.eu.int/comm/public_opinion (06.03.2003)

European Commission, “Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (ISPA)” http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/ispa/ispa_en.htm (02.03.2003).

European Commission, “Pre-Accession Instruments”,
<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/pas/index.htm> (30.02.2003)

European Commission, “Prodi Encourages Croatia on Its Journey towards EU Membership”, **Enlargement Weekly**, 15 July 2003,
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/docs/newsletter/latest_weekly.htm (15.07.2003)

European Commission, “Report on the Results of the Negotiations on the Accession of Cyprus, Malta, Hungary, Poland, The Slovak Republic, Latvia, Estonia, Lithuania, The Czech Republic and Slovenia to the European Union”,
http://europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/pdf/negotiations_report_to_ep.pdf (25.05.2003)

European Commission, “The Communication Strategy For Enlargement-Progress Report”, 14 April 2003,
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/communication/pdf/report_april_2003.pdf (27.05.2003)

European Commission, “The EU's Relations with Albania”,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/albania/index.htm (30.05.2003)

European Commission, “The EU's Relations with Croatia”,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/croatia/index.htm (30.05.2003)

European Commission, "Wider Europe - The Step Beyond Enlargement",
Enlargement Weekly, 24 June 2003,
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/docs/newsletter/weekly_240603.htm
(08.07.2003)

Eurostat "Structural Indicators",
<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=1-structur-EN&mode=download>
(27.06.2003)

Günoğur, Haluk., "Avrupa Penceresi -Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri Avrupa Birliği'ne Adım Adım Yaklaşıyor",
<http://www.turkiyevrupabirligidernegi.org.tr/94eylul-avppencere.htm>
(28.04.2002)

Habertürk, "Türkiye İşsizlikte Dünya Üçüncüsü", 8 Haziran 2003,
http://www2.haberturk.com/ekonomiturk/look.asp?N_Id=6415 (09.06.2003).

İktisadi Kalkınma Vakfı, "Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları (12-13 Aralık 2002)", <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/kopenhag-zirve-sonuc.htm>
(09.01.2003)

KODAKÇI, Devrim ve Elif Yıldırım., "AB Müktesebatının Uygulanması İçin Gerekli "İdari Kapasite" Ve Türkiye'nin Durumu", T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ulusal Program Dairesi, Nisan 2002,
<http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/idarikapasite.doc>
(23.09.2002).

"Nice Zirvesi", <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/nicezirve.html> (07.05.2003)

NTVMSNBC, "Polonya AB'ye "Evet" dedi"
<http://www.ntvmsnbc.com/news/219285.asp> (09.06.2003)

"Partnership for the Accession of Poland", 15.02.2002,
<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/e40106.htm> (27.01.2003)

Poland – European Union EU Review –summary November 2002,
http://www.ey.com.pl/gcrdownload/EU_Review_2002-11-eng.pdf

Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Avrupa Birliği'ne Katılım Görüşmelerinde Polonya", <http://www.polonya.org.tr/sec4-avrupa.html>
(12.02.2003).

Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Ekonomik Dönüşümün 10 Yılı",
<http://www.polonya.org.tr/sec4-10yillikekonomi.html> (12.04.2003).

Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği,
"Reaction of the Polish Government to the European Commission
Communication on the Financial Aspects of Enlargement",
<http://www.polonya.org.tr/sec4-UC-CAP-fin-prop.html> (30.03.2003)

Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Siyasi Sistemin Gelişmesi",
<http://www.polonya.org.tr/sec1-politics.html> (05.02.2003).

Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Summaries of Poland's Negotiation
Positions for the Accession Negotiations with the European Union",
<http://www.polonya.org.tr/sec4-negotiations.html> (05.04.2003)

Polonya Dışişleri Bakanlığı, "Completion of Accession Negotiations",
<http://www.poland.gov.pl/start.php?page=2010000001> (14.05.2003).

Polonya Dışişleri Bakanlığı, "Opportunities for Poland and Candidate Countries",
<http://www.poland.gov.pl/?page=1040204031> (23.02.2003).

Polonya Dışişleri Bakanlığı, "Threats And Costs Of Membership For Poland And
Other Candidate Countries", <http://www.poland.gov.pl/?page=1040204041>
(23.02.2003)

Polonya Merkez Bankası, "Information from a Meeting of the Monetary Policy
Council, Held On 25-26 March 2003",
http://www.nbp.pl/en/aktualnosci/wiadomosci/new_rpp_260303.pdf
(27.06.2003)

Polonya Merkez Bankası, "Monetary Policy Strategy Beyond 2003", Warsaw,
February 2003,
http://www.nbp.pl/en/publikacje/strategy/strategy_beyond_2003.pdf
(27.06.2003)

"Pre-Accession Strategy", <http://europa.eu.int/en/agenda/eupa.html> (27.08.2002)

RICHTER, Sándor., "The Accession Treaty and Consequences for New EU
Members", Series: Current Analyses and Country Profiles, No. 18, April 2003.
[http://wiiwsv.wsr.ac.at/publ/listseries.taf?function=detail&BERICHTLAND
uid1=CA18&rabatt=&UserReference=BE9A8286629629A23EB8F1D6](http://wiiwsv.wsr.ac.at/publ/listseries.taf?function=detail&BERICHTLAND_uid1=CA18&rabatt=&UserReference=BE9A8286629629A23EB8F1D6)
(06.05.2003)

Southeast European Times, "Uzmanlar AB'yi Batı Balkanlar'ın Bütünleşmesiyle
Daha Fazla İlgilenmeye Çağırıyor",
[http://www.balkantimes.com/html_text_only2/turkish/030320-SVETLA-
002.htm](http://www.balkantimes.com/html_text_only2/turkish/030320-SVETLA-002.htm) (30.04.2003)

TC Devlet Planlama Teşkilatı, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas
Komisyonu Raporu", Ankara, 2000, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/oik561.pdf>
(18.09.2002).

TC. Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkileri / Gümrük Birliği ve Tam Üyelik”,
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/iliski.htm> (18.03.2003)

TC. Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkileri (Kopenhag Siyasi Kriterleri)”, Aralık 2002, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/sondurum020103.htm> (15.04.2003).

The Office of the Committee of European Integration, “The Balance of Costs and Benefits of Poland’s Accession to the European Union”, April 2003, http://www1.ukie.gov.pl/dokumenty/Balance_of_costs_and_benefits-summary.pdf (08.05.2003)

The Office of the Committee of European Integration, “Foreign Media about the Polish Referendum”, 10 June 2003, <http://www2.ukie.gov.pl/eng.nsf/0/C998F7CDAC6E0570C1256D4300489FFF?Edit> (11.06.2003)

The Office of the Committee of European Integration, “Poland says YES to EU. 7-8 June 2003”, Erişim:
<http://www2.ukie.gov.pl/eng.nsf/0/5732C38943BA839FC1256D4000356832?Edit> (17.06.2003)

The Office of the Committee of European Integration, “Post-referendum Press Conference of Minister for Europe Danuta Hübner”, 9 June 2003, <http://www2.ukie.gov.pl/eng.nsf/0/400007E9284D392AC1256D41002A951D?Edit> (10.06.2003)

“The Phare Programme”,
<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/e50004.htm>(21.11.2002)

YILDIZ, Serap., “AB’nin Aday Ülkelerle Yürüttüğü Müzakere Sürecine İlişkin Deneyimler: Polonya Örneği”, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Haziran 2003, <http://www.abgs.gov.tr/uploads/files/sunu.doc> (10.07.2003)

BELGELER

“Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”, 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete, 24 Temmuz 2003, <http://www.abgs.gov.tr/up2003/up.htm> (24.07.2003)

“Berlin Zirvesi Başkanlık Sonuçları”, 24-25 Mart 1999, http://europa.eu.int/council/off/conclu/mar99_en.htm (09.11.2002)

Bulletin EC, 6-1993, pt. I.13.

Bulletin EU 12-1997.

Commission of the European Communities, "Agenda 2000 - Commission Opinion on Poland's Application for Membership of the European Union", DOC/97/16, Brussels, 15th July 1997,
<http://europa.eu.int/comm/enlargement/dwn/opinions/poland/po-op-en.pdf>
(27.02.2003).

Commission of the European Communities, "Agenda 2000 Strengthening the European Union and Preparing Enlargement",
http://www.europa.eu.int/comm/agenda2000/index_en.htm (17.11.2002)

Commission of the European Communities, "1998 Regular Report from the Commission on Poland's Progress towards Accession", 1998,
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/poland_en.pdf
(21.01.2003)

Commission of the European Communities, "1999 Regular Report from the Commission on Poland's Progress Towards Accession",
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/poland_en.pdf
(21.01.2003)

Commission of the European Communities, "2000 Regular Report from the Commission on Poland's Progress towards Accession", 8 November 2000,
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/pl_en.pdf
(21.01.2003)

Commission of the European Communities, "2001 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession", Brussels, SEC(2001)1752, 13.11.2001,
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/pl_en.pdf (21.01.2003)

Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession", {COM(2002) 700 final}, SEC(2002) 1408, Brussels, 9.10.2002,
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf (21.01.2003)

Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession", {COM(2002) 700 final}, Brussels, SEC(2002) 1408, 9.10.2002.

Commission of the European Communities, "The Treaty of Accession 2003", 16 April 2003,
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/treaty_of_accession_2003/index.htm (29.05.2003)

COM (95) 163 Final, 03.05.1995, Brussels.

COM (97) 2001- 10 Final, Brussels.

Council Decision 98/260/EC of 30.03.1998, Official Journal L 121, 23.04.1998.

Decision 99/851/EC of 06.12.1999, Official Journal L 335, 28.12.1999.

Decision 2002/91/EC of 28.01.2002, Official Journal L 44, 14.02.2002.

Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu”, Ankara, 2002, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf>

DN: IP/97/660, Strasbourg, Brussels, 16.07.1997.

“Enlargement Report Submitted to European Council in Copenhagen”, Annex I-V, <http://www.eu2002.dk/ewebeditpro2/upload/OW.StaticContent/294/pakke2.pdf> (04.05.2003)

European Commission, “Accession Partnership with Poland 1999”, 13 Ekim 1999, http://europa.eu.int/comm/enlargement/dwn/ap_02_00/en/ap_pl_99.pdf (12.03.2003)

European Commission, “Communication From The Commission To The Council And The European Parliament, Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, COM(2003) 104 final, Brussels, 11.3.2003, http://europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf (25.04.2003)

European Commission, “Enlargement Strategy Paper-Report on Progress Towards Accession by each of the Candidate Countries”, 8 November 2000, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/strat_en.pdf (05.02.2003)

European Commission, “Proposal for a Council Decision on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives and Conditions Contained in the Accession Partnership with Poland”, 13 Kasım 2001, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/appl_en.pdf

European Commission, “Strategy Paper 2001”, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/#Strategy%20Paper%202001> (30.03.2002)

European Commission, ‘White Paper on the Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union’, COM(95)164, Brussels, 1995.

“Luxembourg European Council 12 and 13 December 1997 Presidency Conclusions”, http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=DOC/97/24/0/AGED&lg=EN (28.07.2002).

“Presidency Conclusions Helsinki European Council 10 and 11 December 1999”,
http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=DOC/99/16/0|RAPID&lg=EN (12.07.2002).

“Presidency Conclusions Nice European Council Meeting7, 8 and 9 December 2000”,
http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=DOC/00/30/0|RAPID&lg=EN (26.08.2002)

“Presidency Conclusions, Thessaloniki European Council”, 19-20 June 2003,
http://europa.eu.int/futurum/documents/other/oth200603_en.pdf (23.06.2003)

Summary Of The Treaty Of Nice, Memo/03/23, Brussels, 31 January 2003.
http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.getfile=gf&doc=MEMO/03/23/0|RAPID&lg=EN&type=DOC (25.02.2003).

The Committee for European Integration, “National Strategy for Integration”, Warsaw, 1997,
http://www.rcie.zgora.pl/pliki/dokumenty/doc/national_strategy_for_integration_1997.doc (07.03.2003)

“Treaty on European Union Title VIII - Final Provisions”
<http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre109.html#anArt4> (25.02.2003)

“Treaty on European Union-Article O”,
http://europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entr2h.htm#Article_O (25.02.2003)

“Treaty Of Nice, Amending The Treaty On European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts (2001/C 80/01)”. http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/nice_treaty_en.pdf (26.08.2002)

“Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 1998 Düzenli Raporu,” <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/rapor1998.doc> (07.07.2003).

EK 1 POLONYA’NIN KÜNYESİ¹

Polonya'nın Coğrafi Konumu:

Polonya kuzeyinde Baltık Denizi ve Rusya, doğusunda Litvanya, Beyaz Rusya ve Ukrayna, güneyinde Çek Cumhuriyeti ve Slovakya, batısında ise Almanya ile çevrelenmiştir.

Polonya, Avrupa'nın doğusunun orta kısımlarında, kuzey ve güney, doğu ve batı arasındaki eski ticari yolların birleşiminde yer almaktadır. Kuzeyinde Baltık Denizi ile çevrilidir. Polonya'nın üç tane başlıca limanları olan Gdynia, Gdansk ve Szczecin, Polonya'nın dünyaya kapısını açmaktadır. Polonya'nın en büyük nehri 1,047 km uzunluğundaki Vistula, ülkenin ortasından geçmektedir. Tam kıyısında, başkenti, Varşova'nın bulunduğu gibi Polonya'nın diğer tarihi şehirleri Krakov, Sandomierz, Kazimierz, Plock ve Gdansk da bulunmaktadır.

Polonya orta büyüklükte bir ülkedir. 312,683 kilometre kare alanıyla Avrupa'da 9., dünyada ise 66. sırada yer almaktadır. İngiltere'den veya İtalya'dan daha büyük bir ülkedir. Avrupa'nın topraklarının yüzde üçünden daha fazlası Polonya'ya aittir.

Nispeten zengin doğal kaynaklara sahiptir. Başta gelen mineral varlıkları arasında Avrupa'nın en iyilerden biri olan ve Polonya'nın kuzeyinde bulunan adi taş kömürü, linyit kömürü, demir dışındaki madenler, özellikle çinko ve kurşun, bakır, nikel, kobalt maden cevheri, kükürt, kaya ve potasyum tuzları yer almaktadır. Ayrıca Polonya gümüş madenciliğinde dünyanın lideridir. Mühendislik, gıda, tekstil, kimya, elektronik, yakıt ve güç sanayileri en çok gelişmiştir. Ülkenin tarımı küçük veya orta büyüklükte olan özel çiftliklere dayanmaktadır. Temel ürünleri çavdar, patates, hayvan yemi olan ekinler, şeker pancarı, koza tohumunun yanı sıra meyveler ve sebzelerdir. Domuz ve inek hayvancılığı ve tavukçuluk gelişmiştir.

¹ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği'nin internet sitesinden alınmıştır. Bkz. www.polonya.org.tr

Nüfusu:

7 Aralık 1988 tarihinde yapılan genel sayımda ülke nüfusu 37,879,000 çıkmıştır. 1997'de ise nüfus 38,659,979 olarak belirlenmiştir. *Etnik azınlıklar* ayrı olarak sayılmamıştır. 1984 yılında nüfuslarının (ki bu nüfusun içine Almanlar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Lituanyalılar ve diğerleri dahildir) 1.2 milyon olduğu tahmin edilmiştir. Silezya'nın özerk yönetim olması yönünde yürütülen etkinlik, son yıllarda destek bulmuştur. Ulusal Azınlıklar Komisyonu, Mart 1991 yılında kurulmuştur. Dünyada geniş bir Polonya Diasporası bulunmaktadır (yurt dışında yaşayan Polonyalı nüfusun %65'i Amerika Birleşik Devletleri'ndedir).

Yerel İdareler:

1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe giren yeni idari reform, daha önce 49 idari bölgeye ayrılmış Polonya'yı 16 il, 308 ilçe ve 2,483 kaza biçiminde idari bölgelere ayırmıştır. Yerel idareler, 4 yılda bir seçilen encümenler tarafından yönetilir. Yerel idarelerin mali kaynaklarının bir kısmı bölgelerindeki vergilerden, bir kısmı ise devletin genel vergi gelirlerinden karşılanmaktadır. Aynı zamanda merkezi idare ile yerel idareler arasında bir bağ oluşturan nahiye yönetimleri de bulunmaktadır. 1993 yılından bu yana uygulanmakta olan idari reformlar, eğitim ve sağlık alanlarında önceliği illerden alarak daha küçük birimlere vermektedir. 1998 idari reformu ise merkezi yönetimi ortadan kaldırmaktadır. Valilin görevi, ili içerisinde bir çeşit "müfettişlik" olarak görülmektedir, buna karşın asıl yönetim erki seçilmişlerin ve yeni bölgelerin icra merci olan başkanlarıdır. Başkanlar kendi bölgelerinin vergi gelirlerinin %30'unu, KDV'nin ise %15'ini almaktadırlar. Bu yeni yönetim şekliyle, 320 seçilmiş kazada idareciler, sağlık ve eğitim alanlarında daha önceki yaklaşımı aşan, büyük başarılar elde etmektedirler.

Din

Devlet ile Kilise ilişkisini 1989 yılı yasaları düzenlemektedir. Söz konusu yasalar, inanç özgürlüğünü garanti altına almakta, Roma Katolik Kilisesi'nin radyo

ve televizyon programları yapmasına, ayrıca okul, hastane ve tarihi değeri olan binaları işletmesine izin vermektedir. Lublin Katolik Üniversitesi ve Varşova İlahiyat Akademisi dışında birçok üniversite ve eğitim kurumunda ilahiyat bölümleri vardır. 28 Temmuz 1993 tarihinde hükümet, Başpiskoposluk ile aralarındaki karşılıklı ilişkileri düzenleyen bir Konkordato imzalamış, söz konusu anlaşma üzerinde 5 yıl görüşmeler yapıldıktan sonra Parlamento tarafından yasallaştırılmıştır. Varşova Başpiskoposu, aynı zamanda Polonya Başpiskoposu'dur (ki 1981'den bu yana bu görevi Kardinal Jozef Glemp yürütmektedir). Dini başkent Gniezno'dur ve bu kentin piskoposu doğrudan başpiskopos unvanı alır. 1978 yılı Ekim ayında, Krakov Piskoposu, Kardinal Karol Wojtyla (Karol Voytula), Jean Paul II (Jan Pol II) olarak Papa seçilmiştir.

Siyasi Sistemin Gelişmesi:

Polonya bir parlamenter cumhuriyettir. Resmi adı 16. yüzyılının başlarında belirlenmiştir. Ulusal amblemi, yedi yüzyıldan daha uzun geçmişe dayanan bir sembol: Kırmızı zemin üzerinde beyaz kartaldır. Polonya'nın ulusal renkleri ise kırmızı ve beyazdır. Özel törenlerle kutlanan iki ulusal bayramı vardır: Avrupa'nın ilk, dünyanın ise ikinci anayasası olan Polonya Anayasa'nın 1791'de imzalanışının yıldönümü 3 Mayıs'ta, Bağımsızlık Bayramı ise 11 Kasım'da kutlanır.

Polonya'nın Türk dilindeki eski adı Lehistan'dır. 966 yılında Lehistan Krallığı Hristiyanlığı kabul etmiştir ve o günden bugüne kadar Polonya en koyu Katolik ülkeler arasında yer almaktadır. Asırlar boyunca Polonya, her zaman güçlü bir kraliyet hakimiyeti altında yaşamıştır. Bununla beraber asilzadeler sınıfı ve aristokrasi de siyasette çok önemli bir rol oynamışlardır. XV. ve XVI. yüzyıllarda Lehistan, Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olmuştur. Polonya ve Türkiye gibi dönemin iki güçlü devleti arasındaki ilk temaslar böylece oluşmuş ve çoğunlukla dostane ilişkiler kurulmuştur. Polonya krallarının saltanatı hiçbir zaman fazla otoriter olmamıştır. Gittikçe güçlenen soylular sınıfı krallardan çeşitli imtiyazlar koparmayı başarmış ve devletin siyasi bünyesini zayıflatmışlardır. Böylece Polonya, parlamenter sistemle de erken tanışmıştır; çünkü krallar ancak asilzadelerin rızasıyla ve seçimler neticesinde tahtlarına oturabilmişlerdir. Değişen ekonomik ve siyasal

yapı, güçlenen komşularla yürütölen savaşlar ve içerde hiç kesilmeksizin devam eden anlaşmazlıklar, devleti çok yıpratmış, böylece Lehistan Krallığı XVIII. yüzyılın sonunda Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından parçalanmış ve 150 yıl boyunca Avrupa haritasından silinmiştir. Bilindiği gibi, Polonya'nın bu parçalanışını hiç bir zaman kabul etmeyen tek devlet, Türkiye olmuştur. Bu dönemde Polonyalılar dört defa işgal kuvvetlerine karşı ayaklanmışlar, ama başarılı olamamışlardır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya yine özgürlüğine kavuşmuştur. Siyasi sistem parlamenter demokrasi olmuş ve her alanda gerçekleştirdiği olağanüstü gelişmelerle Polonya, Batı Avrupa ölkeleri seviyesine ulaşmıştır.

II. Dünya Savaşı neticesinde, birçok Doğu Avrupa ölkesi gibi Polonya da, Yalta ve Potsdam konferanslarında Sovyet Rusya'nın "himayesi" altına girmiştir. Polonyalılar, bunu kabul etmek istememişler ve daha savaş sırasında, yani 1944 yılında, Varşova'da Polonyalıların antikomünist iradesini ortaya koyan büyük bir isyan başlatılmıştır.

Sevmediği ve asla benimsemediği komünist sistemin değişmesi için Polonya halkı, her on yılda bir giriştiği çeşitli ayaklanmalar ve isyanlarla (1956 – Poznan Ayaklanması, 1970 – Gdansk Ayaklanması, 1976 – Radom Ayaklanması) antikomünist iradesini gösteren önemli denemelere girişmiştir. Her girişimle sosyalist sistemi azar azar gevşetmeyi başarmıştır. Son hamle; "Dayanışma Hareketi'nin örgütlenmesi, büyümesi ve (1980 – Gdansk grevlerinden başlayarak) giriştiği protesto eylemleriyle bütün halkını uyandırması olmuştur. 1981 yılında General Jaruzelski (Yaruzelski), bu sel gibi büyüyen hareketi sıkı yönetim ilan ederek durdurmak istemiş ve askeri müdahale, "Dayanışma"yı ancak bir kaç yıl için durdurabilmiştir. 1989'un önlü "Yuvarlak Masa" görüşmelerinde, Polonya'nın o güne değin karşı karşıya bulunan bütün siyasi güçleri anlaşmışlar ve bunun sonucunda Polonya'daki komünist sistem yıkılmıştır.

1989'da Lech Walesa (Leh Valesa), Adam Michnik (Adam Mihnik), Jacek Kuron (Yatsek Kuron) ve Tadeusz Mazowiecki (Tadeuş Mazovietski) gibi Katolik ve laik eğilimli işçi liderleri ve aydınların önderliğindeki "Dayanışma Hareketi" yapılan ilk serbest seçimleri kazanıp iktidara gelmiştir. İlk demokratik hükümet,

mimarlığını iktisatçı Leszek Balcerowicz'in (Lešek Baltseroviç) yaptığı bir "şok terapi" programıyla piyasa reformlarını başlatmıştır. Ekonomide liberalleşmenin ilk dönemdeki olumsuz etkileri, en çok "Dayanışma"nın asıl seçmenleri olan Katolik eğilimli işçilere dokunmuştur.

1983 seçimlerini, ekonomik reformlara karşı muhalefet eden eski komünistler kazanmışlar ve tutucu Köylü Partisi ile iktidara gelmişlerdir. Dayanışmanın efsanevi lideri Lech Walesa da 1995'te Cumhurbaşkanlığı koltuğunu, Demokratik Sol'dan genç bir teknokrat olan Aleksander Kwasniewski'ye (Aleksander Kvasniyevski) kaptırmıştır. 2000 yılında ise Aleksander Kwasniewski ikinci kez Polonya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilmiştir (aynı yılın Nisan ayında Türkiye'yi ziyaret etmişti).

2001 yılında yapılan parlamento seçimleri sonucunda sosyalistler yine iktidara gelmişlerdir. Demokratik Sol İttifak (SLD) ve Çalışma Birliği (UP)'den oluşan bir koalisyon, %41,04 oy kazanıp şu anki parlamentoda 5. güç olan Çiftçiler Partisi (PSL) ile ortak bir hükümet kurabilmişlerdir. Polonya'nın yeni Başbakanı Leszek Miller (Lešek Miller) olmuştur. 1997 – 2001 yılları arasında iktidar olan Dayanışma ve Liberal Özgürlük Birliği (UW) ise bu kez parlamentoya hiç girememiştir.

Polonya Parlamentosu'nun 4 yılda bir yenilenen iki meclisi vardır: Ulusal ve bölgesel seçim bölgelerinden nispî temsil esasına göre seçilmiş 460 milletvekilinden oluşan esas Meclis (Seym) ile iller ("voyvodalık") bazında basit çoğunluk sistemiyle seçilmiş 100 temsilciden oluşan Senato. Mayıs 1997'de kabul edilen yeni anayasaya göre cumhurbaşkanının, hükümetin 4 ay içinde güvenoyu alamaması ya da bütçe kanununun kabul edilmemesi halinde parlamentoyu fesih yetkisi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı, ayrıca kanunları (bütçe istisnasıyla) veto edebilir, ancak parlamento veto edilen bir yasaı ancak beşte üç çoğunlukla kesin şekilde onaylayabilir.

Beş yılda bir iki türlü basit çoğunluk sistemiyle, halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının yetkileri yeni anayasayla biraz daha kısıtlanmıştır. Polonya'da yarı-başkanlık sistemi yoktur.

Polonya'da azınlık yok gibidir. En büyük grubunu Almanların oluşturduğu azınlıklar, nüfusun sadece yüzde 1'idir. Anayasa, azınlıkların dil ve kültürlerini koruma ve geliştirme hakkını güvence altına almaktadır.

Avrupa Ekonomisinde Polonya'nın Yeri ve Önemi

Sahip olduğu stratejik coğrafya nedeniyle, Polonya, ortaçağdan günümüze değin, Avrupa siyasetinde oynadığı büyük rolün yanı sıra, Avrupa'nın ekonomi ve ticaretinde de çok önemli bir yer işgal etmiştir. Zira, XV. yy.'dan XVIII. yy.'a değin, Batı ile Doğu arasında bulunan ve doğal olarak Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilindeki Yakındoğu ile Batı Avrupa'yı da buluşturan ticaret yolları, Polonya üzerinden geçmekteydi. O dönemlerde Polonya, Batı Avrupa'ya tahıl, kereste ve at ihracatı yapan başlıca ülke olmuştur.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, ülkenin bu başarılı ekonomik gelişimi, Polonya'nın komşu devletler Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından parçalanarak bağımsızlığını yitirmesiyle birlikte, neredeyse 150 yıl kadar frenlenmiş oldu. Polonya, bağımsızlığını 1918'de yeniden kazandı. Uzun mücadelelerden sonra zor olan başarılıydı ama, ne var ki, Polonya bağımsızlığın kazanıldığı ilk yıllarda harabeye dönmüş ve ekonomik kalkınmada çok gerilere düşmüş bir ülke görünümündeydi. Bu durumda, bağımsız Polonya, hiç vakit yitirmeden ticaret ve sanayinin gelişebilmesi için gerekli temelleri atarak ülkenin yenibaştan inşasına girişmiştir.

Ekonomideki bu hızlı ilerleme, 1939 yılında patlak veren II. Dünya Savaşı nedeniyle kesintiye uğramıştır. Polonya, Nazi Almanyası ve Sovyet Rusya işgallerinin sonucunda, tüm Avrupa ülkeleri arasında en büyük zarara ve yıkıma uğramış ülkedir. Yaklaşık 6 milyon Polonya vatandaşı, başka bir deyişle toplam nüfusun %18'i savaşta kaybedilmiştir. Ulusal malvarlığının yaklaşık %40'ı yok olmuş, Varşova ve daha birçok büyük kent tümüyle yıkılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından, Sovyet Rusya, Polonya'ya merkezi

planlamaya tabi bir ekonomik sistemi dayatmıştır. Bu sistemin temel özelliği, ekonominin siyasi amaçlara uydurulmasıdır. Sanayi tümtüyle devletleştirilmiş ve tarım sektöründe özel mülkiyetten kolektivizme geçiş denenmiş, ancak kolektivizm denemeleri sonuçsuz kalmıştır. Özel sektörün bütünüyle tasviyesi yoluna gidilmiş, ki bu da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Polonya'nın kabullenmek zorunda kaldığı bu ekonomik sistem, ekonominin birbirinden bağımsız dallarının gelişiminde bir orantısızlık doğurmuştur. Ağır sanayii haddinden fazla geliştirilirken, hizmet sektöründeki gerilik kendisini belli etmiştir. Hızla endüstrileşme politikası, aslında ilkel tarıma dayalı Polonya ekonomisini, sınai tarım ekonomisine sıçratmış ve savaşta yıkılmış bir ülkenin yeniden inşasına katkı sağlamıştır, ancak ekonominin uluslararası konumunda esaslı bir değişim yaratamamıştır. Genel bir değerlendirmeye Polonya; İspanya, Portekiz ve Türkiye gibi gelişmekte olan Avrupa ülkelerinden ve de bazı Asya ülkelerinden de daha ağır gelişmiştir.

80'li yıllara gelindiğinde ülkenin ekonomik gelişimi bütünüyle durmuştur. Yaklaşık 50 milyar Dolar gibi büyük bir dış borç yükü altına girmiş, uluslararası pazarlarda rekabet gücünü yitirmiş ekonomi, komünist devleti ayakta tutma imkanını da yitirmiştir. Artık bir dönüşüm, yani merkezi planlamaya tabi ekonominin ilkel yapılarından kurtulup pazar ekonomisine geçmek bir kaçınılmaz olmuştur. Haziran 1989'da gerçekleştirilen parlamenter seçimleriyle Polonya, bir kez daha bağımsızlığını kazanmış, 1945'den 1989'a uzanan tarihi süreç içerisinde, Polonya'daki ilk demokratik hükümet, böylece kurulmuştur.

Yeni hükümet, başlangıçta, 10 maddelik (bu maddeler adını zamanın maliye bakanından almıştır ve bu yüzden Balcerowicz Planı diye de anılırlar) bir ekonomi paketini hayata geçirmeyi kabul etmişti. Sözü edilen ekonomi paketinin temel amacı, yüksek enflasyonla mücadele etmektir. Enflasyon, 1989'da %351, 1990'da ise %686 idi. İşte tam bu noktada, şok terapi adı verilen bir yöntem uygulanmıştır: Enerji taşıyıcılarına, tren tarifelerine ve ekonominin diğer bazı dallarına bütçeden yapılan yardımlar durdurulmuştur. Zloty'nin başka para birimlerine dönüştürülebilirliği sağlanmış, ayrıca iç ticarete fiyat kontrolünden vazgeçilerek serbest fiyat uygulamasına geçilmiştir. Devlet işletmelerinin ve devlete ait olan finans

kuruluşlarının yeniden yapılanmasına ve özelleştirilmesine başlanmış; özellikle bankalar reformuna ve bir sermaye piyasası yaratılmasına ağırlık verilmiştir. Polonya ekonomisinin biçim değiştirmesine, Avrupa'da bir değişim de eşlik etmiştir. Bu değişimin en önemli unsurları, SSCB'nin dağılışı ve onun arkasında bıraktığı boşluğun doğurduğu ağır kriz olmuştur. Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON) tasfiye edilmiş; bu, Polonya'nın alışveriş içinde bulunduğu ve artık gelenekselleşmiş pazarlarını yitirmesi anlamına gelmiştir. Zira, 1989 öncesi Polonya dış ticaretinin %64'ünü sosyalist ülkelerle sürdürdüğü alışveriş oluşturmuştur. Yani, Polonya dış ticaretinin yüzünü, doğudan batıya çevirmesinin ve artık kendisine açılabilceği yeni bir yön belirlemesinin zamanı gelmiştir.

Yaklaşık 2-3 yıl kadar uygulanan bu şok terapisi, başlangıçta bir dizi olumsuz sonucu da beraberinde getirmiştir. Artık ekonominin asıl düzenleyicisi, arz-talep ve üretim karlılığı olmuştur. Kar getirmeyen birçok devlet işletmesi iflas etmiş, işsizlik aniden artmış, ithalatın arttığı da gözlenmiştir. İşletmeler, rekabet zorunluluğu, üretim maliyetinin düşürülmesi ve yeni teknolojilere uyum türünden, yeni bir ekonomik sistemin yepyeni ilkelerine kısa sürede uyum göstermek zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır.

1990-1992 yılları arasında sınai üretim ve Gayri safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) %12 düşmüştür. Bunun doğal sonucu olarak, halkın harcanabilir gelirinde gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Devlete ait tarım işletmelerinin tasfiyesiyle birlikte, tarım sektöründe birtakım sıkıntılar baş göstermiştir. Polonya ekonomisi, içinde bulunduğu zor durumdan 1992'den itibaren, adım adım sıyrılmaya başlamıştır. Nihayet yüksek enflasyonun önü kesilmiştir. 1992'de enflasyon, %44 oranında bir artış göstermiştir. Bütün bunları, sınai mamullerin üretimindeki yükseliş de izlemiştir. Ekonominin kendisini toparlaması, özel teşebbüsün kısa sürede şekillendirilmesi ve özelleştirilmeye hız kazandırılması sayesinde gerçekleşmiştir. Özellikle hizmet sektöründe özelleştirme çok hızlı seyretmiş ancak sınai üretim alanında özelleştirme biraz ağır kalmıştır. Tarım sektöründe ise, özel işletmelerin, 1993'ün tarımsal üretimine %95 üzerinde bir katkısı olmuştur. Sıra, bankaların iyileştirilmesine gelmiştir. Bu arada, dolaysız yabancı sermaye yatırımları epeyce

artmış ve yabancı sermaye miktarı 1993'de 3 milyar Dolar'a ulaşmıştır. Ekonomide gözle görülür bir iyileşme yaşanmasına karşın işsizlik oranı yükselmeye devam etmiştir. 1993 sonrasında ülke ekonomisinin düzelmesi, kendisini hissettiren bir hız kazanmıştır. Devlet baskısı altındaki bir ekonomiden canlı bir serbest piyasa ekonomisi yaratmayı hedefleyen, ekonomik reform programı, gittikçe daha verimli sonuçlar getirmeye başlamıştır.

EK 2 ADAY ÜLKELER TARAFINDAN ONAYLANMIŞ OLAN İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMELERİ (15 Eylül 2002)

Aşağıdaki sözleşmeler ve protokollere katılım	BG	CY	CZ	EE	HU	LV	LT	MT	PL	RO	SK	SI	TK
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (ECHR)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Protokol 1 (mülkiyet hakkı)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Protokol 4 (dolaşım özgürlüğü ve diğer konular)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O
Protokol 6 (idam cezası)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O
Protokol 7 (ne bis in idem)	X	X	X	X	X	X	X	O	O	X	X	X	O
Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Avrupa Sosyal Şartı	O	X	X	O	X	X	O	X	X	O	X	O	X
Revize Edilmiş Avrupa Sosyal Şartı	X	X	O	X	O	O	X	O	O	X	O	X	O
Ulusal Azınlıklara Dair Çerçeve Sözleşmesi	X	X	X	X	X	O	X	X	X	X	X	X	O
Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Anlaşma (ICCPR)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O
ICCPR'a İlişkin İhtiyari Protokol (bireysel haberleşme hakkı)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O
ICCPR'a İlişkin İkinci İhtiyari Protokol (idam cezası)	X	X	O	O	X	O	X	X	O	X	X	X	O
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Anlaşma (ICESCR)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O
İşkenceye Karşı Sözleşme (CAT)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Her Türü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CERD)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O
Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
CEDAW'a İlişkin İhtiyari Protokol	O	X	X	O	X	O	O	O	O	O	X	O	O
Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

X = Sözleşme onaylanmıştır.

O = Sözleşme onaylanmamıştır.

BG=Bulgaristan; CY=(Güney) Kıbrıs; CZ=Çek Cumhuriyeti; EE=Estonya; HU=Macaristan; LV=Letonya; LT=Litvanya; MT=Malta; PL=Polonya; RO=Romanya; SK= Slovakya; SV=Slovenya; TK=Türkiye

Kaynak: Commission of the European Communities. 2002 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, {COM(2002) 700 final}, Brussels, SEC(2002) 1408, 9.10.2002, s. 137.

EK 3 POLONYA’NIN İSTATİSTİKİ VERİLERİ

	1997	1998	1999	2000	2001
Temel Veriler	1000 kişi				
Nüfus (ortalama)	38,650	38,666	38,654	38,646	39,641
			Km²		
Toplam Alan	312,685	312,685	312,685	312,685	312,685

Ulusal Hesaplar	1000 Milyon Zloty				
Cari fiyatlarla GSYİH	472.4	553.6	615.1	685.0	722.3
	1000 Milyon ECU/Euro				
Cari fiyatlarla GSYİH	127.1	141.3	145.5	170.9	196.7
	ECU/Euro				
Cari fiyatlarla (a) (1) kişi başına düşen GSYİH	3,300	3,700	3,800	4,400	5,100
	% Bir Önceki Yıla Göre Değişim				
Sabit fiyatlarla GSYİH (ulusal para birimi)	6.8	4.8	4.1	4.0	1.1
İstihdam Büyümesi	1.4	1.2	-3.9	-1.6	:
Verimlilik Artışı	5.4	3.6	8.3	5.6	:
	Satın Alma Gücü Standartlarına Göre				
Cari fiyatlarla (a) (1) kişi başına düşen GSYİH	7,300	7,800	8,300	9,000	9,200
Üretim Yapısı	Brüt Katma Değer (%) (b)				
- Tarım	5.5	4.8	4.0	3.7	3.4
- Sanayi (inşaat hariç)	29.3	27.6	27.1	26.5	25.4
- İnşaat	7.9	8.7	8.8	8.4	7.5
- Hizmetler	57.2	59.0	60.1	61.4	63.8
Harcamaların Yapısı	GSYİH'ye Oranı (%)				
- Nihai Tüketim Harcamaları	79.8	79.0	80.0	80.8	82.0
- hanehalkı ve NPISH	63.7	63.6	64.4	65.3	66.5
- genel kamu harcamaları	16.0	15.4	15.5	15.5	15.5
- Gayrisafi sabit sermaye	23.5	25.2	25.5	24.9	21.5
- Stok değişimi (c)	1.1	1.1	0.9	1.2	0.1
- Mal ve hizmet ihracatı	25.5	28.2	26.1	29.4	29.8
- Mal ve hizmet ithalatı	29.8	33.4	32.5	36.3	33.5

Enflasyon Oranı	Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)				
Tüketici fiyatları endeksi	15.0	11.8	7.2	10.1	5.3

Ödemeler Dengesi	ECU/Euro (Milyon)				
-Cari işlemler	-5,065	-6,156	-11,716	-10,824	8,001d
-Ticaret dengesi	-8,661	-11,450	-14,142	-13,326	:
Mal ihracatı	27,099	28,960	28,205	38,871	:
Mal ithalatı	35,760	40,410	42,346	52,197	:
Mal ve hizmetler, net	2,797	3,761	1,296	1,507	:
Net gelir	-996	-1,051	-948	-1,582	:
-Net cari transferler	1,794	2,584	2,077	2,577	:
-kamu transferleri	106	391	204	328	:
- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (net) giriş	4,328	5,678	6,821	10,115	6,377p

Kamu finansmanı	GSYİH'ya oranı (%)				
Genel kamu açık/fazlası	-4.3	-2.3	-1.5	-1.8	-3.9p
Genel kamu borçları	46.9	41.6	42.7	38.7	39.3p

Mali göstergeler	GSYİH'ya oranı (%)				
Ekonominin brüt dış borcu	28.2	23.7	26.7	23.3	:

	İhracata Oranı (%)				
Ekonominin brüt dış borcu	110.7	84.1	102.1	79.2	:
Parasal Büyüklükler	ECU / Euro (1000 Milyon)				
- M1	18.6	19.9	23.9	24.4	29.7
- M2	45.5	54.0	63.4	76.5	95.8
- M3					
Toplam kredi	46.2	52.9	62.9	73.5	90.0
Kısa vadeli ortalama faiz oranları	Yıllık (%)				
- Günlük faiz oranı	22.7	21.1	14.1	18.1	17.1
- Borçlanma faiz oranı	25.4	23.6	17.4	20.3	18.9
- Mevduat faiz oranı	17.2	16.8	10.4	13.5	11.2
ECU/EUR döviz kurları	(1 ECU/Euro=...Zloty)				
- Dönem ortalaması	3.715	3.918	4.227	4.008	3.672
- Dönem sonu	3.880	4.089	4.159	3.850	3.495
	1990=100				
- Efektif döviz kuru endeksi	33.7	31.9	29.0	29.5	32.1
Rezervler	ECU/Euro (Milyon)				
-Rezervler (altın dahil)	19,405	24,239	27,219	29,551	30,289
-Rezervler (altın hariç)	19,167	23,413	26,288	28,587	29,254

Dış Ticaret	ECU/Euro (Milyon)				
Ticaret dengesi	-14,647	-16,416	-17,420	-18,752	-15,832
İhracatlar	22,737	25,179	25,727	34,407	40,335
İthalatlar	37,384	41,595	43,147	53,159	56,167
	Önceki yıl=100				
Ticaret oranları	99.4	104.3	100.8	96.0	102.3
	Toplam payı (%)				
AB-15'e İhracat	64.0	68.3	70.5	69.9	69.2
AB-15'den İthalat	63.8	65.6	64.9	61.2	61.4

Nüfus	Her 1000 kişiye				
Doğal büyüme oranı	0.9	0.5	0.0	0.3	0.1
Net göç oranı (düzeltilmeler dahil)	-0.3	-0.3	-0.4	-0.5	-0.4
	Her 1000 canlı doğumda				
Bebek ölüm oranı	10.2	9.5	8.9	8.1	7.7
Ortalama yaşam süresi :	Doğumda				
Erkekler:	68.5	68.9	68.8	69.7	70.2
Kadınlar:	77.0	77.3	77.5	78.0	78.4

İşgücü Piyasası (İşgücü Araştırması)	İş gücüne oranı (%)				
Ekonomik faaliyet oranı (15 - 64)	66.2	65.9	65.8	66.1	66.1
İstihdam oranı (15-64), toplam	58.8	59.2	57.5	55.1	53.8
İstihdam oranı (15-64), erkekler	66.2	66.3	63.6	61.2	59.2
İstihdam oranı (15-64), kadınlar	51.6	52.2	51.6	49.3	48.4
NACE sınıflamasına göre ortalama istihdam	Toplam içindeki oranı				
- Tarım ve ormancılık	20.5	19.1	18.1	18.7	19.2
- Sanayi (inşaat hariç)	25.3	25.0	24.4	23.6	24.0
- İnşaat	6.6	7.0	6.9	7.4	6.7
- Hizmetler	47.6	48.9	50.6	50.3	50.1
	İş gücüne oranı (%)				
İşsizlik oranı, toplam	11.0	9.9	12.3	16.3	18.4
İşsizlik oranı, erkekler	9.3	8.4	11.5	14.6	17.0
İşsizlik oranı, kadınlar	13.0	11.8	13.2	18.3	20.0
25 yaşın altında işsizlik oranı	22.8	21.3	31.3	35.7	41.5
	Toplam işsizlik içindeki oranı (%)				
Uzun vadeli işsizlik oranı	46.1	47.6	41.6	44.7	50.1

Altyapı	1000 km ² başına km				
Demiryolu ağı	75	74	73	72	68
Otoyolların uzunluğu	Km				
	264	268	317	358	337

Sanayi ve tarım	Önceki yıl=100				
Sanayi üretimi miktar endeksleri(p)	111.5	103.5	103.6	106.7	99.9p
Brüt tarım üretimi miktar endeksleri	99.8	105.9	94.8	94.4	105.7

Yaşam Standardı	Her 1000 kişi başına				
Araba sayısı	221.0	230.0	240.0	259.0	272.0
Ana telefon hatları	197.1	227.8	263.2	283.3	294.1
Cep telefonu hizmetleri abone sayısı	21.0	50.3	102.1	174.6	248.6
İnternet abonesi sayısı	:	:	:	:	:

p=tahmini rakamlar

- a) Rakamlar, nüfus istatistiklerinde kullanılanlardan farklılık gösterebilen Ulusal Hesaplarda yer alan nüfus rakamlarından yararlanılarak hesaplanmıştır.
- b) Veriler ISIC Rev. 2'ye göre.
- c) Bu rakamlara, envanterdeki değişiklikler, kazançlar, GSYİH ve onun harcama bileşenleri arasındaki istatistikî uyumsuzluklar dahildir.
- d) Kaynak: Polonya Merkez Bankası Web sitesi

Kaynak: Commission of the European Communities, "2002 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession", {COM(2002) 700 final}, SEC(2002) 1408, Brussels, 9.10.2002, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf (21.01.2003), ss. 156-158.

YE. TÜRKİYE İÇİŞİLERİ BAKANLIĞI
DOKÜMANLARI VE İSTATİSTİK BÜROSU

EK 4 AB MÜKTESEBATININ UYGULANMASI İÇİN GEREKEN TEMEL İDARİ YAPILAR

Müzakere Bölümleri	İdari Yapılar
1. Malların Serbest Dolaşımı	Standart enstitüsünün kurulması Akreditasyon için yetkili otoriteler veya test ve onaylama için bildirilmiş kurumlar Piyasa gözetimi için yetkili otoriteler Kamu ihale politikasının yönetilmesinde sorumlu bir kuruluş İhalelerin izleyecek ve gözden geçirecek bir kuruluş
2. Kişilerin Serbest Dolaşımı	Profesyonel mesleklerin karşılıklı tanınması
3. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	Bankacılık, sigortacılık ve menkul kıymetler piyasalarında denetim kuruluşlarının bulunması
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı	Finansal izleme ve haber alma birimlerinin kurulması (ör: kara paranın aklanması için)
5. Şirketler Hukuku	Şirket kayıtlarının tutulması ve birleşmelerin kontrolü
6. Rekabet Politikası	Rekabet otoritesinin bulunması Devlet yardımları izleme otoritesinin bulunması
7. Tarım	Ortak piyasa organizasyonları Müdahale sistemi ve ürün yönetimi Yetkilendirilmiş finansman kurumları ve bunlardan ayrı denetim kurumları Hayvan ve bitki araştırmaları için yetkilendirilmiş kurumlar Test laboratuvarları Bölgesel kalkınmada yapısal faaliyetlerin idaresi
8. Balıkçılık	Ortak Pazar standartlarının yönetimi, kalite kontrolü ve veri toplanması Yapısal faaliyetlerin idaresi
9. Taşımacılık	İlgili bakanlıkların verecekleri güvenlik sertifikaları Hava taşımacılığında bağımsız slot koordinatörü Bayrak-devlet ve liman-devlet kontrolü Toplulukların sınıflandırılmasında denetim
10. Vergi	Büyük çoğunluğu KDV sistemi, veri değişimi ve işbirliği prosedürleriyle ilgili idari ihtiyaçlar
11. Ekonomik ve Parasal Birlik	Bağımsız bir merkez bankası
12. İstatistik	Verileri toplayan ve işleyen bir ulusal istatistik otoritesi
13. Sosyal Politika ve İstihdam	İş kanununu ve çalışma politikasını uygulayacak bakanlıklar Sağlık ve güvenlik müfettişleri
14. Enerji	Elektrik ve doğalgaz sektörlerinde düzenleyici sistemler ve kontrol mekanizmaları Nükleer güvenlikle ilgili bir otorite

15. Sanayi Politikaları	Çok az idari gerekliliğin yerine getirilmesi
16. Küçük ve Orta Boy İşletmeler	Çok az idari gerekliliğin yerine getirilmesi
17. Bilim ve Araştırma	Çok az idari gerekliliğin yerine getirilmesi (ulusal irtibat noktası)
18. Eğitim, Staj ve Gençlik	Çok az idari gerekliliğin yerine getirilmesi (ulusal irtibat noktası ve program uygulaması)
19. Telekomünikasyon	Ulusal düzenleyici otoriteler
20. Kültür ve Görsel – İşitsel Politikalar	Yayın kuruluşlarına lisans verilmesi, bu kuruluşların denetlenmesi ve yaptırım uygulanmasıyla ilgili ulusal prosedürler
21. Bölgesel Politikalar	Bakanlıklar arası koordinasyon kurumları ve bölgesel otoriteler ve diğer ilgili gruplar arasında yapılacak ortaklık Programların yönetilmesinden sorumlu otoriteler Programların izlenmesinden ve geliştirilmesinden sorumlu komiteler Finansman otoriteleri Mali kontrol ve bağımsız denetim
22. Çevre	Uygulama, değerlendirme ve lisans vermeden sorumlu yetkili otorite Çevre müfettişleri Belgelendirmeden sorumlu müfettişlerden ayrı çalışacak bildirilmiş otoriteler
23. Tüketicinin Korunması ve Sağlık	Bu konuda sorumluluğa sahip yetkili bir otoritenin bulunması Piyasa gözetimi otoriteleri
24. Adalet ve İçişleri	Bağımsız yargı Sınır kontrolü ve Schengen bilgi sistemi Vize, göç ve ilticanın idaresi Güvenilir bir polis ve dolandırıcılık servisinin varlığı
25. Gümrük Birliği	Gümrük gelirlerinin hesaplanmasından ve toplanmasından sorumlu gümrük otoriteleri
26. Dış İlişkiler	İlgili bakanlık ve / veya bakanlıklar
27. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	Dışişleri Bakanlığı
28. Mali Kontrol ve Mali ve Mali yönetim sistemi Bütçesel İşler	İç ve dış mali denetim

Kaynak: T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ulusal Program Dairesi, AB Müktesebatının Uygulanması İçin Gerekli “İdari Kapasite” Ve Türkiye’nin Durumu, Nisan 2002, ss. 12-14.